

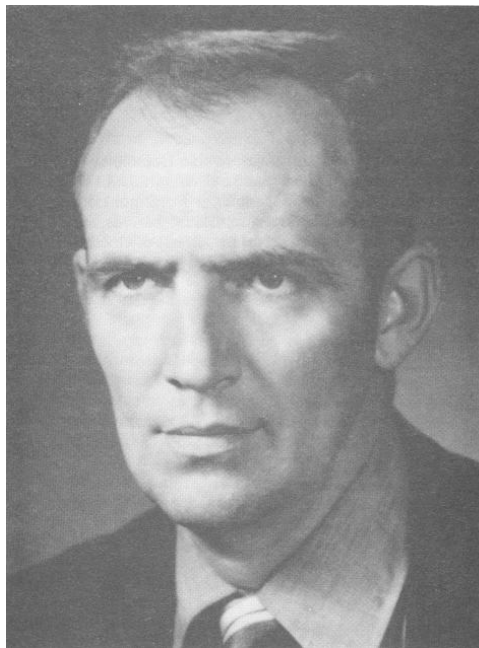
EZERÉVES HALÁLTUSA

Elektronikus kiadás

Szerkesztés lezárva: 2008.12.31-én.
e-book kiadás: II.) 2016.01.04-én.

Írta:

HOMONNAY OTTÓ JÁNOS

Ottó J. Homonnay P.Eng.

(A kép és aláírás nem része az eredeti könyvnek.)

Kiadta:

HUNGARIAN TURUL SOCIETY
(MAGYARSÁGTUDOMÁNYI INTÉZET)
(Non profit organization)

P.O. Box 67. West-Hil,. Ontario M1E 4R4 Canada

Minden jog fenntartva

(C) OTTÓ J. HOMONNAY

a "JUSTICE FOR HUNGARY" sorozat
1975-ös "CRUSADER " kiadványa.
(ISSN): 0045-9143 (magyar nyelven)

Tartalomjegyzék

Az általános szokásos névmutató jegyzéktől eltekintettem, mert véleményem szerint, csak az oldalak számát szaporítottam volna, melynek jelentőségét nem láttam fontosnak. Így az olvasó is kénytelen lesz többször átlapozni a könyvet, ha egyes neveket meg akar találni.

Valószínű elkerülte az olvasó figyelmét a 229 sz. oldal felső soraiban használt kifejezés: a "Kárpáton Túli Területi Levéltár", vagyis Hazánk is többek között úgy szerepel, mint a szovjetbirodalom, "Kárpáton Túli Területe", a Romanovok idejében az "Uralon Túli Területeket" szokták így említeni. Független Magyar–Népköztársaság? akarva, akaratlanul, de csak-csak elszólják magukat!

Ugyancsak a 240. oldalon szereplő: Pjotr Csaadajev örültté nyilvánítása a cári kormány által. Itt sem hozott újat a "szovjet, rendszer," mert ma is örültnék nyilvánítják azt, aki esetleg önálló vagy ellenkező véleményen van, mint a "szovjet-cárok".

Jóakaróimhoz.....	4
A Kiadó Szava.....	5
Előszó.....	6
Bevezetés.....	11
Első fejezet – Magyar közjogi áttekintés.....	14
Második fejezet – Honfoglaláskori viszonyaink	24
Harmadik fejezet – Okok és okozatok.....	44
Negyedik fejezet – Oroszország II.Miklósig.....	51
Ötödik fejezet – A kezdettől "48-ig"	69
Hatodik fejezet – Az 1848–49-es Szabadságharc.....	90
Utószó.....	150

Jóakaróimhoz.

Számos példa előttünk, mily ellenkező benyomást tehet ugyanazon könyv különböző olvasóra. Ki azt rokon vonzódással forgatja, mindent észrevesz, mindent lát, amit a szerző világosabban kitenni nem tudott, vagy nem mert; a kétségest, homályost lehetőleg jóra magyarázza, a hiányokat kipótolja, szakadásokat összekapcsolja, szóval: a szerzővel oly módon bánik, mint barát baráttal; s valamint ez szívesen tűri meghittje gyengeségeit, s annak csak karakteri fő vonásait tekinti, úgy nem néz amaz a munka egyes gyarlóságaira, hanem az egészről hoz ítéletet. Ki ellenben a szerzőt - habár tán sejdíten is - nem kedveli, s úgyszólván azon célból veszi munkáját kézbe, hogy annak csak hibáit keresgélje ki, közönségesen sűrű ködben munkálkodik; igen közel állván a tárgyhöz, azt - mint a nem elég távolságban lévő képet - elfogult szemmel s csak kitetszőbb és élesb részei szerint ítéli, s így az egésznek összeköttetése mindig homályban vagy ferde világban marad szemei előtt.

Minthogy tehát könyvmegítélésben részrehajlatlan tán soha még senki sem volt, oly nyájás és hajlandó olvasókra van szüksége a szerzőnek, kiknek szemeiben minden tárgy kedvező színben tűnik fel: mert e nélkül a legnagyobb fáradozásnak sem lehet kisebb sikere is, s kivált ott, hol inkább csak gondolkozásra lehet ingert adni, mint világosan szólani.

Éppen ezen okból szentelem ez értekezést "*jóakaróimnak*", igen jól tudván, "hajlandó érzelmök nélkül semmiben sem boldogulhatok". - Tekinteni fogják körülményeinket, melyekben élnünk kell; átlátni, mily súlyos s mégis mily szükséges némely tárgyakról, ha csak félig érthetőleg is szólani már valahára.

(gr. Széchenyi István: Világ)

A Kiadó Szava.

Szeretett hazánk szovjet-orsz megszállásának harmincadik évfordulójára bocsájtjuk e művet az olvasó rendelkezésére. Emlékeztető is ez a mű mindazokra a történelmi igazságtalanságokra, tragédiákra, melyet népünknek el kellett szenvedni. Miért? Ez a nagy kérdés foglalkoztat bennünket. Miért is kellett népünknek ennyit szenvedni? Ki, vagy kik voltak az okozói történelmi tragédiáknak, balsorsunknak. Válasz ez a könyv mindezekre a sorsdöntő kérdésekre, mely válasz, bízunk abban, hogy megtanítt bennünket nemzeti önismeretre. Bízunk abban, hogy sikerül felrázni vele a már-már elszunnyadt lelkiismeretet. A közömbösség és apatikus fásultság béklyóit kívánjuk letépni a külföldön élő magyarság lelkületéről. Revíziót követelünk a háború utáni vad bosszúállás és gyűlölet, a vesztes fél teljes megsemmisítését célzó, reánk nézve nemzetgyilkos békeszerződéssel kapcsolatban. Harminc éve szenved nemzetünk e békeszerződés béklyóiban. A hazai rendszer a szovjet megszálló pórázán soha nem lesz képes a világ elé tárni revíziós követeléseinket. A nép maga, Magyarországon, ötévig terjedő börtönbüntetéssel néz szembe már a kérdés megemlítésére is. Mielőtt mi, szabadvilágban élő magyarok a nemzetek elé vinnénk jogos és igazságos követeléseinket, nekünk kell teljesen tisztában lenni a történelmi tényekkel, az okozatokkal és ezen ismeretek birtokában IGAZSÁGOT KÖVETELNI MAGYARORSZÁGNAK!

Minden külföldön élő magyar egyéni lelkiismeretén múlik ennek a kérdésnek a megoldása. Egyénileg és egyetemesen vagyunk felelősek, mert nekünk adatott meg népünkért a szólás szabadsága. Ezen kötelesség teljesítése alól kibúvó nincs! A hallgatás, a tétlenség bűnére mentség nincs!

Gondoskodj róla, hogy ez a könyv eljusson minden szabadvilágban élő magyar kezébe. A kiadó, a nemzet szolgálataért létezik, a nemzet önzetlen szolgálatában dolgozik.

1975.

Hungarian Turul Society

Előszó.

Általában az írók nem szoktak előszót írni a saját könyveikhez, azt rendszerint másokkal íratják meg. Én mindjárt a kezdet kezdetén ettől a régi szokástól is eltérek és magam írok ELŐSZÓT ehhez a sok gonddal és bajjal összehozott történelmi munkához. Márcsak azért is, mert Illyés Gyula szavait idézve:

"Barbár vagyok, született, kinevelhetetlen. Leplezni sem tudtam. Megtévesztő csak az volt, hogy féltett szentélyekbe is behatoltam, bonyolult zárú ládákat is kinyitottam. De hát ilyesmiben a barbárok ugyancsak találékonyak, felülmújják a szakképzetteket is. - Mindezt nem holmi barbár - divatos - büszkeség mondatja."

(Tiszatáj 1974. augusztusi szám 3. oldal.)

Illyés Gyulával ellentétben én erőszakosan és tudatosan is "barbár" szeretnék és akarok maradni. Márcsak azért is, mert a pápa 1971. május 14-én kelt apostoli levelének 48. és 50. cikkelye is erre készlet.

"Nem elegendő alaptételeket kinyilatkoztatni, szándékokat bizonygatni, égbekiáltó igazságtalanságokat vádolni és prófétikus katasztrófajóslásokat hangoztatni. - Könnyű dolog az igazságtalanságok miatti felelősséget másra hárítani, ha mi egyúttal nem látjuk, hogy mi magunk is mennyire benne vagyunk a felelősség szövevényében, s hogy nekünk is meg kell változnunk. - A keresztények ugyanazt a hitet vallva, különböző irányban tevékenykedhetnek. Modern struktúrákba és feltételekbe beleszövődtek feladataikkal, sőt anyagi érdekeikkel megfeneklettek."

(Katolikus Szemle, Róma, 1972. 2. szám, 159. oldal.)

Ennek következtében, számomra maradtak a mázolatlan és megmásíthatatlan meztelen, barbár történelmi igazságok és a fajok fennmaradásáért vívott harcának örök, természet adta törvényei, melyek ugyan a legváltozatosabb, hamis dogmatikákkal ideig óráig félremagyarázhatók, de a szívós igazságkeresés előbb-utóbb meghozza a maga gyümölcsét s ebben a „túlcivilizált” világban az a jóleső érzés tölti el a lelket, hogy mégis jó volt, érdemes volt barbárnak maradni, mert e hamis dogmatikák végülis elévülnek, porráomlanak és minden történelmi vihar ellenére végül marad győztesen az ember, vagyis a magyar.

Féja Géza "Visegrádi esték" című könyvében (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974.) írja;

"Mohács óta ez a nemzet nemegyszer süppedt vagy menekült tetszhalálba, azután fölkelt sírjából, és ismét életre sorakozott."

Majd a továbbiakban azt írja:

"- A magyar végzet abban rejlik, hogy örökké elvétjük az időmértéket. Sánta verslábként kocogunk vagy botorkálunk a történelem nyomában. Mindig abban bízunk, hogy intézkedik a magyarok istene, és a történelem megvár minket, pedig az megy a maga útján, és mit sem törődik az elmaradozóval. Akkor azután bűnbakot keresünk, átkozódunk meg búsulunk, mert annyi s annyi derék erény mellett valami hiányzik belőlünk: a bátorság az önismeretre."

Majd egy pár lappal odébb bátran szemébe mondja mindenkinek az igazságot:

"Magyarország lakosságának legtöbb része meg nem érdemli, hogy csak egyetlen becsületes ember is feláldozza életét érte, - szégyen gyalázat azon magyarul beszélő népre, mely Pozsonyban, Mosonyban, - Győrött, szájtátva nézi, mint áldozzák fel magukat az ő szabadságukért az úgynevezett rossz magyarok."

De talán a titokról fellebbenti a fátylat amikor azt írja:

"- A nép sohasem azt nézi, hogy mit akarunk érte tenni, de azt, ami ténylegesen történik."

Ha nem így gondolkodik, már réges-régen elpusztult volna." - "Amíg a nép él, addig hiába tiporják el nemzeti életét, a nép ügyis újjáteremti." - "A népnek mindig igaza van. Századokon keresztül pusztá létéért kellett küzdenie, nemegyszer többfelé, bizonyára ennek köszönheti életőszöne fejlettségét és eligazodó képességét. Megérzi mikor kell harcolni, és mikor kell megállni. A nép a nemzeti lét záloga." - "a menekvés most és mindenkor a nép megmaradása." - "A népet súlyos történelmi helyzetben sok mindenre lehet s kell biztatni, de öngyilkosságra sohasem szabad, főként olyanoknak, akik saját biztonságukról bölcs előrelátással gondoskodtak." De mi a helyzet ebben a: "- vad magyar életben, ahol az áhitat meg a kegyetlenség édes testvérek," - "Ahol apát fiú elad, és fiú hal meg az apáért. " - ahol" vedlett kakasok" "- akkora önértetre tettek szert a szemétdombjukon, hogy repülni próbáltak, akár a sas ... ." - "Magyarország, a szájalás meg az álmodozás klasszikus földje," - "a nemzeti öncsalás, ez pedig történelmi tragédiánk előkészítője" - "Hazánk hősök, mártírok, hűségese, okos helyezkedők és besúgók földje. "

"- De valljuk meg: az emigráció nyugati reményei éppen úgy csődöt mondtak, akár a szabadságharc folyamán", -"harcunk bukása után szüntelenül külső segítséget vártak, és a nemzetet kába reményekkel kecsegtették."

"- Ha a nemzet egyik legszebb történelmi vállalkozásának bukása után elismeri gyengeségét, bizonyos elpusztul, mert önbizalmát adja fel. A bűnbak tartja fenn a nemzet önmagába vetett hitét. Ám a szüntelen bűnbak keresés és a bűnbak rendszeresítése veszedelmet is hozhat a nemzetre, mivel önteltté, elbizakodottá, végül pedig álmok kergetőjévé teszi. Fűtül a valóságra, és ismét zátonyra futhat nagynehezen reparált hajója."

"- Biztatni a nemzetet, hogy egyedül önerejére támaszkodjék, mert senki sem váltja meg őt, csak önmaga." - "A hazát egyedül senki sem mentheti meg, csupán az erők, a lelkek roppant egyesülése, sőt egyezsége. Aki ezt nem érti meg, bizonyos inkább tébolydában a helye."

De talán igaza van Féja Géának, amikor a következőket írja megmaradásunkról:

"A dac! - ám mi tartotta fenn ezt a nemzetet, ha nem a dac? Szabadságharcjai rendre elbuktak, lázadásait vérbefojtották, gyötörte és megalázta mindenki. De akkor mi éltette? Csakis a dac. De mi a dac? Halhatatlan erő s hit, hogy túléli szipolyozóit és megszorítóit. Túléli, mert különb náluk - mivel az igazság az ő oldalán van, és egyszer csak beragyogja."

"- Mivel gyűlölni sokkal könnyebb és hálásabbnak tetsző dolog, mint megérteni a tragikus sorsot, mert aki megérti, annak át is kell élnie, s ez nyilván szenvedést jelent, ettől pedig a legtöbb ember viszolyog".

"- Itthon szenvedni merőben más, mint idegenben. Más itthon minden, az ütés, a reánk dobott kő is másként fáj. A balsors elviselhetőbb."

"- Aztán kezdjük tárgyalást az oroszokkal, és kérjük Európa közvetítő támogatását. . .

- A végső győzelemhez.

- Hagyjuk immár a világ megváltását, nem a végső győzelemhez, egyenlőre a becsületes béke megteremtésére. "

Csak hogy bármennyire is, odahaza a "balsors elviselhetőbb" Féja Géa szerint, - "a becsületes béke megteremtésére" otthonról a lehetőségek nincsenek adva, ami kitűnik Illyés Gyula: Minden lehet c. könyvének (Szépirodalmi könyvkiadó 1974.) "Kiket szült Katalin" c. verséből:

*"Szültem volna egy mérnököt.
Már-már világra hoztam. De előbb
meg kellett szülnöm egy jégszekrényt.
Akartam szülni egy tanárnőt.
Meg is szülhettük volna, de*

*csak hatodiknak, hetediknek,
kilencediknek, mint a dédszülék.
Meg kellett szülnöm egy lakást,
ennek az idegennek itt,
aki pórázra vett tekintetével. "*

A mai magyarság e két nagy szellemének megnyilatkozása az értők számára nemcsak tiszta képet fest a honi helyzetről, de még a legellaposodott magyarban is felébreszti a lelkiismeretet. Az egyik egy "becsületes béke megteremtéséről" álmodik nemzete számára, a másik ezzel ellentétben érthetően megmondja, hogy harminc évi szovjet imperialista megszállás után sem lehetséges ezt megvalósítani hazai kezdeményezésből, mert ott ül az "idegen", - "aki pórázra vette ezt a nemzetet a tekintetével."

Féja Géza szerint: - "a menekvés most és mindenkor a nép megmaradása." A riasztó valóság az, hogy mai hazai adottságaink között erre sincs meg a biztosíték, aminek legékesebb bizonyítéka: Kodály Zoltánné, 1970. május 19-én keltezett Előszavának egy része, melyet az "Elindultam szép hazámból" c. magyar népdalok gyűjteményének füzetéhez írt, amit az 1970. évi első Debreceni Anyanyelvi Konferencia alkalmából jelentetett meg az "Edito Musica Budapest", mely részlet az alábbi:

"Ennek az élő hagyomány-kohónak a tüze a paraszti életforma megváltoztatásával lohad, és tudnunk kell: ha végképp kialszik, vele együtt az alkotó folyamatnak eltűnik az a közösségi formája is, amely a népi költészet remekműveit létrehozta."

A "népi költészet remekművei" nélkül azonban "a nép" - nemzeti életét újratemetni nem tudja.

Visszatérve a már előbb idézett pápai, apostoli levélre "nekünk is meg kell változnunk", mindazoknak úgy Magyarországon, de főleg idegenben akik "a Modern struktúrákba és feltételekbe beleszövődtek" - "gondolkodásmódjukkal, feladataikkal, sőt anyagi érdekeikkel megfeneklettek," mert végsőfokon mindannyian - "benne vagyunk a felelősség szövevényében".

Gondolom, az olvasó meglepődik azon, hogy már a könyv Előszava is tele van idézetekkel. Előre bocsájtom, hogy ez a mű nem más, mint az idézetek gyűjteménye. Az eddigi szokásoktól eltérően, úgy gondoltam, hogy részben a forrásmunkák felsorolása helyett, inkább magát az eredeti forrást, ill. annak szövegét teszem az olvasó elé és csak ahol feltétlen szükséges, oda írtam némi összekötő szöveget vagy magyarázatot, ahogy a folyamatosság ezt megkívánta.

Az 1947-es párisi békeszerződéssel és az azt megelőző történelmi eseményekkel kapcsolatban, úgy találtam, megkímélem az olvasót attól az óriási időt követelő munkától, ami a könyvtárak böngészését és az e témához kapcsolódó anyag idevonatkozó részeinek a megkeresését követeli. A saját szavaim helyett, beszéljenek inkább az eredeti, idézett szövegek.

Tekintettel a könyv szerkezetére, nem volt lehetőség arra, hogy "lábjegyzeteket" írjak az oldalak aljára. Ezeket megtalálja az olvasó a szövegekben jelzett számok alatt, a fejezetek végén, a forrásmunkákkal együtt.

Tiltakozás ez a könyv az ellen az embertelen és minden eddig ismert erkölcsi felfogást nélkülöző úgynevezett "békeszerződés" ellen, melyet 1947-ben Párisban, e szerencsétlen nemzetre erőszakoltak. Tiltakozás az ellen a hazug és a világgal is elhitetett propaganda ellen, mely szerint 1945. április 4-én Magyarországot "felszabadították".

Holott valójában az emberiség történelmének folyamán egy eddig példanélkül álló népiért imperialista terjeszkedés védtelen martalékává lett. A mai szovjet imperialista megszállás arculatának valóságos lényét tükrözi az a hazai szólás-mondás, mely szerint: "a török megszállás idején, a törökök sokkal emberségesebbek voltak, mert azok legalább nem ünnepeltették meg velünk Mohácsot minden esztendőben".

Köszönettel tartozom itt elsősorban a családomnak azért a türelemért, melyet velem szemben tanúsított az elmúlt 20 év alatt, mert a tőlük elvett időt, amit történelem és politikai tudományok megismerésére fordítottam, amit könyvtárak mélyén eltöltöttem, a különböző források felkutatására

elutazgattam, tulajdonképpen ők áldozták csendben és névtelenül, úgymond, a "haza oltárára", történelem kutató szenvedélyem megértésében, tiszteletben tartásában. Köszönettel tartozom mindazoknak a történelem tanítóknak, magyaroknak, idegeneknek egyaránt, akik a "szent titkokba" beavattak, akik tudományos módszerekre, az olvasás művészetére, emberismeretre, józan tárgyilagosságra és a valóság felismerésére megtanítottak.

Toronto, 1975. április 4.

Homonnay Ottó János

"Főképp fővárosunkban telepedtek le számos idegenek, s ki a tizenhatodik század kezdetén Buda utcáin körülment, s a magyar, német, tót s itt-ott olasz beszélgetéseket hallá, elsőpercben meggyőződött arról, hogy Szt. István óhajta, midőn fiának különböző nemzetek által lakott országot kívánt, e haza fölött nagy átokként beteljesedett."

Eötvös József: Magyarország 1514-ben.

Bevezetés.

Hosszú évek emigrációs tapasztalatai alapján arra a megállapításra jutottam, hogy igen kevés kivétellel, de magyarjaink nagy többségének, magyar történelemismerete elképesztően hiányos. Az elmúlt három évtized alatt az emigrációs magyarság történelmi ismereteinek fejlesztése valahogy elhanyagolódott. Az emigráns sajtó sem foglalkozott kellőképpen ezzel a témakörrel, mert egyes lapszerkesztők vagy lapkiadók úgy gondolták, hogy mivel ők maguk esetleg részesei vagy közvetlen szereplői voltak az elmúlt három évtized vagy éppen még korábbi időszakok eseményeinek, feltételezték olvasótáborukról, hogy azok legalább annyira ismerik a részleteket, mint ők maguk. A különböző emigrációs egyesületek és csoportok annyira elfoglaltak voltak a saját kis körük mindennapi, szűklátókörű tennivalóival, hogy még eszükbe sem jutott, hogy történelmi ismeretek fejlesztése és bővítése nélkül nemzeti öntudatot megtartani, továbbfejleszteni egyáltalán nem lehet. Így adódik az a fonák helyzet, hogy a hetvenes évek elején egy harminc év körüli fiatalembernek például fogalma sincs arról, hogy valóban mi is történt 1956-ban velünk? Valahogy talajtalanul állnak itt, a nagyvilág közepén és nem tudják, nem értik, hogy valójában miért is élnek itt emigrációban. Legrövidebb és legkézenfekvőbb magyarázat az emigrációban élésre az, hogy "ja hát ott most kommunisták vannak" - mármint Magyarországon -, s ezzel a kérdés elvan intézve. Az aggasztó ebben az, hogy ezek a fiatalemberek családosak, apró-pici, itt kinn született gyermekeik vannak, akiknek otthon a családi környezetben magyar történelmi nevelésre lenne szükségük. Mit tudhat az apa vagy az anya átadni gyermekeinek, ha ő maga sem ismeri a történelmi tényeket, nincs tisztában az egyes események előzményeivel, azok szoros politikai összefüggéseivel vagyis az egész történelmi folyamattal. Sok fiatal van aki például azt sem érti, hogy tulajdonképpen miért is "kell a kommunistákat gyűlölni?", mert a kezeügyébe kerülő magyar sajtótermékek telve vannak szenvedélyektől átítatott gyűlölködésekkel, amelyekben történelmi realizmust még a legjobb esetben sem tud felfedezni legjobb akarata ellenére sem. Ahány sajtótermék, annyiféle színezet, annyiféle politikai elképzelés, annyiféle oldal. A mai világban arra nincs minden embernek ideje, hogy ezt a nyomtatott betűhalmazt átböngészve kibogozzon magának valami elképzelést a való történelmi igazságok valamiféle megállapítására. Sokkal egyszerűbb Magyarországról ajándékba kapni vagy megvásárolni egy szépkiállítású könyvet, melyből azután betekinthez a "valóságos" magyar életbe, ahol természetesen a történelmi igazságok elrejtve, elferdítve, kizárólag a hazai megszállóhatalom érdekeinek megfelelően tárulnak a szeme elé. Már sokan megkérdezték tőlem, hogy' lehet az, hogy Magyarország nem független, amikor saját kormánya van és mindenhol követségei vannak a világban? Az idősebb generáció előtt ez a kérdés igen naívnak tűnik, de ez a valóság, hogy ilyen gondolatok, kérdések felvetődnek. A teljes történelmi ismeretek hiányának bizonyítéka az is, hogy ama már itt, az emigrációban felnőtt második generáció magyarjai, nagyon sokan közülük egyetemi végzettséggel, azt állítják magukról, - a legjobb esetben - hogy ők "szétszórtságban élő magyarok". Ez az abszolút elhatárolatlan állítás nagyon sok lehetőségre és magyarázatra hagyja nyitva a kapukat, melyet ki-ki saját céljai szerint értékelhet, magyarázhat, rendszerint tévesen más, történelmileg tájékozatlan egyéneknek. Ez a második generáció, mely itt nőtt fel az észak-amerikai kontinensen, iskolai nevelését itt kapta, melyről köztudomású, hogy minden állítólagos "tárgyilagossága" ellenére, erősen magyarellenés. A hivatalos nevelési irányzat erősen elítéli, megbélyegzi az 1945 előtti állapotokat, mintha abból a korszakból semmi jó sem származott volna, míg a szovjet megszállás idejét az u.n. "demokratikus társadalmi fejlődés" korszakának maszkírozza. Az elmúlt három évtized alatt nagyon sokat hallottunk az u.n. "véres náci idők borzalmairól" - mintha csak ebből állt volna az élet, - de egyetlen felsőbb oktatási helyen még nem emlékeztek meg a bolsevizmus borzalmairól. Természetesen ilyen oktatási szisztéma szerint nevelt értelmiségtől nem is lehet elvárni azt, hogy valóban történelmi tárgyilagossággal alkosson véleményt az eseményekről, kizárólag magyar érdekek szem előtt tartásával vonja le a valóságos következtetéseket. Ehhez még hozzájárul az is, hogy a földnek ennek a felén, mindkét háborúból győztesként kikerült nagyhatalom mindent a saját szemszögéből, vagyis a győztes szemszögéből ítél meg és magyaráz, ami magaután vonja azt a következtetést és állítást, hogy a vesztes oldalon állók csakis bűnösök, sőt egyszerűen közönséges bűnözők lehettek, illetve voltak. A győztesnek van még egy problémája, hogy teljesen igazolja magát, háborús cselekedeteit az utókor előtt. Így természetesen a sajátmaga tetteinek, de magának a háborúban való egyáltalán részvételének igazolására is, olyan formában írja meg a történelmet, hogy az az abszolút igazságtól nagyon messze áll.

Habár nagyhangon mindég a realitásokra és a tárgyilagosságra hivatkoznak, ez közről sem felel meg a valóságnak. Természetes, hogy az itt felnövők, ennek a szellemnek megfelelően kapják szellemi kiképzéseiket, minden "szólás- és sajtószabadság" ellenére. Isten legyen irgalmas ahhoz, aki ettől a szellemtől eltérő történelmi magyarázatokba fogna. Ebből adódik az a természetszerű következtetés is, hogy a hivatásos történészek állításait nem lehet készpénznek venni, mert mint hivatásos, valahonnan, valamelyik intézménytől kapja a fizetését vagyis megélhetési forrása ezen intézményektől származik. Amennyiben a kenyéradó intézmény elfogadott nézeteitől, álláspontjától ez a "hivatásos" történész eltérne, úgy az automatikusan magával vonná a megélhetési lehetőségek megvonását is, vagyis önálló véleménye az állásába kerülne.

Ezzel szemben az amatőr, aki jóval nagyobb nehézségek között dolgozik és kutat, nem függ egyetlen intézmény álláspontjától vagy befolyásától sem, mert ezen a téren anyagilag független. Az amatőr fanatizmusa az igazság kiderítése és feltárása, közkinccsé tétele. A hivatásos vagyis u.n. "céhbeli" történész viszont azt ír, azt mond, amit megengedtek neki. A szenvedélyes történelemkutató mindig egy dilemma elé állítódik: ahhoz, hogy esetleg "nevet" szerezzen magának, vagy úszik az árral és céhbeli lesz vagy választja az egyéni szabadság göröngyös útjait és eléri vele azt, hogy esetleg még komolyan sem veszik, csak kései utódok méltányolják a munkáját, erőfeszítéseit

Amikor emigrációs, magyar történelemkutatásokról beszélünk, csakis amatőr munkákról beszélhetünk a fentebb ismertetett értelemben. Még az elképzelés is nevetségesnek ígérkezik, hogy az igazsághoz, történelmi igazsághoz hű irányokban kutatók magyar állami támogatásban részesüljenek. Ez képtelenség is, mert a mai hivatalos irányzat Magyarországon szöges ellentétben áll a történelmi igazsággal, mert a mai hazai történelemkutatás elsődleges hivatása a megszálló rendszernek, az idegen megszállás igazolásának, hatalmi pozíciója megtartásának a biztosítása. Az emigrációban élőkre vár az a hivatás, hogy az adott körülményeik között, valóban a történelmi hűség és igazságosság alapján elkészült munkákat hagyjanak egy esetleg becsületesebb, magyar utókor számára. Óriási nehézségekkel kell az emigráns történésznek megküzdeni. Bizonyos forrásmunkákhoz egyáltalán nem tud hozzáférni, mert azok Magyarországon vannak. Az emigráció lelkiismeretlen közömbössége ezen a téren a legnagyobb nehézség, mert amíg dinom-dánomokra, bálókra, szórakozásokra minden pénz előkerül, addig a történelemkutató a mindennapi megélhetésért folytatott munkája után, saját zsebéből fedezi kiadásait, melynek eredményeként végre esetleg megjelenhet a munkája könyv formájában. A maximális példányszám nem haladja meg az ötezer darabot, amit el tud adni belőle, hogy további munkájának némi anyagi alapot teremtsen. Sajnos, de ez a szomorú valóság és az utókor előtt mint emigráció, nagyon szegény bizonyítványt fogunk hagyni magunk után.

Meggyőződésem szerint az emigráns sajtónak és egyesületeknek többek között az is lenne a hivatása, hogy ezen a téren megszámlálhatatlan mennyiségű írott dokumentumot hagyjon maga után. A történelmi igazságoknak megfelelő dokumentumot hagyjon maga után. Ezek a dokumentumok nevelik és fejlesztik az itt kinn született generációk történelmi, magyar történelmi ismereteit, melyek alapján egy szebb jövő alakulhat ki majd a magyarság számára.

Az előbbieken már említettem, hogy emigrációs magyarságunk történelmi ismeretei mennyire hiányosak. Modernkori tragédiánk, nemzeti tragédiánk egyik legsarkalatosabb tényezője, nemzeti függetlenségünk elvesztésének bezáró aktusa, az 1947-es párizsi Békeszerződés, melyet itt az emigrációban részleteiben még senki sehol nem ismertetett. Az emigráns sajtó csak nagynéha itt-ott említi meg, hogy létezik egy ilyen is. Holott éppen ez a "Békeszerződés"-nek csúfolt gyalázat az, mely feleletet ad a mai magyar helyzetre és betekintést ad némileg a múltunkba is. Világosan és érthetően megmutatja az előzményeket és az okokat, megvilágítja teljes egészében más népek hozzánk való viszonyát. Ez a "Békeszerződés" az, mely 1947 óta megszabta Magyarország nemzetközi helyzetét, diplomáciai viszonyait, hazai, belső társadalmi átalakulásának menetét és ennek a szerződésnek a szelleme befolyásolta a Magyarországon élő magyarok, egymáshoz és az ország határain kívül élő magyarsághoz való viszonyát. A "Békeszerződés" által teremtett életkörülmények, amelyek meghatározták és irányítják ma is a Magyarországon élő magyarok gondolatvilágát, elképzeléseit, életfelfogását.

Erről a "Békeszerződésről" Magyarországon sem tudnak sokat az átlagemberek köreiben. Egyáltalán nem propagálja a rendszer, mert ha valaki egyszer figyelmesen átolvassa, akkor ébred rá

mindazokra a nemzetgyilkos szándékokra, melyek velünk, a magyarsággal szemben fennállnak úgy közvetlen szomszédaink, mint egyes nagyhatalmak részéről. Magyarországon az idegen megszállás katonai, politikai, gazdasági béklyóiban sokat tenni nem tudnak ez ellen a szerződés ellen, de ennek az emigrációnak az igaz történelmi hivatása közé tartozik, hogy ezt a "Békeszerződést" a magyar nép nevében semmisnek és érvénytelennek kiáltssa ki, annak módosításáért a legelszántabban harcoljon a nemzetközi fórumokon. Ennek a "Békeszerződésnek" a teljes megértéséhez nem elegendő csak magát ezt a szerződést áttanulmányozni, mert nem kapunk teljes képet a történelmi összefüggésekről. Ismerni kell a Trianon-ban 1920 június 4.-én reánk erőszakolt "Békeszerződést" és annak történelmi előzményeit is. Vagyis, hogy teljesen megértsük a valóságos helyzetet, vissza kell pillantsunk a történelemben egészen ahhoz a ponthoz, amikor Árpád magyarjai átlépték a Kárpátokat immáron ki tudná megmondani pontosan hányadik, utolsó honfoglalásunkig. Meg kell vizsgálnunk európai környezetünk hozzánk való viszonyát, a körülöttünk élő népek érzelmeit. Amikor az 1947-es Trianon okozatait keresgetjük, hogy tulajdonképpen MIÉRT? is viselkedtek velünk így ezek a népek, akkor rájövünk, hogy az előzmények valóban visszanyúlhatnak a Kárpátokon át való utolsó bejövételünk pillanatáig.

Igen nehéz helyzettel kellett szembenéznem az idevonatkozó óriási mennyiségű dokumentum kiválogatásánál, mert ezer év rosszindulatú, minden alapot nélkülöző téves információinak a halmazatából kellett kiválogassam azokat a legkézenfekvőbbeket, melyek a maguk egyszerűségében, de teljes világossággal bizonyítják az irányunkban és ellenünk táplált minden ok nélküli rosszindulatot, melynek végső beteljesedése 1947-ben Páris-ban nyilvánult meg. Egy könyv, de még egy jókora könyvtár sem lenne elegendő ahhoz, hogy ezeket a dokumentumokat mind tartalmazza. Jelen könyvünkben kizárólag a legjellemzőbbekre szorítkoztam annak bizonyítására is, hogy tragédiánkat nemcsak szomszédainknak, ellenségeinknek köszönhetjük, de mennyire járultunk ahhoz hozzá mi magunk, a nemtörődomségünkkel, rossz, nemzetárulásnak minősülő politikával, nemcsak az utóbbi ötven vagy száz esztendő alatt, hanem az elmúlt ezer év alatt. A dokumentumok összeválogatásánál arra törekedtem, hogy az olvasóban ne az én általam levont következtetések keltsenek benyomásokat, hanem a dokumentumok alapján az olvasó maga alakítsa ki a saját véleményét, maga formálja ki saját végső következtetéseit a tárgy irányában. Nem akartam senkit befolyásolni semmilyen irányba, még hazaszeretemet sem akarom senkire ráerőszakolni, ezt mindenki egyéni lelkiismeretére bízom. Az itt bemutatott dokumentumok alapján döntse el az olvasó, hogy valóban jogunk van-e a világ fülébe kiáltani, hogy IGAZSÁGOT MAGYARORSZÁGNAK!

Első fejezet – Magyar közjogi áttekintés

Mindenekelőtt meg kell vizsgálnunk, a Magyar Közjog¹ fogalma szerint, mi is az Államterület. A Magyar Közjog 22. paragrafusa szerint, az Államterület és a Magyar Államterület általános jogi jellemzését a következőként tárgyalja:

"Az államterületet közjogi szempontból kell értelmezni. Nem jelenti tehát az államnak magánjogi tulajdonát." Hogy az államterületeknek nevezett földfelület magánjogilag kinek a tulajdonában van, ez más kérdés, mely a magánjog körébe tartozik. E terület tulajdonosai lehetnek a magánosok, közjogi korporációk, sőt természetesen maga az állam is, mint magánjogi személy. Az államot, mint magánjogi alanyt, rendszerint kincstárnak (fiskus) hívjuk. Az államon belül lévő közjogi korporációknál is megtesszük az említett különbséget. A községek, városok, vármegyék közjogi személyek (közjogi testületek), de egyben magánjogi jogi személyek is, s mint ilyenek magánjogi jogalanyok: különféle szerződéseket kötnek, tulajdont szerezhetnek. Mindez áll az államra is, az emberi egyesülés legmagasabb formájára. Az Állam közhatalmi, uralmi személyisége mellett magánjogi személykép is szerepel, bele helyezi magát az állam magánjogi rendjébe s a magánjog eszközeivel közönséges magánjogi alany módjára bonyolítja le ügyleteit: bérbevesz, bérbead. ingatlant vesz, ingatlant elad stb.

Az államösszesség tehát, ismételjük, magánjogi alanyi minőségben ingatlanok, földterületek tulajdonosa is lehet. (Erdők, mezőgazdasági földbirtokok, kincstári uradalmak stb.) Ezek az ingatlanvagyonok azonban más jogi elbírálás alá esnek, mint az államterület.

Mikor az államterületről beszélünk, akkor nem ezekre a kincstári magángazdasági fekvőségekre gondolunk. Sőt, még azokra az ingatlantárgyakra sem, melyek szintén az állam tulajdonában vannak, de közigazgatásjogi alapon közhasználatra vannak rendelve. (Köztulajdon: közutak, közterek).²

Az államterület, mint az állam egyik alapeleme, tiszta államjogi értelemben azt a földrészt jelenti, amelyen belül az állam főhatalma (szuverenitása) érvényesül; jelzi tehát az állami uralom érvényesülésének területi határát (területi felségjog). Ezen a területen mindenki alá van vetve az állam hatalmának.³ Magánjogilag bárkinek a tulajdonában van is ez a földrész, közjogilag alá van rendelve az állam uralmának. Az államnak szuverén hatalmánál fogva módjában van az államterülettel minden vonatkozásban korlátlanul rendelkezni. *Így törvényileg, intézményesen korlátozhatja, sőt meg is szüntetheti az egész magántulajdont s ezzel a földterület tulajdonát is.*⁴ A legszélsőbb szocialisztikus felfogás szerint berendezett állam például elvileg eltörli a magántulajdon intézményét, azaz egyedüli tulajdonosul az államegésztest, a közt ismeri el. Az egyéni szabadság elvén alapuló s az emberi haladás eszméjét jobban szolgáló társadalmi berendezkedés ellenben intézményesen elismeri s védi a magántulajdont, bár az állam szuverenitálásánál, területi felségjogánál fogva ilyenkor is fenntartja magának azt a hatalmat, hogy közérdekből az előre törvényileg megállapított esetekben a tulajdont, s így az ingatlantulajdont is korlátozhassa vagy egészen meg is szüntesse (kisajátítás).

Mindezeknek előrebocsátásával az államterületet, mint az állam egyik alapelemét, a fentebb kifejtett államjogi értelemben fogjuk most már közelebbi tárgyalás alá venni.

Az államterületnek (országnevével is megjelölve)⁵ kelléke, már az állam egységéből folyólag is, annak oszthatatlansága, épsége, integritása. Ez azt jelenti, hogy az ország területe az államhatalom alól annak akarata ellenére, az állam megcsonkítása nélkül el nem vonható, idegen uralom alá, az elháríthatatlan kényszer esetétől eltekintve nem bocsátható, s hogy az országhatárának megváltoztatása csak a legfőbb állami szerv, a törvényhozás akaratával történhetik.

A magyar államterület jelenti a magyar államot jelképező szent korona területét, e terület egységét, oszthatatlanságát, integritását, illetőleg közvetve a szent korona elméletéből folyólag a szent korona egységét, integritását is. A történelem folyamán a szent korona, vagyis a magyar állam területállománya a szorosan vett anyaország területén kívül különböző, kisebb-nagyobb autonómiával bíró részekből állott, melyek azonban valamennyien a magyar állam hatalma alá tartoztak, az egységes magyar állam integráns részei voltak. Volt idő, midőn egyes részek, időlegesen, átmenetileg teljes önállóságra is tettek szert, vagy idegen uralom alá kerültek. *A magyar szent korona*

*azonban igényéről ilyenkor sem mondott le, jogát, ha csak virtualiter is, fenntartotta, s e területek legnagyobb része az idők változásával a szent korona tényleges hatalma alá vissza is kerültek.*⁶

Az 1914-1918. évi világháborút befejező trianoni békeszerződés (1921 : XXXIII. t. c.) a magyar állam, a szent korona terület-állományát, fájdalom, de oly példátlanul csonkította meg, hogy nemcsak a Magyarországhoz azelőtt is csak kiegészítő (csatolt) részekként tartozó tartományok (Horvát-Szlavón-Dalmátország), hanem az ezeréves állami létünk egész ideje alatt mindig a szorosan vett anyaországhoz tartozó területek jórésze is idegen uralom alá kerültek.

A trianoni országcsonkítás következtében csak 10 vármegyénk maradt meg épségben. 25 pedig megcsonkítva. E 25 csonka vármegyéből 17 ideiglenesen 7 vármegyévé egyesítettett (1923: XXXV. t. c.) úgyhogy eszerint vármegyei törvényhatóságaink száma összesen csak 25. A trianoni békeszerződés előtt a szent korona országaiban 71 vármegye volt. 63 az anyaország, 8 Horvát-Szlavón ország területén. Városi törvényhatóságunk 11-re csökkent. Azelőtt a szent korona országaiban 31 városi törvényhatóság volt, 27 az anyaország, 4 Horvát-Szlavón ország területén. Magyarország összterülete a trianoni békeszerződés után 92.916 km², lakossága mintegy 8,000.000 lélek volt, mely az 1930-as adatok szerint 8,556.000-re emelkedett. Megállapíthatjuk tehát, hogy Magyarország területben, lélekszámban, nagyban-egészében, kétharmadát elvesztette.

A magyar állam területét, területváltozásait, történeti kialakulásában s a trianoni szerződést közvetlenül megelőző állapotában, habár csak vázlatosan, de ismertetnünk kell. Kötelez erre a múlt minden dicsősége és a jövő reménysége.

E R D É L Y

A király által kinevezett kormányzói a vajdák voltak és három különféle közigazgatási területre oszlott: 1. a székelyek, 2. szászok (királyföld) és 3. a magyarok földje. Az első terület közigazgatási feje a székely ispán, a másodiké a szász vagy szebeni gróf (comes Saxorum), a harmadiké maga az erdélyi vajda volt. Mindhárom terület a vajda elnöklete alatt közgyűléseket tartott, de azon csak helyhatósági szabályokat hoztak.

Közvetlenül a mohácsi vész után az ország két részre szakadt. Habsburg Ferdinánd és Zápolya János uralma alatt, de Zápolya János és utóda János Zsigmond is megválasztott magyar királyi dicsőségben uralkodtak. Vagy is az ország két királlyal két részre szakadt.

Külön fejedelemséggé 1571-ben vált csak Erdély, Báthory Istvánnak fejedelemsévé választásával s akkor a török szultánnal kötött szerződés alapján török fennhatóság alá került. Külön fejedelemség volt 1571-től 1690-ig, amikor I. Lipót a magyar szent korona jogán visszacsatolja. Az 1691-i Lipót-féle diploma biztosítja az erdélyiek jogait, szabadságait, kijelentvén, hogy "Erdély visszatér a szent koronához, melytől az irigy sors és egyesek vakmerősége elszakította". Erdély azonban ennek ellenére nem csatoltatott tényleg vissza Magyarországhoz, hanem tartományi önállóságra tett szert. Volt külön erdélyi országgyűlése egy kamarával, továbbá erdélyi kormánysház, élén a kormányzóval (gubernator), a központi főkormányzati hatóság pedig a Bécsben felállított erdélyi udvari kancellária volt. Erdély külön törvényei az erdélyi törvénytárban vannak összegyűjtve, három részben: *Approbatæ Constitutiones, Compilatæ Constitutiones, Articuli Novellares.*

Külön fogadja el Erdély 1722-ben és cikkelyezi be 1744-ben az osztrák *pragmatica sanctio*t s csak az 1791: VI. t. c. mondja ki, hogy Erdély a magyar korona része és így a magyar örökösödési törvények alatt áll. Mária Terézia is elismeri, hogy Erdély a magyar korona jogát bírja, viszont ugyancsak Mária Terézia ezzel ellentétben Erdélyt "nagyfejedelemség" címmel ruházza fel.

1848-ig, az unió kimondásáig, Erdély három kiváltságos nemzetből: magyar, székely és szász nemzetből állott, külön területtel. Továbbá négy törvényesen bevett vallása volt, (római katolikus, helvét-protestáns, ágostai-protestáns, és unitárius). Királyi hivatalra csak a három nemzethez és a bevett vallásokhoz tartozók alkalmaztattak és csak ezeknek voltak politikai s teljes polgári jogaik.

A magyar országgyűlés többszöri sürgetése után az 1848. évi pozsonyi VII. és az ugyanazon évi kolozsvári 1. törvénycikk mondják csak ki az uniót; ezzel a három nemzet és a négy bevett vallás kiváltságos helyzete is megszűnt.

Az 1848-i szabadságharcot követő abszolút uralom alatt Erdély külön koronaország (Kronland)

lett. Az uniót újból kimondja s részletesen szabályozza az 1868: XLIII. t. c.

A szász nemzeti egyetem, mint a szászok összességének politikai testülete fennmaradt, de bírói hatósága megszűnt. Majd az 1876: XII. és XIII. t. cikkek a szász egyetemet ilyen minőségében eltörölték, csak mint közművelődési szervet hagyták meg, tudniillik a szász területen lakók alapítványait kezelő testületet. Kimondta továbbá az 1868: XLIII. t. c., hogy a királynak, mint Erdély nagyfejedelmének és a székelyek ispánjának ezen címéből Magyarország és Erdély egységének hátrányára következtetés nem vonható.

A P A R T I U M

Partiumon az Erdély önállósága idején törvényellenesen odacsatolt magyarországi megyéket értették: Kraszna, Középszolnok és Zaránd megyéket, valamint Kővár vidékét. A Partium elnevezés az erdélyi fejedelmek címéből eredt, akik "Princes Transsylvaniae et partium Hungariae Dominus"-nak nevezték magukat.

A magyar országgyűlés többször sürgette a visszacsatolást, de ez csak 1848-ban történt meg (1848: VI. t. c.) illetőleg az abszolút korszak után 1861-ben.

A TEMESI BÁNSÁG ÉS SZERB VAJDASÁG

A temesi bánság III. Károly idején keletkezett. (1710) Temes, Torontál és Krassószörény vármegyék területét a töröktől visszanyervén (1718. évi passarovici béke), e területrészt nem csatolta vissza Magyarországhoz, hanem temesi bánság néven a bécsi haditanácsnak rendelte alá, tizenegy katonailag igazgatott vidékre osztván fel. Mária Terézia nyolc vidéket kivett a katonai igazgatás alól, vagyis e részt polgárosította, de a bécsi kamara fennhatósága alá helyezte, a három vidékből pedig a bánsági katonai határőrvidék alakíttatott.

Az országgyűlés többszöri felszólalására csak 1779-ben történt a visszakebelezése a nyolc vidéknek. Az 1848 utáni abszolút uralom újból elszakította és pedig Bács-Bodrog megye és Szerém megye rumai és illoki járásaival együtt a "szerb vajdaság és temesi bánság" név alatt külön koronaországot alakított belőle. (1849. november 18-i császári nyílt parancs). Ez az állapot 1860-ban szűnt meg.

A KATONAI HATÁRŐRVIDÉK

A török elleni védekezésre a mohácsi vész után királyi rendelkezésekkel az ország déli végeiből katonai igazgatás alatt ún. katonai határőrvidéket alkottak. Ez a szervezés alkotmányellenesen történt, de a területek polgárosítása, vagyis a rendes polgári kormányzat alá helyezése az országgyűlés többszöri sürgetésére csak 1873-ban és 1882-ben következett be.

Ilyen határőrvidéki szervezet több helyütt volt. Megkülönböztették a károlyvárosi és a varasdi végvidéket s az ezekből alkotott horvát-szlavón határőrvidéket, a szerémi határőrvidéket s a fentebb tárgyalt temesi bánság nem polgárosított részéből (három vidék) alkotott bánsági határőrvidéket, végül az erdélyi határőrvidéket.

Mint említettük, a katonai határőrvidék végső fokon a bécsi haditanács kormányzása alatt katonai szervezetű volt. Ezredekre és századokra oszlott. Szervezeteinek alapja a házközösségi intézménye volt. Az egyes családok közös tulajdonul katonai hűbérképpen s örökösödési joggal ingatlanokat kaptak.

HŰBÉRES ORSZÁGOK

A mohácsi vész előtti időben több ország hűbéres viszonyban a magyar király fennhatósága alá került. Különállásukat megtartották, de évi adót fizettek, fejedelmeiket a magyar király megerősítette s háború esetén katonai segítséget tartoztak adni.

A magyar király főkegyúri jogánál fogva az ezen országokban felállított római katolikus püspökségekre püspököket is kinevezett, épp úgy, mint Magyarország területén. Ilyen hűbéres országok voltak Ráma (Bosznia), Szerbia, Bulgária, Kumania (Románia), Halicsország (Galicia), és

Lodomeria (Galicia északi részén).

Egyes hűbéres országokban, nagyobb városok körül a magyar király bánságokat szervezett bánokkal (végvidéki kapitányok) az élen. Ezek a bánági területek közvetlen magyar uralom alatt állottak s egyes bánok az ország zászlócai közé is tartoztak.

Ilyen bánságok voltak: a macsói bánság (Szerbiában), a szörényi bánság, bolgár bánság. Ezekkel a bánságokkal nem téveszthető össze az előbbieken már ismertetett temesi bánság. S megint másféle jellegű méltóság volt a horvát-szlavón bán, akiről később még szólunk.

A mohácsi vész után ezek a hűbéres országok török uralom alá jutottak. 1878-ban pedig a magyar állam az ottani nemzeti államok önállóságát elismerte, (berlini szerződés, 1879: VIII. t.c.). Történeti (virtualis) jogigényét azonban ezekre az országterületekre fenntartotta. Erre vonatkozik a királyi hitlevél 3. pontja is, mely szerint az ország mindazon részei, melyek ezután vissza fognak szereztetni, az országhoz visszacsatolandók. E történeti ősi jogigény fenntartásának szándékát bizonyítja továbbá, hogy a hűbéres országok nevei a magyar király címerében szintén előfordulnak.⁸ A hűbéres országok címereit és zászlóit a koronázáskor a király előtt viszik.

Midőn 1908-ban az addig csak megszállott Boszniát annektáltuk, a király ezt valójában a szent korona jogán a Bosznia és a magyar királyok közti kötelékre való hivatkozással tette.⁹ Galicia és Lodomeria is a szent korona jogán jutott Mária Terézia birtokába Lengyelország felosztásakor (1772), de azokat ennek ellenére osztrák tartományaihoz csatolta.¹⁰

FIUME

Fiume területét még Kálmán király hódította meg a régi Horvátország és Dalmácia meghódításával egyidőben. A XIV. század végén osztrák uralom alá jutott. Csak Mária Terézia csatolja vissza 1766-ban Magyarországhoz. Kormányzója, Szörény megye főispánja lett s Horvátországgal is némi kapcsolatba került, amennyiben peres ügyekben a báni táblát, közigazgatási ügyekben pedig a horvát helytartótanácsot állapította meg fellebbezési fórumul az említett rendelet. Ezt a horvát kapcsolatot Mária Terézia 1779-ben kiadott újabb adománylevélben megszünteti. Fiumét ősi jogon Magyarországhoz visszacsatolja, mint Magyarország szent koronájához csatolt külön testet. (*Separatum corpus sacrae regni coronae adnexum*).

Az 1807: IV. t. c. aztán Mária Terézia adományát törvénybe iktatja s a fiumei kormányzónak a főrendiházban, Fiume város követének pedig az alsó táblán tagsági jogot biztosít. Napoleon idejében néhány évre francia uralom alá kerül. Az 1848: XXVII. 1. c. szabad területnek, törvényhatóságnak nyilvánítja. Az abszolút uralom Horvátországba bekebelezi.

Az 1868: XXX. t. c. is elismeri, hogy Fiume városa és kerülete a magyar szent koronához csatolt külön test, kimondván, hogy autonómiájára nézve Magyarország országgyűlése, Horvát-Szlavónia-Dalmátországok országgyűlése és Fiume városa között küldöttségi tárgyalás útján közös megállapodást kell létesíteni.

Ez a hármasküldöttség (*recognicolaris deputációk*) azonban, főleg a horvátok álláspontja miatt, nem jutott megegyezésre s így abban állapodtak meg, hogy ebben az ügyben ideiglenesen a magyar kormány intézkedjék. Erre a magyar kormány előterjesztésére az 1870. július 28-án kelt királyi rendelet Fiume szervezetét és jogállását szabályozta. Ez az u. n. fiumei provizórium, mely - kifejezett rendelkezése szerint - csak az említett három tényező hozzájárulásával változtatható meg.

A fiumei provizórium szerint a magyar törvényhozás Fiuméra is kiterjed. Fiume élén a fiumei kormányzó áll, akit a király a magyar miniszterelnök ellenjegyzésével nevez ki. Címe: fiumei és magyar-horvát tengerparti kormányzó, mert e tengerparton kereskedelmi és tengerészeti ügyekben hatósági joga van. Ugyancsak az idézett királyi rendelet szerint Fiume belső, autonóm közigazgatási szervezetét és hatáskörét a képviselőtestület közreműködése mellett a kormányzó által készített s a belügyminiszter által jóváhagyott statutum állapítja meg. (Jóváhagyva 1872. április 27-én, 1589. szám alatt.) Ez a statutum is csak a képviselőtestület közreműködésével módosítható. A képviselőtestület elnöke a polgármester (*podesta*) s a végrehajtószerve a városi tanács.

A kormányzói tanács a kormányzó mellett működött s nagyjában a közigazgatási bizottság hatáskörében járt el. (1901: IX. t. c.) Fiume városa a kormánnyal a kormányzó útján érintkezett s hivatalos nyelve az olasz volt. Az igazságszolgáltatásra külön királyi törvényszék volt Fiumében s onnan a budapesti királyi ítélőtáblához, harmadfokon pedig a királyi Curiához ment a fellebbezés. Fiume városának és kerületének a fentiekhez képest különleges törvényhatósági jogállása volt.

A MAGYAR-HORVÁT TENGERPART

Fiume mellett a tengerpartnak Horvát-Szlavónország területéhez tartozó, de tengerészeti szempontból ez országok hatóságai alól kivett s magyar hatóságnak alávetett része volt. Innen a neve is: magyar-horvát tengerpart. Eredetileg ez a terület Dalmáciához tartozott.

D A L M Á C I A

Kálmán király foglalta el Velencétől, Horvátország meghódításával egyidőben, s Magyarországhoz csatolta (1105). A XV. században Velence birtokába került. Mikor Napoleon idejében a velencei köztársaság megszűnt Dalmácia kijelentette, hogy Magyarországhoz való viszonyát felújítani kívánja. I. Ferenc ezen az alapon kapta vissza, de jogellenesen nem csatolta Magyarországhoz, hanem osztrák uralom alá helyezte s ténylegesen a trianoni békeszerződésig Ausztria egyik tartományát alkotta.

A magyar jog álláspontjának felel meg a címe is: HorvátSzlavón-Dalmátországok s a horvát bán címe is: Horvát-Szlavón-Dalmát országok bánja. Az első századokban ugyanis e három ország a horvát bán kormányzata alatt állott s Magyarország I. Ferenc óta is a Horvát-Szlavónországhoz való csatolás által követelte a magyar koronához való visszakapcsolását. Mint említettük, Dalmácia tényleg Horvát-Szlavónországhoz, s ezáltal Magyarországhoz nem csatoltatott ugyan vissza s Ausztria külön tartománya maradt, de mivel Magyarország arról Ausztriával szemben le nem mondott s jogi igényét arra fenntartotta, e három országot mint társországot, együtt szokták nevezni.

HORVÁT-SZLAVON-(DALMÁT) ORSZÁG

Ez ország elnevezésében az idők folyamán bizonyos eltolódás történt. Eredetileg Horvátország (a régi Horvátország) az a terület volt, mely a Száva és az Unna folyókon túl terült el s hozzátartozott Bosznia és Dalmácia egy (határos) része is. Kálmán király hódította meg (1105) és csatolta a magyar államhoz.

Ez az ország ősi zsupánsági szervezete s különleges jogrendje azonban megmaradt, tartományi statutum alkotási jogával együtt. A horvát rendek a magyar országgyűlésen kollektíve képviselték magukat s a magyar törvényhozás egyébként, az autonóm jogkör érintetlenül hagyásával, rájuk is kiterjedt. A magyar király főkormányzati szerve a horvát bán volt. Ezt a régi Horvátországot a mohácsi vész idejében a török elfoglalta. Lakosai a török pusztításai elől fölfelé, a Száván túlra, a szomszédos szlavón területre (a mai Zágráb, Varasd és Kőrös-Belovár megyék) húzódtak.¹¹ Ez a régi Szlavónia a honfoglalástól kezdve a magyar államhoz tartozott, annak kiegészítő része volt, magyar megyerendszerrel. Élén a szlavón bán, később a horvát bán állott.

Az előbb említett névcseré, helyesebben névátvétel mármint úgy következett be, hogy mikor a horvátok a régi Horvátországból a török elől menekülve tömegesen a régi Szlavóniába menekültek s ott letelepedtek, új otthonukat Horvátországnak (új Horvátországnak) kezdték nevezni s ez az elnevezés a nagyszámú horvát lakosságról meg is maradt s a régi Szlavónia közigazgatási jogrendje is a horvát jogrendhez idomult. A Szlavóniából ilyképp kiszorított lakosság jórésze pedig a Dráva és Száva közének keleti részébe, a Dráván túli magyar megyékbe (Szerém, Verőce, Pozsega és Valkó) vonult s ettől kezdve ezen a területrészen viszont a Szlavónia (új Szlavónia) elnevezés maradt.

Az 1848-as szabadságharcot követő abszolút uralom alatt Horvátországból Ausztria osztrák koronatarományt alakított. Az alkotmány helyreállítása után a horvát viszony rendezését a magyar országgyűlés és Horvát-Szlavónország országgyűlési egyezségi alapon kísérelték meg és pedig

olyképp, hogy Magyarország a társországoknak a feltételek megjelölésében úgyszólván teljesen szabadkezet engedett. A két országgyűlés mindegyike országos (regnikolaris) bizottságot küldött ki s ezek tárgyalásainak eredménye alapján a két országgyűlés által közös egyetértéssel megállapított egyezmény szövegét törvényjavaslat alakjában a magyar országgyűlés elfogadta és az királyi szentesítés után, mint Magyarország és társországainak közös alaptörvénye, kihirdettetett. A magyar törvénytárban mint 1868: XXX., a horvát törvénytárban, mint 1868: I. t. c.

Az egyezmény az egyezkedő országok külön törvényhozásának tárgya nem lehet s változtatás rajta csak ugyanolyan módon tehető, amint az létrejött. Az 1868: XXX. t. c. alaprendelkezése, hogy Magyarország és a társországok egyazon államközösséget, vagyis egy államot képeznek, a magyar államot. E törvény értelmében egy az államhatár. Magyarország és Horvát-Szlavónország között államhatár nincsen. Egy az állampolgárság. Külön horvát állampolgárság nincs csak horvát (tartományi) illetőség; ti. a horvát-szlavónországi területhez fekvő valamely községhez tartozás révén horvát-szlavónországi illetőség. Ehhez az illetőséghez aztán jogkövetkezmények is fűződnek, mint a pusztai községi illetőséggel járó szegényeltartási és lakhatási jog, illetve kötelezettség.

Egységes a nemesség. Egységes az állami főhatalom. Nevezetesen egységes a király személye mind fizikai, mind közjogi minőségben. (Ausztriához való viszonyukban csak az államfő fizikai személye volt ugyanaz a két államban, de kétféle közjogi minősége volt.) Egy és ugyanaz a koronázás. Vagy is a magyar koronázás érvényes a szent korona összes országában, így Horvátországban is. Egységes a hitlevél és a koronázási eskü.

Egységes (közös) a törvényhozás azokban az ügyekben, amelyek ilyenekül vannak elismerve s a horvát autonómia körébe nem utaltattak. A társországok a magyar képviselőházba 40, a főrendi házba 3 tagot küldenek; a horvát országgyűlés választja őket tagjai közül. Ha a horvát országgyűlést időközben feloszlatták, e kiküldöttek mindaddig tagjai maradnak a magyar országgyűlésnek, míg az új horvát országgyűlés új képviselőket nem választ. A horvát képviselők a magyar országgyűlésen felszólalásaikban a horvát nyelvet is használhatják, de csak olyan ügyek tárgyalásában vehetnek részt, amelyeket az 1868: XXX. t. c. közös, egységes állami ügyeknek ismer el. A horvát országgyűlés által a főrendiházba küldött három képviselőn kívül tagjai még a főrendiháznak a horvát bán, mint Magyarország harmadik nagyzászlósa, a társországok megyéspüspökei, az auraniai perjel (zágrábi nagyprépost), nemkülönben a társországok területén illetékes főnemesek, ha egyébként a főrendiházról szóló törvényben megállapított feltételeknek megfelelnek. Ezek mint magyar főrendek szerepelnek s ezért minden ügy tárgyalásában résztvehetnek s a horvát nyelven való felszólalás joga meg nem illette őket. A társországokra is érvényes törvényeket a magyar király horvát eredeti példányában is kiadja s a horvát országgyűlésnek megküldi. Ezt téteti aztán közzé a horvát törvénytárban, de e törvény hatálya - ha maga a törvény más időpontot nem állapít meg - a magyar törvénytárban való kihirdetést követő 15. napon kezdődik.

Egységes a végrehajtó hatalom is az egységes, közös ügyekben. E hatalmat a magyar király a szent korona országainak egész területére a m. kir. kormány útján gyakorolja. A magyar kormánynak egyik tagja volt a horvát-szlavón-dalmát tárca nélküli miniszter. Az volt a hivatása, hogy ügyeljen a horvát autonómia sértetlenségére, másrészt ellenőrizze a horvát autonóm kormányzatot. A horvát autonóm kormányzat élén álló s a király által kinevezett bán öfelségéhez a horvát miniszter útján küldte fölterjesztéseit s a királyi elhatározások is a horvát miniszter közvetítésével kerültek a bánhoz. Ilyképpen a Horvátországot érdeklő királyi rendelkezéseket a horvát miniszter és a horvát bán is ellenjegyezte. A törvény szerint egységes, közös ügyek pedig a következők, megjegyezvén, hogy különbséget kell tenni aszerint, amint a törvényhozás is és a végrehajtás is vagy csak a törvényhozás egységes (közös).

Egységes volt a törvényhozás és a végrehajtás tekintetében: a m. kir. udvartartás, a külügy, a hadügy (a horvátországi honvédezekben horvát volt a vezényleti nyelv), az adó ügy, a vám és a kereskedelem ügye, a valutaügy, a vasút, a posta, a távíró, a hajózás ügye, továbbá a tengerészeti jog szerint az igazságügy. Egységes volt a törvényhozás, de autonóm a végrehajtás: az ipari, az egyesületi, az útlevél, az állampolgárság ügyében. A horvát autonómia az önrendelkezést jelenti a szabályalkotás és a végrehajtás terén és pedig a belügyek, a vallás és közoktatásügy és az igazságügy tekintetében. A szabályalkotást az 1868: XXX. t. c. értelmében Horvát-

Szlavónország egészére a horvát országgyűlés gyakorolja a magyar királlyal a horvát autonóm törvények formájában. Horvátországnak tehát a törvényalkotás terén nincsen állami önállósága, vagy is külön államisága, mert a törvényalkotásnak csak egyik szerve autonóm, a másik szerve a magyar állam feje, a koronás magyar király. A horvát politikai nemzet csak annyit jelentett, hogy ebben a tartományban illetékes (illetőségű) egyének politikailag részben külön vannak szervezve a magyar államon belül. Ha úgy tetszik, külön politikai egységet alkotnak, de nem külön államot.¹² Az 1868: XXX. t. c.-ben foglalt egyezmény semmi esetre sem nemzetközi jellegű szerződés, hanem legföljebb az un. államalkotó belső szerződések kategóriájába tartozik. Ilyen volt a viszony például Magyarország és Ausztria között a *pragmatica sanctio* és az 1867: XII. t. c. alapján. A külön államiság kérdése azon a megkülönböztetésen fordul meg, mely szerint vannak államszövetségek és szövetséges államok. Az állami alakulatok közötti viszony tekintetében valóban ez az alapfelosztás.¹³

AZ EZERÉVES MAGYAR ÁLLAM JELVÉNYEI: ZÁSZLÓ, CÍMER

1945 előtt, Magyarország színei, amelyek a zászlón vannak hosszában, vagyis egymás alatt vízszintesen alkalmaztatnak: a piros fehér, és zöld színek. Ezek a nemzeti színek az állam címerében előforduló színeknek felelnek meg. Magyarország ősi címere, az u.n. "kis címer", a következő képet mutatja: függőleges vonallal két részre osztott pajzs, ennek jobboldalán, (a nézőre nézve baloldalon) nyolc vörös és fehérszínű csík (pólya), a baloldalon pedig vörös mezőben hármassal zöld halom, amelynek középső, nyílt aranykoronás részéből kettős kereszt emelkedik ki.¹⁴ A pajzs felett a magyar szent korona, látható, a pajzsot jobbról, balról vagy angyalok tartják, vagy zöld ágdisz veszi körül. A koronán elgörbült kereszt. A nemzetiszínű zászlónak és a most körülírt címernek ünnepélyes alkalmakkor való használatát az 1848: XXI. t. c. kötelezőnek előírja; erről szól még az 1898. évi 4642/B. M. sz. miniszteri rendelet. Az ősi kis címeren kívül a szent korona országainak volt egy közép (egyesített) címere is. A középpajzsban Magyarország kis címere, amelyet Horvát-Szlavón-Dalmátország, Erdély, Bosznia és Hercegovina, valamint Fiume címere vesz körül.¹⁵

Az ebben a fejezetben foglaltakat azért tártam ily részletességgel az olvasó elé, hogy valójában mielőtt a további anyagra térnénk, teljességével tiszta képet kapjon az olvasó arról, hogy tulajdonképpen nemcsak négyzetkilométereket és lakosságot raboltak el tőlünk, hanem évezredre visszanyúló vérrel és karddal, magyar vérrel és karddal megszerzett történelmi jogainktól fosztottak meg bennünket 1920-ban Trianonban, majd 1947-ben Párizsban. Továbbá rámutat ez a fejezet arra a megdönthetetlen történelmi tényre, mely megvilágítja viszonyunkat az itt felsorolt népekhez. Vagyis amikor azt mondják rólunk, hogy ezer esztendőn át "elnyomtuk" ezeket a magyar szent korona szerves részeit képező nemzetiségeket, akkor ily hosszú "elnyomás" után ezek a népek, képesek voltak saját anyanyelvükön, saját jellegzetes kultúrájukkal, 1920-ban államalkotó elemekké válni a mesterségesen összetákolt utódállamokban.

Maga ez a fejezet bebizonyítja, hogy nemzetiségi politikánk a történelemben példanélkül álló humánus politika volt. Magyar szempontokat figyelembe véve *nemzeti öngyilkosság* volt. Úgyis mondhatnám, hogy Trianon és Párizs előkészítését mi magunk végeztük el, legalábbis őszintén bevallhatjuk, hogy arra mégsem számítottunk, hogy azok akik nálunk menedéket kaptak, humánus törvényeink védelmében szaporodtak, gyarapodtak, élték a maguk életét, akkor éppen ezek a népek lesznek azok, akik nemzeti sirunkat megássák.

JEGYZETEK AZ ELSŐ FEJEZETHEZ

1. *Magyarország Közjoga, írta: Dr. Tomcsányi Móric, a budapesti kir. magy. Pázmány Péter Tudományegyetemen a magyar közjog és közigazgatási jog ny. r. Tanára, a M. Tud. Akadémia és a Felsőház tagja. (Kir. Magy. Egyetemi Nyomda 1932.)*
2. *A magyar állam tulajdonában lévő vagyontárgyak (értékek) általában többfélék. Ilyenek: az államkincstári ingatlanok (uradalmak); az államkincstár ingó vagyontárgyai; a közigazgatásjogi alapon általános közhasználatra rendelt állami ingatlanok (közutak, középületek); a szintén állami tulajdont tévő, de speciális közjogi használatra rendelt vagyontárgyak; ilyen pl. az udvartartás közjogi intézményének céljára szolgáló, illetőleg a királynak, mint államfőnek, közvetlen használatára rendelt ingatlanok, aminő pl. a budai királyi palota, továbbá az ugyanilyen rendeltetésű s koronajószág elnevezés alatt ismert és a szent korona nevére telekkönyvezett gödöllői uradalom. Az udvari vagyon is állami vagyon; a királyi udvar nem külön jogi személy; az udvar nem a tulajdonost, hanem csupán az államvagyon rendeltetését jelzi. (Lásd Egyed István: Udvartartás és udvari vagyon c. műve.)*

Az állami értékek közé számíthatók továbbá a különböző eszmei javak (állami monopóliumok). Az állam ingóvagyonához, mégpedig közjogi vonatkozású vagyonához tartoznak a közjogi alapon befolyt állami jövedelmek (pl. adók). Az államkincstár fiskális magánvagyonára mellett az államnak egyéb, közjogi vonatkozású vagyontárgyait (értékeit) összefoglalóan: állami közvagyonnak lehet nevezni. Megjegyezzük végül, hogy állami ingatlant általában csak törvényhozási úton lehet elidegeníteni (1879: XX. t. c. 35 §, 1925. IX. t. c. 8 §). Természetesen ez mind az 1945 előtti állapotokra vonatkozik.
3. *Áll ez az állam területén tartózkodó külföldiekre is, akik nem tagjai (honpolgárai) az államnak. Kivételt csak a nemzetközi jog értelmében területenkívüliséget (extritorialitás) élvezők képeznek, akik az állam területi felségjoga alól bizonyos szempontból, ki vannak véve. (Ezt sem az oroszok sem Rákosiék nem tartották tiszteletben Magyarországon a negyvenes években, l. Roul Wallenberg svéd diplomata és mások esetét, pl. Nagy Imre és társai 1956.)*
4. *1945 után ezt használták fel az államosítások jogi alapjául és még a magánlakóházakat is államosították. Vagyis tulajdonjoggal egyedül az állam bírt.*
5. *Ámbár az ország szó nem szabatos jogi megjelölés és fogalom. A nyelvhasználat a külön államot nem alkotó tartományi közületeket is gyakran az ország megjelöléssel illeti, így volt ez például Horvát-Szlavón-Dalmátországot illetőleg is.*
6. *Ez a kitétel szöges ellentétben van mindkét törvénycikkkel, melyek a trianoni majd a párizsi békeszerződéseket ratifikálták. Vagyis ez azt jelenti gyakorlatilag, hogy lemondani semmiről nem lehet, az egyedül a szent korona joga lenne.*

A szent korona, igényeiről azonban soha nem mond le. Éppen ezért teljesen nélkülöz minden jogi alapot a kommunista kormányok azon kijelentése, mely szerint: Magyarországnak területi követelései nincsenek. Helyesebben meghatározva, a "Magyar Népköztársaságnak területi követelései nincsenek." A szent korona még ma is, 1975-ben amerikai őrizetben van, így a szent korona nevében egyetlen kommunista hatalom, a szent korona jogairól le nem mondhat. Figyelmeztetőül szolgál ez a kitétel azon emigráns körök felé is, akik az országcsönkítés tényét emigrációs éveik alatt agyonhallgatták, akik hajlandók lennének mindenről lemondani, csak hogy a Nyugat előtt valahogy magukat elfogadtassák. Lemondanunk semmiről nem lehet, nem szabad, mert jogi alapunk sincs erre!

7. *Azzal, hogy Erdélynek külön országgyűlése volt, nem vált még külön állammá, hanem jogilag a magyar államon belül csupán tartományi önállóságához jutott. Nem vált állammá azért, mert az államfői szerv Erdélyben is a magyar király volt. Horvátországnak is volt országgyűlése s mégsem volt állam, hanem csak tartományi autonómiával felruházott s a magyar szent koronához tartozó közület.*

8. *A sokat vitatott 1940-es délvidéki bevonulásunk teljes jogosságát támasztja alá ez a kitétel. Azt még eddig nem írták meg sehol (kivéve: Justice for Hungary 1920-1970, 170. oldal), hogy a magyarok a II. napos német-jugoszláv háború elején be nem avatkoztak. Jugoszlávia szétesése után vonultak a magyar csapatok a Bácskába. Történelmi jogaink alapján bevonulhattunk volna Nándorfehérvárba (Belgrád) is, ha a trianoni békeszerződést érvénytelennek jelentettük volna ki.*
9. *A nyugati történészek és a köztudat azt tartják, hogy az első világháború kirobbanását ez a boszniai annexió váltotta ki. A valóság az, hogy az osztrák császár, aki szerencsétlenségünkre, (mellékesen) még magyar király is volt, magyar történelmi jogokra hivatkozva, a szent korona jogaival takarózva akarta növelni birodalmát és befolyását, ami nem sikerült. A veszített háború után tulajdonképpen a magyar szent koronát, azaz Magyarországot mondták ki éppen ezen az alapon "háborús bűnösnek" és erőszakolták ránk a trianoni békeszerződést. Ausztria még Nyugat-Magyarország (Burgenland) egy részét is megkapta, holott ez egyáltalán nem illette meg. Sajnos, sem a trianoni békeszerződés idején, sem azután, a mai napig még nem lett felrázva a nyugati közvélemény erről az óriási trianoni tévedésről a fentiek alapján.*
10. *Sajnos de a Habsburgok a szent korona jogaira hivatkozva is terjeszkedtek. A bekebelezett területek, mint osztrák tartományok gyarapították a Habsburgokat. A nyugati közvélemény előtt a magyar történelmi jogokra hivatkozva legalizálták magukat a Habsburgok. Mivel mi, azaz magyar történelmi jogok szolgáltatták az alapot, így a gyűlölet ellenünk, magyarok ellen fordult, illetve irányult. Diplomáciai körökben a magyar szent korona jogai szerepeltek, így azonosítottak bennünket az osztrákokkal is. Úgy is neveztek bennünket, hogy "osztrák-magyarok". Azt a szomorú helyzetünket, amely az 1867-es kiegyezés után volt, politikai rövidlátásukban nem vették fontolóra, ez valahogyan háttérbe szorult és elfelejtették az 1848-as szabadságharcunk ellenére is. Nyugati diplomáciai körökben sajnos, nem ismertettük kellőképpen valóságos helyzetünket és 1848 érvei lassan, az idők múlásával a nemzetközi politikai és diplomácia terén elhalványultak. Ha kissé körülnéznünk ma a diplomácia berkeiben, helyzetünk teljesen azonos. A nyugati sajtó minden megnyilvánulásában úgy nyilatkozik rólunk, mint a "kommunista Magyarország", a "szovjet-csatlós Magyarország", 1956-os szabadságharcunk ellenére is. Vagy is a sajtóban a tények úgy vannak tálalva mintha mi magyarok a saját jószántunkból lettünk volna "szovjet csatlósok" nem pedig a Nyugat jóváhagyásával, orosz erőszak következtében. Nagyon könnyen előfordulhat, hogy egy esetleges újrarendezés során, újból "háborús bűnösnek" fog bélyegezni bennünket a Nyugat, mert "szovjet-csatlósok" voltunk. Ezt elkerülendő, állandó jellegű idegennyelvű felvilágosító munkát kellene folytatnunk nyugaton (lásd a Hungarian Turul Society kiadásában megjelenő CRUSADER, JUSTICE FOR HUNGARY c. kiadványt). Ami a szent koronát illeti, nem lenne meglepetés a szovjet diplomácia részéről, hogy a szent korona jogán győzné meg a Nyugatot a Balkánra, elsősorban Jugoszláviára tartott "jogos" igényéről. Valószínű ez áll a Magyar Népköztársaság szívós, a szent korona visszaadását sürgető követeléselei mögött.*
11. *A régi Horvátország csak Bosznia-Hercegovinának Magyarország és Ausztria részéről való megszállása (1878), majd annektálása (1908) által került vissza a szent koronához. Bosznia és Hercegovina, régi nevén Ráma, Dalmácia és a régi Horvátország közé beékelve a középkorban Magyarország hűbéres országa volt, majd török uralom alá került. 1878-ban (berlini szerződés) Ausztria és Magyarország megszállta, de a török szultán névleges szuverénitása megmaradt. 1908-ban pedig a király, tekintettel azokra az ősi kötelezettségekre, melyek dicső elődeit a magyar trónon ezekhez az országokhoz fűzték, szuverén jogait Boszniára és Hercegovinára kiterjesztette. Ekkor szabadult fel a török uralom alól a szorosan vett régi Boszniával (Ráma) együtt a régi Horvátország területe is, nemkülönben egy-két régi magyar végvári terület (például az ozorai bánság) s ez az ország rész az ottani lakosokról együttesen a Bosznia-Hercegovina nevet kapta.*

Bosznia-Hercegovinának Magyarországhoz és Ausztriához való viszonya azonban véglegesen az annexió után nem rendeztetett. A magyar korona ősi jogán kétségkívül Magyarországhoz

kellett volna e tartományt csatolni, de ez nem történt meg, hanem ideiglenesen továbbra is a közös pénzügyminisztérium kormányzása alatt maradt, úgyhogy e területen a két állam szuverenitása együttesen érvényesült, de a terület egyik állam alkotórészévé sem vált s polgárai sem magyar, sem osztrák honpolgárok nem voltak, hanem csak tartományi illetőségük volt. Lásd: Királyfi Árpád: A bosnyák tartományi illetőség c. művét.

12. *Lásd: Kmetty Károly: A magyar közjog tankönyve, ugyancsak Molnár Kálmán: Magyar közjog, valamint Balogh Arthur: A magyar államjog aaptanai és Nagy Ernő: Magyarország közigazgatása c. műveket.*
13. *Lásd: Concha Győző: Politika c. művét.*
14. *A néphit szerint a fehér pólyák (csíkok, szalagok) az ország négy folyamát (Duna, Tisza, Dráva, Száva) jelzik, a vörös mezőnek hármass dombja pedig az ország három főhegységét (Tátra, Fáttra, Mátra) jelképezi.*
15. *A címereknek hivatalos, pontos leírását az 1915. évi 3970. M. E. számú rendelet tartalmazza, mely az 1915. évi október 10-én kelt királyi elhatározás végrehajtásaként adatott ki. Ez szól az állampecsétről is. Az egyesített címer használati díjáról az 1923: XXVII. t. c. rendelkezik. Az állami nagy címer pontos szabályozása az 1915. évi rendeletből hiányzik s az későbbre halasztatott. Az állampecséteteken a közép (egyesített) címer szerepel és pedig ünnepélyesebb okmányokon (pl. nemességadományozó kiváltságlevelén) függőpecsét formájában. A közhatalóságok címerhasználatáról külön jogszabályok szólnak (1848: XXI. t. c.; 1907: XXVII. t. c. 17. §, 3518/1925. B. M. rendelet.)*

* * *

Vármegyéinkkel kapcsolatban meg kell jegyeznünk az alábbiakat:

A király és a megyeileg szervezett nemzet, vagyis a vármegyék, ez a két tényező volt a régi alkotmánynak két alapszerve és később, különösen egyes Habsburg királyok (I. Lipót) beolvasztási törekvéseivel szemben, a vármegyék (karok és rendek) voltak a magyar állam önállóságának, alkotmányának oltalmazói és a nemzeti jogfolytonosság védői, fenntartói.

A király és a nemzet összeütközéseinek és az ezen összeütközésekből folyó alkotmányi küzdelmeknek a vármegye volt a valóságos színtere és pedig azért, mert a királyi rendeletek végrehajtója, általános hatáskörénél fogva a vármegye volt és a részéről törvénytelennek tartott királyi rendeletekkel szemben megillette az ellenállás joga is, továbbá, mert politikai hatáskörénél fogva az utasítás követhetési intézmény révén az országgyűlési kérdések is a követeket túlnyomó számban küldő vármegyékben döltek el. A törvényjavaslatok királyi "propositio" formájában a megyéknek küldettek el, ott tárgyalattak meg és ez alapon adták a vármegyék a kötelező utasítást a vármegyék követeinek. A megyei követek mellett a többi követek: szabad kir. városok, szabad területek, alsó papság, a királyi tábla, kisebbségben voltak.

A vármegyéket az Aranybulla szerint, a fegyveres ellenállás joga is megillette, ezt azonban az 1687: IV. t. c. megszüntette, de még mindig fennmaradt az ún. passzív rezisztencia joga. Az alispán, a megye első választott tisztviselőjévé csak a XVI. században lesz. Károly Róbert idejében alakulnak meg a megyei törvényszékek. A vármegyék alkotmányjogi szerepében 1848 hoz gyökeres változásokat. Jogtörténeti adataink szerint, megyéinket I. István királyunk alapította királyi várszervezetekből, gazdasági, hadügyi és az akkori viszonyoknak megfelelő igazgatási körzetekből. Akkor még az eredetileg honfoglaló és szálásbirtokaikon élő nemesek, azaz nemzetségek, a vármegyékhez nem tartoztak. A nemeseknek a kir. vármegyékbe való későbbi beszívódása következtében vált csak e szervezet hosszú, lassú fejlődés eredményeképp, a nemesi közösség önkormányzati közületévé.

Második fejezet – Honfoglaláskori viszonyaink

Vajjon honnan is eredtek, miből eredtek az Európába költözött magyarsággal kapcsolatos - (jóindulatúlag nézve) téves vagy az alaptalan rossz információk? Az első találkozásokból, az első kapcsolatokból kialakult benyomásokat írták fel a krónikások, melyekből a kései történétírók, politikusok és minden más egyede "táplálkoztak". Ezekre az első benyomásokra felépített un. "történelem" maradt az utókorra, mely minden ellenünk irányuló gyűlölet kútforrása volt. Kétségtelen, hogy közöttünk, a magyarság között is voltak mindig és sajnos sokszor akadtak olyan megalkuvók vagy egyenesen árulók, akik nyugaton azzal igyekeztek maguknak jó hírnevet és "dicsőséget" szerezni, hogy ezeket a koholt és tévhiteken alapuló "borzalmakat" nemhogy megsemmisíteni, cáfolni igyekeztek volna, hanem azokat megerősítették, terjesztették. Sajnos a hivatalos magyar hatalmak sem sok súlyt fektettek a külföldi "propagandára", így az évszázadok folyamán nyugaton a tévhitek berögződtek, történelmi "tényekké" váltak. Az országon belül is olyan irányzatok uralkodtak, hogy a magyar az műveletlen, barbár, általában intelligenciájának szintje nem éri el a nyugati átlagot. Évszázadokon, erőnek erejével nevelték belénk azt a tudatot, hogy valójában csakis akkor váltunk emberré, nemzetté, amikor az un. római kereszténységet felvettük. Illetve "szent" királyaink történelmi "előrelátása" folytán ezt a római kereszténységet és annak "civilizációját" ránk erőszakolták. Mind a mai napig elmaradt az Árpádkor Európájának és az Árpádkor magyarságának, műveltségi viszonyainak a történelmi igaz felmérése és összehasonlítása. Vannak némi magyar utalások erre, de ezt soha nem ismertették¹, mert a lekicsinyítés elméletével ez nem fért össze. Ezen a területen, nyugaton óriási anyag áll rendelkezésre, mely egy jó magyar történész által még felkutatásra és kiadatásra vár. Az eddigi, általam felfedezett nyugati adatok alapján is, nyugodt lelkiismerettel állíthatom, hogy ez az átállás, vagyis a római kereszténységre való átállásunk az akkori időkben katasztrófális kulturális visszaesséssel járt. A magyar lelkiségtől teljesen idegen, szolgáson alapuló hűbéri társadalmi "ideálok" ránk erőszakolása oly lelki zavart okozott a magyarság gondolkodásában, jellemében, melyeket évszázadokon keresztül sem tudtunk mind a mai napig kiheverni. Majdnem tizenegy évszázad után reánk erőszakoltak egy másik irányzatot, vagyis a szovjet "kulturát". Ez az átállás is megzavart bennünket és a ma harminc éve ebben a "rendszerben" élő magyar lelkivilágát, érzéseit, gondolkodásmódját megvizsgálva közelebbről, rájövünk, hogy egy teljesen új típusú emberrel van dolgunk, aki bár a saját nyelvünkön szól hozzánk, mégis érezzük rajta, hogy valahol valami különbség van közöttünk. Különösen az újabb generációnál tapasztalhatók ezen felfogásbeli óriási különbségek, melyek sajnos nem ennek az újabb generációnak a javára, de kárára mutatkoznak.² Sajnos itt minden szentimentalizmust ki kell kapcsoljunk és nem az érzéseinket, hanem a valóságos helyzetet kell szemügyre vennünk, s a tapasztalatokat levonnunk. Jóllehet, hogy egyes jámbor és naív lelkekben a felháborodás lesz urrá, de részemről csakis a történelmi tényeket, csakis a valóságot vagyok hajlandó elfogadni még akkor is, ha esetleg az érzések - amelyeken urrá kell hogy legyünk, mert szentimentális alapon nem tudunk tárgyilagos vizsgálatokat, történelmi vizsgálatokat tartani -, erősen különbözzenek is.

Az Árpádkori és a közvetlen utána következő korszak "kalandozásait" úgy tanították nekünk a harmincas évek tájékán, hogy azok nem voltak mások, mint a magyarnak szilaj jókedvében, harci kedvében, vállalkozó szellemének megnyilvánulási formájaként végrehajtott "csínytevések". Holott nyugaton erről úgy írnak, hogy például a németiség közötti széthúzó állapotokat a magyaroknak köszönhatték, akik hol ezeket, hol azokat bujtották fel a másik ellen és megakadályozták a Nagy Károly utáni szétesett németek egységes birodalmának a kialakulását. Maga ez a tény, közelebbről megvizsgálva egy olyan széleskörű és alapos, egész Európára kiterjedő külpolitikának a megnyilvánulását bizonyítja, mely egyáltalán nem magyarázható, egy "intelligenciájában elmaradott", "barbár" népség kalandokra éhes megnyilvánulásával. Ha a nagyméretű kalandozásokat történeti sorrendben vizsgáljuk, rádöbbenünk, hogy a hadjáratok mindig abba az irányba összpontosultak, ahol valamilyen német tartományi egységnek a kialakulása megkezdődött. Ha valaki veszi azt a fáradságot, hogy a németek történelmét áttanulmányozza, ráébred a fentiek igazságára, ha figyelemmel kíséri az alábbi adatokat és összehasonlítja azokat:

902-906 Morvaországi hadjárat,
 910 a Rajna vidéki hadjárat,
 912 Frank-földi "kalandozások",
 917 Basel elfoglalása,
 918 Bréma ostroma,
 925 Hadjárat Dél-Itáliába az Alpokon át,³
 925 ugyancsak ebben az évben a magyarok kijutnak az Atlanti óceánig!
 926 St. Gallen-i "kaland",
 933 Merseburg-i "vereség" (?)
 937 Sváb és Frank hadjárat Rheimsig,
 943 háború a spanyolországi arabokkal (átkeltek a Pirreneusokon),⁴
 947 újabb Itália-i hadjárat egészen Otrantóig,
 951 ismét egy északolaszországi hadjárat,
 951 ugyancsak hadjárat Rhone és a Loire vidékére,
 954 háború sváb és lotharingiai szövetségben Burgundia és Belgium ellen,
 955 árulás következtében az Augsburg-i vereség.

A történelmi hűség kedvéért meg kell említenem itt, hogy Liuprand, Cremona érseke, "Liber de Rebus Gestis Ottonis" (Ottó császár tettei) című krónikájában megemlékezik erről az Augsburg-i csatáról. Mivel ebben a korban élt, így mint "kortárs", elfogadható lehet a véleménye, különösen akkor, amikor Liuprand lombard lévén, egyformán gyűlölte Rómát és a németeket, így nem vádolható elfogultsággal Róma és a német oldal javára.

Azt írja Liuprand: "Ottó 955. augusztus 10-én mérte össze erejét a keletről bejövő "hunokkal" (megjegyzendő itt az is, hogy abban az időben azonosítottak bennünket a hunokkal és a krónikákban hol hunokról, hol avarokról, hol meg magyarokról beszélnek, de végeredményben, valójában a magyarok tetteiről van szó). Liuprand írja, "- a hunok száma olyan nagy volt, hogy az útjukba eső folyók vizét a lovaik szárazra itták és amerre elhaladtak, a városokat a lovaik patáival rúgatták romokká". (Más forrásból kiderül, hogy ez a rettentő nagy létszám a magyar seregekbe sorolt idegeneket is magába foglalta.)

Ebben a csatában - Liuprand írja - "tízezerszám maradtak a csatatéren a német hullák, a hunokét viszont nem számolta meg senki, de veszteségük óriási volt". - "Ezzel a csatanyeréssel Ottó császár biztosította a németek keleti vidékeinek a biztonságát, mert a hunok visszafordultak keleti végeikhez."

Az eddigi történelemismereteink szerint ez az Augsburg-i vereség volt az, amely a magyarság nyugati politikájában erős változásokat hozott és ez a "rettentő" vereség készítette őseinket a kereszténység felvételére, a németekkel való teljes jóviszony kialakítására. Ebben csak az megdöbbenő, hogy 961-ben, vagyis hat évvel ezután a "rettentő nagy vereség" után, a pápa csak egyetlen katonai erőt lát Európában, mely megtudná szabadítani az általa hat évvel ezelőtt német-római császárrá koronázott Ottó uralmától és azok a hunok, vagyis a magyarság. 961-ben Ottó császár elfogja XII. János pápa két követét és a pápához írt szemrehányó levelében írja; "nem hinnénk a rémhírek és pletykáknak, ha csak nem látnánk Péter utódjának pecsétjét és saját kezeírását azon a levélen, ami a kezünkbe került a két követ által, mely szerint a hunokat kívánja ismét veszünk felhozni és azokkal szövetségre lépni ellenünk". Tehát, ha őseink Augsburg-nál oly "rettentő" vereséget szenvedtek a németektől, igen nagy csoda kellett történjen ahhoz, hogy hat esztendő leforgása alatt ezt úgy kiheverjék, hogy a pápa csak bennük látja az egyetlen erőt, mely Ottó uralmától megtudná szabadítani. S ugyanakkor ezen vereség ellenére, Ottó császár még mindig retteg, az általa állítólag hat évvel előbb "tönkrevert" hunoktól. Ez a "történelmi fordulópont" ennek következtében igen alapos és részletes tanulmányozást kíván, hogy valójában mi is volt az igazság az Augsburg-i vereség körül?

Ugyanezen időszakok alatt számos keleti hadjáratot is vezettek őseink Bulgáriába, Bizáncba, Görögországba és a Balkán számos más vidékeire.⁵

Itt inkább csakis a nyugati nagybbszabású "kalandozásokra" akartam kitérni, melyekről a távolságokat mérve azonnal látszik, hogy azok nem kis portyázó csoportok voltak, hanem komolyan felszerelt hadseregek. De hogy is tudta volna egy kis "rablócsoprt" végigverekedni magát az akkor már "művelt és civilizált" Európán, ki egész az Atlanti óceánig, ha nem lett volna egy komolyan szervezett és felszerelt hadsereg, alaposan kitervelt és előre meghatározott katonai feladatokkal, melyek mögött elsősorban politikai célkitűzések voltak.

Miután Európa megismerte fegyvereiket, katonai képességeiket, akkor az Augsburg-i "vereség" hatására változtattak csak ezen a külpolitikán, mely az erőre alapozódott és tértek át az akkori idők "békés egymás mellett élésének" a politikájára.⁶

Ez az időszak, a "kalandozások kora" volt az, mely a nyugati krónikások által megírt roszszhírnök megalapozta, megtartotta évszázadokra és ellenünk a gyűlölet magvait elvetette. De nézzük meg mit ír ezekről az időszakokról, ill. a honfoglaláskori Európáról és a magyarságról Horváth Mihály 1844-ben.⁷

"Midőn a magyarok a Fekete-tenger melléki székeiket 890 táján odahagyván, mostani hazájukban ütötték fel táborukat, akkor már széttagolva volt Nagy Károly roppant birodalma. Az ő nagy szelleme egyikre sem örökölt át utódjai közül; s az általa alakított császárság a verduni szerződés szerint már 843-ban három fő részre osztatott: Német, Francia és Olaszországra. Ezen kívül Európa nevezetesebb tartományai voltak: Angol és Spanyolország, a tót állodalmak, a nemrég ismertetni kezdett Scandínávia és Oroszország. Keleten csak az egy Görög birodalom érdemel említést. Ezek közül a három első és a keleti császárság valának a fő alakok; s azok határozzák meg Európa akkori műveltségének jellemét.

Ezen jellem, általában véve némileg már ezen országok külsején is észlelhető. A magas kősziklákról egekbe nyúló őrtornyok, a most békés, szorgalmas falvakkal rakott, vagy zöldelő szőlőkkel koszorúzott hegyek és dombokon vad magányban emelkedő kolostorok, erősségek, komoly várak; a sík földön mérget párologó terjedelmes mocsarak, ingoványok, rengeteg erdők, pusztaság a legkiesebb völgyekben s partmellékeken, - ezek általános jellemvonásai ama korszak műveltségének.

Tanúi ezek egy komor elvadult kornak, melyből a nemesebb száműzetett; tanúi a harci zajjal, s a szilaj erőszak, önkény és anarchia mindennemű nyomoraival megtelt időnek, melyben a hatalmas nem ismert kívánataiban s téteményeiben más vezetőt, mint féktelen önszeretetét, és nem volt egyéb biztosítása aziránt, mihez jogot tartott, mint kardja éle, várának erős falai s hadi szolgálóinak csoportjai; melyben a belharczok nyomora s a szolgaság vasigája a műszorgalmat, kereskedést, tudományokat. – szóval a szorgalom és műveltség minden ágait lehervasztá.

FRANCZIA – NÉMET- ÉS OLASZORSZÁG POLGÁRI ÉS ERKÖLCSI MŰVELTSÉGE

Azon országokban, melyek a nyugati birodalom romjaiból keletkeztek, mindenütt hűbéri rendszerre alapított a polgári alkotmány; s ez volt azon középpont, mely körül forgott az országok minden polgári, erkölcsi állapota. Ezen rendszer terjedelméből, különféle változásaiból, s az országok minden ereibe szétágazó hatásából határozhatni meg leginkább a népek akkori műveltségének fokait. Mert nemcsak az országok politikai állapotjára, törvényeire, intézeteire, hanem még a népek gondolkodásmódjára, erkölcsére sőt vallására is hatalmas volt a hűbéri rendszer befolyása.

– Igazságos ügye pártolását hol találhatta volna föl az elnyomott? Maga a császár is rettegett kormányzóitól. Ő is a feudál arisztokratia bilincsei közé szorult, s hasztalan törekedett új capitulárok (törvények) alkotása által a birodalom állapotját javítani: erőtlen kezek tarták a kormányt, s képtelenek előmozdítani a gátokat, melyek nem ritkán éppen azon nagyok vettek erőlködéseinek ellenébe, kik az új törvények alkotásában is vettek részt. Ennek következtében pedig mi egyebet tehetett a szegény szabad, mint lemondani függetlenségéről, mely miatt annyi izetlenségeknek és sérelmeknek volt kitéve, és személyét vagy magának a kormányzónak, vagy valamely egyházi

intézetnek s egyéb hatalmasnak pártfogásába, birtokát pedig, mint hűbéri javat, védelme alá ajánlani, hogy azt azután jobbágyi függőségben, személyes szolgálatokkal és adókkal terhelten vegye vissza. A francziáknál annyira divatba jött ez, hogy közmondásképp hangzott: "nulle terre sans seigneur". Minek következtében, ha kerülete határain szabad földre talált a kormányzó, azt vagy elfoglalta, mint úrtalant, vagy birtokosát annak felajánlására kényszerítette.

– Ezen hűbéri aristocratia mellett lehetetlen volt a fejedelmeknek kellő hatalomra vergődniök. A tartományi kormányzók, hercegek, grófok, miután tisztségeik örökíthetőkkel váltak, teljes hatalommal, a királytól csaknem egészen függetlenül, bírták tartományaikat; minél inkább növekedett pedig ezek hatalma, annál csekélyebb lőn a fejedelemé. A nemzeti had széteszlása következtében a fejedelem vasalljainak (vazallusoknak) segédeme nélkül háborút nem viselhetvén, a külbátorságot önjere által nem tarthatta fenn.

– Különösen Németországban, mindamellett is, hogy a hűbéri rendszer még nem gyökeredzett, mint a frankoknál, az is okozta a fejedelmi hatalom gyöngeségét, hogy a király választásában Nagy Károly háza mellőztetett. Mivel itt a különféle nemzetségek - például: szászok, thuringiak, frankok, bajorok, svábok stb. - székeik szerint is elkülönözték, egymás ellen régi gyűlölséggel viseltetének: közülök egyik sem szívesen hódolt a más nemzetségből származott királynak; s azért a szabad birtokosok is, kiknek száma itt sokkal nagyobb volt mint a francziáknál, inkább szítottak a saját nemzetségekből való kormányzókhoz, hercegekhez, grófokhoz, mint a királyhoz. Minek az lett volna bizonyos következménye, hogy a németek ismét annyi kisebb állodalmakra oszolnak, mint mielőtt a frank királyok által egy testté alakítottak, ha őket ezen lépéstől a szomszéd magyaroktól való félelem nem tiltja el. Azonban néhány királyok, kik szebb fejedelmi tulajdonokat és személyes erőt gazdagsággal párosulva vittek föl a trónra, mint pl. a szász nemzetségből való Henrik és I. Ottó, nemcsak a nemeseket szorították korlátok közé, hanem a külön nemzetiségeket is szorosabban egyesítették egymással.⁸

– A nemzetre nézve legártalmasabb s a nagyobb részt boldogságának és műveltségének minden forrásait elnyomó következménye volt a hűbéri rendszernek azon viszony, mely az úri és alsóbb osztály közt létezett. Amaz, mint láttuk, zabolátlan függetlenségre emelkedett; emez pedig, mely a közép vagy tulajdonképpen polgári osztályt alkotta, elnyomatott, szolgaságba döntetett. Ezen középosztály - valamint annak bölcsői is, a városok -, a hűbéri rendszerrel semmi módon sem férhet meg; s azért csak ott tengődött az még, ahol a rendszer súlya kevésbé nehezedett a nemzetre.

– A király iránti viseletében féktelenséghez szokván, és főurasági hatalom által korlátok közé nem szoríttatván, súlyos iga alatt tartá a népet. Ezen iga alatt sanyarogtak pedig nemcsak azok, akik eredetükben még szabadság alatt is rabszolgák voltak, hanem mindazok is, akik a hűbérrendszer elfajzása által fosztattak meg szabadságuktól; egyáltalán szolga volt minden, ki az úri osztályhoz nem tartozott. – A menekésre pedig ezen vas iga alól út sehol sem nyílt: a hűbéri rendszerrel egyaránt járó ököljog és a törvényszékek megvetése vagy kijátszása még reményét is elfojtá a segélynek: a hatalmas úr úgy akarta, s a szegény védtelen jobbágy kénytelen volt nyakát az önkény igája alá hajtani. Az urak féktelen kevélysége és haszonvágya nemcsak polgári, hanem nagyrészt még természeti jogaiktól is megfosztá a szerencsétlen jobbágyokat: nagy részök dolog s nem ember gyanánt tekintetett, s mint akármely más állat, urának tökéletes tulajdona volt. Mi pedig ezen kebeltlázító, az emberiség legszentebb jogaiban szilajul gázoló méltatlanságot az utálat legmélyebb fokáig süllyeszté, volt az, hogy ezen emberi jogaiból kivetkeztetett köznép mindamellett is státust tőn, a nemzet egyik részét képezte; ők eredetileg a nemzet polgárai valának, polgári jogokkal bírók és polgári köteleességeket végzők, de a szabadság száműzése után egy hatalmas osztály által eltiporva, - nyugati páriákká lettenek.

Az úrnak tökéletes hatalma volt jobbágysai s szolgálóinak élete fölött; annak kénye szerint a legcsekélyebb vétekért is kegyetlen büntetés alá vettetének, sőt még a gyanú miatt is kínpadra vonatának a boldogtalanok. Megfosztották még az életpárnak szabadon választása jogától is; uraik kénye adta azt nekik, s akkor is nem szentesített házasságban, megáldva egyházi szertartások szerint⁹, hanem csak állati párosulásban nemzették gyermekeiket, a magokéhoz hasonló nyomorúságra jutandókat.

A nemzetnek alacsonyabb és számosabb osztálya is méltatlanul letiportatván a fejedelem hatalma csaknem egészen megsemmisített; a nemzet maga számtalan, külön s külön érdekeknek hódoló részekre tagoltatott szét a hűbéri rendszer által; csoda aztán, ha a minden életerőtől megfosztott országok oly igen csekély hatalmat fejthettek ki külviszonyaikra nézve? A nemzet ereje semmiképp sem volt egyensúlyban annak tömegével, s az erkölcsi erő hiánya miatt a fizikai hatás sem emelkedett jelentékenységre.

A vadászat a béke időkben csaknem egyedüli foglalatossága volt a nemeseknek nemcsak időtöltésül, hanem egyszersmind az élelem keresés egyik nevezetes ágául is szolgált. Német és Franciaország északibb vidékein a földművelés csak azon tárgyakra szorítottatott, melyek az emberek és háziállatok táplálékára elmúlhatatlanul szükségesek voltak; itt a fényűzés még a nemesek közt is majdnem ismeretlen vala. A drágább s finomabb házi bútort legfellebb egy ezüst serlegből, vagy arany billikomból s más ily neműkből állott¹⁰, miket őseik a rómaiaktól martalékul nyertek. Itt a szorgalomról és művészetekről igen keveset tudtak s a mesterségek közül is leginkább csak azok divatoztak, melyek a test szükséges mezét, hadi szereket, s az igen egyszerű házi bútorokat készítették.¹¹ - Igaz ugyan, hogy a kereskedés általában véve még mindenütt csekély volt, s a vadság annyira elhatalmozott, hogy még Olaszországban is, mely Európa kertje vala, rengeteg erdők, terjedelmes mocsarak elég sűrűn találtattak. A nyugoti országokban pedig nagyterjedelmű vidékek pusztán, parlagon hagyattak; s általában a szorgalom minden ágai annyira ellankadtak, hogy egy meddő esztendő, vagy váratlan hadjárat éhséget hagyott nyomába. Több vidéken pedig még nagyobb akadályokkal kellett küzdenie a kereskedésnek, főképp a szárazföldinek. A várastalan tartományokban nem talált a vándor megszálló helyeket, tanyákat¹²; az utakon rablók csoportonként kalandoztak és sok nemes várát csak azért lakta, hogy onnét, mint karvaly az apróbb szárnyasokra, annál sikeresebben intézhesse lecsapásait. Vétéknek sem tartott az utazót kirabolni¹³, - gyakran még a bírák is rablókká vagy orgazdákká aljasodtak.

Sokkal alacsonyabb fokon álltak még a művészetek és tudományok mint a kereskedés; már e kornak közönségesen divatozó neve is jelenti, miképp azok csaknem egészen eltűntek a nyugoti Európából.¹⁴ A szelíd műzsák nem férhetek meg a hűbéri zsarnoksággal, az ököljog véres szellemével s a minden részről nyomasztó ínséggel. - A nemesség csak a testi erőt és vitézséget mely egyedül vala képes szerezni külső bátorságot becsülvén és tartván magához egyedül illő jelenségnek, megvetette a szelíd tudományt és művészetet. Az annyira elnyomott jobbágy pedig miképp szerethette volna meg mély nyomorúságában az emberiség e nemesebb szülötteit? A tudatlanság annyira eláradott, hogy a legnagyobb, leggazdagabb nemesek közt is igen kevesen értettek az íráshoz, néhány fejedelmek is csak vénségökben tanulták meg azt. A papságnak pedig, mely mégis a műveltebb osztályt alkotá, nagy tudatlanságát eléggé bizonyítja az, hogy fölszentelés, vagy kerületi vizsgálatok alkalmával közönséges volt a kérdés: Tudják e az Evangéliumot és a Leczkét olvasni s némiképp lefordítani vagy magyarázni?¹⁵ A hűbéri szolgaságnak és csaknem szüntelen belcsatáknak e véres kora nem teremthetett szelídebb, nemesebb erkölcsöket.

- De bizonyos is, hogy minden nemzet, midőn a műveltségben magasabbra még nem emelkedett, vallására is rányomja saját erkölcsének és lelkiületének bélyegét úgyannyira, hogy a vallás gyakorlati alakjáról biztosan lehet következtetést vonni a népnél, amely azt tulajdonának vallja, jellemére, szellemi és erkölcsi műveltségére.

- A tudatlanság s annak gyermeke a babonahit, minden osztályokra kiterjeszté regényes szárnyait; az emberek nagyobb része nem fogta fel hitének - a keresztényerkölcsöknek - egyszerű és tiszta, de annál magasabb szellemét. Sőt a babonahit némely vallásos, tiszta tanokat, amikhez fejlettebb ész szükségeltetik, az egész hit tisztaságára kártékonyan hatott vissza. A babonahit sok erkölcsi tant megrontott, meghomályosított; és a vallás tiszta szellemével ellenkező szokásokat és szertartásokat nemzett, amelyike nem csak elképesztő, hanem botránkoztató is volt. Ilyenek valának pl. a legszentebb dolgokat gúnyoló és szentségtelenítő szamarak és bolondok ünnepei, a csaknem istenítésig kicsapongó tisztelete a szentek képeinek és hamvainak (a magyarok voltak bálványimádók?), ereklyék vadászata, és a semmi okoskodás által meg nem rendíthető ábránd azoknak rendkívüli erejében; az ostorozók szemtelen durva szokásai, szertartásai és erkölcsai, a szent földre gyakran fontos kötelességek elmulasztásával intézett zárandoklatok, s ama képtelen visszaélés, mely szerint az áhitatosság vállalata a zárandoklat egy más megbízottnak vagy bérlettnak utaztatásává fajult. Gyakran az is, ami magában szent, boldogító vala, előítéletes visszaélés, babonás

túlságok által kártékonnyá aljasított.

- Mennyire elhatalmazott e babonahit s mennyire megfertőztette a vallás tiszta szellemét, kiviláglik azon törvényekből is, melyek a forrásoknál, szirteknél s a ligetekben divatozó áldozatok, jóslatok, stb. ellen hozattak. (Tehát ezeket a szokásokat nyugatról hozták be a "pogány" magyarok közé a római kereszténységgel és a meghonosodott szokások ellen már a hűbéri Magyarországon hozták a római katolikus királyaink is az idevonatkozó tiltó törvényeket, nyugati mintára. Ezt úgy tanította az eddigi történettanítás, hogy a pogány magyarok szokásai voltak, a pogány magyarok források közelébeni áldozatára, mely egészen más volt mint ez, az Árpád-kori magyarok vallásának tárgyalásával visszatérünk). Vakhit a legmindennapibb dolgokban regélt csodáknak s természetfeletti erőknek, melyek közvetlen hatának s jót vagy rosszat árasztának az emberekre, még a magasabb osztályban is közönséges vala. Ha valamely természetes ugyan, de titkos okú, - minő azon tudatlan korban számtalan volt, - ritkább eset fordult elő, az tüstént vagy sátánnak, vagy boszorkánynak, vagy a megholtak lelkeinek tulajdonított, a szerint a mint az eset jó vagy rossz hatású s következményű volt az emberekre. Eképp a szörnyű tudatlanság s a tőle elmaradhatatlan babonahit meghomályosítja a legfőbb lény ismeretét, képtelen eszméket terjesztett a világ igazgatása s a gondviselés felől. S hol a léleknek értelmén alapuló s meggyőződésében bizakodó ereje s szilárdsága hiányzik: ott a szellem annyival bizonyosabb martaléka a babonahitnek és csalásnak mennyivel kisebb biztosságot, kevesebb jogot, szűkebb örömet nyújt a földi élet s a polgári társaság. Márpedig mint fentebb láttuk, a kérdéses országok népeinek nagyobb része szánandó nyomorúságba sülyedt, s örömet szolgaságának súlya alatt nem ismert, megfosztva lévén oly jogoktól is, melyeket az emberi természet s méltóság ad, s melyeknek biztosítása a polgári társaság legfőbb célja és tisztje.

Másrésről a vallás szolgálai sem menthetők fel minden vádtól. A nép nem hallott oktatást az emberi méltóságról s kötelességeiről szóló, mely szerint a teremtőtől nyert erejét célszerűleg használni megtanulta volna. A nyilvános tanítások többnyire a néptől irányzatukban föl nem fogott külső szertartások gyakorlatára, vagy az egyházi szolgák iránti adakozásra - mi által a haragos és megengeszteltetni mondatott - vagy a világtól való elvonulásra, a test sanyargatására stb. irányzó buzditásokból állottak. S ezután csoda-e, ha a nép, a vallás lényegét nem ismervén, szellemét föl nem fogván, a valódi erényt, a szertartások s külsőségekhez való ragaszkodással cserélte fel. Csoda-e, hogy a nép sem Istenről s a világ igazgatásáról, sem a természeti eseményről fölvilágosító ismeretekkel ellátva nem lévén, a legközönségesebb eseteket is természetfölötti erők művének hitte, mihelyt azoknak oka értelmének szűk körén túl vala keresendő? Mennyi túlságokat, mennyi képtelen szokásokat csúsztatott be a magános életbe ezen uralkodó csoda és babonahit, nem szükséges előszámolni. - A hatalomviselőknél már akkor is divatozott azon álnok politika, mely szavát a körülmények szerint adja és veszi vissza, s melynek hűségét semmi szerződés, semmi eskű szilárdná nem teheti. A nemesség itt - kevés kivétellel - tolvaj czéh; a nőnem a kaczérság és szemtelenség példányképe vala. Ha pedig a nemesebb családoknál is ily hibás, ily szertelen nevelést találunk, minő lehetett még a szegény jobbágy szolga gyermekeié, kik anyjok kebeléből, szüleik szomorú sorsát örököelve, szolgaságba vettek! Ennek igája s uraiknak velök alacsony, embertelen bánásmódja miképp nem vadította s vetkeztette volna ki őket még gyermeki éveikben minden nemesebb érzetből, miután más részről legfőlebb egy igen csekély vallásos oktatás - ez is babonákkal fertőzve - végezte be nevelésüket."

Gondolom, az olvasó előtt kialakult a leírtak alapján, hogy valójában, hogy is nézett ki a "civilizáltnak" mondott és velünk évszázadok alatt el is hitett Európa a IX. század vége felé, ahova honfoglaló őseink a Kárpát-medence újraelfoglalásával betelepedtek. A kulturális, a társadalmi állapotok, vallási és erkölcsi színvonal összehasonlítása szempontjából, nézzük meg mit ír Horváth Mihály Anonymus¹⁶ hagyatéka alapján, honfoglaló őseinkről.

"AZ EURÓPÁBA KÖLTÖZKÖDŐ MAGYAROK POLGÁRI S ERKÖLCSI MŰVELTSÉGE"

"Azon nagy népvándorlatban, mely a negyedik század közepétől kezdve rajonként szállítja a népeket Ázsiából Európába, a magyar nép volt az utolsó, mely magának állandó hazát szerzett Európában. Minő politikai s erkölcsi állapotban volt e nép Ázsiában, - a külföldi írók eziránt kevés adatot nyújthatnak. A honi írók tudósításai pedig csak a hagyományos ősrégét, (ez hova lett? mikor veszett el? kik pusztították el?) foglalják magokban, melyekben a történetileg igazat a meséktől

külön választani alig lehet. Itt legyen elég megjegyezni, hogy népi hagyományaink e nép bölcsőjét a Fekete és Azóvi tengertől s az ebbe szakadó Don folyamtól környezett tartományba helyezik. Szerintök a nép sok ideig pásztorkodó, békés egyszerűségében boldog s megelégedett volt azon javakkal, melyeket a dús növényzetű haza földje s nagyszámú marhacsordáik s nyájaik nyújtottak. Utóbb azonban több népekkel ellenséges viszonyokba keveredvén, nemcsak egyszerű, békés erkölceiket harciasan zordonokká változtatták, hanem ősi hazájokból is kivándoroltak, míg végre számos viszontagság után a Kárpátok völgyébe érkeztek és új hazájokban állandóan megtelepedtek. "

(Horváth Mihály itt megjegyzi a következőket: adatait Anonymus: *Belaea Regis Notar. Cap. 1.* könyve valamint Kézay¹⁷: *Chronicon Hungaror*-ból vette.)

"Az eképp beköltözött magyar nép műveltségét igen különbözőleg festik a külföldi írók; eltérnek ők nemcsak a honiaktól, hanem egymástól is számos részleteken. Itt tehát csak a józan kritika fogja eldönteni a homályos kérdést, - mert hitelt nem lehet adnunk föltétlenül nekik. Valamint szenvedély híresztelése és íratása, mint nemcsak néhány egykorú, hanem újabb német író (a XIX. szd.-ban) is mond, hogy a magyarok minden más népeknél vadabbak, alakjuk útálatos, arcuk majdnem minden emberi formából kivetkezett, szívökben minden emberibb érzés el volt fojtva, hogy háborúikban iszonyúan kegyetlenek lévén, leölt ellenségeiket, különösen szívöket, mint kedves falatokat ették s véreket itták: szintűgy részrehajlás szava az (de vajjon ki vagy milyen "rész" lehetett az kinek érdekei ezt kívánták?) s mi az akkori magyarok műveltségét oly magas fokra emeli, minőre amaz csak egy pár század után juthatott. Azért ugyan éppen nem pirulhatunk, hogy eleink midőn Európába jöttek, - azok műveltségével - nem bírtak, s ha ezt állítjuk is, honunk iránti hálátlanságról egy józan által sem fogunk vádoltatni.".. "Hitvány nemes az, - mint Engel¹⁸ helyesen jegyzi meg - ki Óseinek képein és tettein kívül semmi másban nem helyezi dicsőségét."

(Horváth Mihály a jegyzeteiben keserűséggel írja, hogy még olyan korabeli írók is, mint J. F. Schnellernek 1829–1833-ban Dresdában megjelent "Die Geschichte Ungarns" c. művében azt írja, hogy a magyarok az ellenségeik meleg vérét itták. Figyelmeztet további jegyzeteiben, hogy: Midőn német írókat és tanúkat hallunk, nem kell megfedkezünk arról, hogy e nemzetnek (mármint a németnek) eredeti tulajdonságai közé tartozik, megvetni, gyűlölni, gáncsolni, mindent, ami hozzájuk nem hasonlít. Meg kell emlékeznünk arról is, hogy a németek nem ok nélkül viseltettek gyűlöléssel a magyarok iránt, kik kalandjaikon annyiszor elpusztították hazájokat, s hogy íróik bár egykorúak, nem is ösmerhették jól az ellenséget, ki előtt már jöttek puszták hírére is messze elfutottak. S hogy Engel ezen állításai nem puszták gyanakodások, meggyőződhetik mindenki, aki Regino magyarjait összehasonlítja Justinus parthusaival, vessük össze például Regino-t anno domini 889-ben Justinussal a "historia Trogi Pompeji" s látni fogjuk, hogy amit Justinus a parthusokról ír, azt Regino igen gyakran szóról szóra leírja s ruházza át a magyarokra.)

"Hogy a magyarok az eredeti vadságokból már régen kigázoltak és szellemök kifejtve is vala amidőn Pannoniát elfoglalták, az alábbi érintendő polgári alkotmány, hadirendszer, stb. kívül bizonyítja maga vándorlásuk is. Ők lakjokat részint ismeretes, részint ismeretlen okokból indítatva, többször változtatták. Lehetetlen pedig, hogy az ily költözködésnek tetemes behatása ne lenne a nép minden oldali állapotjára. A kivándorlással a régi hon határai közül megszűnik vezetéke az eddigi csupa szokásos, gépies életnek; s ennek változtatásával megszűnni kell a tetteles jelenhez s megszokotthoz való ragaszkodásnak is. Az új körülmények szokatlansága gondolkodásra, a tárgyak és események minőségének és okainak vizsgálatára kényszerít; s eképp fejlődik ki az addig fél öntudat, mely kifejlésnek ismét elmaradhatatlan következménye a szabadság érzete és szeretete. Hol pedig ez már kifejllett, ott a természeti erők és képességek is ébren vannak és működnek. Tehát a vándorlásokból s az annyira kedvelt hadi kalandokból is kitetszik, hogy a magyar nép nem élt már egy öntudat nélküli, szellemileg holt életet, mely a megszokott mindennapiságon fölülemelkedni nem merészel; kivüláglik, hogy benne van a szabadság szelleme, s ifjú erejének érzete. Önértettel és komoly megfontolással, mint olyan emberek kiknek a gondolkodás már nem pokolkin, fogtak fel minden esetet, de szándékukat gondosan eltitkolták. Hogy pedig ez ifjú kortól csak bátor, sőt vakmerő s rendkívüli teteményeket, de - a nemesebb polgárosodás¹⁹ gyümölcseit nem várhatni, az természetes. Szilaj erő, kitörésekben minden gátot szétszóró s leromboló (lásd 1956 október) heves szenvedélyek,

büszke önhittséggel párosult nyereség, a politikai egység és szorosabb rend hiánya - fő vonásai ezen fiatal, mély lelketű nép jellemének.

Művelt nemzeteknél, hol a szorgalom élénk és a szükségek s ezek szerint a szenvedélyek is igen sokasultak; hol a néptömeg összeszorulása miatt a surlódási pontok és az érdekek összeütközései sűrűbbek, s hol elfajulás, önzés és haszonvágy uralkodik: ott okvetlen szükséges, hogy a polgári állapot rendszeresíttessék, czélszerű intézetek és törvények által meghatározassák, és a gonoszság, szenvedély és ravaszság a törvények által megfékeztessék, szilárd és erélyes büntető hatalom fegyelme és félelme által összeszoríttassék.²⁰

Íly élesen meghatározott alkotmány a magyar népnél még nem létezett. S nem is volt még elkerülhetetlenül szükséges: polgári alkotmányuk súlyegyenben állott egyszerű erkölcsökkel s műveltségükkel. Az egész száznegyven nemzetségből álló nép hét részre oszlott²¹, melyeknek külön főnökei, egymástól osztályaik körében függetlenek, patriarchális hatalommal kormányozták alattvalóikat: vezérek valának a hadban, bírák a békében. Ezen osztályok fejei régtől fogva szorosabb kapcsolatban álltak egymással. E szövetségeknél fogva pedig, melyeket az egyenlő eredet s atyafiság ugyanazon nyelv, egyenlő szokások és erkölcsök még szorosabbá tőnek, a vezérek egymásnak segínyt nyújtottak, egymás szerencséjében s viszontagságában testvérileg osztozának. Nagy változáson ment keresztül alkotmányuk akkor, midőn Pannóniába költözni készültek. Tudván a főnökök, hogy a költözködési viszontagságok s a vivandó harcok veszedelmei közt céljuk elérése okvetlen szükséges egy bölcs fejedelem vezérlete, ki nemcsak fegyverrel, hanem tanáccsal is képes legyen vezetni a népet, benne rendet s egységet alkotni s azáltal erejét nevelni: mindenekelőtt a régi szövetséget, medenczébe csepegtetett véreik s esküjük által megújítván, megerősítván, a fővezérséget, teljes hatalommal és fejedelmi czimmel, a koros, tapasztalt Álmosra ruházták; s új alkotmányukat²² a következő pontokra alapították:

1. A fejedelem azontúl mindig Álmos családjából s véréből választassék,
2. amit közérővel szerzendének, abban mindenki érdem szerint részesüljön,²³
3. mivel a nép fejei Álmost fejedelmöknek s uroknak szabadon választották, sem ők, sem utódjaik ki ne zárassanak a fejedelem tanácskozásaiból és befolyásból a kormányra,
4. ha utódjaik közül valaki a fejedelem iránti hűséget megszegné, vagy közte és a főnökök közt egyenetlenséget, viszálykodást támasztana, vére ontassék, valamint az ő vérek ontatott az eskünél, mellyel magokat Álmos iránt lekötötték,
5. ha a fejedelem vagy főnökök utódjai közül valamelyik az esküt megszegné, örökre kiátkozott legyen a nemzetből.
6. Aki a nemzet országos gyűlésére meg nem jelenne az keresztül szúrassék.

Az alkotmány e vázlatából érthető, hogy miután a nemzet egy főhatalmú fejedelmet választott, megszűnt a régibb szövetséges rendszer s korlátolt egyedurtság állott helyébe, mely szerint a fejedelem kezébe tétetett le a legfőbb hadi s polgári hatalom; hogy pedig ez később önkényes urassággá ne fajuljon, fentarták magoknak a vezérek azon jogokat, mellynél fogva mind a törvényhozásban mind a kormányban befolyással bírnak, a fejedelem tanácsából és az országos tisztségekből soha ki ne zárassanak.²⁴ Szövetséges tehát megszűnt már lenni alkotmányuk: mert eme szavai Anonymusnak: a consilio Ducis et honore regni . . . stb. nem a kormány felosztását, hanem azt jelentik, hogy a fejedelemnek átadott főhatalomból kiágazó, de ennek alája vetett hatóságok úgy tulajdonai legyenek a vezéreknek s ezek utódjainak, mint Álmosnak s az ő utódjainak a fejedelemség.

De már maga Árpád is igyekezett megerősíteni s kitágítani a fejedelmi hatalmat s megkönnyíteni annak hatalmát. Legjobb sikert e tekintetben azon intézkedések születtek, melyek által Árpád a később a bővebben kifejtett vármegyei²⁵ rendszernek korán, részint már az elfoglalt ország felosztásakor, részint a Szeren tartott tanácskozásokban, megvetette alapjait. Nagyobb birtokok ugyanis nemcsak a vezérek, hanem a nemzetségfők, sőt a hozzájuk csatlakozott idegenek, s az önkényt meghódolt bennszülött nagyok is nyertek, miáltal számos család támadt, mely erejére és hatalmára nézve, habár nem is azonnal, de a következő nemzedék egyenlő, vagy legalább hasonló

lett a vezérek és nemzetségek családijához. Továbbá sem a vezéreknek sem másoknak, kik ily terjedtebb birtokot nyertek, nem lőn tulajdona az egész tartomány; hanem annak egy részét, különösen a benntalált vagy újon épült várakat, mint a honvédelem megannyi fokhelyeit már Árpád nemzeti javak gyanánt a fejedelem számára tartotta fenn, s azokat a nagyobb birtokú nemzetségeknek csak kormánya, gondviselése alá adta, valamint hogy a nép egy részét is e várak védelmére rendelte. Ezen intézkedésnek pedig az lőn következménye, hogy az ilyen várak s vidékeik kormányzói (Comites) közvetlen a fejedelem hatalma alá jutottak.

Kétséget nem szenvedett, hogy ezen új tisztviselők már az első nemzeti gyűlésben is részt vettek, melyet Árpád, a Zalán hadait megüdvén s a Duna Tisza közt fekvő egész tartományt meghódítván, a Körtevelő mellett, a Gyümölcsös erdő virányain (ma Pusztaszernek hívják) tartott a nép színével.²⁶ Az emelkedő polgári társaság alapjainak megerősítése, s a fiatal nemzet boldogságának czélszerű intézetek által előmozdítása felett harmincz-négy napig tanácskoztak itt a nemzet főbbjei.

– Hogy a magyaroknak mind erkölcsi, majd polgári állapotjuk a keresztény vallás, a szomszéd nemzetekkel támadt majd háborús majd barátságos viszony és közlekedés, sőt a foglyaikkal s a meghódítottakkal való társalkodás és egyéb új körülmények behatása által már Gejza fejedelemsége alatt is igen megváltozott; más részről pedig az első királyok törvényei csaknem kizárólag az új helyzetből eredt kötelességeket, a keresztény vallás gyakorlatát s az ez elleni vétségeket, - tárgyazzák.

Leo császár említi ugyan, hogy szigorú fegyelem alatt volt a nép, de ez a szigorúság is nem annyira a törvények lételet, mint a fejedelem és vezérek komoly igazságos és nyers lelkületét bizonyítja. Igazolja ezt egész életük is. Az egyszerű pásztorkodó, vadászó életben csekély volt a súrlódás, kevés az összeütközési pont; a nép szilaj erejű ugyan, de erkölcsiben tetemesen még el nem fajult: alacsony önzés, haszonvágy, igazságtalanság, mik utóbb a növekvő gazdaság elmúlhatatlan következményei lőnek, még nem voltak uralkodó szenvedélyek. Eképp nekik, kiknek birtokuk tulajdonképpen nem telkekből állt, kik a földművelést magok még nem gyakorolták, -- kik csak a vadászat és baromtenyésztésből elégítették ki kevés szükségleteiket, ezen foglalatosságokra pedig a meghódított ország, mely igen is nagy volt számukhoz képest²⁷, elegendő tért és gazdag legelőket adott, s emiatt a néptömeg össze nem szorított, - szükségük még nem vala egy tetemes corpus juris-ra. Az előforduló pöröket a józan ész és azon kevés szokásos törvények is minden nehézség nélkül eldönthették ott, hol cselszövények, álnok fogások még ismeretlenek s azoknak csalárd szövődéke alá az igazság elrejtve nem vala; hol a pörlekedők egyszerűsége s nyílt őszintesége tőn tanúbizonyságot, s könnyíté meg a bírónak az ítélet hozatalát.²⁸ – A házi körülményekben pedig, minők a házassági szerződés, birtok örökítés stb. az erkölcsök és szokások szolgáltak törvények gyanánt. Azonban, hogy minden törvény nélkül (írott törvények) sem voltak, - mint egy német író álmodik, - mind magából, mind az eddig mondottakból nyilvános. (Ez a német író ezen törvényeket nem ismerhette, mert a magyar nyelvet és a magyar írást nem ismerte.)

Sőt egy görög író, (Theophilactus) bizonyítása szerint már az ázsiai magyarok is igazságos törvények által kormányoztattak. – A büntetőtörvények tekintetében figyelemreméltó, hogy halállal igen kevés bűn s talán egyedülcsak az atyafigyilkolás és a nő házasságtörése bűnhesztetett.

A magyarok midőn Pannóniába jöttek, mindnyájan szabadok voltak, sőt azon idegenek is, kik hozzájuk csatlakozván, az új hont meghódíttatni segédkezet nyújtottak, például a kabarok, kik azontúl a nyolczadik magyar nemzetséget alkották²⁹ és a hét kun nemzetség. Jogbeli különbség a népben, kivevén a főrendeket, még nem létezett, de némely családok - leginkább azok, melyek régtől fogva jeles harcosokat neveltek, s melyekből a haditisztek leggyakrabban választottak - tekintélyre s tiszteletre nézve fölülmúltak a többieket. *Azonban szolgálja egy magyar sem volt a másinak* (a kiemelés tőlem származik), mindenki szabadon élt tanyáján.

A magyarokkal osztoztak a szabadságban azon idegenek, kik Árpádnak s utódjainak szolgálatjába léptek, s birtokkal ajándékoztattak meg, leginkább pedig azon szláv bojárak, s ezeknek harcosai, kik a nemzeti hadhoz csatlakoztak. Mily nagy volt legyen ezen szlávok és magyarok közti

barátság, kitűnik abból, hogy nemcsak felvették a magyar szokásokat, hanem tetemes segínyt is nyújtottak az ország meghódoltatására. És csak ezen szlávokkali szövetségből fejthetni meg, hogy a magyarok, oly gyakori veszteségek s a néptömeg tetemes csorbulása dacára is annyiszor száguldhattak a külföldre.³⁰

Pannóniának régi lakosai, kik a magyarok bejötte előtt szabadok voltak, s a hódoltatóknak fegyverrel ellent nem állottak, szabadok maradtak azután is, és birtokukat, főleg az ország felsőbb, hegyesebb vidékein nagy részint megtarthatták. De kik önkényt hódolni nem akarván, ellentállásokkal a győzedelmes sereget fölbosszanták, birtokuktól megfosztatván, rablánczra fűzetve küldettek a fejedelem táborába, ki aztán őket az ország külön részein telepítette le s a várak szolgálatjára rendelte. A magyarok, miután szívökben a harcz dühe lecsillapodott, foglyaikkal nem bántak kegyetlenül. Rabszolgák voltak ugyan ezek a szó szoros értelmében, sajátjai uraiknak, megfosztván személyes jogaiktól, de arról a magyarok mégsem vádoltatnak, hogy magokat szolgálók iránti kegyetlenséggel s az emberi méltóságot gúnyoló bánásmóddal meggyalázták volna. Az egyetlen erőszak, melyről vádoltathatnak, abban állott, hogy őket is kényszerítették magyar szokások szerint élni. Szinte ily állapotba jutottak azok is, kik a külföldi kalandokon estek a magyarok hatalmába s foglyokként hozattak be. Ezeknek száma oly nagy volt, hogy végre a magyarokét is meghaladta.³¹

A magyar erejének érzetében rettenthetetlen, sőt vakmerő volt a csatában, a sereg hatásának a vezérek, tiszték és közvitézek közti nemes vetélkedés döntő súlyt adott; a veszedelem a kétségbeesés hatalmát kelté fel bennök, mely szilaj erővel rombola szét minden ellenébe vetett gátokat. Így győztek egy kalandjokon is, midőn Provence és Olaszország szélein két ellenséges had által veszélyes állásba szorítottak s szabad visszavonulást nem nyertek. - Mivel a sereg nemcsak több nemzetségekből volt szerkesztve, hanem idegenekből is, kiket útjukban s a meghódoltak közül vettek föl magok közé,³² azért igen szigorú volt a hadi fegyelem. Veszély idején a nemzetnek fegyverre szólítása véres kard körülhordatása által történt, s ha valaki hadba menni vonakodott, vagy a tábornok az előjáró tudta s engedelmével nélkül odahagyta, halállal bünhődött, vagy a katonaságból kitiltatott s birtokától megfosztván, szolgaságba vettetett. A harcz tűzében néha korbáccsal is bünhesztettek vétkesek.

Azonban, hogy a nép egy része némi kézműveket is gyakorolt legyen, kitűnik mind fegyverkezésük, mint ruházatjukból. Harczaikban több nemű, nem európai szabású, fegyverekkel éltek, melyeket kétségintúl saját kovácsaik, kardcsiszárjaik és egyéb fegyvergyártóik készítettek. - Mi pedig ruházatjukat illeti: Regino ugyan azt írja: hogy vászont nem használtak testök fedésére, de miután bizonyos, hogy a vászon ruhák a semmivel sem műveltebb hunoknál is divatban valának, Regino mondásának hitelt nem adhatunk. Felső ruhájok az általok elejtett vadak vagy a nyájából leölt állatok bőréből készült; ez részint dolmány, ködmöny, részint mente és bunda formára szabott; a hosszú béléses subát és mentét menyéttel, nyusztal s egyéb, drága bőrökkel, - a nagyok ezüsttel is - kiprémeztették és hímeztették.

Márpedig ezen ruha és fegyverneműek szükségképp föltételezik a tímárok, vargák, szűcsök stb. létezését. Különösen, hogy az elsőket Ázsiából hozták legyen magokkal, az is bizonyítani látszik, hogy ezen kézmű ott elébb jutott tökélyre mint Európában: s nevezetesen az írhat, mely, mint könnyebb és puhább, mely a nőnem mezéül szolgált, készíteni a németek is eleinktől tanulták.

Jornandes írja, hogy a menyét és nyest bőrökkel való kereskedést ők kezdték Európában. Később miután kalandozni megszűnván, a béke malasztjait megismerték, igen szép előmenetelt tőnek a kereskedelembe is és majdnem egészen magokhoz ragadták a bolgárok élénk levantei kereskedését.

A történetírás számtalan példákban bizonyítja: hogy a vallás leghatalmasabb, legáltalánosabb nevelője az embereknek, legközönségesebb s legbővebb forrása az erkölcsöknek. Ennek minősége tehát, nagyobb vagy kisebb tisztasága egyszersmind tükre is azon nép erkölcsöknek, mely azt sajátjának vallja.

A magyarok csak egy lényt imádtak úgy, mint emberek a mindennek teremtetőjét imádni szokták.

Ezen legfőbb, szent, jó, igazságos, mindenható lényt Istennek nevezték, s ez nevezetet még akkor is megtartották, midőn a kereszténységre tértek. - Mi eléggé bizonyítja, hogy fogalmaik azon lényről nem ellenkeztek a keresztény vallás által hirdetett Istenség eszméjével.³³ Az Isten szót sokan sokféleképpen származtatják, némelyek a perzsa Izdan másként Ized, vagy Atesch-ből, mások az indus Ischanából, ismét mások a chaldeus Eschta-ból, de itt az mindegy, akár ezek közül valamelyikből származott, akár - mint némelyek állítják - szintoly sajátja volt a magyaroknak az Isten szó, mint az említett nemzeteknek a magok Istenének nevezete. Elég tudnunk, hogy ők ezen név által egy legfőbb, leghatalmasabb lényt akartak jelenteni, mely a világegyetemet alkotta és igazgatja. S mivel egyébiránt is meghatározott, érzéki alakban szeret fölfogni mindent az emberi értelem: a magyarok képzelete is kétségentül bizonyos alakot ruházott az Istenségre, melyben azt szemökelébe állítani szoktak. Ezen alakká, mely alatt az Istenséget képzeltek, - a perzsák módja szerint³⁴ is választották a napot. Ezt az egész természetben legnagyobb szerű, fényével mindent túlhaladó, jótékony melegével és világával legáldásdúsabb égi testet tartván az Istenség képének (de csak is a képének és nem magának az Istennek hitték a napot, így azt nem is imádták soha). Ezen okból szokták áldozataikat a hegyeken, mintegy közelebb a naphoz, és nyílt tereken, a verőfényben bemutatni.³⁵

Ezen szent, jó és igazságos Istenségen kívül a magyarok vallásában nagy szerepet játszott még egy másik hatalmas, de az Istennek alája vetett, gonosz lény is, melyet Ármánynak - valószínűleg a perzsa Ahrimanntól, másképp Urdunk vagy ördögnek nevezték, s mely által, egyéb népek szokása szerint, a világon előtűnő annyi gonosznak eredetét származtatták, mit ők a jóságos Isten eszméjével egyébként megegyeztetni nem tudták. Ezen gonosz lénynek tulajdonították a szerencsétlen csatákat s az életben előforduló egyéb baleseteket, melyekből aztán őket az Isten, hiedelmök szerint, kegyelmesen ki szokta szabadítani, meggátolva az Ármány hatását.

Továbbá, meggyőződve lévén arról, hogy a világegyetemet valamint isteni erő alkotta, úgyszinte azon erőnek szünetlen hatása tarthatja fenn is: mindennekben, mikből a világot összeszerkesztve látták, tisztelték és imádták az Istent. Tisztelték azon tárgyakat is, melyekben eképp az Istenség ereje leginkább mutatkozik, s melyek által annak adományait vették. Ilyenek valának a négy elem: a tűz, víz, lég és föld, melyekre énekeket mondtak, anélkül azonban, hogy azokat Isten gyanánt imádták volna.

Abból amit egy német író Gejza fejedelemről mond, hogy a keresztény vallás fölvétele s gyakorlása mellett is áldozott a pogány bálványoknak, semmi módon nem lehet következtetni, hogy a magyarok bálványokat imádtak volna. Dithmar, mint keresztény s e fölött a magyarok vallásával aligha eléggé ismeretes vagy a magyarok vallásos tiszteletének említett tárgyait, vagy a keresztény religió ellentételében magát a magyarok Istenét nevezhette bálványnak. S azért midőn mondja, hogy Gejza ezen Istennek áldozott, a keresztény hit által tiltott, pogány módon művelt cselekedetet nevezi bálványozásnak. Szinte semmit sem bizonyít a régibb írók állítása ellen, mint Pápai Pariz a bálványról említ, hogy ti. a jegyesek valamely Isten bálványát szokták egymásnak nyakába akasztani, ez minden alap nélkül vagy állítva, a szokás létezett ugyan, de más valamely jegy használtatott e végre. (Miért adnak ma, jeggyűrűt a lánynak?) A bálvány nem lételetét bizonyítja egy szemtanú (Richard nevű szerzetes) azon magyarokról is, kiket a XIII. század közepén a Volga mellett talált.³⁶

Az Isten iránti tisztelet és imádás nyilvánítása leginkább áldozatok által történt, melyek áldomásoknak neveztettek. Áldozataik valának egyéb ázsiai népekhez hasonlóan: patakoknál, a ligetek szent borzalommal átható homályában,³⁷ legtöbbször pedig a hegyek ormain, mintegy közelebb az Istenséghez, tanúsíták vallásos érzelmeiket. Ott ölték le s égették meg az e végre készült máglyán, papjaik a táltosok, a kisebb áldozatoknál a juhot, tulkot stb.,³⁸ a nagyobbaknál a tiszta fehér, nemesvérű lovat, melyet ők legdrágább kincsüknek tartottak. Az áldozatok megegyeztetése csak a nemzeti vagy egyéb nagyobb áldomásoknál történt; egyébkor a leölt állat nagyrészt a torban költötték el.

Papjaik - akik közt egy főtáltos tartotta a kormányt - nem alkottak a néptől elkülönözött varnát, kasztot.³⁹ Ők valának a vezérek főtanácsosai, a nemzet bölcsei, költői s orvosai. Ők

buzdították a népet atyafiságos egyességre, ők gerjeszték föl a harcosokban a dicsvágyat, az erkölcsi erőt és szilárdságot dalaik s regéik által. A nemzet határtalan tisztelettel viseltetett irántok; de szabadságát általok megsérteni - mint több más keleti népeknél történt - mégsem engedte.⁴⁰

Hitték a magyarok a lélek halhatatlanságát is, és vártak egy jövődő jobb életet e földi után; de minőnek festé azt képzeletök, eddigelé bizonytalan. Hitték, hogy övéik lelkit mind a szellők tartományában, a mennyben összegyűlni vélték, honnét, viselt dolgaikra emlékezve, hátrahagyott rokonaiknak tetteit s lassan serdülő maradékait szemlélik vala. Az bizonyos, hogy a lélekvándorlás tana honos nálok nem volt, mert egyrésről semmi nyoma, másrésről öldöklő nyilaikkal egy állatot sem kíméltek, melyekbe a lelkeket átköltözni más népek hitték. Halottjaikat többnyire folyamok, források, s egyéb vizek mellett - mint pl. Árpádot, Ketelt, Tulmát, Botondot stb. - saját telkeiken temették el s a sírt a lég viszonytagságai ellen befedték. Elhunyt rokonaik emlékeztétét évenként megülték, felettök gyásztort készítvén s ez alatt szomorú énekeket zengedezvén. Vallásos szertartásaikhoz tartozott még a nyilvános eskű, melyről Béla király névtelen jegyzője is teszen említést, és az ünnepek melyeket már érintett temetkezési és gyásztori alkalmon kívül szerencsés események után is áldomások s lakomákkal szoktak volt megülni.

Nem mondhatni tehát a magyarok vallását oly éppen durvának, vagy tisztátalanabbnak és fonákabbnak más egyéb ázsiai népekénél. Sőt egyszerűségéből s ama nevezetes két ágazat - az egy Istenség és a lélek halhatatlanság - hitének lételéből következtetni, hogy azon elmék és szívek, azon lelkiüet, melynek állapotjában is ily szent sejdítések létezének, mintegy már előre magában foglalta a nemesebb kereszténység csíráit.⁴¹ Nem is gyűlölték ők ezen vallást, míg annak föl vételére erőszakosan nem kényszerítették, sem türelmetlenek nem voltak a keresztények iránt; sőt azt is nyugodtan nézték, miként a mindenünnen gyülekező térítők közölök is sokat beavattak az új hitbe. Pilgrin püspök, kinek a magyarok áttérítése *politikai*⁴² okokból is szíven feküdt s azt egész buzgalommal mozdította elő, a pápához írt levelében oly módon fejezi ki magát, hogy látja már miként - Isaias szerint - a juhok a farkasokkal, az oroszán az ökörral békességesen legelnek egymás mellett, s az egész nemzet hajlandó a szent hitnek a föl vételére.

De, hogy később, midőn erre az egész nemzet törvény és parancs által kényszerítettett, oly nehezen kezdett e vallás meggyökeresedni, nem fogunk csudálkozni, ha meggondoljuk, hogy a vallást, melyre kényszerítették, nem ismerték, és megismerni eleinte nem is tanulhatták; az ember pedig nem könnyűen állá el az anyai tejjel beszívott eszméktől és szokásoktól, főleg, midőn az ellenkezőnek igazságáról előbb nem győzetik meg, és ha az új szellemi helyzet, melybe állíttatik, még új politikai terheket is von maga után. A magyaroknál pedig éppen ez volt az eset: a keresztség, mint a kereszténység jele s az abba avattatásnak szükséges föl vétele, kemény büntetés alatt parancsoltatott, de mi annak föl vételét könnyítette volna, az új vallásnak isteni, szívet és szellemet kiegészítő igazságaiba a német vagy olasz ajkú, magyar nyelven éppen nem, vagy igen tökéletlenül beszélő papok által előbb be nem avattattak; s eképp, ha azt föl vették is, engedvén az erőszaknak, tetszett talán a szertartások fénye, de a vallás szellemével még nem barátkozott szíveik hidegen maradtak. Új, szilaj erejű kebleiknek éppen nem tetszhető, terhes kötelességekre szorítottak anélkül, hogy azoknak valódi hasznát és gyümölcsseit ismerték volna. Másrésről a vallás igáját még politikai, amaz által okozott terhek is súlyosbíták: a kereszténység föl vételével mindenki alája vettetett a *tizedadózásnak*, melyből kiváltságot akkor még senki sem nyerhetett. S eképp tehát a valláshoz, vagy annak inkább csak felszínéhez, félelem által szorítottak, mi ha megszűnt, ha a fők tágult, a vallást is odahagyták.⁴³

A magyarok szabadsága még fennállott s a természeti függetlenség csak annyira volt megkorlátozva, mennyire a polgári társaság fennállhatása szükségképp kívánta. - Az európaiaknál magából a néptömegből, a polgári társaság fonák elrendeléséből forrott ki a romlottság; a magyarok közé kívülről hozatott be s hintetett el annak szapora magva. Oly helyzetben valának ezek, mint egy nemes gyermek, ki korán selejtesek társaságába szövődik. - Egy résről az elvadult, vagy elkorcsosult népekkel való közlekedés s azoknak kártékony példája, másrésről pedig a szüntelen harcok viharjai, melyekbe helyzetök s erővel teljes fiatalságuk által ragadtatának, és az idegen kincsek és élvezekhez korán jutás, megrontotta a nemzet erkölcsseit: a békés, igazságszerető, szelíd

pásztorokból szilaj szenvedélyű harcosokat, pénzsomjazó - "keresztényeket" - "kegyetlen rablókat képeztek."

Ezek valának Horváth Mihály megállapításai, amikről meg kell jegyezzük, hogy egy olyan korban íródtak, mely tobzódott a katolicizmus szellemében és minden erőlködés ellenére, a kor szellemének hatása ki-kiviláglik a megállapításokból. Kiviláglik abból is, hogy hajlandóság mutatkozik nála is az évszázadok óta begyökeresedett "pogány"-nak minősítésből és hajlandóság mutatkozik nála is, - minden ami nem katolikus keresztény, az csakis pogány lehet a szó mai szorosan vett értelmében is. Ennek ellenére szellemi hagyatéka óriási erejű és a lehető akkori szempontokat szem előtt tartva szinte forradalmian tárgyilagos megállapításokat tartalmaz.

Az előbbi oldalakon láthattuk, hogy nézett ki az akkori Európa műveltsége, a magyarokéhoz viszonyítva. A kettő erkölcsi, szellembeli elkülönülése óriási és élénken szembeütő. A kérdés az, hogy mit nevezhetünk illetve mit ítéltünk mai felfogással a két különféle világ szellemi állapotát illetően "pogánynak" vagy "civilizációnak". A rómaiak is hajlandók voltak mindenki mást aki például nem élt a rabszolgatartó társadalom szabályai szerint, pogánynak, barbárnak nevezni. Jóllehet, hogy Rómának megvoltak a maga kultúrvívmányai is a mai értelemben vett barbarizmusa mellett, mely társadalomban, a legfőbb értéket az emberi szabadságjogokat, különösen a mások emberi szabadságjogait nem vette figyelembe, illetve semmibe sem vették. Az akkori hűbéri társadalom kialakulási fázisában lévő Európában úgyszintén mindenki pogánynak és barbárnak számított, aki nem ugyanazokat az isteneket imádta, nem ugyanazon u.n. keresztényi szokások szerint élt, mégha jóval műveltebb, emberibb társadalmi felfogással, mai értelemben véve sokkal civilizáltabb felfogásokkal került szembe, az akkori sötét korszak szerint pogánynak, barbárnak minősült minden szépsége és kulturális színvonalának emelkedettsége ellenére is. A dogmák ezt így parancsolták és az Egyház, mint korlátlan abszolút ura a lelkeknek és testeknek egyaránt, nem tűrt ellenvéleményt.⁴⁴ Ennek következtében az akkori történetírók, krónikások, kizárólag ebben a szellemben, ezek szerint a dogmák szerint ítélték meg az Európába költözött magyarságot is. De, hogy is tudtak volna az akkori hűbéri társadalom romlottságai szerint megtűrni közelükben egy erkölcsileg tisztább és magasabbrendű formának a létezését? továbbá az emberi szabadságvágy nem ismer akadályokat és a példa ragadós alapon, a teljes szabadságban élő magyarok igen rossz példa volt a nyugati rabságban tartott társadalmak számára. Így, hogy a tömegeket elijesszék e "rettentő pogány" társadalmi példától, természetsszerűleg a legelképesztőbb valótlanságokat írták és terjesztették a magyarságról, amit jórészen alátámasztott a "kalandozások" kapcsán szerzett egyes személyi benyomások is, melyet a későbbi korok még borzalmasabbra, még pogányabbra festettek. A fentiek alátámasztására nézzük meg egy másik nagy magyar történészünknek: Acsády Ignác⁴⁵ idevonatkozó munkáját is, mit ír erről az időszakról és a rólunk alkotott véleményekről:

"A régi magyarokról egykorú, vagy csak közel egykorú, tőle magától származó leírás nem maradt reánk, ámbár ismerte az írás mesterségét s voltak írástudói is.⁴⁶ De a magyar mindenkor inkább csinálta, mintsem írta a történelmet s tetteinek följegyzését, megörökítését idegenekre, gyakran engesztelhetetlen ellenségeire bízta. De ha nem is rögzítette meg egykorú magyar rajz egyéniségét és valóját, az a szerep, melyet csakhamar Európa népei közt játszott s azok a tanúságok, melyek más keleti vándornépek szervezetéből meríthetők, a IX. század végén élő magyarról is elég tájékoztatást nyújtanak. Kiegészítik a képet egyes idegen írók közleményei, melyek sok érdekes vonással gyarapítják ismereteinket, mert a magyarokat illető idegen forrásokban már a IX. és a X. század sem szűkülökdi. Csakhogy e források két csoportra oszlanak, melyek érték és megbízhatóság tekintetében szertelenül elütnek egymástól. A X. század magyarja réme volt a Nyugatnak, a mai Német, Olasz, Franciaországnak. Ezek krónikásai sokat foglalkoznak velők, mégpedig a réműlet,⁴⁷ a legizőbb szenvedélyek, a nemzeti és vallási gyűlölség hatása alatt. Így a kép, melyet a magyarról adnak, természetsszerűen a legsivárabb, igazi torzkép, minőt csak a beteges képzelőerő alkothat. Magok is említenek ugyan töméntelen tényt és vonást, mely homlokegyenest ellenkezik e rajzzal, de ítélőtehetségöket a félelem s a keserűség annyira megzavarja, hogy nem veszik észre az ellentmondást. A nyugati, elsősorban a németországi krónikások a pokol fajzatának, Belzebub ivadékának, a bibliában említett Gog és Magog népeinek, melyeket az Isten a világ büntetésére bocsájtott szabadjára, a hunok, az avarok, a parthusok és agarenusok utódjainak nevezték

a magyart. A zsidótól származtatták le őket. Nevöket (hungri) a német Hungerből magyarázták s azt mondták, hogy vad éhségtől kergetve törnek szomszédaikra. Ronda, kutya népnek nevezték, mely farkasra, kutyára esküszik, nyers húst eszik, vért iszik, a leölt emberek testéből kiszedi s orvosságul használja a szívet.

Külsejüket rettenetesen eljesztőnek, ábrázatukat, kinézésüket nem is emberinek találták s rájuk fogták, hogy nincs vallásuk, nincs erkölcsük, nincs joguk, nem ismerik a házasság kötelékét, hanem minden szellemi javakat nélkülözve, egyedül legdurvább ösztöneiknek hódolnak. Még emberi nyelvet sem beszélnek, hanem az állatok módjára üvöltenek. (Akad-e ma a huszadik században egy német vagy olasz vagy francia, aki feltudná fogni, megtudná érteni a magyar nyelv gazdagságát és szépségét?) Ahol az ily együgyűségek kieszelésében cserben hagyta őket képzelődésük, ott korábbi írókhoz folyamodtak s amit azok rég elpusztult barbár népekről valaha összefecsegetek, azt szóról-szóra, betűről-betűre a magyarra alkalmazták. Így tehát az akkori magyar jellemzésénél a nyugati írók följegyzései nagyrészt értéktelenek, ámbár ők is nem egy vonást örökítenek meg, mely elfogulatlanul nézve kétségtelenné teszi, hogy a magyarság már akkor a polgárosodásnak bizonyos, sőt éppen nem a legalacsonyabb színvonalán állt. Csakhogy a magyar nép keletről jött s polgárosodásának más volt a jellege, más alkatelemekből állt s más külső színezetet öltött, mint a nyugati, mely okból az elfogult nyugati krónikás el se ismerte polgárosodásnak.

Sokkal közelebb állnak e polgárosodáshoz s így helyesebben képesek megítélni a magyart és sajátos intézményeit ez idők arab, főleg görög írói. Ez utóbbiak nem világkerülő szerzetesek. Nem a rémület, a felekezeti és nemzeti gyűlölség által elvakított papok, hanem tisztán látó diplomaták, élesesű hadvezérek, nagy műveltségű, a politikai érdekek iránt érzékeny uralkodók, a hatalmas bizánci birodalom császárai. Pl. Bölcs VI. Leo (†911) és fia Bíborban született Konstantin (†959). Mindkét császár közvetlen békés és harcias érintkezésből - a császári testőrségben magyarok is szolgáltak - ismerte a magyart, mihelyt érdekkörükbe belépett. Minthogy azért tanulmányozták intézményeit, hogy megfigyeléseiknek a gyakorlati életben vegyék hasznát, előítéletek és mesék nem befolyásolták őket: az igazságot keresték, mert szükségük volt rá s így a görög és arab íróknál a magyar egészen más színben lép elénk, mint a nyugati kútfőkben, melyek téves rajzi - fájdalom - még ma is befolyásolják az idegen történetírást." (Ezt 1903-ban írta Acsády Ignác, 17 évvel Trianon előtt.)

A továbbiakban ezt írja Acsády:

"De bármilyen volt ősvallásunk, még vándorlásaik közben megismerkedtek a keresztény, zsidó és mohamedán vallással, melyek mindnyájan tettek rá valami hatást, sőt mindegyiknek lehettek körében hívei. Különösen a kereszténység hullámai érinthették Lebédiában és Etelközben⁴⁸ egyaránt s hogy nem tűntek el nyomtalanul, azt történelmileg igazolja az a bánásmód, melyben a két híres térítő Cyrillt és Methodot részesítették. - Minden esetre a vallás, a közös fejedelem, az egységes központi hatalom olvasztotta egygő a különböző törzseket. Az egyik a vándorlás szükségleteiből és intézményeiből folyó rajongó szeretet fejedelme iránt, amely később koronás királyához való s más európai népeknél ily mértékben ismeretlen ihlet, vallásos tiszteletté fokozódott. A másik meg, az a szabadságszeretet, vagyis az állami önállósághoz, nemzeti függetlenséghez való törhetetlen ragaszkodás, mely ezer év viharaiban sem ingott meg és olthatatlanul él benne mind e mai napig. E két nagy politikai erény megvan már a vándorló magyarságban, mely ekkor még fiatal ugyan (az európai hűbéri rendszerre alapozott államokhoz képest) melynek agyát még nem terheli a sokféle tudás, mely azonban nyílt eszével, egészséges ítélő, alkalmazkodó és beolvasztó képességével, az életerő e fő forrásaival, hivatva volt emlékezetes szerepre vergődni az emberiség történetében."

Ilyen volt a magyar nép, mikor Árpád fejedelem mai hazája földjére vezette.

A honfoglaláskori magyar bel- és közbiztonsági állapotokról nyújt képet Acsády Ignác amikor a következőket írja:

"A mohamedán bolgárok (később izmaelitáknak, szerecsényeknek, böszörményeknek nevezték őket) kifejlett üzleti tehetség birtokában voltak, kereskedéssel foglalkoztak s azért jöttek ide, hogy itt

e kedvenc foglalkozásukat űzzék. Egy nagy részük a mai Pesten telepedett meg s azt hamar kereskedelmi gócczá tette. Önkényt jöttek, ami világosan megmondja, új hazájukban legalább is annyi állami rendnek, belső békének, biztonságának kellett lennie, amennyi nélkül a kereskedő és a kereskedés meg nem élhet. Bármily kezdetlegesek, forrongó, átmeneti, alakuló félben levők voltak még az ország közállapotai, a kereskedő népelemek önkéntes bevándorlása arra vall, hogy területének nagy részén a fejedelmi hatalom megtudta védeni a beköltözők életét és vagyonát s hogy vallásuk gyakorlásában sem háborgatta őket.⁴⁹ E kezességek nélkül egyszerűen otthon maradtak volna. Sőt ugyanez előnyöket nyújtotta a fejedelem a nyugati keresztényeknek is, kikből, a hagyomány szerint, még Taksony hívott be s telepített meg nagyobb számú cseh bányamunkást a mai Selmecz, Körmöcz és Besztercebánya vidékén (ha ezer évre előre látott volna, valószínű, hogy nem teszi meg). Ezek a keresztény jövevények épp úgy szabadon vallhatták a hitüket, mint a bolgárok a magukét, vagy a zsidók, kik a X. században már szintén éltek magyar földön. E kereskedő elemek nemcsak az ország különböző vidéki közt indították meg az árúcsere, hanem a magyar föld termékeit a nemzetközi forgalomba is bevitték. Így a magyarországi és a magyar kereskedő már a X. században messze külföldre eljutott, a külföldi árus ember meg kétségtelenül Magyarországot kereste fel."

Acsády is mint Horváth Mihály arra utal, hogy a magyarországi helyzet a honfoglalás után sokkal kedvezőbb és műveltebb volt, mint az akkori Európában. Lassan azonban már szivárognak nyugatról a térítők, a nyugatról hozott katolikus foglyok, németek, franciák, olaszok, rabszolgáknak nem éppen mondható helyzetükben, megkezdik az ország szívos katótizálását, de kegyetlen rossz hírünk az változatlan megmarad a nyugat lelkében, mely egy évezred irántunk érzett gyűlöletének az alapjául szolgált, mely végül 1920-ban Trianonban és 1947-ben Párizsban összpontosult.

JEGYZETEK A MÁSODIK FEJEZETHEZ

1. *Az őszinte és igaz magyar történelmet még soha nem írták meg, mert politikai érdekek, azaz valamelyik politikai csoportnak az érdekei mindig mást kívántak és a magyar előtt eltitkolták az ŐSZINTE és IGAZ történelmét. Kitaláltak nagyon sokféle magyarázatot, így többek között a Finn-Ugor un. "halszagú" rokonságunknak az elméletét, amivel azt szeretnék bizonyítani, hogy végeredményben mégiscsak "ÁRLÁ-k" vagyunk, ami azt jelenti, hogy sorsunkat vagy a germánság vagy a szlávság jövője fogja eldönteni, de mindegy, hogy melyik Ária faj lesz az uralkodó, nekünk feltétlen nyugathoz kell ragaszkodnunk. Fentiek érdekében elégettek minden régi írásunkat, még háromszáz évvel első István király után is olvashatunk "pogány írások" égetéséről. Nálunk magyaroknál legalább olyan "jó" munkát végeztek, mint pl. Mexicóban, ahol szintén elégettek mindent ami a "pogány időkre" emlékeztetett. De nem-e ezt tették Rákosi (Róth) Mátyásék is nagy hangon hirdetve, hogy a magyar történelem csak 1945-ben, "felszabadulásunkkal" kezdődött.*
2. *Ennek a teljes materialista "erkölcsi" felfogásnak, ha egyáltalán beszélhetünk erkölcsről a materializmusban, Gábor Áron festette meg a legjobb képét "Az embertől keletre" c. könyvében.*
3. *Érdekes, hogy őseink is átkeltek az Alpokon minden hadi felszereléseikkel, de erről a nyugati krónika nagybölcse hallgat, de amikor ezt a kérdést felveti valaki, akkor arra hivatkoznak, hogy hát nem tudni pontosan, hogy az Alpoknak melyik pontján, így inkább hagyjuk az egészet.*
4. *Itt ugyanaz a helyzet, mint a fenti jegyzetben azzal a különbséggel, hogy itt még sokkal zordabb földrajzi körülmények között, sokkal rosszabb időjárási viszonyokkal kellett megküzdeniök ahhoz, hogy a Pirreneusokon átkeljenek. Érdekessége ennek még az, hogy az arabok hadsereggel nem tudtak átkelni ezeken a hegyeken Európa felé, lásd: Jean DeScola: "History of Spain" c. munkáját.*
5. *Ezek a tervszerű "kalandozások" tovább folytatódtak még az Árpádok alatt is. Kálmán király volt az, aki például Horvátországot többek között meghódította, lásd első fejezetben.*
6. *Őseink hamar felmérték a valóságos helyzetet, ami a nyugatot illeti, nagyon korán meglátták és észrevették azokat az erkölcsi és un. világnézeti és társadalmi különbségeket, amely Nyugat és közöttük fennállt. Az akkori idők "nyugati" módszerei közé tartozott az ökológia és az erőpolitika. Ők ugyanezt a politikát alkalmazták a Nyugat felé, miután felismerték az egész nyugati berendezkedés szerkezetét. Azzal, hogy fegyvereik jóhírnevét öregbítették, messze a jövőre akarták megalapozni katonai biztonságukat Nyugat felől, mert végleges szándékkal telepedtek le a szláv és germán világ akkori találkozási pontjánál a Kárpát-medencében. (Ma már László Gyula is bizonyítja, hogy őseink "kalandozásai" előre kitervelt katonai hadjáratok voltak vagy valamilyen szövetségben, vagy előre megfontolt kimondottan sajátos magyar érdekű szándékokkal.)*
7. *Horváth Mihály: Kisebb történelmi munkák, kiadta Ráth Mór, Pest, 1868. I. kötet, Első rész.*

Horváth Mihály, történetíró, szül. 1809. megh. 1878. A bécsi Theresianum tanára, majd csanádi püspök, végül 1849-ben a magyar kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. A szabadságharc után külföldön élt egészen a kiegyezésig. Történetírói munkásságában nemcsak kutató volt, hanem nemzetnevelő is. A szabadság- és haladáseszmé lelkes hirdetője. Művei: A magyarok története (1842-46 és később több kiadásban), Huszonöt év Magyarország történetéből (1886), Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben. (1865).

8. *Pontosan ezeket a tényeket ismerték fel őseink hihetetlen rövid idő alatt Európában és ezt az egységbe tömörülést, melyben a veszélyt látták, igyekeztek megakadályozni. Mindenesetre említésre érdemes annak a ténye, hogy az akkori időkben, még ma is érthetetlen és alapos hírszerző, felderítő módszerekkel kellett, hogy rendelkezzenek, hogy az egész Nyugat-Európa*

politikai keresztmetszetét ily rövid idő alatt megismerték, átlátták annak gyenge pontjait és feltudták mérni a katonai erőket is. Különösen, ha figyelembe vesszük az akkori földrajzi, közlekedési és egyéb viszonyokat is.

9. A fennmaradt irások úgy említik, hogy Nyugaton a jobbágyra nem vonatkoztak az egyházi áldások, "mert úgysem értették jelentőségét azoknak", a jobbágyoknak csak kötelességei voltak az Egyházzal szemben, mivel az egyik legnagyobb hűbérúr maga az Egyház volt.
10. Maga ez a tény elég bizonyíték arra, hogy ezek a "kalandozások" nem egyszerű rablóhadjáratok voltak, mert valahogy a "rablóhadjárat" vagyis, ha csak rablási céljai lettek volna a kalandozásoknak, ezen az alapon egyáltalán nem látszott kifizetődőnek egy hadsereget messze földre vezetni, amikor a "rablótúra" eredménye igen kétséges és bizonytalan volt. Vagyis a roppant szegénység, ami uralkodott Európa nyugati vidékén ebben az időben és ez egy általános jelenség volt akkor.
11. Ennek alapján a kultúra és a művészet sem állhattak valami magas színvonalon.
12. A Kárpát-medencében közel hatszáz évvel ezt megelőzően sokkal nagyobb volt a műveltség színvonala a "barbár" Hun birodalom idején. A nyugatiak által használt "barbár" és civilizált jelzőt mindig nagyító alá kell venni, mert látható, hogy mindegy, hogy milyen minőségi társadalomról van szó, ha az nem ugyanaz amit éppen a nyugatiak akkor csináltak, akkor "barbár"-nak minősül az ő szemükben és írásaikban.
13. Ez a kitétel is a "civilizált" Nyugat "keresztény erkölcséire" mutat rá, "pogány" őseinkhez viszonyítva.
14. Az ún. kultúrát és civilizációt általában a művészetek kifejelettségévei is szokás mérni. Akkor tulajdonképpen mi volt az ami a Nyugatot civilizálttá tette a nyugati krónikások szemében őseinkhez viszonyítva?
15. Ily alacsony színvonalon álló papság vajon tudta-e értékelni őseink írott szellemi kincseit? Nem-e kizárólag a rájuk parancsolt és beléjük vert dogmák voltak-e az uralkodók? amelyek kultúrának, civilizációnak a mai szemmel egyáltalán nem nevezhetők. Ennek következtében el sem tudták képzelni azt, hogy más is lehet szellemi, kulturális érték, mint saját demagógiájuk.
16. Anonymus, Béla király névtelen jegyzője, szobra Budapesten a Ligetben, a Vajda-Hunyad vára mögött van felállítva. (1945 előtt emelték.)

Anonymus, III. Béla királyunk jegyzője, legkiválóbb középkori krónikásunk. Kitétele bizonytalan, mert a szerző nevét Pídictus magisternek jelöli abban a XIII. századvégi másolatban, amelyet 1933 óta a Magyar Nemzeti Múzeum őriz. Még legújabbban is ingadoznak abban, hogy II. Béla (Jakubovics Emil, Konrád Heilig) vagy III. Béla (Domanovszky Sándor) korából való-e Anonymus munkája, mert nyelvi vonatkozások a XII. század közepére, bizonyos történeti mozzanatok pedig inkább III. Béla korára utalnak.

Anonymus munkája (Gesta Ungarorum) előszóban és 57 fejezetben a magyarok vándorlását és Árpád honalapítását írja le. Anonymus a párizsi egyetemen tanult, munkájában a hazai források (a Szent László korabeli ős-Gesta Ungarorum és a nemzetiségi hagyományok mellett, az Altaichi évkönyveket és a Regino munkáját is használta; irodalmi mintaképe a XI. századi Dares Phrygius apokrif trójai háborús történetei voltak. Régebben többször kétségbevonat hitelességét Legújabbban Melich János (nyelvi adatok) és Hóman Bálint (magyar-hun tudat és hun-hagyomány) igazolták. Legjobb kiadása Fejérpataky László-é (Budapest 1892), magyarra legújabbban (Budapest 1926) Pais Dezső fordította.

17. Kézay Simon: Chronicon Hungaror.

Kézai Simon mester, krónikáiról IV. László udvari papja. Életkörülményei ismeretlenek.

IV. László 1283-ban jegyzőjének nevezi. 1285-ig terjedő magyar történetét a hunok történetével bővítette ki. Hősi eszménye a "pogány" Attila volt. Munkája csak egykorú kivonatban maradt fenn.

18. Karl Engel, német krónikás.
19. A nemesebb polgáriasodást itt Horváth Mihály azokhoz az állapotokhoz értelmezi, amelyek az ő idejében 1844 tájékán uralkodtak. Valószínű, hogy e kor erkölcsével sem volt megelégedve, mert írásaiban mindig keserűség olvasható e "nemesebb polgárság" viselkedésével kapcsolatban.
20. Vagyis egy modernebb, komplikáltabb korszakban az emberek gondolkodásmódja hajlamosabb a rosszaságra, mint az egyszerű, a természethez közelálló emberi társadalomban.
21. Ez a hét rész, a következő neveket viselte: Kara, Kaba, Keszi, Nyék, Megyer, Kürt, Gyarmat. Árpád a Megyer törzsből származott, ill. annak volt a feje.
22. Ez volt Európa első civilizált alkotmánya, mely egyedülálló a maga nemében. Ha ma ún. "haladó" hagyományokat akarunk megtartani, nekünk magyaroknak nincs szükségünk a szovjet és az ún. "nemzetközi munkásmozgalom" "haladó hagyományaira", mert mindenki mást megelőzve a legemberibb és szociális szellemtől átítatott hagyományokkal rendelkezünk.
23. Létezik-e ma a földnek egy olyan művelt és civilizált országa, melyiknek a huszadik században ilyen kitételek lennének az alkotmányaiban, beleértve elsősorban az ún. "szocialista" országokat is?
24. Nem-e történelmi előrelátásról tanúskodik ez a kitétel, mely az abszolutizmust és a diktatúrát kívánta megelőzni, az uralkodó diktatúráját?
25. Ez a vármegyerendszer maradt fenn mind a mai napig, mert ennél modernebbet még alkotni nem tudtak mind a mai napig.
26. Ez a tény messze megelőzött minden más országot a parlamentális rendszerben. Csakhogy e tényekről mindenki hallgatott és hallgat is, ami bizonyítja, hogy nekünk ezen a téren semmiféle külföldi mintára szükségünk nincs!
27. Gyermekesen jóindulatú magyarok voltak ezek, ugyanúgy, mint utódaik, kik örömmel osztják meg mindenkivel azt amijük van. Magyaros vendégszeretet.
28. Csakis a természethez közel álló ember lelkisége lehet ily abszolút romlatlan, mely őszintén mond és vesztére azt hiszi, hogy más is azt teszi. Itt a magyarságban meg nem található a nyugati fondorlatoskodás, képmutatás és egyéb romlottságok.
29. Ma ez az emigráció lenne az a nyolcadik törzs, akivel a modern kor honfoglalását meg kellene valósítani.
30. Nagy Péter orosz cár európai térképén Magyarország, mint szláv terület szerepelt. Arra a tényre hivatkozva, hogy ezen a területen szlávok laktak a magyarok előtt, a szlávok segítségével hódították meg azt a magyarok. A XIX. században meggyőzték teljesen a Nyugatot ezen "történelmi" jogaikról és ha a Nagy Péter féle térképet összehasonlítjuk a mai Európa vasfüggönyével, akkor a hasonlóság vérfagyasztóan azonos. Ahhoz, hogy Yalta-ban és Potsdam-ban sikerrel fejezzék be követeléseiket, Európára nézve, ahhoz a történelmi előkészítést már Nagy Péter idejében megkezdték. Yalta és Potsdam csak a szentesítése volt ezen orosz "történelmi" jogoknak. (Valójában azonban az itt talált "szlávok" elszlávosított avar maradványok voltak, - László Gyula.)
31. Már akkor tulajdonképpen egy nemzetiségi ország voltunk. Bizonyítja a nemzetiségekkel való bánásmódunkat az a tény, hogy ezer évi "elnyomás" után ezek a népek még mindig saját

anyanyelvüket beszélték. Vajon a mi magyar kisebbségeink is ily bánásmódban részesültek-e az utódállamokban? Nyugat felé ez a legdöntőbb bizonyítékunk a kisebbségeket illetően, hogy nálunk a nemzetiségek élhetik életüket, erre ezeréves bizonyítékunk van, míg az utódállamok érdemtelenek és alkalmatlanok arra, hogy gondjaikra nemzetiségeket bízzanak. Itt van a történelmi és tiszta emberi alapja jogilag, a magyarság reintegrációs hivatásának a Kárpát-medencében.

32. *Ez azt is bizonyítja, hogy ezek az idegenek szívesen álltak a magyarok oldalára mert a harcban a magyarok részéről bizalmat kellett, hogy bírjanak és ezt csak teljes odaadásukkal érdemelhették ki és az őszinte odaadást nem lehet erőszakkal elérni.*
33. *Lásd az alanti 36. sz. pontot.*
34. *Lásd Barát Tibor, a Magyar Népek őstörténete c. munkáit.*
35. *A nyugati babona ettől teljesen különbözött, amikre a tiltó rendeleteket hozták királyaink.*
36. *Nemrégiben három levelet találtak az egyik Cambridge-i egyetemi könyvtárban. Ezeket a leveleket 1313 és 1321 között Johanka Hungarus magyar ferences írta Kipcsákból, a Volga és Don közötti tatár birodalomból. Közli "Üzbég" kán kiváltságlevelét, amellyel védelmébe veszi a magyar ferencesek templomait, kolostorait és harangjait, közli, hogy egyes ferencesek a folyton vándorló "aranyhordával" vonulnak mindenfelé s csak azt fájjalja, hogy kevesen vannak s ezért 22 kolostort be is kellett zárni.*

Ha tehát azt írják, hogy 1313 körül 22 kolostort be kell zárni személyzeti hiányok miatt, akkor mennyi lehetett ott eredetileg? Mikor kerültek oda magyar ferencesek? Ezek csakis a Kiev környéki magyar birodalomból maradhattak ott, így azok, ha ilyen kolostorokkal és templomokkal rendelkeztek, akkor feltétlen kellett, hogy ismerjék a keresztény fogalmakat és hitet.

37. *Vagyis közel a természethez, a szűzi, ember által nem zavart természeti környezethez.*
38. *Érdekes, hogy az Ószövetségben is hasonló áldozatokról beszélnek, de arra soha nem mondták, hogy barbár és pogány szokások. Miért ez a szokás akkor barbár, ha azt magyarok csinálják?*
39. *Ugyanezt már nem mondhatjuk el a nyugati keresztény papokról.*
40. *Viszont a nyugati keresztény papság volt a jobbágnak a hűbérura.*
41. *Lásd a 36. sz., jegyzetet. ....kat és egyéb más munkáit.*
42. *Az elmúlt ezer év történelme azt bizonyította, hogy a vezérlő gondolat csakis politikai célú volt.*
43. *Lásd az Arpád-házi királyok alatt alkotott törvényeket.*

Corpus Juris Hungarici, a magyar törvénytár, vagyis a magyar országos végzemények és törvények gyűjteménye. Nyomtatásban legelőször a XIV. században jelent meg, Mosoczi Zakariás püspök gyűjteménye volt a legjobb, 1584-ben jelent meg Nagyszombatban és alapjául szolgált a későbbi törvénytáraknak is. Utóbb a törvénytár Werbőczy Hármaskönyvével is kiegészült. A jelenlegi kiadás alkotói Márkus Dezső, Kolosváry Sándor, Óváry Kelemen, Nagy Gyula, Tóth Lőrinc, Csiky Kálmán voltak. A C. J. H. az arpád-házi királyok közül öt királytól összesen kilenc törvényt tartalmaz a vegyesházakból származó királyok dekrétumait, az országos rendeknek a várnai csata után hozott dekrétumait, V. László dekrétumait, az 1458. évi országgyűlés végzéseit, I. Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos dekrétumait és végig a Habsburg-házból származó királyok alatt hozott törvényeket. I. István király, Szt. László és Kálmán törvényei fejezetekre, a későbbiek cikkelyekre vannak osztva. A

C. J. H. tulajdonképpen két részre oszlik, az 1848-ig terjedő régi törvénytárra és az 1867-től kezdődő új törvénytárra. Ma már a törvények az u. n. Országos Törvénytárban kerülnek kihirdetésre és ez a hivatalos gyűjtemény az irányadó a törvények és tartalmuk tekintetében. (1945 előtti állapotokat értünk ez alatt.)

44. *Természetesen a két teljesen különböző erkölcsi felfogással bíró világ találkozásánál azonnal kiéleződtek a politikai ellentétek is, mely abból a veszélyből eredt, amit a nyugati világ szomszédságában élő szabad magyar jelentett az Egyház politikai hatalma megtartásának számára.*

45. *Acsády Ignác: A Magyar Birodalom Története, Athenaeum, Budapest, 1903*

Acsády Ignác, történetíró, szül. 1845. szept. 9., megh. 1906. dec. 17. Jogi és történelmi doktorátust szerzett. Hírlapíró pályára lépett. Az Akadémia 1888-ban levelező tagjává választotta. Legfontosabb művei: Magyarország Budavár visszafoglalása korában (1886), A magyar jobbágyság története (1896), A Magyar Birodalom története (1904). Acsády írta Szilágyi nagy Magyar Nemzet Történetének két kötetét is. Munkái a XVI. és XVII. század magyar történelmére alapvetőek.

46. *Másképp nem lehetett volna a "pogány írásokat" elégetni.*

47. *A mi saját emlékeinkben is így maradtak meg a tatárok "kutyafejű"-nek.*

48. *Lásd: a 36. sz. jegyzetet.*

49. *Az idegenek felé való türelmünk és csodálatunk sajnos még mind a mai napig él a magyarban, vesztiünkre.*

Harmadik fejezet – Okok és okozatok

Honfoglaló Őseink amikor betelepedtek a Kárpát-medencébe, tulajdonképpen a magyar élet, magyar szokások, lelki és vallási felfogásuk, sajátosan magyar tulajdonságaik révén egy idegen testet képeztek, mely beékelődött az akkori szláv és germán világ között fennálló vákum-térbe, mely térséget különböző, előző népelemek maradványai töltötték ki nagyjából, de egyik népfaj vagy népmaradvány sem volt képes arra, hogy a Kárpát-medencében egy egységes állami életformának az alapjait lerakja. Az akkori adottságaik, műveltségi viszonyaik alkalmatlanná tették ezeket a szórványos népcsoportokat, hogy esetleg valamilyen formában is, veszélyt jelentettek volna az akkori német-római világ keleti szélső hatáira. A magyarság létszámánál, szervezettségénél fogva ezt a szláv és német világ közötti űrt kitöltötte és ott állandó állami életre kezdett berendezkedni. Első időkben nyugaton azt hitték, hogy majd ez a nép, - mármint a magyarok is - majd felmorzsolódnak az idők folyamán, mint többi elődek ebben a térségben, így veszélyt nem láttak betelepedésükben. A későbbiek folyamán amint az állami élethez szükséges szervezkedések megindultak, az ott élő népszórványok vagy áttelepítettek vagy a kezdődő magyar állami életbe besoroltattak. Nyugaton akkor kezdtek figyelni arra a tényre, hogy itt sokkal többről van szó, mint egy átmeneti állapotról. A nyugat felé irányuló un. kalandozások is azt bizonyították, arra utaltak, hogy ez az új jövevény nép itt állandó szándékkal telepedett meg, itt egy erős és fejlett államiséget alkot, melynek katonai szervezettsége jóval felül állt minden akkori idők nyugati, katonai erejénél, így nyugaton de főleg Rómában ráébredtek arra, hogy ez az új nép, mely hitében, szokásaiban alapvetően eltér az akkori idők Európájától, belső társadalmi berendezkedési formájával is, szokatlan, új és ismeretlensége révén, misztikumok ködébe takarta a magyarságot. Halálra rémült jámbor szerzetesek, katonailag megvert seregek, a valóság mellé még legendákat is szöttek a magyarokról, természetesen a lehető legrosszabb színben feltüntetve őket. Rómának egy választása volt csak, hogy megkísérli "megtéríteni" ez újonnan jött pogányokat és mivel a közvetlen szomszédságukban a németek voltak, e "pogány" magyarok, elsősorban rájuk jelentettek veszélyt. A pápa is úgy látta, hogy a "pogány" magyarok megtérítését elsősorban a németekre bízta.

Az akkori idők un. határvillongásai ellenére a magyarok igyekeztek nyugat felé jószomszédi viszonyt kialakítani, mivel tisztában voltak azzal, hogy ez a környezet ahova betelepedve, csakis jószomszédi viszonyban, vagyis békés körülmények között tudják saját fejlődésüket biztosítani. A nyugatról behozott rabszolgákat, illetve hadifoglyokat miután kiváltották a "lovagiasság" akkori szabályai szerint szabadon bocsájtották. Voltak akiket minden ellenszolgáltatás nélkül szabadon bocsájtottak, szabaddá tettek és ha az akarta, vissza is térhetett hazájába. Voltak ezek között a foglyok között akik hol jókat, hol rosszakat, de legtöbb esetben rosszakat mondtak a magyarokról, mert végeredményben semmi okuk nem volt arra, hogy szeressék előző rabszolgatartójukat és nyugaton is a nagyobb hatás kedvéért alaposan kiszínezték a magyarok között töltött idők napjait, eseményeit. Nagyon sokan visszatértek nyugatra anélkül, hogy a magyarok nyelvét valóban megtanulták volna, azok szokásait megértették volna, papjaik tudományát egyáltalán nem ismerték, így a saját elképzeléseik szerint fennhangon hirdették "pogány" mivoltunkat.

Lényegében mindegy lett volna, hogy ezekkel a nyugatra visszatért foglyokkal hogy bántak volna a magyarok, mert vallási szokásaik, társadalmi berendezésük a nyugathoz viszonyítva különbözött, így azok számára idegen, így magától értetődően ellenségnek számított. Kizárólag a nyugat felé irányuló barátkozás és a nyugat jóindulatának az elnyerése végett nemcsak hogy megtűrték, hanem részben támogatták is a katolikus térítőket. Ez a nyugat felé barátkozás Gejza fejedelem idejére már odáig fajult, hogy a fejedelmi család, törzsfők családjai és a vezetőréteg családjainak gyermekei mellé, divatba jött a német nevelők behozatala. Tehát nemcsak katolizáltak, de már németesítettek is bennünket azért, hogy a nyugat jóindulatát megnyerjék a magyarság irányába. Sajnos ez a politika I. István korában már oly hatalmas méreteket öltött, hogy a katolizálódni nem akaró magyarságot az akkor, már királyi hatalom szigorával büntették. A betelepült németiség hatalmas birtokokat kapott és a nemrég még szabad magyar a saját hazájában egyre mélyebbre süllyedt gazdaságilag és a saját hazájában, történelmünkben először nem számított egyenrangú polgárnak.

Nyugaton azonban rossz hírünk változatlanul maradt. Az akkori kor Európájának népe teljesen alacsony műveltségi színvonalánál fogva sokkal hajlamosabb volt a rólunk terjesztett rosszindulatúhírek meghallgatására, ezen rémség megőrzésére, mint a kedvezőbb benyomások megőrkítésére. Mivel az akkori idők krónikásai is szerettek valami "nagyot" mondani, sokkal nagyobb hatást értek el nyugati körökben a rólunk terjesztett és kiszínezett rémségekkel, mint esetleg a való igazságok megőrkítésével. Továbbá annak ellenére, hogy erősen katolizálódtunk, még katolikus állapotunkban is komoly katonai veszélyt jelentettünk a nyugat számára. Nem voltak biztosak bennünk egyáltalán és legszívesebben a Kárpátoktól keletre szerettek volna látni bennünket még katolikus mivoltunkban is. A Cronicum Hungaricum alapján még a XIII. században is ún. "pogány" lázadásokat kellett leverni katolikus királyainknak az országon belül, így nyugat velünk szemben mindig bizalmatlan maradt, de különösen Róma. Mivel az akkori idők politikai irányítása Európában Rómából jött, az irányunkban tanúsított magatartás egyáltalán nem volt barátságos, mivel sohasem tudták nyugaton, hogy vajon velünk kapcsolatban mit hozhat a holnap. Katolikus királyaink elé tűzött Róma egy igen szép és magasztos feladatot: "A keresztény Európa és keresztény civilizáció védelmét a keletről fenyegető barbár támadások ellen." Sajnos királyaink annyira komolyan vették ezt a feladatot, hogy az egész nemzet létét és jövőjét e "szent" cél érdekében állították, de mindez nyugaton az irántunk táplált ellenséges érzetet egyáltalán nem enyhítette, hanem a keletről jövő veszélyek idején, boldogan dörzsölgették kezeiket, hogy most talán kiirtanak bennünket a Kárpát-medencéből. Ez a szellem nyugaton generációkról generációkra öröklődött, de senki sem vette azt a fáradságot magának, hogy a való magyar lelket egyszer is feltárta volna a nyugat előtt és a való igazságokat írták volna meg rólunk. Hiába véreztünk el Muhi pusztán e keresztény nyugatért, a legnagyobb sajnálkozásuk az volt, hogy a tatárjárás után újratalpra álltunk. Nyugat IV. Béla királyunkhoz való viszonya a legékesebb bizonyíték erre.

Hiábavaló volt minden véráldozatunk Európában, nyugaton soha egy igazi barátunk, egy igaz szövetségesünk nem volt. Az idők folyamán elfelejtkeztünk teljesen való igaz nemzeti hivatásunkról, vagyis a saját nemzeti érdekeink védelméről – egy-két nagyon kevés kivétel esetében. Így míg nyugat békében fejlődhetett, mi sorvadtunk és pusztultunk oly mértékben, hogy Kölcsey a XIX. században már szívszaggató fájdalommal írta rólunk a következő sorokat:

*"Vándor, állj meg! Korcs volt anyja vére.
Más faj állt a kihunyt helyére,
Gyöngye fővel, romlott, szívtelen
A dicső nép, mely tanult izzadni.
S izzadás közt hősi bért aratni,
Névben él csak, többé nincs jelen."*

Majd nagybúsan kérdi "Zrinyi dalában"

*"Hol van a hon, melynek Árpád vére
Győzelemben csorga szent földjére?"*

S a rengeteg harc, vérveszteség, az Európáért elfolyatott magyar vér eredménye hazánkban olyan állapotokat teremtett, a sok idegen faji keveredés oly nemzedékeket szült, mely Kölcseyt a következők írására készítette:

*"Nincs magasra vívó szenvedelme,
S jégkebelben fásult szívet zár.
Völgyben ül a gyáva kor, s határa
Szűk köréből őse saslakára
Szédeleg ha néha felpillant."*

De mi változatlanul ragaszkodtunk a nyugathoz, mely nyugat később kelettel, vagyis a szlávssággal egyesül végső kiirtásunkra, nemzeti létünk megsemmisítésére, míg nyugaton változatlanul írják rólunk a legvadabb dolgokat, minden "Krisztusi véráldozatunk" ellenére.

Ha ma megnézzük a nyugaton készült "hiteles és elfogadhatónak" mondott Enciklopédiákat, megrökönyödve olvassuk a rólunk írott valótlanabb állításokat, úgy származásunk, eredetünk, mint ezeréves történelmünkkel kapcsolatban. Sajnos a nyugati közvélemény igen sokat ad az Enciklopédiákban megírt dolgokra és azok állítását szentírásként fogadja el. Tudomásom szerint még nem akadt egy olyan magyar kormányzat, amely ezeket az Enciklopédia-írókat felelősségre vonta volna az abban rólunk írottakért, de miért is tették volna, amikor azt kell kérdezzük elsősorban, hogy érdekükben állt-e az, hogy a rólunk írott valótlanosságokat megcáfolják vagy vitába szálljanak a külföld ezen közvélemény formálóival?

Ez alól nem mentes egyetlen rezsim sem, legyen az, az 1945 előtti, vagy az 1945 utáni rendszer. A monarchia idejét meg sem említem, mert a monarchia idején miért is szóltak volna azok ellen az állítások ellen, amiknek magvait lényegében elődeik hintették el.

Az Enciklopédia hatása a nyugati közvéleményre szinte felmérhetetlen. Egy mai iskolás gyermek bármely nyugati országban, ha az iskolában Közép-Európáról ír dolgozatot és ott esetleg szóba kerülünk mi magyarok is, akkor az ott leírtak alapján írja meg dolgozatát és tanítója vagy tanára elfogadja a dolgozatát, ha valamely Enciklopédiára hivatkozott. De ez az ifjú tanuló sajnos nem rendelkezik más forrással, így kénytelen elfogadni a tanítói által is elfogadott Enciklopédiák valótlanosságait. Amennyiben maradnak a magyarokat érintő benyomásai vagy emlékei, akkor kizárólag ezen az alapon maradnak meg benne felnőtt korára.

Ezzel szemben nemcsak az iskolás gyermekek, de igen nagy példányszámban megjelenő lapok is az Enciklopédiákra támaszkodnak a velünk kapcsolatos témakörökben. Egy igen szembetűnő példája ennek az alábbi eset:

A közismert TIME MAGAZIN 1970. augusztus 10-i számának (kanadai kiadás) 30. oldalán egy riportot írtak Románia templomairól és igen szép színekben ecsetelik ebben a cikkben azt a nagy liberalizálódási folyamatot és végtelen "jóindulatot" mellyel a kommunista román rezsim újabban viseltetik a templomok és a vallások iránt. Románia templomainak leírása közben egyetlen szóval meg nem említik azt, hogy lényegében magyar templomok, illetve magyarok által épített templomokról beszélnek, de mindez még hagyján, de vérforraló az amikor azt írják: hogy:

"A Román Ortodox Egyház volt a hordozója a tradicionális (?) román nemzeti kultúrának a XIV. század óta annak ellenére, hogy állandóan ki voltak téve (többek között) a magyarok állandó támadásainak és a magyar megszállásoknak."

Természetesen a cikk elolvasásakor azonnal az írógéphez ültem és követeltem a cikk írójától, hogy hozzon nekem történelmi bizonyítékokat arra, amit a cikkében állít, mert amit írtak, úgy tüntetik fel a magyarságot, mintha állandó "agresszióink" kizárólag a román nemzeti kultúrára és XIV. század kori román nemzeti és vallási kultúra elnyomására irányult volna, a cikk szerint a törökkel karöltve. Levelemre nagysokára válaszoltak, melyben közölték a következőket:

"Megértjük tiltakozását a szóbanforgó cikkben közölt románok elleni magyar invázióval kapcsolatban, azt is tudjuk, hogy ez nem egyezik a magyar történelemmel, de egy ilyen rövid beszámolóban nem térhettünk ki apróbb részletekre és magyarázkodásokra, hanem kizárólag az általánosan elfogadott álláspontot vettük alapul, mint például az Enciklopédia Britannica-ban is írva van. Ennek alapján biztosíthatjuk affelől, hogy mi nem szándékosan tüntettük fel a magyarságot ebben a kedvezőtlen képben."

* * *

Tehát leírtuk, kinyomtattuk, tudjuk, hogy valótlan, de hát mi nem vagyunk hibásak, hanem az "általánosan" elfogadott álláspont, vagyis az Enciklopédia Britannica ez esetben.

Az átlagolvasóban az a benyomás keletkezik ezen a "keresztény" nyugaton, hogy egyáltalán nem kedveltük a XIV. század óta a keresztény templomokat, mi, akik egész nemzeti létünket a sírba taszítottuk ezért a "kereszténynek" nevezett Európáért.

Egy másik igen kirívó példa erre például:

"The Book of Knowledge" c. "mestermű" Torontóban, kiadta a The Grolier Society, a Copyright szerint 1940-ben, ahol is a XVII. kötet 6090. oldal felső felén egy ismeretlen "mester" által festett képen láthatjuk őseinket amint asszonyok és gyermekek holttestén száguldanak keresztül nyeregkapájukhoz emberfej van kötözve, míg a nyereg hátsó részéről összekötött csirkék lógnak, (a képen még véletlen sincs egy férfi holttest), a kép alatt következő szöveggel:

"A mai magyarok ádáz, brutális, kegyetlen harcosok leszármazottai, akik a kilencedik században megrohanták Európát és irgalmat nem ismerve megsemmisítettek mindent ami az útjukba került."

A főszerkesztője e műnek egy Arthur MEE nevű valaki volt, Temple Chambers Londonban. E könyvnek még azt a nevet merték adni, hogy a "Tudás könyve", "Gyermekek Enciklopédiája."

Egy másik tipikusan ellenségesnek minősíthető jelenség a nyugaton készített Európa-térképeken észlelhető. Sajnos nem bizonyítható a nyílt pánszláv törekvés a térképek szerzőjére de mi magyarok mindig meglátjuk ezeket a törekvéseket a térképekről

Egyik igen jellemző példa erre a Toronto Telegram c. újságban, mely Torontó egyik legnagyobb napilapjának számított (azóta megszűnt). A Telegram 1965. január 2-i számában jelentettek meg egy térképet, ahol Magyarország egyszerűen megszűnt létezni. A határokat úgy tüntették fel, hogy Ausztriát, Csehszlovákiát és Romániát megnagyobbították a térképen úgy, hogy Magyarország egyszerűen eltűnt erről a térképről. Természetesen számos tiltakozás íródott a szerkesztőségnek e tekintetben, de sem a tiltakozó leveleket le nem közölték, sem a korrekciót nem közölték, hanem néma hallgatásba burkolóztak. Mint említettem ez a lap azóta megszűnt létezni, így sokat nem érdemes vele foglalkozni, de irántunk érzett "jóindulatból" készítették és kinyomtattak egy ilyen Európa térképet, melyen egyszerűen "felosztottak" bennünket Ausztria-Csehszlovákia és Románia között.

Térképről lévén szó, ismét vissza kell térjek a már előbb említett TIME magazin 1973. július 30. számában, a 24. oldalon egy cikkel kapcsolatban közöltek egy Európa térképet ahonnan, csodák csodája, ismét lemaradtunk. Ezen a térképen felosztottak bennünket Ausztria, Románia és Jugoszlávia között. Ebből valahogy a csehek kimaradtak. Természetesen tiltakozásomat azonnal közöltem levél formájában, amire ismét igen hosszú idő után válaszoltak, mely levélben ugyan bocsánatot kértek a tévedésért, ahol közölték velem, hogy Magyarország nem tűnt el Európa térképéről és "azonnal visszahelyezték az őt megillető helyére." Természetesen az utána következő számokban semmiféle korrekció idevonatkozólag nem jelent meg.

Az irányunkban tanúsított egyik igen kirívó példa a hírhedt Seaton Watson alias "Scotus Viator" 1916-ban, Londonban megjelent "German, Slav, and Magyar" c. könyve, mely könyvet nyugodtan mondhatjuk Trianon előkészítőjének, egyik sarkalatos tételének, mert annak idején az angol közvéleményt ez a szerencsétlen pap teljesen ellenünk hangolta magyargyűlölettől csöpögő művével. A pánszlávizmus gondolatának a megszállottjaként írta ezt a könyvet egy másik "mesterművével", melynek címe: "Racial Problems of Hungary" (Nemzetiségi problémák Magyarországon). Az érdekessége ennek az, hogy előbbi 1916-ban először megjelent könyvét a "German, Slav and Magyar"-t egy Howard Fertig Inc. nevű társaság, irántunk tanúsított "jóindulatból" New Yorkban, 1968-ban újra kiadta és elárasztották vele az észak-amerikai könyvtárakat. E könyvnek az ismertetésére még a későbbiekben visszatérek. Csupán azért említettem meg, hogy az 1947-es párisi békeszerződés ellenére, változatlanul folyik ellenünk az aknamunka, legalábbis olyan értelemben, hogy valakik lelkiismeretük megnyugtatója érdekében és irántunk táplált gyűlöletükben, ezt a könyvet 1968-ban itt nyugaton újra kiadták.

Ez a cselekmény úgy tűnik, mintha egyesek sajátmagukat szeretnék igazolni, hogy a párisi békeszerződés bizony jogos és helyes velünk magyarokkal szemben, mert íme itt ez a könyv is bizonyítja. Kik álltak e második 1968-as kiadás mögött, ezt ma már nehezen lehetne bizonyítani,

mert a fent nevezett kiadó ezirányban nem hajlandó nyilatkozni.

Sokan igen nagyra értékelik C. A. McCartney: "Hungary and her Successors" c. munkáját, mely eléggé szimpatikusan ír rólunk Trianonnal kapcsolatban. Ennek a műnek is van azonban egy hibája, mert minket magyarokat elmarasztal és erőszakos magyarosítással vádol bennünket, amikor is az országban bevezették, azaz kötelezővé tettük a magyar nyelv használatát. Máskülönben talán az egyetlen olyan műnek számít nyugaton egy angolszász történész részéről, akiben némi szimpátia is nyilvánul meg irányunkba, de érvényes az a jó közmondás, hogy "egy fecske nem csinál nyarat", mert emellett számtalan az az irodalom, mely minden alkalmat megragad arra, hogy a legkedvezőtlenebb színekben tüntessen fel bennünket, legyen az származásunk, Európába történt letelepedésünk vagy általános leírásunk terén.

Ki kell itt emeljem a kevés tárgyilagos leírások közül még az "Encyclopedia International-t, melyet 1963-ban adott ki a Grolier Society of Canada Ltd. Tartozom ennek az Encyclopédiának annyival, hogy eddig nyugaton a legtárgyilagosabban ír rólunk egészen majdnem napjainkig, azaz 1963-ig. Jóllehet, hogy a Hungary-ról szóló részt Kertész D. István írta az Encyclopédia számára (University of Notre Dame) valamint a Hunyadiról szóló leírást Deák István (Columbia University). Itt azonnal bocsánatot kérek azoktól akiknek esetleg a neve kimaradt az elismerésből, akik ennek a munkának az elkészítéséhez hozzájárultak.

A nyugat előtt soha nem voltunk és nem vagyunk egy szimpatikus nép, bármennyire is álmodozzák ezt egyesek. Csak egyszerű példaként említem például az olimpiákat. Létszámunkhoz viszonyítva, egyetlen nemzet annyi arany vagy ezüst érmet el nem hoz az olimpiákról, mint mi magyarok. Ennek ellenére mindenki másról hatalmas lelkesedéssel ír a sajtó, de rólunk erősen hallgatnak, mintha ott sem lettünk volna. Bármennyire is erőlködtek és erőlködnek egyesek a nyugat felé, beleértve Európát és Amerikát is, valahogy a publicitásukból mindig kimaradunk. Lehet, hogy a terhelt lelkiismeret következménye ez az utóbbi években, de éppen ezért kellene nekünk külföldön élő magyaroknak sokkal hangosabban tudtára adni e világnak a létezésünket és minden egyes rosszindulatú vagy valótlan cikk vagy írás megjelenésekor a tiltakozó levelek özönével kellene elöntenünk a szerkesztőt vagy a kiadót.

Érdekes megemlíteni, hogy az elmúlt évek során, a magyar követségek meg nem szólaltak soha egyetlen esetben, soha nem tiltakoztak az ellenünk írott valótlan cikkek és írások ellen. Mindegy, hogy mit írnak rólunk, a követségek beosztottjai csendben lapulnak és hallgatnak. Ha ez csak mondjuk egy nyugati országban fordulna elő, rá lehetne fogni esetleg arra az egy követségi beosztottra, vagy sajtóattaséra, vagy sajtófelelősre, de a furcsa az, hogy sehol még nem nyilatkoztak, hogy "kérem ez és ez a cikk sérti a magyar nép önérzetét" és ezért a valótlanságért korrekciót kérünk" stb. Ezzel egyáltalán nem szállna alább a "tekintélyük", de valójában mit is várhatunk ezektől az emberektől, kiknek követségi hatásköre a nullára korlátozódott, sok esetben csak annyi közülük van a magyarsághoz, hogy magyarul beszélnek. Bármennyire is szeretik hangoztatni, nem a magyar népet, hanem egy ideológiai rendszert, egy idegen imperialista elnyomót képviselnek lényegében, közvetett alapokon.

Felsorolhatnánk még itt számtalan sok újságcikket, könyvet, mely velünk magyarokkal foglalkozik, nyílt ellenséges hangon, vagy csupán a tudatlanság és főleg a szenzációhajhászás szempontjából, hogy valami "nagyot" mondjanak. A legkülönbélebb badarságokat találják ki és írják le velünk kapcsolatban. Mindezekre az írásokra, közvélemény, köztudatformáló első látásra jelentéktelennek látszó írásokra azonban igen kevés, külföldön élő, létszamarányunkhoz mérten jóformán semmiféle nagyobb méretű, szervezett tiltakozás nem volt soha a történelmünk folyamán és ma sincs. A mai állapotainkra legjellemzőbb, hogy ezekkel és hasonló problémákkal az egész észak-amerikai kontinensen, beleértve Kanadát is, de az egész angol-nyelvterületen, csak egyetlen negyedévenként megjelenő angolnyelvű kiadvány küzdök a létéért és az a CRUSADER, Justice for Hungary c. kiadvány. Ez az egyetlen olyan angolnyelvű kiadvány, mely a magyar problémákkal foglalkozik és küzd mindazon rosszindulatú, ellenünk írott és közölt propaganda ellen, mely első sorban minden magyar kötelessége kellene, hogy legyen. Sajnos így volt ez Trianon előtt is a monarchia idejében, hogy közismerten csak "osztrák-magyaroknak" ismert a külföld bennünket és ez ellen a

hivatalos irányzat semmit sem tett annakidején külföldön, hogy ezt a hamis tudatot kiölje a nyugat szótárából és gondolatvilágából. Sajnos a mai emigráció sem tesz többet a hazafelé történő pusztá nyelvvöltogetéseknél, melynek gyakorlati értelme, haszna, egyáltalán nincs.

A hazulról jövő propaganda azonban a legteljesebb erővel működik, de nem jóhírnevünk növelésére, hanem a hazai rendszer létjogosultságának igazolására, az idegen megszálló hatalom valóságának elkendőzésére.

Jellemző a mai hazai "kultúrpolitikusokra" például, a következő kis idézet, az Ausztráliai Magyarország c. lap 1972. február havi számának 3. oldalán levő cikkből:

"Gyönyörű kiállítású Babits-kötettel lepte meg olvasóit a budapesti Magyar Helikon Kiadó. Valóban igényes munka, az 1942-től kezdődő előző öt kiadás anyagát az azóta fellelt töredékekkel kiegészítették és a nyomdába küldött szövegből minden korábbi hibát kiküszöböltek." - De vajon mit jelenthetnek azok az otromba nyomdai jelek, melyek néhány verset szárnyalása közepette megszakítanak, érthetetlenekké tesznek és elcsúfítják hazai nyomdászaink nagy szakértelemmel készített, szép munkáját? - döbben meg az olvasó. "Babits Mihály irodalmi hagyatékának gondozói" szégyenérzet nélkül vetik papírra az indoklást az "Utószóban": "Gyűjteményünk nem tartalmazza a költő néhány olyan versét mely irredenta hangjával sértené a szomszéd népek nemzeti érzését. Elhagytuk a következő költeményeket: Vásár, Szíttál-e már lassú mérget?, Csonka Magyarország, Áldás a magyarra, Erdély, ugyanilyen okokból elhagytuk a következő versek egy-egy versszakát is: Dal az esztergomi bazilikáról, 4. versszak, Hazám, 3. versszak, Ezerkilencszáznegyven, 3. versszak."

Viszont ugyanez olvasható a Szépirodalmi Könyvkiadó által 1968-ban kiadott kötetben is. A szerkesztő bizottság tagjai: Éder Zoltán, Illyés Gyula, Keresztury Dezső, mint Babits irodalmi hagyatékának "gondozói."

A fenti állítások szerint vigyáznunk kell, nehogy "megsértsük" a szomszéd népek nemzeti önérzetét. Természetesen ide tartozik elsősorban a Szovjetunió és az utódállamok, akik mind a mai napig hasonló érzelmekkel még nem viseltettek irántunk, mert céljaik közé elsősorban nemzeti megsemmisítésünk adta az alapvető motívumot.

Babits Mihály:

VÁSÁR

*Friss hótól pöttyös báránybőr süveg,
vásári pénz koppan a durva markon.
Kilógó ing, zord búsa szemivek,
s római szó kopik a szennyes ajkon.*

*Sötét örménnyel alkud az oláh,
szekérre hosszuszőrű szüre;
kis kutya befut a szekér alá
s gyáván vonít a tarka népsűrűre.*

*Elül is kötény, hátul is kötény,
jön vastaglábú asszony sárga arccal
át a tér hóval rácsozott kódén,
kész alkuharcba szállni száz piarccal.*

*Magyar szó végre. Kis székelgy gyerek,
füle se látszik süvegtől, subától,
pirulva, boldog arccal ténfereg,
hol új csodát ígér az ócska sátor.*

Sátorban a gondolatolvasó:

*ki bé mer menni, bámulhatsz a merszén.
Hegyes könyök lők s éles, cifra szó:
Au, a cigányok! ... zsebbe' még az erszény?*

*Láthatsz sok pópát, hosszú szép szakállt,
kirakva sok ügyetlen, cifra képet,
míg a Nemere éles hangja vált,
s füleket festve füttyüli a népet.*

*Messze a tiszteletes nagy hegyek,
égbenéző társai agg Negojnak,
melyekre nem vet senki most ügyet,
lassan a bús ködökkel egybefolynak.*

Negyedik fejezet – Oroszország II.Miklósig

A XVI. század végéig Oroszország egy teljesen jelentéktelen, az akkori európai méreteket véve széttagolt önkényúri rendszerre épült állam, a szó legszorosabb értelmében véve félbarbár hűbérúri szervezéssel, erősen mutatva a távoli kelet szellemi irányító erejét. A Bizánc-tól való függőség, majd a mongol kánok évszázados uralma egy teljesen keleti atmoszférába fagyasztotta az orosz lelki és szellemi felfogásokat. Moszkva abban az időben, a cárok városa, nem volt több mint egy pár kupola, mely kiemelkedett a teljesen szegényes, körülötte épült földkunyhók közül, egy erdő közepén. Egy teljesen új szellemi irányzat lett urrá az oroszokon, Pétervár megalapításával 1703-ban, mely szellemi irányzat a Romanov-ok-nak, azok közül is elsősorban Péter-nek volt köszönhető, aki a világtörténelemben, mint Nagy Péter írta be a nevét.

A XVI. században is, az oroszok állandó belső harca a két fő város, Novgorod és Moszkva között, nem adta meg a lehetőséget egy szélesebbkörű átfogó politikai gondolkodásmód kialakulásának. E harcból végül is Moszkva került ki győztesen, míg a többi városok még csak akkor kezdtek magukhoz térni a mongol, lengyel, litván hódítások hatásaiból, így jelentőségük Moszkvához képest háttérbe szorult. A moszkvai nagyhercegből, mint fejedelemből, egyszerre minden oroszok cárra lett, IV. Iván, azaz Rettenetes Iván trónra lépésével. A hűbéri, majdnem rabszolgatársadalom fejletlenségét felismerve, Rettenetes Iván, Borisz Godunov majd hamis Demeter kiutakat kerestek ebből a rettentő állapotból s a jövőbe nézve, megkísérelték a bojárok vagyis az akkori idők orosz főnemesei, hatalmának a korlátozását és egy erős központi hatalom megszervezését. Természetesen ez nem volt könnyű feladat és rengeteg belviszályra, konspirációkra adott alkalmat. Demeter halálával teljes anarchia lett urrá az országon, míg végül is a főnemések egy királyválasztó gyűlésre határozták el magukat az áldatlan állapotok felszámolása végett. 1613 januárjában a zemsky sobor, vagyis a gyűlés, Romanov Mihály-t választotta cárrá, mert jelentéktelenségénél fogva a főnemesség azt remélte, hogy Romanov Mihály személye biztosíték lesz arra, hogy hatalmuk zavartalan marad. Mihály 16 éves volt akkor és amikor a koronát elküldték neki, nem is tudták, hogy hol, merre tartózkodik az országban. Tekintettel fiatal korára, Mihály az apját, Philaret pátriárkát nevezte ki uralkodótársul. Philaret lett a valóságos teljhatalmú cár, aki támogatta jelentéktelen és gyenge fiát egészen a haláláig (1633). Mihályt annak fia Alexej követte a trónon 1645-ben. Ennek fia volt Péter, ki a XVII. század közepére erős kézzel megeremtette a dinasztia hatalmát a cári trónon. Péter apja, Alexej, gyengéd modorú ember volt és jól válogatta meg a munkatársait, tanácsadóit. Az ő uralkodása idején született meg az első orosz törvénykönyv, megreformálta az Orthodox egyházat Nikon pátriarkával az élen. Ugyancsak ő csatolta Ukrajnát Oroszországhoz.

Péter 1672. május 30-án született, apjának Alexej-nek második feleségétől Natalia Naryshkina-tól. Alexej-t halála után Fedor, II. Péter féltestvére követte a trónon, aki Alexej első házasságából született. Hat évi uralkodása után Fedor II. meghalt és a két asszony családja között egy hosszú harc és bonyodalom kezdődött a trónöröklés körül. Örökösödési törvény még akkor nem létezett, így végezetül az akkori ún. "parlamenthez" fordultak Péter támogatói és így a Duma, 10 éves korában Pétert cárrá választotta. A másik asszony családja, a Miloslavsky-k ebbe nem nyugodtak bele és kitört egy rettenetes véres palotaforradalom, mely a "sztreljec lázadás" címén került a történelembe. Végezetül elérték, hogy Péter mellé ültették a trónra Iván-t, Péter féltestvérét és gondnokuknak vagyis kormányzónak kinevezték Péter féltestvér nővérét Szófiát, aki egyébként is a forradalmat szította, illetve elkezdte. Még Rettenetes Iván, a nyugat felé való kapcsolatok kiépítésének érdekében, nagyon sok idegent hozott Moszkvába, köztük németeket, franciákat, olaszokat, angolokat. Legnagyobb számban azonban németek voltak akik a város egy külön részében éltek, melyet úgy is neveztek, hogy nemetszkaja szloboda (német falu). Miután Szófia lett a kormányzó, Péter és anyja kiköltözött a Kremlin-ből a Perobrazsenszk palotába, mely a "német faluval" közvetlen szomszédos volt. Így Péter ebben az idegen környezetben nevelkedett fel. Innen kerültek ki tanítói, játszótársai és ez az idegen szellem teljesen a hatása alá vonta Pétert. Legkedveltebb játékaik közé természetesen a katonásdi tartozott. Egy egész regimentet összeállított magának és játék céljaira egy külön erődöt is építettek neki a Moszkva folyó egyik mellékfolyójának a partján. Péter

17 esztendőskorára 7 láb magasra nőtt és hatalmas erős fizikumú férfivé fejlődött, pusztá megjelenése is tekintélyt parancsolt. A belső trónviszályok nem szűntek meg és Szófia tovább folytatta intrikáit, míg végül minden összeomlott körülötte és, hogy életét mentse, a Novodevics-i kolostorba menekült. Végezetül is Péter 1689-ben tért vissza Moszkvába, hogy teljhatalmú ura legyen az orosz földnek. Igen nagystílű életre rendezkedett be és bárhová utazott, legalább 300 bojárnak kellett az állandó kíséretében lenni. A német faluban, ahol gyermekezeit töltötte, új épületeket emelt külön arra a célra, hogy ott csak mulatságokat rendezzen. Sok esetben tizenötezernél több vendég is volt egy-egy ilyen mulatozáson. Minden figyelme azonban nyugat felé, Európára koncentrálódott és mindenáron Európával akarta kiépíteni kapcsolatait, különösen Német- és Franciaországgal, valamint Angliával. A hadseregét állandóan fejlesztette és egyik hadjáratot a másik után vezette a törökök ellen. 1695. július 8 és szeptember 22 között a török által megszállt Azov-i erődöt ostromolta minden eredmény nélkül. Ez az eredménytelenség késztette arra az elhatározásra, hogy nemcsak szárazföldi, de tengeri hatalommá is kell tenni Oroszországot és ennek értelmében megkezdte az orosz flotta felépítését. Angliából hozatta az első hajót, angol hajóépítőkkel együtt. Voronyezsnél hajógyárat alapított és 1696. május 3-án már a hajóhada élén, mint a Principium nevű hajó kapitánya, újból az Azov-i erődöt ostromolja, mely a szárazföldi és vízi nyomásnak ellenállni nem tudván, kapitulált. Ez volt Péter első kombinált szárazföldi és tengeri katonai sikere, mely további fejlesztési politikájához megadta az erkölcsi alapot, mely egy teljesen új korszakot nyitott meg az orosz politikában.

A nyugati életforma és módszerek tanulmányozására, beutazta Európát: Hollandiát, Angliát, Ausztriát, stb. Mindent amit látott éhes, mohó szemmel szívta magába és hazatérve a külföldi tapasztalatokat azonnal alkalmazta. Vaskézzel látott hozzá a belső átforgalmazáshoz, közben lázadásokat kellett levernie, de a rendet megszilárdította és szemét Európára vetve, meggyőzte híveit, hogy Oroszországot hatalmasabbá és erősebbé lehet tenni, mint bármely más európai hatalmat. Mindössze 53 éves volt mikor meghalt 1725. január 28-án. Uralkodása teljesen felkavarta az álmos Oroszországot és kijutott a nyílt tengerre a Baltikumnál. Minden vágya a tengerekre űzte és hajtotta, mert Oroszország hatalmát a tengerek uralmában látta beteljesülni. Ő alapította az Orosz Tudományos Akadémiát és számtalan más intézményt. Minden elcsábítható szakembert, festőt, művészt Oroszországba hívott, iskolákat alapított. A belső viszályok és zavarok ellenére halála idejére Oroszország a XVIII. század elején már mint európai nagyhatalom szerepel, melynek udvartartásán, politikáján erősen látszik a francia és angol befolyás és diplomácia. Halála idején, hívei már nemcsak európai, de világhatalmi ambíciókkal vannak telve és ezek az ambíciók irányítják a külpolitikai vonalvezetést és törekvéseket is. Csodálatosképpen, az angol uralkodó körök igen nagy szimpátiával viseltettek Nagy Péter iránt és mindenhol Nyugaton, csodálattal beszélnek róla és minden kérését örömmel teljesítik. Még jóval halála előtt követői járják Európa országait és még a török által megszállott területeket is, és egy nagy egységes szláv, vagyis orosz birodalomról beszélnek, mely magában foglal minden szlávot, bárhol is éljen a világon. A török alól csak azért akarja felszabadítani Európát, hogy a török uralom alatt lévő szlávokat bekebelezhesse. Aránylag rövid uralkodása alatt Oroszországot erejének tudatára ébresztette és a látóhatárt a világhatalom beteljesedése jelentette. Mindent, amiben Oroszország erősödését látta, behozott külföldről és alkalmazta. A tradíciókat egyáltalán nem tisztelte, megtiltotta az oroszoknak a hosszú szakáll viselését, amely az akkori idők forradalmi reformjának méretét illetően óriási volt. Ellenségei az Antikrisztus bélyegét ütötték rá. Halálával a fejlődés egy időre megállt Katalin uralkodása alatt és az egész ország fellélegzett egy időre, hogy aztán Péter álmai újból, fokozottabb erővel fellángoljanak, mely világhatalmi törekvések a XX. században, Sztalin uralkodása alatt teljes egészében kibontakoztak.

A mai közép- és keleteurópai állapotok teljesen e nagypéteri álmok megvalósulását tükrözik a huszadik században. Oroszország első világháborús vereségei Lenin előtt bebizonyították, hogy az idő elérkezett egy újabb, a nagypéterinél sokkal drasztikusabb és keményebb forradalmi változás végrehajtására, ahol az ország minden erejét, a legkisebb ellenállás és ellenvélemény nélkül kell a "szent cél" megvalósításának az érdekében felhasználni.

Ezt csak a belső társadalmi rendszer teljes átszervezésével lehetett elérni, mely átszervezést

Lenin az 1917-es októberi forradalomban végrehajtotta.

Lenin óriásit csalódott a nyugati szocialistákban, mert azt remélte, hogy a II. Internacionálé szellemében nem lehet majd a Világháborút kirobbantani. A nacionalizmus azonban jóval erősebb az internacionalizmusnál és a nyugati szocialisták sutba vágják a nemzetközi proletáreszméket amikor nemzeti érdekekről volt szó, és nemhogy szabotálták volna, de első között álltak a Világháború elkezdése mellé. Lenin levonta a következtetéseket és nem adta fel a nemzetköziség ideálját, de azt csak orosz uralom alatt látta megvalósíthatónak. Lenin törekvéseiben még fellelhetők a Marx-i megállapítások által elképzelt új nemzetközi államelmélet tényezői, de Sztalin uralma alatt már kizárólag az eszköz szerepét töltik be, egy ideológiai eszköz szerepét egy ún. ötödik hadoszlop fenntartására, melynek végső célja a nagypéteri álmok gyakorlati megvalósítása, egy nemzetközi nagyszláv birodalom, kizárólag orosz uralom alatti megvalósítása.

Trianon előzményeit vizsgálva, mint nemzetiségi államra, – melynek nemzetisége naggyára szláv eredetű – Magyarországra, a Habsburg uralom alatt milyen hatást gyakorolt a nagypéteri álom és annak gyakorlati megvalósulása a XIX. század elején, lapozzunk vissza ismét Horváth Mihály történetírónkhoz és vizsgáljuk meg, milyen a helyzet hazánkban az 1840 körüli időkben.

"Ezen élénk párttusák alatt, melyek a magyar nemzet kebelében egy részről a reformok tárgyai s módjai, másrészt a vallások egymás iránti viszonyai felett annyi hévvel és szenvedélyességgel folytak, egy másnemű harc, a nemzetiségek harca is mindinkább az előtérbe tolakodott s mind mérgesebbé kezdett válni. E harcnak, mind a felvidéki tótság mozgalmait, mind a horvát és szerb illyrismust tekintve, az orosz propaganda által a pánszlávizmus zászlója alatt folytatott izgatások valának első támasztói s ápolói; majd azonban a horvát és szerb nemzeti ébredés elemeivel is erősödven, mind nagyobb terjedésnek indult, s felsőbb kormánybefolyások következtében napról napra inkább elmérgesedven, már valóban veszélyes mozgalomná kezdett válni."

Az orosz propaganda által ébresztett pánszláv izgatásoknak létezéséről és irányáról mindenkit eléggé meggyőzhettek Kollárnak "Slavy Drea" című költeménye s 1837-ben közzétett német röpirata. A magyarok azonban saját átalakulásuk kérdéseivel egészen elfoglalva, sokáig észre sem vették, mily hatalmas fejlődésnek indult a pánszlávizmus egész Európában s különösen azon szláv fajokban is, melyek Magyarország határaitban, a magyar alkotmány védszárnyai alatt éltek. A "Slavy Drea" bár szemöket felnyithatta, s e tekintetben oly igen megérdemelte volna figyelmüket, a magyarok által kevésbé ismertetett. "A szlávok - úgymond egy szinte szláv író, Kramarcsik - nagy lelkesedéssel fogadták a magok nagyságának és dicsőségének költeményét": a munka eredménye nálunk az lett, hogy a szláv ifjúságban, melyet a gyakran csak félig értett költői fellengzés elragadt, a képzelt dicsőség képei megrészegítettek s a jövő szláv nagyság büszke álmai elbájoltak, egy pártot képzett, melyből a magyar nemzeti érdekek leghevesebb ellenei származtak s még egyre származnak. E szellem lengi át költészi zsongéikat, melyekben Kollár pánszláv vízióit utánozzák. A "Slavy Drea" ismeretlen maradt a magyarok előtt; annál inkább és örömelebb olvasták azt a szlávok. Már mintegy birtokában képzelték magokat azon fénynek és nagyságnak, mely őket vezérek ábrándjaiban elbájolta, már feltámadtak képzeletökben Magyarország ellen.

A pánszlávizmus, hívei által különben is lehetőleg rejtegetve, a titok fátyola alatt ekként mindinkább fejlett s erősödött. Különösen az ágostai evangélikusok egyháza, mely kebelében fél-millió tótnál többet számlált, volt annak tűzhelye, s az evangélikus papok és tanítók apostolai. Ezek a felekezetők pozsonyi, selmeczi és több más főiskolaiban tanuló ifjúság kebelében szláv társulatokat alkottak, melyek tagjai a szláv nyelvet nagy lelkesedéssel művelték, s a homiletikai gyakorlatok színe alatt pánszláv irányú dolgozatokat készítettek s olvastak fel magok a tanítók által vezérelt egyesületi gyülekezeteikben. Még egynémely evangélikus superintendens s köztük különösen Jóseffy is elősegítette e törekvéseket. Háborítást ezekben az azokat nem igen ismerő magyarok részéről nem szenvedven, bátorságuk egyre nőtt, s 1840-ben már oly vakmerősséggé fajult, hogy a magyar nyelvet illető legújabb törvények ellen is mind hangosabban kikelni, azokat gáncsolni, megvetni, s hol csak alkalom nyílt, megszegni, növekedő göggel szinte dicsőségöknök tartották. Emellett a magyar nyelv túlterjeszkedése s a szláv nyelv elnyomása miatt mind keserűbb panaszokra, a magyar nyelv és nemzetiség ellen hangosabb gúnyokra fakadtak. E vakmerőség által azonban a titok fátyolát

önmaguk mindinkább fellebbenték mozgalmaik felett. A szláv nyelvet értő hazafiak figyelni kezdének törekvéseikre, s a Hírnök és Jelenkor hírlapok is szót emeltek e haza s nemzet elleni bűnös rajongások ellen. Majd az egyházi kormány is közbelépett. Gróf Zay Károly 1840-ben az ágostai vallástételűek főfelügyelőjévé választván, nem kevésbé egyházi mint hazafiúi kötelességérzettől lelkesítve, buzgalommal kelt ki a szláv nyelv, s irodalom művelésének színe alatt lappangó pánszláv törekvések ellen, melyek által nemcsak a magyar nemzetiséget, hanem az evangélikus vallást is fenyegetve látta. Mert hiszen maga Kollár, a pánszlávizmus vezére is ekként nyilatkozott német röpiratában a vallás és nemzetiség viszonyairól: "Istennek hála, elmúltak az idők, melyekben eleink a nemzetiséget a vallás miatt elfojtották. Az esztelen viszályok, a képmutató csalódások, a hibák elhallgattak." Zay tehát a bajnak elejét veendő ama pánszláv társulatokat, melyek a homiletikai gyakorlatok ürügye alatt üzött nemzetellenes törekvéseken rajtakapattak, részint eltiltotta, részint szigorú felügyelet alá helyezte.

– De pánszláv tótjaink, bár a nyilvánosság előtt, többségök daczára is, ekként meghunyászkodtak, a cseh-orosz propagandától is folytonosan izgattatván, alattomban nem szüntek meg folytatni nemzetellenes törekvéseiket. Névtelen német röpiratokban s hírlapokban, kivált az augsburgi "Allgemeine Zeitung"-ban közzétett cikkekben kezdték meg újabb táborozásaikat. A magyarokra mindenféle rágalmakat szórtak, költött eseményeket híreszteltek, melyek szerint a magyarok a szlávokat nyelvök használatában s kifejtésében meggátolni, a magyar nyelvet pedig még a családi és társaséletben is reájok erőszakolni törekednének. Különösen a magyar nyelv diplomatikai használatát célzó 1840-ik törvényről elhitetni akarták a német közönséggel, hogy az igazságtalan, zsarnoki, holott e törvény szerint a nemzeti nyelv nem valamely élő, hanem a holt latin nyelvet tolta ki a közigazgatás némely ágaiból, a nép szociális és magánéletére pedig legkevésbé sem terjesztette ki foglalásait, s az idegen ajkú országlakosoktól mindössze is csak azt kívánta, hogy a kiküszöbölt latin helyett ezentúl a kormányzat nyelvévé lett magyart tanulják. (Ehhez pedig jogunk volt, Szerző) A zaj, melyet a német sajtóban ütöttek, az elnyomás és erőszakolás költött vádjai e rágalmakat a külföldön sokkal elhitették. Sokan, kik nem tudták, hogy az augsburgi "Allgemeine" orosz zsoldban áll, mint idegent részrehajlatlannak tartva, hinni kezdették, hogy a magyarok életre halálra harcot izentek minden idegen népiségnek, mely országuk határaiban létezik; s az igazság érdekében, lovagias szellemben vélték működni, midőn a szlávok védelmére a túlhajtott magyarítás ellen szót emeltek. Így többek közt gróf Thun Leó, a cseh nemzetiség egyik legszenvedélyesebb előharcosa, mind hírlapi cikkekkel, mind röpirattal védelmére kelt az elnyomottnak állított szláváságnak. Jól tudta ugyan ő, miként áll Magyarországon a dolog; de a pártérdektől elragadtatva, nem tudott vagy nem akart hódolni az igazságnak. – A pánszláv papok abban, hogy a bécsi kormány hanyagon nézte e nemzet elleni izgatásokat, sőt a rokon illyr mozgalmakat kéz alatt még pártolni is látszott, mintegy bátorítást szemlélve, egy új stádiumba vitték törekvéseiket. Eleinte, mint láttuk, csak az irodalomra szorítkoztak, utóbb a tanuló ifjúságra, az iskolákra terjeszkedtek izgatásaikkal; midőn pedig a két téren akadályokat láttak magok elejébe gördülni, melyek törekvéseiket sikertelenné tették, egyenesen a népbe vitték át agitációjukat: minthogy az ész és értelmiség törvényszéke előtt diadalmat nem nyerhettek, a tudatlan tömeg előítéleteihez és szenvedélyeihez folyamodtak fondorkodásaikkal. Kétségtelen bizonyítványa ezeknek egyebek között a Fehérpatak Gáspár által az 1843-ik évre, a censura elkerülésével, titokban nyomtatott s kéz alatt árulgatott szentmiklósi tót kalendárium, mely egyenesen a nép használatára s csábítására volt számítva. – Ha a népnek ilyféle izgatását előljáróik s a magyar nemzetiség ellen még nyomtatványokban is elég bátrák valának üzni e pánszlávok; el lehet gondolni, miként bújogatták az élőszóval, melynek hatalma, néptanítók lévén, rendelkezésükre állott. És valóban történt nem egyszer, hogy fanatikus pánszláv papok még a templomot s az igazság és üdvösség házát és felebaráti szeretet hirdetésére rendelt egyházi szószéket is megszenstelenítették nemzetellenes bűnös izgatásaikkal. Történt az is, hogy tót nyelven a magyar nemzetiség ellen kiadott röpirataikat, mint például Csaplovicseit, a templomban nyilván árulva tolták a népre.

A tót pánszlávizmusról mind terjedelme, mind iránya, mind némi más körülmények tekintetében sokkal veszélyesebb volt a belbékére az úgy nevezett illyrizmus. – Mert bár kétségtelen, hogy ez is orosz propaganda által terjesztett pánszlávizmusból vette eredetét; de ezen, eleinte figyelemre alig méltatott külizgatásszülte mozgalomhoz nemsokára az ébredező horvát nemzeti-

ségből származott új elemek is csatlakoztak, melyek a mozgalomnak erősebb alapot s nagyobb terjedelmet kölcsönöztek. A magyar nemzet buzgalma nyelve művelésében, nemzetisége gyarapításában ingerlő példa gyanánt tűnt fel a horvátok egy része előtt, s e példát követni maga a nemzetiség büszkébb érzete által ösztönöztettek. Ezeknek törekvése magában véve, mint amely tiszta forrásból, nemzetök iránti hűség s kegyeletből származott, nemcsak gáncsot nem, sőt inkább dicséretet érdemel vala, ha azt a pánszláv illyrismussal való érintkezése, majd összeolvadása első tiszta irányából ki nem forgatta, s bűnös zavargássá nem változtatta volna. E buzgalommal a horvát nemzetiség iránt könnyen megfért volna Magyarország alkotmányos nemzetiségének tisztelete, mely a horvátoktól a belőle reájok háramlott jogok és jótéteményekért nem kívánt egyebet, minthogy a közös törvényhozásban s azon érintkezésekben, melyek a tartomány s az anyaország közt léteztek, a latin helyett a magyar nyelvet használják. Tartományi belügyeik igazgatásában a magyar nemzet nem kívánta reájok tolni a MAGA nyelvét. - Bécs minden kényuralmi fondorlatai ellen századokon keresztül megőrzött közös alkotmányt, a kegyelet, elég méltó tárgyának tekintették arra, hogy semmi igazságtalanságot, semmi áldozatot ne lássanak a magyar nemzet ama kívánatában, mely szerint a kölcsönös érintkezésben a latin helyét a magyarnak kellett elfoglalnia. Midőn 1840-ben a magyar nyelv diplomatikai használata a fő törvény és kormány székekre nézve is kötelezővé lett, a független horvátországi értelmiség a nyelv tudásának hasznát és szükségét átlátván, törekedett is azt tanulni, jól tudván hogy az semmiben akadályára nem leend, saját nyelvök s nemzetiségök kifejlésének.

A horvát papság, - a magyar protestanizmustól való félelmében, a királyi hivatalnokok a kormány szemlátomásti pártolása következtében, csak kivétel nélkül az illyr párthoz csatlakoztak. És még azok közül is, kik horvát nemzetiségök gyarapodásáért tiszta szándékkal buzogtak, mind többen elsodortatni engedték magokat az illyrismus növekvő árja által. Maga a magyarok ama példája is, mely szerint alkotmányos nemzetiségöket a bécsi befolyások ellen biztosítani törekedtek, balul fogván fel, s megfontolás nélkül utánozván, nevelte az illyr pártot. Mind népszerűbbé kezdett ugyan is válni a horvátok közt azon eszme, hogy miként Magyarország nemzeti alkotmányos függetlenségét Ausztria irányában biztosítani igyekezik, úgy ők is mindinkább függetlenítsék magokat Magyarországtól. Sokan meg nem fontolták a két helyzet közti lényeges különbséget; s nem látták. hogy minden törekvés. amely a magyar nemzetiség gyöngítésére van irányozva, egyszersmind az ő alkotmányos szabadságukat is aláássa s hogy amely pillanatban sikerülne magokat a magyar nemzetiségtől függetleníteniök, ugyanazon pillanatban esnének az osztrák abszolutizmus martalékául.

Azonban míg a rövidlátók nagy serege e következményeket be nem látta, s megfontolás nélkül hódolt a horvát nemzetiség népszerű, büszke eszméjének: az illyrismus pánszláv vezérei azokat szándékosan nem méltatták figyelmökre. Tudták ők, hogy a bécsi kormány csak azért nézi el, sőt segíti is kéz alatt pártoskodásaikat, hogy a belviszályok által megnehezítse s lehetőleg akadályozza az ország alkotmányos szabadságának s az osztrák abszolutizmustól való függetlenségének izmosodását. De ezzel ők mit sem gondoltak: az ő szemeik előtt nem az alkotmányos szabadság Magyarországgal kapcsolatban, hanem a déli szláv népek egy nemzetté, egy státussá alakulása lebegett fő cél gyanánt; s azért örömmel fogadták el a szövetséget a bécsi kormánnyal amennyiben annak segédelmével a magyar nemzeti erő gyarapodását csökkenthették, s a kötelékeket, melyekkel tartományuk az anyaországhoz kapcsoltatott, tagíthatták.

Panaszokkal áraszták el a világot, miként nyelvök s nemzetiségök a magyaroktól elnyomatik, elnyeletéssel fenyegettetik. Egyedül a túlterjeszkedő, erőszakos magyarosítás elleni reakciónak kürtölték mozgalmaikat, s kivált Béccsel minden módon elhíttetni ügyekeztek, hogy céljuk nem egyéb, mint a radikál irányú magyar mozgalom ellenében megvédeni nyelvöket, nemzetiségöket, tartományuk municipális jogait, és a magyar protestanizmus terjeszkedésétől megóvni tisztán katolikus tartományukat.

De sokáig nem maradhattak titokban az illyr mozgalom célzatai; maga az izgatás, mely e czélok végett mind a horvátok mind a más szláv fajok közt folytatott, szükségkép fellebenté a titok fátyolát. Így például a DANIKA ILLYRSKA 1842. 31. számában megjelent izgató költeményben mondatik, hogy a "szláv nemzet nagy újjászületését az ördögök minden ereje sem képes akadályozni; rettentő ítélet fog tartatni, s a gonosz lélek elsápad, s minden nyomor és siránkozás megszűnik a

szlávok között."

E célz forgott szemök előtt, midőn az izgatás minden kigondolható nemeit mozgásba tették, hogy a horvátokban szintúgy mint a többi szláv fajokban mennél feljebb csigázzák a magyar nemzetiség elleni gyűlöletet. Miként Kollár a maga Slavy Dcrea-jában, úgy ezek is hírlapi cikkeik s költeményeikben, röpirataik, s a dalaikban a legméltatlanabb gúnyokkal halmozták el a magyarokat; örökös vádat s panaszt hangoztattak ajkaikon a magyarok túl-terjeszkedése, saját nyelvök s nemzetiségök elnyomása miatt, úgy vélekedvén, hogy a rágalom és hazugság is nyer végre hitelt, ha gyakran és bátran ismételtetik. – Miként egykor a török, most a magyar készül rájuk törni, hogy nyelvöket elvágja s ekként a szláv fajokat kiirtsa. A horvátok és szerbek hajdani harczerejére hivatkozva, buzdíták a népet: készüljön a nagy eseményekre, köszörülje fegyverét, s ne hagyja magát gyáván kiirtani a magyaroktól. E dalok megismertetése végett íme álljon itt közölök egypár, melyek 1844-ben az "ISKRA" című zsebkönyvben nyomtattak ki. "Nekünk is út már - a diadal órája, csak egység, csak összetartás! Minden mozog s hangosabb lesz Adriától a Balkánig a testvér már ölelkezik a testvérről; a cseh testvérét tekinti már a lengyelben, muszkában és illyrben, s közösen karolja át mindnyájokat a Szlava anya" stb. Egészen harczias pedig a következő: "D'AVORIA": Szlávok, született hősök, magasan lobogtassátok zászlóitokat, s karddal övezve üljetek fel paripátokra. S előre testvérek, az isten velünk, az ördög ellenünk! Nézzétek, mint tapossa nyelvünket, nemzetünket a szilaj tatár faj, a magyar; de mielőtt elnyomjon, döntsük őt a pokol örvényébe. Előre testvérek, az isten velünk, az ördög ellenünk! Az észak vitéz szlávja, s a délnek illyrje kezét nyújt egymásnak a hősi tánczra; zeng a trombita, csörögnek a kardok, bömbölnek az ágyúk. Mossuk meg dicsőségünket az ellenség vérében, mindenki üssön le egy fejet, s vége a szenvedésnek. Előre testvérek!"

Bár az illyrismus ezen agitációi következtében napról napra gyarapodott s a tulajdonképeni Horvátország határain túl, a katonai kerületekben és Szlavóniában is egyre terjedt; sőt a nemzetiségi mozgalmak a szerbekre is mindinkább áthatni kezdettek: ezeknek magokban véve nem volt volna nagy fontossága az országra. Meggondolván azonban, hogy ezen nyelv s nemzetiségi harcz, úgy a horvátok és szerbek mint a tótoknál, többé kevésbé az orosz propagandából származott, azzal folyton titkos összeköttetésben állott, s oly politikai célokra törekedett, melyek a haza alkotmányos nemzeti kifejlését a jövőben veszéllyel fenyegethették; lehetetlen volt el nem ismerni annak fontosságát.

És nem is nézte azt közönyösen a magyar nemzet. A magyar hírlapok őrszemmel kísérték ama nemzetiségi harcz egyes nyilatkozatait, kimélet nélkül fedezték fel a titkos célokat, melyek az irodalom és nyelvmívelés leple alatt rejlettek, s keményen sújtották az alkotmányos nemzetiség ellen elkövetett sértéseket. Való igaz, nehéz is volt a magyaroknak magokat a szenvedélyességtől megóvniok, midőn éppen újjászületésök annyi lelkesedéssel üdvözlött, oly szép reményekre jogosító hajnalán olyakat kelle minduntalan hallaniok, hogy: *"Magyarország vérrel és tetemekkel tömött földje vagy orosz tartománnyá vagy német gyarmattá leend"*, vagy olvasni olyakat, hogy *"Magyarország Mohácsnál rég elveszett; s e föld a töröktől nyert német hódítása, és a magyar határörvidék honunknak nem része, nem sajátja, hanem fél részben a török, fél részben a magyar ellen kinyújtott fegyveres kar"*.

"A magyarnak teljes joga volt, s efelett okszerűen is cselekedett midőn a holt latin helyébe, mely a haladást lebilincselte, meggátolta, a maga nyelvét emelte; azon nemzetiség nyelvét, mely a többi felett nemcsak számára és vagyonra túlsúllyal bírt, hanem politikailag is legmíveltebb; mely az országot, alkotmányt s amannak ezer éves történelmét alkotta, mind a kettőnek nevét adta, s a világ által is minden ha fő nemzetiségnek ismertett el az országban. A maga nyelvét diplomatikai nyelvvé emelni nemcsak jogában állott, de kötelessége is volt a magyarnak az egész haza iránt, nehogy ez haladásában továbbra is gátoltassék a holt latin által, vagy a többi, úgy politikailag, mint nyelviileg kiskorú nemzetiségek nyelvzavarából eredhető elláthatatlan rendetlenségnek tetessék ki."

A konzervatív "Világ" c. lapban Andrassy József a következőket írja a magyar nyelv hivatalos bevezetéseivel kapcsolatban:

"Hazafi érzettel kell megvallanunk, hogy hatóságaink szintűgy, mint journalistikánk leghívebben, legigazságosabban megfeleltek hivatásuknak, midőn e két végsőtől, t. i. hanyagságtól s nyelvünk erőszakos terjesztésétől, sőt ennek csak helyeslésétől is őrizkedtek. E részben tehát az igazság, méltányosság és törvényszerűség útján vagyunk. Nyelvünk ügyében nem tettünk többet, mint jogunk volt, de kevesebbet sem, mint kellett."

"Széchenyi beszéde s az annak következtében támadt heves hírlapi polemiák a kérdésnek kimerítő tárgyalására indították Wesselényit, ki mióta 1838-ban elítéltetett, a politikai pályáról lelépve, testi szenvedései s különösen vaksággal fenyegető szembaja miatt, jobbára a híres grafenbergi vízgyógyintézetben töltötte idejét, mégis 1843 tavaszán megjelenik "Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében" c. munkája, ahol meg nem állhatja, hogy nemzetét a veszélyre, mellyel azt a szláv mozgalmak fenyegetik, szavának egész súlyával ne figyelmeztesse. Ő a kérdést magas politikai szempontra emeli, s mint kelle, kapcsolatba hozza az Európa keletén mindinkább bonyolódó ügyekkel. Előadja a forradalmár szláv propaganda terveit, melyek északon és délen ugyanazon irányt követik, azonos jellemben tűnnek fel. Elmondja Oroszország hagyományos politikáját, melyet I. Péter cár óta követ, s melynél fogva rendkívül növekedésével Európára, de különösen Ausztriára nézve mind veszélyesebbé válik. S kitüntetvén aztán, mily szoros kapcsolat létezik ezen orosz érdekek s úgy a cseh, mint déli pánszláv irányok közt, megmutatja, hogy mihelyt az orosz a keleti kérdést, miként érdeke kívánja, az előtérbe tolja, az összeütközés Ausztria és Oroszország közt elkerülhetetlen. Ki lesz a győztes ezen összecsapásban a kettő közül? Az orosz már annyi rokonszenvnek örvend a déli szlávok között, s mit teend még, ha majd kenyértörésre kerül a dolog? Ausztria bukása, úgymond, ily összecsapásban elkerülhetetlen." (írja H. M.)

Fentiekből látható, hogy Wesselényi egyáltalán nem lehet népszerű a mai pánszláv birodalom magyarországi tartományában, ahol a helytartói hatalmat élvező ún. kultúrpolitikusok még a nevét is szeretnék elfelejteni a magyarsággal, mert Wesselényi jóslatai, jóformán szóról szóra valósággá váltak a XX. században

A huszadik század második felének a cárjai azonban már minden álarcot levetve folytatják terjeszkedési politikájukat. Míg Wesselényi igen nagy éleslátással tekintett a jövőbe, az Oroszországban közben végbement belső politikai változások mitsem változtattak Oroszország imperialista politikáján. Lenin idejében az 1917-es forradalom eszméi a nemzetközi egyenlőséget hirdelve készítették elő Nagy Péter álmának Európára vonatkozó befejező szakaszát. A nyugati segítséggel hatalomhoz jutott Lenin (melynek részleteire még visszatérek) a proletárinternacionalizmus köpenyében teremtette meg a mai modern u. n. "szociálimperialista" szovjet államot, mely állam polgárai, akarva, akaratlanul az orosz imperialista törekvések teljesen kiszolgáltatott eszközeivé váltak, megfosztva őket minden önálló és szabad akaratuktól. Amint a későbbiekben látni fogjuk Lenin, a forradalom előtt erősen elítélte a cári Oroszország imperialista gyarmatosító politikáját, de a hatalom birtokában a forradalom után, egyetlen orosz gyarmati államot fel nem szabadított, azaz a cári hatalom hódításait, a szovjet társadalomban csak konszolidálta. Ha mindazokat az eszméket a nemzetköziséggel kapcsolatban Lenin és követői nemcsak hirdették, hanem meg is valósították volna, Lenin a cári rendszer imperializmusáról írott kritikái alapján várható volt ezen meghódított gyarmatok felszabadítása. Lenin és társai azonban a cári gyarmatokat az új szovjet államban, mint az új "szocialista birodalom" tényezőit vették számításba és eszükbe se jutott az, hogy a cári gyarmati politika nemzetiségek ellen elkövetett vétkeit valamilyen formában jóvátegyék, mondjuk marxista alapon, hanem a hódításokat tovább folytatták. A gyarmatok megtartásának elhatározását legjobban a szovjet alkotmány fejezi ki, mely határozottan leszögezi a következő tény: "a Szovjetuniót képező szovjet szocialista köztársaságok teljes autonómiával rendelkeznek egészen az elszakadásig" vagyis ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy egyes köztársaságok valamilyen önállósággal esetleg rendelkeznek papíron, egészen az "elszakadásig" azaz, ha valamely köztársaság megunná az uniós tagságot és saját önálló nemzeti életét akarná élni, a saját belátásai szerint és el akarna szakadni, azaz ki akarna válni a Szovjetunióból, akkor ez a joga már eleve ki van zárva az alkotmány szerint. Tehát a szovjet alkotmány eleve kizárta minden, a szovjet birodalomban létező köztársaság vagy nemzetiség önálló nemzeti életének gyakorlati megvalósítására szóló lehetőségét. "Egészen az elszakadásig" így szól az alkotmány, de az

elszakadás vagyis a nemzeti függetlenség az már nem képzelhető el, mert az autonómia joga és gyakorlata csakis eddig a pontig érvényes, csakis eddig a pontig lehet "önál- lóskodni", de elszakadni nem!

Igen érdekes visszatekinteni a forradalom előtti időkre és elolvasni azok idevonatkozó munkáját, akikre ma a Szovjet az egész ideológiai létét alapozza és a világgal azt szeretné elhitetni, hogy tulajdonképpen a Szovjetunió a világ népeinek a "jőtevője" és "felszabadítója". A cári Oroszországról írott megállapítások teljes mértékben érvényesek a mai Szovjetunióra és egész biztos, ha ezek az írók ma élnének, megállapításaikat ma is fenntartanák.

Marx például azt írta Oroszországról: "A módszerek, a taktika, a manőverezések változnak, de a végső cél, a világalom elérése, ez mindennek a mozgató ereje."

Idevonatkozóan Engels azt írta: hogy "Oroszország folyton változó politikával versenyez a többi nagyhatalmakkal az Ő egyedüli, soha nem változó céljának, a világalomnak az elérése, mely világalom megvalósításának célját Oroszország soha nem téveszti szem elől."

Lenin, az "Imperializmus, a kapitalizmus legfejlettebb foka" c. munkájában írja a következőket: "1914-ben Oroszországot csak Anglia előzte meg a gyarmatbirodalom nagyságában és kiterjedésében. Ez az orosz gyarmatbirodalom nagyobb volt, mint az USA, Japán, Franciaország és Németország gyarmatbirodalma együttvéve. "

Ma azonban a Moszkvában kiadott "Modern and Contemporary History" c. magazin 1973. évi első számában azt fejtetik, hogy a "cári Oroszország soha nem volt agresszor és erre a történelemben semmi bizonyíték nincs, hogy a cári Oroszország célja a világalom lett volna, ez egyszerűen rágalom. A történelemben az 1917 előtti Oroszország rosszindulatúlag úgy van beállítva, mintha a világon az egyetlen, legnagyobb agresszor Oroszország lett volna."

Ugyancsak a fentebb idézett művében Lenin erre vonatkozóan azt írta: "a kapitalizmus fejlődésével, a nyersanyagtartalmak csökkenésével, a rivalitás közép-Ázsiában a zsákmány felosztása volt csupán Nagybritannia és Oroszország között."

Ezzel szemben az ugyancsak Moszkvában 1960-ban megjelent, "History of the U. S. S. R." c. munkában azt írják, hogy: "a cári invázió közép Ázsiában csak megakadályozása volt a Britt gyarmati terjeszkedésnek, mely kizárólag a közel- és közép-ázsiai népek védelmére történt Oroszország részéről."

Az 1973-ban megjelent "Nagy Szovjet Encyklopédia" 12. kötetében azt írják "köszönet a cári Oroszországnak, hogy bekebelezte Khirgiziát, mert a Khirgiz dolgozó tömegek csak így tudták lerázni magukról a feudalista Khokand kán igáját és ez a bekebelezés, ez az annexió mentette meg a khirgizeket más keleti barbár hódításoktól és a britt gyarmatosítás veszélyétől."

Ebben az Encyklopédiában a cári Oroszország úgy van feltüntetve mindenhol, hogy "jósomszédi politikája" a "nemzeti szabadságtörekvések támogatásai eredményeként, maga Oroszország vált mindig az agresszió áldozatává."

A cári Oroszország kínai területi hódításairól, mely a külső Khingan hegység déli vidékeit öleli fel, Lenin a következőképp nyilatkozott: "Alexej Mihajlovics cártól le egészen Miklós cárig, minden cár elszánt törekvése volt ezen területek bekebelezése. – Egyes európai kormányokkal együtt a cári Oroszország az elsők között hirdette Kína feldarabolását és szétosztását."

Ezzel ellentétben a Moszkvában 1972-ben kiadott "Modern History of China" c. munkában azt írják az oroszok, hogy "a nyugati imperialistákkal ellentétben, a cári Oroszország mindig a baráti és jósomszédi politikára törekedett Kínával szemben és a cári kormányok soha nem akartak egyoldalú szerződéseket Kínára erőltetni 1860 óta."

Az 1960-ban kiadott "History of the U. S. S. R."-ban erre vonatkozóan azt írják, hogy: "Az

Aigun-i és a Peking-i szerződések után a cári kormányok a béke és a kölcsönös megbecsülés politikáját folytatták és ez a politika mind a mai napig sem változott."

A román-orosz viszonyban kapcsolatban Marx azt írta: "a cári Oroszország céljai és háborúi között elsőszámú tényezőként Románia megsemmisítése és bekebelezése szerepelt." A "History of the U. S. S. R." viszont itt is meghazudtolja Marxot és azt írják hogy: "a román királyság csakis a cári Oroszország támogatásával tudott megszületni, mert a cárok segítségével egyesítették Moldvát Valachiával". Itt úgy van beállítva Oroszország mint a románok elsőszámú és legnagyobb barátja.

Engels, a maga idejében elítélte Bulgária erőszakos cári "felszabadítását" és úgy írt róla, mint a "nemzeti felszabadítás cári változata, azaz a legjobb hódítási módszer a felszabadító köpenyében."

A "History of the U. S. S. R." viszont azt hangsúlyozza, hogy "a cári Oroszország önzetlen segítsége Bulgáriának a török iga alóli felszabadításában rengeteg véréldozatba került".

Az orosz és perzsa (Irán) kapcsolatokról írta Marx: "Oroszország nemcsak, hogy megrohanta Persiát és elrabolt különböző területeket a Perzsáktól, hanem a rájuk erőszakolt Turkmancha-i szerződésben a Perzsáknak még azt a lehetőségét is elvette, hogy a Káspi-tó partjain, a saját vizeiken hajózhassanak."

Engels ezzel kapcsolatban azt írja: "A perzsákra erőszakolt Turkmancha-i egyezmény Perzsia létét teljesen a cári Oroszország kényének függvényévé tette."

A "Nagy Szovjet Encyklopedia" 1941-ben kiadott 49. kötetében meg nyíltan megírják, hogy "az orosz-perzsa viszony leromlása kizárólag a cári Oroszország expanziós törekvéseiben keresendő, mely elsősorban Persia megtámadásában és a Káspi-tó cári meghódításában nyilvánult meg." Megírják itt még azt is, hogy a "Gulistan-i, valamint a Turkmancha-i szerződéseket a cári Oroszország teljesen egyoldalúan erőszakolta a perzsákra, mely nyilvánvalóan bizonyítja a cári Oroszország gyarmati politikáját, mely Persia kirablására irányult."

Ezzel ellentétben, a Moszkvában 1962-ben kiadott "Világtörténelem"-ben már azt írják, hogy: "az orosz-perzsa viszony leromlása kizárólag a perzsák oroszellenes akcióiban keresendő, valamint a legfőbb okot a perzsák állandó jellegű, orosz területek elleni agressziója jellemzi". Itt már az előbb említett szerződésekről azt írják, hogy: "azok mindkét fél érdekeit egyformán szolgálták, sőt ezek a szerződések biztosították mindkét fél egyenlő jogát a szabad kereskedelmi hajózás biztosítására". A cári területablásokról azt írják, hogy "ezen perzsa területek önként csatlakoztak a cári Oroszországhoz és a cár védelmét kérték".

Mindenki előtt világosan kell álljon az a tény, hogy a mai Szovjetunió hatáskörébe tartozó "autonóm" területek és köztársaságok, hódító és rablőháborúk eredményeként kerültek a cári Oroszország birtokába. Mint ahogy Marx megírta: "Ezek Oroszország szerzeményei Nagy Péter óta". Engels viszont a következőképp nyilatkozott: "Az orosz szovinizmus teljesen kézenfekvő és nyilvánvaló. II. Katalin és Sándor cár hódításai sehogysem igazolhatók vagy magyarázhatók. Teljesen világos, érthetően nyílt hódításokkal, egyszerűen területablásokkal állunk szemben". Engels hasonlóképp nyilatkozott a közép-Ázsiai hódításokról is.

Ezzel ellentétben a mai szovjet sajtó, irodalom és egyéb propaganda eszközök azt állítják, hogy a: "kazahok, kirgizek, bjeloruszok, ukránok, moldvaiak és más népek, mind önként csatlakoztak a cári Oroszország birodalmához és kérték az orosz nemzetséghez való felvételüket." - "Egyes népek szívós harcot folytattak azért, hogy az orosz közösséghez tartozhassanak."

(Vagyis ma úgy van beállítva, hogy a cárok nem győztek eleget tenni a különböző népek meghívásainak a sajátmaguk leigázására és megszállására).

A "Nagy Szovjet Enciklopédia" 1937-ben kiadott 30. kötete viszont azt írja, hogy "mindez hazugság, mert például a kazah nép önkéntes orosz uralom alá kerülését kizárólag a kazah szovinizta nagy-nemzet hirdetői és a burzsoá nacionalisták erőszakolták ki a cároktól" (ezek a kegyetlenül

elnyomott és kizsákmányolt területek úgy vannak beállítva kifelé mint egy "boldog paradicsom".

Lenin, az Imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. művében jelentette ki, hogy: "Oroszország 22,800.000 négyzetkilométernyi területéből 1914-ben 17,400.000 négyzetkilométer, meghódított gyarmatokból tevődik össze", s Lenin írta le azt is' először a nyilvánosság számára, hogy: "Oroszország a népek börtöne, mely világrekordot állított fel az emberiség történelmében a nemzetek elnyomása terén".

Sztalin is elszólta magát 1937-ben egy pártkongresszuson, amikor kijelentette, hogy: "az orosz nacionalizmus a hóhéra a nem orosz népeknek."

Ma, a "U. S. S. R. történetében", a "Turkmenisztán," valamint a "Drága Ukrajna" c. kiadványokban az olvasható, hogy: "a cári Oroszország a boldogság és megelégedettség korszakát hozta be Közép-Ázsiába", - "a cári Oroszország volt a megmentője és védelmezője Türkmenistánnak", - "Ukrajna cári Oroszországhoz történt annektálása megszabadította Ukrajnát a nyomortól és az ukránok életében egy új, boldog, fejlődőképes korszakot nyitott meg."

Ezzel ellentétben például a "Nagy Szovjet Encyklopédia" 1936-ban megjelent 32. kötetében azt írják, hogy: "többek között, a cári Oroszország gyarmati politikája teljesen elszegényítette és a megsemmisülés határára taszította a Kirgizeket. A kirgiz népesség 1903 és 1913 között mintegy 7-10%-ot csökkent."

Mindezt figyelmen kívül hagyva Khruscsov, 1964-ben egy gyűlésen azt mondotta a kirgiz fővárosban, hogy "a cári Oroszországnak köszönhető, hogy a kirgizek megszabadultak a megsemmisülés veszélyétől és független nemzet lettek a nagy orosz családban."

Az 1954-ben kiadott "U. S. S. R. történeté"-ben azt írják, hogy "Moldva annektálása után egy teljesen egyoldalú mezőgazdasági állapot jött létre, ipari fejlődése teljesen megállt, mert egészen gyarmati státusa volt az Orosz birodalomban."

A "Historical Problems" c. szovjet lap egyik 1968-ban megjelent számában viszont azt írják: "Moldvának a cári Oroszországhoz történt annektálása biztosította Moldva gyorsabb és biztosabb nemzeti felemelkedését, siettetve gazdasági és kulturális fejlődését". A mai szovjet cárok úgy akarják beállítani a történelmet hogy: "az Oroszországhoz történt kapcsolat, mégha erőszakkal is történt az, végső fokon az emberi haladást szolgálta." (Historical Problems 1963. 11. szám.)

Ez a kitétel a legtipikusabb megnyilvánulása a mai szovjet gyarmatosító politika "dialektikájának", minden álcot levető próbálkozás a gyarmati hatalom igazolására. A régi és a mai modern cárok gyarmatosító törekvései között semmi különbség nincs. Míg az előbbiek adtak valamilyen magyarázatot, hogy igenis hódítani akartak és akarnak, addig a mai cárok sokkal erkölcstelenebbek, mert hódításaikat a legszemérmertlenebb hazudozásokkal igyekeznek palástolni. Kazahsztán meghódításának taktikájáról Nagy Péter így nyilatkozott: "ha egy egyszerű szerződéssel a kazahokra tudjuk erőszakolni Oroszország védelmi szerepét, erre a célra semmilyen összeget nem sajnálhatunk, mégha milliókba is kerülne az". (Ez a kijelentés maga megmagyarázza a kazahok "önkéntes" csatlakozását.)

Kínával kapcsolatban, a Kínában állomásozó cári követ Putyatin elismerte, hogy "a területek a külső Khingan hegységtől délre, a szerződések értelmében, Kínához tartoznak".

N. Muravyev, a cári idők kelet-szibériai kormányzója elismerte, hogy "ezen a területen kínai lakosság él, kínai köztisztviselők vezetése alatt".

Brezsnyev viszont a mostani tárgyalásokon azt állítja, hogy "az ottani lakosság soha nem tartozott senkihez és az Oudi folyótól délre, soha nem húztak határokat", azt állítja még, hogy "a Ching-kormánynak soha semmilyen hatásköre ezekre a területekre nem terjedt ki". Brezsnyev szerint a "Szovjetunió védelmébe vette ezen területek elhagyott lakosságát".

Megállapíthatjuk, hogy az új cárok tútesznek a régieken, azaz a tanulók felülmúlták a mestereket. A mai cárok minden igyekezettel igazolni akarják a régi cárokat azért, hogy saját hódításaikat igazolhassák. A Romanovok igazolásával a Sztalin-Brezsnyev dinasztia, az orosz sovinizmus és imperializmus is igazolódik gondolják. A különbség csak az, hogy míg a Romanovok egy feudalista belső társadalmi rendben vagyis berendezkedésben szőtték világhódító terveiket, addig a mai cárok, a huszadik század szellemének megfelelően, a szocializmus "bajnokaként" feltüntetve saját magukat, igyekeznek ráerőszakolni a világ népeire "felszabadító" szerepüket. A történelmet megváltoztatni vagy megmagyarázni nem lehet. A tényeket kiforgatni nem lehet. Ami megtörtént, az megtörtént, ideig-óráig magyarázható a legképtelenebb elméletekkel, de előbb-utóbb az igazság, vagyis a való tények a felszínre törnek és megmutatják a maguk mezítelen igazi valóságát.

Mennyire nincs különbség a cári és az u. n. "szociálimperalista" Oroszország hódító törekvései és politikája között, szolgáljon bizonyítékul a mi, vagyis a magyarság és az oroszok közötti "kapcsolatok" történetéből az alábbi két felhívás szövege. Az egyik felhívást a cári tábornokok bocsájtották ki 1849-ben amikor nemzeti szabadságharcunk leverésére beözönlöttek az országba, valamint a második felhívás szövege, melyet a szociálimperalista orosz tábornok bocsájtott ki 1956-ban, ugyancsak egy nemzeti szabadságharcunk leverésére hazánkba özönlött pán-szláv orosz hordának, népünk elleni agressziójának az elkendőzésére:

Magyarország Lakosai!

Törvényes Fejedelmek felhívására, ki felséges Uramnak segedelmét igénybe véve, – egyesültek a Főparancsnokságom alá helyezett hadseregek Ausztria hadaival, a' végre, hogy a törvényes rendet, mely Hazátokban a lázadás fegyverével erőszakosan felforgattatott, – ismét helyre állítsák.

A pártütés előmozdítói, kik közül csak hamar minden ország kalandorai összesereglenek, boldogtalan elvakítottakat saját személyes céljaikra felhasználják. – Vétkes merényeik titeket hűségtrösre ragadtak.

Mindezáltal a Császár, az én Uram, nem hiheti, hogy a Nemzetnek többsége ősi erényét, Királyai felséges háza eránt mindenkori hű ragaszkodását megtagadhatta volna.

Dicső emlékezetű Ferencz Császárnak, úgy Ferdinánd Császárnak legbensőbb barátja, s 1-ső Ferencz József Királyotoknak barátja és szövetségese az, ki általam hozzátok szól, – titeket hathatósan arra bírando, hogy vétkes tévedésektől a becsület, hűség és kötelesség ösvényére visszatérjete.

Az Orosz Hadsereg nem ellenségképp, hanem Királyotok felhívására jön Hazátokba. Ha ti ellenségül fogadjátok, – akkor illetén vakmerőségnek következményeit érezendite.

Bárha intéseim titeket töredelmes megértésre, s alá vetésre birnának, – s ekkép a véres háborúnak iszonyúságaitól megkímélnének. Ez legbensőbb óhajtása felséges Uramnak.

Varsón, Május 23-án (Június 4-én) 1849.

Varsói herczeg,
Eriváni Gróf Paskievicz
Tábornagy és Őfelsége,
minden Oroszok Császára
Hadseregének Főparancsnoka.

* * *

A budapesti szovjet katonai egységek városparancsnokának 1. sz. Parancsa.

Budapest, 1956. november 6.

A szovjet csapatok a magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány kérésére ideiglenesen bevonultak Budapestre, hogy testvéri segítséget nyújtsanak a magyar népnek szocialista vívmányai megvédésében, az ellenforradalom leverésében és a fasiszta veszély elhárításában.

Budapest rendjének és normális életének helyreállítása céljából megparancsolom:

1. Azok a személyek, akiknél fegyver van, haladéktalanul, de legkésőbb f. évi november 9-én 17 óráig szolgáltatassák be a szovjet katonai alakulatoknak, illetőleg a szovjet katonai parancsnokságnak. A fegyverüket leadó személyeket nem vonják felelősségre.

Azokat a személyeket, akik a fent megjelölt határidőig nem szolgáltatják be fegyverüket, fegyvert rejtegetnek, szigorúan felelősségre vonják.

2. 1956. november 7-től Budapest területén az utcán közlekedni csak reggel 7 órától este 19 óráig szabad.

Mindenki köteles feltétlenül engedelmeskedni a szovjet katonai parancsnokság járőreinek és ellentmondás nélkül teljesíteni azok utasítását és parancsait.

Felhívom Budapest összes dolgozóit, hogy segítsék a helyi közigazgatási szerveket és a szovjet csapatokat a közrendnek és a város normális életének a helyreállításában és biztosításában.

A budapesti szovjet katonai egységek
városparancsnoka,
Grebennyik K.
gárdavezérőrnagy.

* * *

E két felhívás közti különbség csak annyi, hogy kiadatásuk idejében 107 éveltölődés van. Lényegében mindkettő teljesen ugyanaz. Az orosz sovinizmus és imperialista terjeszkedés Magyarország elleni agressziója.

A Szovjetunió mai gazdasági problémáit, a szovjet rendszer még ma is a régi cárok hibájaként tárja a külföld elé. Hatalmas propagandapépezete azt igyekszik bebizonyítani, hogy a szovjet gazdasági rend, - mely szerintük a legfejlettebb a világon, még ma is a cári Oroszország elmaradottságát igyekszik felszámolni, mindez azonban az igazi szándék, a világunalomra való törekvés elkendőzésére szolgál, mert az egyszerű olvasó azt gondolja, hogy ha ilyen komoly gazdasági problémákkal kell a szovjetnek megküzdenie, akkor semmiesetre sem lehet ereje ahhoz, hogy világuralmi törekvései legyenek. A másik szempont az, hogy a szovjet gazdaság tehetetlenségét, a vezetési szakértelem hiányát, valamint a rabszolgaságra épült társadalomban az állampolgárok érdektelenségét kell valahogy palástolni. A magántulajdon fogalmának az eltörlésével kitörölték az egyén érdekelttségét is a társadalom, illetve az államvezetés célkitűzéseivel kapcsolatban. Így nem maradt más hátra csakis a féktelen terror, mely ezt a rettentő nagy rabszolgaságra épült birodalmat egybetartja még ideig óráig. Rengeteg gazdasági problémát kell a szovjet vezetésnek megmagyarázni úgy a külföldi mint a belföldi propagandájában és erre a bűnbak szerepét a volt cári rendszerre hárítják, holott, ha csak egy kicsit is bepillantunk mondjuk II. Miklós cár birodalmába, akkor egészen más képet látunk, mint amit a szovjet állít arról a rendszerről. A mai szovjet vezetés, mely teljesen a nyugati tőke és gazdasági rendszer függvénye, melyet soha nem ismertek el sem saját rabszolgáik, sem a külföld előtt, minden hiányosságát, sikertelenségét a cárokra

hárítja. Sztalin halála előtt közvetlenül, még Sztalin neve alatt megjelent: "A szocializmus gazdasági problémái a Szovjetunióban" c. alatt, Sztalin a többek között ezeket is írja: "A szovjetek munkája felbecsülhetetlen, mert a szocialista társadalom minden gazdasági alap nélkül született egy teljesen szűz talajon, ahol előbb a szocializmus adottságait biztosító kereteket kellett felépíteni". Ez egyszerűen valótlan, ha megnézzük valójában, hogy is nézett ki II. Miklós cár Oroszországa a bolsevik forradalom előtt.

Jóllehet, hogy a nagyobb méretű nyugati típusú iparosodás Oroszországban csak a 19. század végén kezdődik meg. A századfordulón, azaz 1900-ban Oroszország már óriási léptekkel halad a nyugati iparosodás útján. Például az egy főre eső termelés 9 arany Rubel volt 1900-ban, míg 1913-ra ez a szám eléri a 14 arany Rubelt, amellet, hogy még a lakosság száma is igen megemelkedett. Ha ezt az állandó emelkedési folyamatot az 1917-es bolsevik forradalom nem állítja meg, ma valóban Oroszország egy rivalitás nélküli nagyhatalom lenne a világban.

M. Edmund Théry közgazdász írta 1914-ben: "Ha az európai nemzetek mai viszonya nem változik 1912 és 1950 között és a jelen állapotok megmaradnak, melyek 1900 és 1912 között uralkodtak, akkor a század közepére Oroszország fogja uralni Európát politikailag és gazdaságilag egyaránt".

Ezzel szemben a kommunista propaganda úgy állítja be a cári Oroszországot, mintha az egy teljesen elmaradott, korrupt és sötét önkényuralmi rendszer lett volna csupán, természetesen a saját "érdemeik" kiemelése érdekében.

II. Miklós uralkodási idejére eső szakasz fejlődési fokát a bolsevik forradalom megállította és a szovjet rendszer nemcsak gazdasági, kulturális téren, de erkölcsi és szociális téren is megállította, sőt visszafelé fordította a fejlődés menetét.

II. Miklós uralkodásának idején 1894-ben Oroszországnak 125 millió lakosa volt. 20 évvel később. 1924-ben a lakosság száma már eléri a 175 milliót, ami 20 év alatt 50 millió emelkedésnek felel meg, melynek évi átlaga a 2.5 millió. Az első Világháború és a bolsevik forradalom következtében ez a szám leesett mintegy 120 millióra. Érdekes megemlíteni, hogy a nemzeti jövedelem 1897 és 1913 között 1,410 millió arany Rubelről 3,417 millió Rubelre emelkedett. Ez az emelkedés mintegy 512 millió jövedelem gyarapodást jelentett az államháztartásnak az 1905-ös japán-orosz háború ellenére, adóemelések nélkül!

A más európai országokhoz viszonyított közvetlen adóztatás a cári orosz birodalomban az alábbi táblázatból látható:

ÖSSZEHASONLÍTÓ TÁBLÁZAT

Közvetett adóztatás (a lakosság egy főre eső része)

Oroszország	3.11	arany Rubel
Ausztria	10.19	arany Rubel
Franciaország	12.25	arany Rubel
Németország	12.97	arany Rubel
Anglia	26.75	arany Rubel

Közvetlen adóztatás (a lakosság egy főre eső része)

Oroszország	5.98	arany Rubel
Ausztria	11.28	arany Rubel
Franciaország	16.00	arany Rubel
Németország	9.64	arany Rubel
Anglia	15.86	arany Rubel

Ebből látható, hogy II. Miklós birodalmának polgárai fizették a legkevesebb adót, a többi más

fejlettebb nyugati országokhoz viszonyítva. Az 1904-5-ös Japán-orosz háború ellenére az ország aranyfedezete az 1894-ben 684 millió arany Rubelről 2,257 millió arany Rubelra emelkedett 1914-re. Ez az aranytartálék több mint 100%-ban fedezte a forgalomban levő összes pénzeket. Ugyanezen idő alatt a privát bankbetétek összege 360 millióról 1876 millióval gyarapodva, 2,236 millióra emelkedett 1894 és 1914 között. Oroszországban az ipari termelés 1890 és 1913 között megnégyszereződött. Ez a birodalom piaci felvevőképességének a négyötödét fedezte. Az ipari termelés még ugyan elmaradt Németország és Anglia mögött a 19. század végén, de akkor már az ipari termelésből származó jövedelem megegyezik a mezőgazdaságból származó jövedelemmel. II. Miklós birodalmának az iparosadására az u. n. amerikai típusú iparosodás volt a jellemző, ami azt jelenti, hogy nem a kis üzemek szaporodnak, hanem hatalmas tőkebefektetésekkel, óriási ipari konszernek alakulnak, melyek több ezer munkást alkalmaznak. Ezeknek az ipari konszerneknek a száma abban az időben meghaladta minden más európai ország színvonalát.

Az alábbiakban lássunk egy pár adatot erről az időszakról, hogy némi képet kapjunk a való helyzetről. Az akkori időkben az orosz ipari munkás helyzete egyáltalán nem volt könnyűnek vagy rózsásnak mondható, ugyanúgy mint Angliában vagy Németországban, vagy Franciaországban. Az akkori körülményeket és a mai körülményeket összehasonlítva, nyugodtan mondhatjuk, hogy az orosz birodalom munkásságának a helyzete sokkal jobb volt a cár alatt, mint a szovjet rendszerben, összehasonlítva az előbbi nyugati országokkal.

Már II. Katalin cárnő idejében a 18. században hoznak olyan munkavédelmi törvényeket, melyek megtiltják az éjjeli munkát a nőknek és a gyermekeknek. Elrendelik a napi maximum 10 órás munkaidőt. Ezek a törvények abban az időben a fejlettebb nyugati országokban még ismeretlenek voltak. 1882-ben hoznak törvényeket a 12-15 éves gyermekek munkaviszonyait illetően. Az első hivatalosan is elismert munkás érdek-képviseltek (szakszervezetek) 1903-ban alakulnak. 1906-ban szindikátusi törvényeket hoznak, melyek a szindikátusok szabályozására szolgálnak. De, ami a legfigyelemreméltóbb, hogy ugyanakkor hozzák a törvényt, mely biztosítja a munkások sztrájk jogát. (a szovjet rendszer ezt eltörölte) A cári Oroszország állami Munkaügyi Hivatalának ellenőrzése alatt álló üzemekben, 1895-ben 68, 1896-ban 118, 1897-ben 145, 1898-ban 145, 1899-ben 189 és 1900-ban 125 sztrájkot jegyeztek fel. A kötelező általános Társadalombiztosításról szóló törvényt 1912-ben iktatják.

William Taft, az Egyesült Államok elnöke mondotta egy orosz előkelőségekből álló összejövetelnek, két évvel az első Világháború kitörése előtt a következőket: "Az Önök cánya, olyan munkásvédelmi törvényeket hozott, melyek felülmúlnak minden más demokratikus rendszer idevonatkozó törvénykezéseit és messze felülmúlják a legfejlettebb demokráciákat is" (Taft egyébként a munkásvédelmi törvényjavaslataiban mindig az orosz cárra, azaz II. Miklósról hivatkozott, akit személyesen is igen nagyra becsült.)

II. Miklós uralkodása alatt a közoktatás is rohamléptekkel fejlődött. Az állami közoktatási költségvetés 25.2 millió Rubelről 1892 és 1912 között 161.2 millió Rubelra emelkedett. Ebbe a költségvetésbe nem tartoznak a katonai, valamint a privát nevelőintézetek és a technikai szakiskolák. Tekintettel a rohamos ipari fejlődésre, a szakember- és szakmunkáshiányra, az 1894-es 70 millió Rubel költségvetése 1912-re 300 millió Rubelt tesz ki. 1913-ra érte el a tetőfokát, amikor is az állami közoktatás költségvetése eléri az évi 500 millió Rubelt. Az ipari fejlődéssei együtt a birodalom szellemi felemelkedésében látta a cár Oroszország jövőjét, így 1908-ban kötelezővé tette mindenki számára az elemi iskolai oktatást 1908-tól kezdődően évente mintegy 10,000 iskolát nyitottak, melyek száma 1913-ra elérte a 130.000-et. Egy 1920-as szovjet statisztika szerint a szovjet lakosság 12-16 éves rétege 86%-ban írt és olvasott. Természetesen adódik, hogy ezt nem a szovjet rendszer, hanem a cári uralom alatt kellett megtanulni. De ugyanilyen fejlődést mutat a középiskolai oktatás is és ezen idő alatt az egyetemi hallgatók száma ötszörösére emelkedik.

A szovjet parasztság útja a forradalomtól napjainkig egy igen hosszú és borzalmas Kálváriához hasonlítható. M. Francois de Romainville: "Kommunizmus és parasztság" c. könyvében, (Paris 1947) leírja: "az élő állatállomány a kolhozosítások következtében az 1920-as 270.000.000 darabról 1929-re 118 millióra csökken. 1928 és 1937 között az erőszakos áttelepítésekkel és deportálásokkal

Szibériában és Ázsia más vidékeire, megsemmisítettek mintegy 5 millió parasztszaladot, mely a legcsekélyebb számításal is 20 millió ember életét jelent.

A szovjet propaganda erről erősen hallgat, de például 1861-ben II. Sándor cár teljesen felszabadította az orosz jobbágyságot. II. Miklós földreformot hozott be a parasztság földhöz juttatására. Az állam igen olcsón, hosszúlejáratú kölcsönre eladta a parasztnak az önként felajánlott nagyúri földeket. Az orosz paraszt a falu közös tulajdonját képező földekből részesült, szövetkezeti alapon. Ehhez hasonló megoldást sehol máshol Európában nem csináltak. Azért ez sem volt egy tökéletes megoldás, mert a paraszt végső fokon nem volt tulajdonosa a földnek, azaz el nem adhatta másnak. Minden tavasszal a föld újraosztásakor, soha nem tudta, hogy ugyanazt a földet kapja-e vissza, így bizonytalanul érezte magát és a rohamosan fejlődő ipar, vagyis a város sokkal jobb megélhetési lehetőségekkel kecsegtették, így odahagyta a faluját és a városok periferiájára húzódott, ahol idővel kialakította a városkörüli proletárságot. Ezt a helyzetet a bolsevikok nagyon jól felhasználták politikai céljaikra és legnagyobb támaszuk a városok körüli munkára ill. munkalehetőségekre váró, immáron városi proletártanyának mondható parasztszaladások lakóiból kerültek ki.

E folyamat továbbfejlődésének a megakadályozására született az akkori miniszterelnök Stolypin terve, a városi munkanélküli proletárság növekedésének a megakadályozására, hogy Szibériába telepítse ezeket a parasztokat igen előnyös feltételek mellett. A terv szerint minden parasztnak örök tulajdonba adtak 15 hektár földet, adómentességet és egyéb állami segítséget. Ez valóban be is vált, mert rengetegen éltek ez ajánlat adta lehetőséggel. Röpké pár év alatt ezek a szibériai települések tették ki a szibériai agrár export döntő hányadát. Stolypin még III. Sándor cár idejében megalapította az Állami Paraszt Bankot. Ez a bank nyújtotta a világ-történelemben a legnagyobb összegű földkölcsönt, mert 1901-ben még csak 222 millió Rubel kölcsön kintlevősége volt, mely 1912-ben már 1,168 millió Rubelra emelkedett. Ezeket a kölcsönöket csakis földnélküli parasztok kapták, igen alacsony kamatra, hosszú lejáratra. Ennek következtében 1914-ben az európai Oroszország földjének 80%-a már az azelőtt földnélküli kisparasztság tulajdonában volt, mely valóban a saját tulajdonát képezte, mely földet eladhatta, vásárolhatta, tehát teljes tulajdon joggal bírt vele. A végső megoldást 1906. november 9-én hozta a Stolypin kormány; mely rendelkezéssel a falu tulajdont képező földeket is felosztotta a parasztok között. Ezt a rendeletet a bolsevik forradalom kitörésére már 13%-ban végrehajtották, vagyis a földek 13%-át felosztották. Így mintegy 2.5 millió családot juttattak földhöz a forradalom kitöréséig.

Ezek az új kisgazdaságok rohamos fejlődésnek indultak, mert a paraszt saját tulajdonának érezte a földet, terményeit szabadon értékesíthette, így megindultak a gazdasági felemelkedés útján. A rohamos ipari fejlődés, a birodalom mezőgazdasági átszervezése, a paraszt földhöz juttatása, hatalmas lendületet adott az egész birodalomnak.

Minden szovjet propaganda ellenére, ez az óriási méretű orosz átalakulás Miklós cár nevéhez fűződik, aki az Ural mögötti saját tulajdonát képező birtokokból 40 millió hektárnyi földet osztott szét a parasztok között ingyen. Krivosheine, a Stolypin kormány földművelésügyi minisztere mondotta az európai híró Stolypin-gazdaságot tanulmányozó német Seering professzornak Moszkvában 1912-ben: "Oroszországnak 30 év béke és nyugalom kell ahhoz, hogy a világ legfejlettebb, leggazdagabb országa legyen".

Ez az óriási fejlődési folyamat azonban komoly veszélyt jelentett nemcsak a közvetlen európai szomszédoknak, hanem Amerikában is ferde szemekkel kezdték nézni az oroszországi fejleményeket. Egy ily gazdag és fejlődőképes Oroszország, átitatva a pánszláv gondolat és világuralmi törekvések szándékával, katasztrófális jövő képét festette a világ elé. Habár Amerikában elismerték és szimpatizáltak az orosz európai térkövetelésekkel, már csak a német befolyás csökkentésének érdekében is, azért valamilyen formában megoldást kerestek ezen világuralmi törekvések fékezésére, mert Amerika elsősorban Angliával együtt nem Európát, de közép és távol keleti érdekeltségeit látta veszélyeztetettnek egy ily erős Oroszország által. Az angol és amerikai nagytőke mindenáron a befolyása alá igyekezett keríteni Oroszországot azért, hogy valamilyen formában ellenőrizni tudja annak terjeszkedését. Európában az Osztrák-Magyar Monarchia, a francia-német viszályok, az olasz

terjeszkedési kísérletek és gyarmatosítások lekötötték Anglia európai politikáját és örömmel vette az angol külpolitika az orosz európai érdeklődését és a többi más európai rivális mintegy féken tartására az orosz cári birodalom igen jó eszköznek bizonyult. Az angol, valamint az amerikai nagytőke nem Európát féltette az oroszoktól, hanem főleg a távol-keletet. Európa amúgy is túlszűfolt küzdőtér és az angol diplomácia bízott abban, hogy az oroszok európai érdeklődése le fogja kötni az angol riválisokat Európában, mely rivalitások egy háború esetén felmorzsolják egymást és még mindig marad az angoloknak egy lehetőség az oroszoknak megálljt parancsolni, de nem a cároknak. Itt tehát kellett egy olyan megoldást találni, mely a cárokon túltesz, esetleg meg is szünteti a dinasztiát, mert az első Világháború idején az orosz cári politika igen kiszámíthatatlan és megbízhatatlan volt a nyugati szövetségesek szempontjából. Európában az angol politika számára a legnagyobb problémát a németek jelentették, mert a németek hasonló "Drag nach Osten" politikája nemcsak Oroszországot veszélyeztette, de a Balkánon át a Közel- és Közép-Keletet is. Így a német-orosz háború kitörése a legkedvezőbb reményekkel kecsegtetett. A németeknek is megvolt a maguk saját elképzelése Oroszország felé, mely elképzelésnek a cár állott az útjában, mely cárt el kellett volna távolítani valahogy. Lenin a maga bolsevik forradalmi ideáival a legjobb eszköznek bizonyult e tervek megvalósításához. Ugyanakkor Amerikában is készültek már Oroszország ellenőrzésének a megvalósítására. A háborút megelőző években már gyűltek Amerikában az oroszországi cári, pogromok elől oda menekült zsidók Trockij vezetése alatt, és az amerikai tőke nagy lehetőségeket látott Trockij amerikai vörös mozgalmában. Nagyszerűen írja meg ez idők hangulatát és előzményeit Maurice Malkin: "Return to my Father's House" c. munkájában. (Megjelent 1972-ben az Arlington House kiadásában, New York.) Mindazokról az orosz zsidókról kiknek sikerült kiszökni Oroszországból abban az időben, írja Malkin: "Az ausztriai menekültállomásra a szélrőzsa minden iránya nyitva volt előttünk. Legtöbbször azonban Amerikába jöttünk, mert mindazokban a bolsevik és szociáldemokrata indulókban amiket énekelünk, Amerika volt a paradicsom ahová mindenki menni akart, mert itt szabadon tenyészett a baloldali radikalizmus, és ez volt az a talaj, ahol szabadon lehetett fává erősíteni a marxizmus magvait" - "ez volt az a hely, ahol Lev Davidovich Bronstein, közismerten Leon Trotsky, orosz baloldali szocialista szőtte terveit a forradalom előkészítésére és megvalósítására". Az oroszországi forradalomban és annak előkészítésében döntő szerepe volt az Oroszországból kimenekült zsidóságnak, Malkin, aki maga is oroszországi zsidó származású volt, ugyancsak a fenti könyvében írja, hogy "a kommunista és marxista könyvek és irodalom között, nagyszámú zsidó vallásos irodalom is keveredett". Megemlíti azt is többek között, hogy már 1905-ben megalakították Amerikában Upton Sinclair, John Dewey és mások vezetésével az Intercollegiate Socialist Society-t, melynek főfeladata az egyetemekre való beépülés volt, mely oly jó munkát végzett, hogy 1917-re már minden amerikai egyetemen erős baloldali csoporttal rendelkeztek.

Egy másik hatalmas dokumentum idevonatkozólag, Antony C. Sutton: National Suicide c. ugyancsak az Arlington House kiadásában 1973-ban megjelent könyve, mely a szovjetnek nyújtott amerikai katonai segélyek történetét tárgyalja egészen 1917-től napjainkig.

Röviden összefoglalva, a németeknek sikerült a cárt és a dinasztiát megsemmisíteni Lenin hatalomra juttatásával (melynek részleteire egy későbbi fejezetben visszatérek) míg gazdaságilag az amerikai tőke támogatását élvező Trockij és társai biztosították az új szovjet állam teljes, amerikai gazdasági ellenőrzését. A Romanov dinasztia és a régi cárok eltűntek a történelem színpadáról, de a világhatalmi törekvések továbbra is maradtak, mely törekvések európai megvalósításának támogatói az angol, majd az amerikai politika lettek a legfőbb támaszai. Ezen európai szovjet igények kielégítését éreztük mi magyarok 1920-ban Trianonban, míg végül a Yaltában kötött megállapodásokat, illetve azok európai vonatkozását szentesítették, reánk erőszakolták 1947-ben Párizsban.

A Negyedik Fejezethez felhasznált irodalom és jegyzet

1. Itt kénytelen vagyok szószerint idézni Lenin idevonatkozó kijelentését, melyet a Szovjetunió Alkotmányának megszületése előtt mondott 1917 áprilisa és júniusa között, mely Lenin Művei 24. kötetéből való idézet az alábbi:

"De minden orosz szocialista, aki nem ismeri el Finnország és Ukrajna szabadságát, a sovinizmushoz csúszik le. És soha, semmiféle alakoskodással és saját "módszerére" való hivatkozással nem fogja magát igazolni. (Megjelent 1917. május 15-én a "Pravda" 46. számában.) A továbbiakban így szól a kérdésről Lenin: "Oroszország minden nemzete számára el kell ismerni a szabad különválásnak és ön-álló államalakításnak a jogát. E jog megtagadása és a gyakorlati megvalósítását biztosító rendszabályok elmulasztása egyértelmű a hódítások vagy annexiók politikájának támogatásával, - a szabad különválás jogának megtagadása a cárizmus politikájának egyenes folytatására vezet." Ugyanakkor már ezzel homlokegyenest megcáfolja önmagát és megveti alapját a "szovjet" alkotmánynak a következő sorokkal: "A nemzetek szabad különválási jogának kérdését nem szabad összetéveszteni azzal a kérdéssel, hogy célszerű-e valamely adott pillanatban ennek vagy annak a nemzetnek a külön válása. Ez utóbbi kérdést a proletáriátus pártjának minden egyes adott esetben teljesen önállóan kell eldöntenie, az egész társadalmi fejlődés érdekei és a szocializmusért folyó proletár osztályharc érdekei szempontjából". (Tehát szósem lehet elszakadásról!) (Ezt írta a Szoldatszkaja Pravda 1917. május 16-i, 13. számában.)

Lenin: A II.. Internacionálé árulói, (Moszkva, 1921).

Marx: A nemzetközi állam, (Moszkva. 1934).

Horváth Mihály: Huszonöt év Magyarország történelméből, (Pest, 1868).

Magyar Törvények és Rendelkezések, (Budapest, 1926).

Lenin Művei, 24. kötet, (a moszkvai Marx-Engels-Lenin Intézet II. kiadása).

Lenin válogatott művei: (a Moszkvai Állami Poligráfiai tröszt kiadásában 1943, (mindössze 2,500 példányban nyomták ki).

Stalin: Marxism and the national question, (International Publisher, New York, 1942).

Marx-Engels-Lenin-Stalin: Proletárnemzetköziség és hazafiság, (Szikra, Budapest, 1952).

A Nagy Szovjet Enciklopédia: idevonatkozó kötetei, Moszkva,

Lenin: Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka, (Szikra, Budapest, 1950).

A Szovjetunió Alkotmánya, (Moszkva, Idegennyelvű Kiadó, 1930).

Modern and Contemporary History, (Moszkva, 1973).

History of the USSR., (Moszkva, 1960).

Világtörténelem, (Moszkva, 1962, oroszul és magyarul a Magyar Tud. Akadémia kiadásában).

Historical Problems, (Moszkva 1968-as számai).

A Peking Review 1973-ban megjelent számai, (Peking).

Curzon G. N.: Persia and the Persian Question, (London, 1892).

Sykes P. M.: History of Persia, (Toronto, 1930).

Soviet Statistics, (Moszkva, 1930).

Edmund Thérý: The Economic Transformation of Russia, (Paris, 1914).

Francois de Romainville: Communism and the Peasants, (Paris, 1947).

A. Zenkovsky: The Truth about Stolypin, (New York, 1956).

Knupffer G.: America, Russia and the World, (California, 1967).

Malkin M.: Return to my Father's House, (New York, 1972).

Sutton A. C.: National Suicide-Military aid to the Soviet Union, (New York, 1973).

Wesselényi Miklós báró, iff. politikus. Szül. 1796. Meghalt 1850. A reform korszaknak Széchenyi István mellett legkimagaslóbb vezéralakja. 1820-ban a megyegyűléseken tűnik fel, majd Széchenyi Istvánnal külföldön utazik. Programja a szabadságjogok megvalósítása, az alkotmány biztosítása, az örök váltság megoldása és a nemzetiségi kérdés tisztázása. Ellentétbe került a konzervatívabb Széchenyivel. A harmincas évek vége felé néhány külföldön megjelent röpiratát kitiltották, majd 1837-ben a szatmármegyei közgyűlésen elhangzott beszéde miatt lázításért perbe fogták. Az 1838-i pesti árvíznél a mentőmunkálatok egyik vezére. A börtönben súlyos szembajt szerzett. 1841-ben kegyelmet kapott. Ettől kezdve Kossuth híve, Széchenyivel nyíltan szakított. Néhány évvel később megvakult és így az 1848-as eseményekben nem vehetett részt. Apja, úgyszintén politikus volt, ki mint katonatiszt kezdte pályafutását, lobbanékony ember volt. Idős Wesselényi báró is eltöltött Kufstein várában 8 évet. 1791-től kezdve haláláig 1889, minden országgyűlésen szerepelt tüzes szónoklataival. Ízig-vérig hazáját forrón szerető magyar volt mindkét Wesselényi, fia követte apja nyomdokait, kiről ma Magyarországon hallgatnak. Nagynéha említik meg nevét, de csak, mint az "árvízi hajós". Való politikai ténykedéséről azonban mélyen hallgat a rendszer, mert Wesselényi szinte prófétai előrelátással látta meg a pánszlávizmus elhatalmaskodását Európában.

Ötödik fejezet – A kezdettől "48-ig"

A Kárpát-medence történelmének vizsgálatánál, ezen belül saját történelmünk tanulmányozásánál feltétlen figyelembe kell veyük azt a sorsdöntő tény, hogy a Kárpát-medence, a hatalmas római birodalom által egykor meghódított terület és annak egy tartománya volt. A mai időszámításunk kezdetén, azaz Jézus születése után, ez az állapot az akkori időknek megfelelően római szemszögből állandó jellegűnek tekintődött annak ellenére, hogy ott időnként más népek is megtelepedtek. Sokszor még barbár germán törzsek is a rómaiak hódításai elől menekülve, kelet felé vándoroltak, és az idők folyamán beolvadtak, felszívódtak, nyomtalanul eltűntek e hatalmas kiterjedésű területen. A nagy Róma hanyatlásával, a pápaság kialakulása után is, ezt a területet, annak ellenére, hogy sem közjogi, sem politikai befolyása alá egyes időszakokban Róma bevonni nem tudta, mégis mindig egy római provinciának tekintették, melyről úgy gondolták, hogy csak idő és alkalom, azaz kellő erő kérdése, hogy teljesen az új római birodalomhoz csatolják. Az egyház kettéválásával, Róma és Bizánc között a szárazföldi vetélkedés ezen a természetes úton, a Kárpát-medencén keresztül bonyolódott le, így mindkét fél igyekezett a saját befolyását e közbeeső területekre kiterjeszteni, annak ellenére, hogy még tulajdonképeni terjedelmével sem volt egyik sem tisztában, egyiknek sem volt egy teljesen tiszta képe arról, hogy milyen fajta népek és mely helyiségeken, mely végeken laknak. A későbbi Nagy Károly-i időkben már nyíltan kiáll a római birodalom ezen területek igényével Bizánc ellen. Ugyanakkor a keleti beszivárgások is egyre fokozódnak és apróbb népek, békét, nyugalmat remélve, húzódnak a Kárpátok által koszorúzott vidékekre, de műveltségüknél, szervezetlenségüknél fogva, ott önálló állami életre berendezkedni nem tudtak.

A német-római császárság kialakulásának idején, amikor már a pápa saját hatalmát és befolyását féltve harcol az egyre erősödő német befolyások ellen, nem mond le ezekről a területekről és a Hunok birodalmát is csak ideiglenesnek véli, a Hunok itáliai hadjáratai ellenére, a Kárpát-medencét saját gyarmatának tekinti. Az akkori németiség úgy belső, mint Rómával szemben fennálló állandó problémái között nem sok gondot fordít a Kárpát-medence teljes, állandó jellegű meghódítására, de szemét állandóan ezeken a területeken tartja, azt katonai gyengesége ellenére, saját keleti tartományainak tekinti. A VIII. században egyre erősödő új nép beáramlását, mely a IX. században az akkori méreteket illetően teljes nagyságában kibontakozik, nem tekinti veszélyesnek és kizárólag keleti határait igyekszik ez új nép további nyugatra vándorlásától megvédeni. Akkor még bíznak addigi szerencséjükben is, mely szerint minden keleti népet a Kárpát-medence nagysága majd később fegyvereik felszámoltak, mint hatalmat. Tehát komolyabb veszélyt nem jelentenek. Így krónikaikban nem nagyon tesznek különbséget, hogy hol keltákról, hunokról, avarokról vagy magyarokról beszélnek, mert számukra külsőleg ezek a népek nagyjából azonosak, mintha nyelvezetük is egy lenne, így az egész magyar honfoglalást, egy újabb ideiglenes állapotnak tekintik így tartós, nagyobb veszélyt látszatra ez a bevándorlás nem jelent számukra. Jézus születését követő évszázadok idejéből szétszórta megmaradt magyarral rokoni népek, a Balkánról felszivárgott csoportok, apróbb szláv töredékek, az Árpád-kori honfoglaló magyarság derékhadát, annak erejét és szervezettségét látva, szívesen behódolt, együtt működött a magyarsággal, az egész Kárpát-medence meghódításában és kitöltésében. A honfoglaló magyarság, az akkori időkig még soha nem tapasztalt katonai szervezettséggel és tervszerűséggel hódította meg ezt a területet és ott állandó jellegű tartózkodásra rendezkedett be. Mindezek az apróbb néptöredékek örömmel vették ezt az új bevándorlást, mert észrevették, hogy ez az újonnan jött magyar társadalom képes lesz megszüntetni a Kárpát-medence, úgymond - átjáróház - jellegét és egy békés fejlődő korszak hajnalát látták kibontakozni a magyarság védelme alatt. Különösen nagy hatást gyakorolt rájuk a magyarság megértése, úgymond nemtörődömsége vallási és kulturális felfogásuk iránt, ha ilyenről egyáltalán beszélni lehet a szó legszorosabb értelmében.

A honfoglalás után, a közvetlen nyugati német szomszéd rövid évtizedek leforgása alatt ráébredt, hogy itt már sokkal többről van szó, mint egy átmeneti állapotról, itt már ez a "keleti tartomány", a Kárpát-medence, úgylátszik végleg kicsúszik hatalmuk köréből. A pápasággal folytatott hatalmi harcaik közben úgy vélték, hogy pusztán létük is veszélyeztetve van a magyarság

által. A pápai hatalom is meglátta, hogy a magyarok jelenléte végleges állapotnak tekintendő, éppen ezért minden igyekezete odairányult, hogy e "pogány" magyarokat valahogy szövetségesének megnyerje, a németiséggel szemben folytatott világi hatalmának megvédésében. Bizánc sem maradt ki a vetélkedésből és régi jó kapcsolatokra támaszkodva igyekezett a magyarokat felhasználni örök riválisa, Róma ellen. Ebben a hármasságban a magyarság fegyveres ereje nem bizonyult elegendőnek a problémák megoldására, így igen nehéz és komplikált diplomáciai manőverezésekhez is kellett folyamodni. Géza fejedelem idejében már egyszerre vagyunk német, római és bizánci szövetségesek is, e komoly és fonák időkben. Végül a magyarság vezetői ez igen bonyolult helyzetből a kivezető utat keresve, ráálltak a nyugati, azaz római kereszténységgel való szimpatizálásra, gondolván, hogy így talán békéjüket megvehetik úgy a németekkel, mint Rómával szemben.

Történelmünknek ez a szakasza igen sok vita tárgyát képezte és neves történelmi tudósok latolgatták, hogy mi lett volna a leghelyesebb cselekedet a jövőt illetően, Bizánc vagy Róma? Igen sok érvt hoztak fel mindkét álláspont védelmére, de mindezek az évszázadokkal későbbi értékelések, mitsem változtattak a tényeken, a megtörtént eseményeken, hogy első István királyunk a római, illetve a német utat választotta. Sokak szerint ennek köszönhető, hogy megmaradtunk a Kárpát-medencében, mint nemzet. Sokak szerint minden történelmi tragédiánkat ennek a végzetes lépésnek köszönhetjük. Az a feltevés, hogy mi lett volna, - ha! - így vagy úgy csinálja, történelmi szempontból ma már lényegében semmit sem számít, mert ezek mind csak feltevések és utólag, egy évezred távlatából az akkori adottságok között megszületett döntést, ma ezer év után nem lehet semmisnek nyilvánítani. Az alternatívákra esküvők állításai pusztán csak feltevésekkel "igazolhatók". Jóllehet, hogy mai szemmel egészen másképp látjuk a dolgokat és megítéléseink szerint István határozata, a német és római út választása, nemhogy megtartó erő, de nemzetünk tragédiája volt. Jóllehet, hogy Géza majd fia István, őszinte jószándékkal és a nemzeti jövőt szemelőtt tartva igyekeztek politizálni, csakhogy gyermekes hiedelmük, nemhogy visszhangra nem talált, de éppen az ellenkezőjét váltotta ki nyugati szomszédaikból.

Míg István királyunk a németek és Róma felé közeledésével a magyarság iránt a jóindulatot, megértést és a békés együttélést igyekezett kialakítani, addig nyugati szomszédaink e szándékot igen ügyesen saját egyéni céljaik elérésére használták fel, a magyarság meghódítására. István királyunk e szándékát, mai történelemszemléletünkkel vizsgálva, a valóságos eseményeket kiértékelve, igen kedvezőtlen színekben látjuk elsősorban azért, mert az Etelközben történt Vérszerződés megszegésével alakította ki központi királyi hatalmát, mely a magyarság vesztére leginkább abban nyilvánult meg, hogy az akkori magyarság lelki, szellemi egységét nyugati barátkozásával megbontotta. Lehetséges, hogy a szándékok jók voltak, de a kivitelezés végzetes volt a magyarság számára. Az új friss erőtl duzzadó nemzet lelkülete meghasonlott és az új vallás, az új szokások erőszakos bevezetésével magyar, a magyarnak ellensége és történelmünk folyamán először, magyar a magyarnak elnyomója lett. A szabad magyar az új hűbéri rend urának rabszolgájává vált. Bármennyire is igyekeznek egyesek ezeket a tényeket felmagasztalni, a való igazság, hogy az egész nemzet egysége megingott, pártokra szakadt és ez a különböző pártokra szakadás, ezer és ezer magyar életébe került. Az átmeneti időszakban, a régiből az újba, a királyi hatalom védjegye alatt, magyar mészárolta a magyart, míg nyugati szomszédaink mosolyogva nézték megkezdett haláltusánkat. Német és római befolyással, megtudták győzni István királyt arról a téves felfogásról, hogy nemzete érdekeit szolgálja, amikor Magyarországból különböző nemzetiségi országot formál, mert azt jól tudták, hogy egy ilyen különböző nemzetekből álló hatalom tartós nem lehet, előbb-utóbb magától összeomlik. István rövidlátásának következménye volt az is, hogy fiának ezt a szellemet hagyta örököül. Nyugati szomszédaink viszont ezalatt igen éberem örködték a felett, hogy lehetőleg egy nemzetből álló, egységes nemzeti államokat alakítsanak ki, mert jól látták, hogy csakis ez az egyetlen út a nagynemzetté való fejlődéshez. Ezt viszont az István óta lepergett európai történelmi századok be is bizonyították. Annak ellenére, hogy hivatalosan, a királyi hatalom erőszakának hatására áttértünk a római katolikus hitre, német szomszédaink, a pápaság áldásától kisérvé igyekeztek meghódítani, bekebelezni bennünket.

István király halála után, Henrik német császár 1074-óta készült az ellenünk irányuló hódító háborúra. Első Endre királyunkat például sem ő, sem a pápa nem ismerte el törvényes királyunknak,

a már István korában behozott német uralkodó családok sarjadékainak trónöröklési jogait hirdetve. Annak ellenére, hogy Henrik segítette IX. Leó-t a pápai trónra, a viszály közöttük kiéleződött és Leó Endréhez fordult segítségért. Endre királyunk az első hazai "pogány" lázadásokat leverve, Magyarországon visszaállítja az Egyház hatalmát és befolyását. Leó "hálából", az első alkalommal Henriket, Endre királyunk elleni hadjáratra buzdítja. 1050-ben már teljes háború, Endre részéről védekező háború folyik Henrik ellen a nyugati végeken. Endre öccse, az akkor még Béla herceg, teljes győzelmet arat a németek felett és kiveri őket a Dunántúlról a pápa legnagyobb elégedettségére. A béke csak 1056-ban áll helyre valahogy, mert III. Henrik meghal és trónját 10 éves fia, IV. Henrik foglalja el, aki még túl fiatal ahhoz, hogy kelet felé hadjáratokat vezessen. Ezalatt az idő alatt azonban az országban a király körül lézengő németek Endrét teljesen Béla ellen hangolják és a két testvér halálos ellenségévé lesz egymásnak. Itt a kezdeti csirája, a köztünk szokássá vált "Turáni átoknak" mely valójában "német átok". A németektől való félelmében II. Boleszló, lengyel herceg Bélát támogatja, míg Endre a német befolyás következtében, német és cseh szövetségesekre támaszkodik. Az ország ismét kettészakadt, Endre és Béla pártiakra.

Endre halála után, a németek 1063-ban már újra nyílt háborúba kezdenek, hogy Bélával szemben a német barát Salamont juttassák a magyar trónra. Ekkor már VII. Gergely pápa is nyílt követeléssel áll a magyarok elé és legfelsőbb hűbérúrnak akarja magát a magyarok által elfogadtatni. Jellemző az akkori magyarságunk gyermekes naivitására, hogy a pápa ilyenirányú követeléseivel szemben teljesen érthetetlenül állnak és nem képesek fel fogni, még a katolikus magyarok sem, hogy ilyesmi előfordulhat. Közben Bizánc sem marad tétlen és Dukász Mihály 1074-75-ben, a korona alsó részét küldi ajándékba Géza királyunknak, hogy ezzel az aktussal Bizánc befolyása alá kerítse a magyarságot. Közben állandóan harcban állunk a németekkel. 1091-ben becsületes és igaz királyunk László, teljes csömörrel írja egyik levelében: "Én is bűnös ember vagyok, mert a földi hatalom javát súlyos büntények nélkül előmozdítani nem lehet".

Ezeket a mondatokat egyébként a teljes jámborságra és szent életre törekedő királyunkból az állandó harcok, háborúk és gyilkosságok váltották ki, melyeket ugyan lelke mélyén elítélt, de a királyi hatalommal járó felelősség következtében kénytelen volt ezt így folytatni, a nemzet függetlenségének érdekében. De talán lelke mélyén azt fájalta legjobban, hogy 1081-ben Salamon, hatalmának visszaszerzésére német erővel tört az országra és ismét magyar irtotta a magyart, külső segítséggel. Az állandó harcok következtében 1051 óta az országban igen nagy méretekben elszaporodott a lepra és a bélpoklosság, mert a rettenetes nyomorban még a halottakat sem tudták eltemetni. A kőborkutyák és a farkasok martalékává válnak az oszladozó testek. Mindezek a szomorú állapotok egyre csak fokozódnak és a magyarság egyik pártja, minden lelkiismeretfurdalás nélkül mészárolja a másik párt híveit, miközben a németek az országban ezt a belső tüzet egyre jobban szítják.

Frigyes osztrák herceg, közvetlen a tatárjárás előtt, nagyhangon kihirdeti Európában, hogy a magyar koronát Hohenstaufen-i Frigyes német császár lábai elé fogja rakni és őt a magyarok hűbérurává fogja tenni. A németek a magyar főurak segítségével igyekeznek ezt elérni, amit nyíltan meg is mondanak. IV. Béla királyunk 1235. október 14-i koronázása után, valamennyire megfélemezteti a német befolyást és a német hűbérúri álmok akadályokba ütköznek, de ugyanakkor a tatárok már Európában vannak. 1241. február 12-én a tatárok már Erdélyt és a felvidéket dúlják, de IX. Gergely pápa ezzel mitsem törődve, keresztesháborúra szólítja fel IV. Bélát, II. Frigyes elleni harcához, kiátkozás terhe alatt. Szerencsétlen nemzetünk és még szerencsétlenebb királyunk IV. Béla, a nyugati "keresztényekhez" fordul segítségért, de Harcos Frigyes Bélát elfogja, és bevonul a Dunántúlra, hogy birtokba vegye "jogos örökségét." Béla királyunk emberfeletti erővel újraépíti az országot, de jó katolikus létére a pápa szavait, mint Szent Péter utódjának kinyilatkozásait fogadja és naív egyszerű hitével nem látja meg Ő sem, hogy Róma nem törődik sem vele, sem elhagyott népével, hanem csakis a pápai hatalom kiterjesztésével, a pápai dinasztia megteremtésével. Hitében való állhatatossága csakis csalárd eszközzé aljasodik le nyugati szomszédaink, keresztény szomszédaink világi hatalomért folytatott harcában.

Közben a történelem homokóráján irgalmatlanul peregnek a percek, az évek. A pápaság

különböző dinasztiák megalakítására törekszik és kihasználva a katolikus Európa keresztényi hitét, hol az egyik, hol a másik keresztény nemzetet kergeti háborúba a másik ellen, világi hatalmának biztosítása érdekében. Közben erőre kapnak a frankok, a spanyolok, kialakul az angol királyság, Európa északi részein a skandinávok növekednek számottevő nemzetté, de mindezek közül a németység az, amelyik a rengeteg háborúskodás ellenére, de biztosan erősödik. Itália a számtalan kis városállamával képtelen egységbe kovácsolódni és talán ez a félsziget az, melynek városállamai a legtöbbet szenvednek a pápák világuralmi törekvései következtében. Rómát több ízben felgyújtják, kirabolják, hol franciák, hol spanyolok, németek foglalják el, de a kiégetett, kifosztott Róma mégis mindig talpraáll, mert a keresztény világ templomainak felmérhetetlen bevétele, köztük a magyarok tizedei is, - mind a pápai, vagyis "Szent Péter ládjába" vándorolnak. Miközben a pápák szinte hagyományos következetességgel a ma kötött szövetséget holnap már felrúgják és újabbat kötnek. - Sok esetben azt sem tudták, hogy tulajdonképpen kikkel is állnak szövetségben és kik az ellenségek. Az utolsó törvénytelen Medici ivadék, VII. Kelemen pápa például a Mohácsi vészt megelőző években oly bonyolult katonai és politikai manőverezésekbe gabalyodott, hogy a nagy zűrzavarban azt sem tudta, ellenségével vagy szövetségeseivel beszél-e, amikor valakit fogadott. Jellemző éppen erre az időszakra, hogy VII. Kelemen mindent feláldozott, még Rómát is felégettette az V. Károly spanyol király és a francia rivális Ferenc közötti háborúban. Csak érdekesség kedvéért meg kell említenem, hogy például mikor a török már Mohács alatt állt jóformán, 1526. május 22-én Cognac-ban, szent szövetséget kötöttek; a pápa, Velence, Milánó és Ferenc francia király között, V. Károly spanyol császár ellen, akit éppen VII. Kelemen koronázott császárrá miután a spanyol katolikusok és a német lutheránusok felégették és kirabolták Rómát. Jellemző ezekre a szent szövetségekre, hogy miután Róma elesett, V. Károlyt VII. Kelemen pápa császárrá koronázta Bolognában 1529 decemberében. Azonnal spanyol csapatokat bocsájt rendelkezésére, VII. Kelemen előző szövetségeseinek a kiverésére és a firenzei köztársaság megsemmisítésére, azért, hogy az állítólag Kelemen pápa fiának hitt, Alessandro de Medici-t, a firenzei trónra tudja ültetni. Ebben az időben Machiavelli tanácsolta a pápának, hogy a viselkedése egyáltalán nem illik össze Szent Péter utódjának a méltóságával, mire VII. Kelemen azt válaszolta:

"Tisztán látom amire rá akar mutatni, azt is tudom, hogy mi lenne a helyes út, de ebben a világban az ideálok nem egyeztethetők össze a realitásokkal és az, aki az idealista fogalmak megvalósításán fáradozik csakis bolondnak minősíthető".

Szándékosan választottam ki ezt az időpontot, azaz VII. Kelemen pápa uralkodásának az idejét, mert mi szerencsétlen magyarok, éppen e töröktől fenyegetett válságos időkben, mint hithű katolikusok, VII. Kelemen pápa egyre fogyatkozó és örökös háborúitól kimerülőben levő kincstárába rengeteg aranyat küldtünk, annak ellenére, hogy II. Lajos királyunk központi kincstára és központi királyi hatalma a mélypontján járt, így a török veszély elhárítására képtelen volt egy ütőképes hadsereget összetoborozni. A Cognac-ban megkötött szent szövetség után, Velence megbízottja nagysebtében megegyezést kötött a törökkel, hogy az csak Budáig fog előnyomulni és ott meg kell állnia. Tehát itt már ez a keresztény nyugat kiszolgáltatott bennünket a keletről jövő "barbár" uralomnak és úgy a pápa, mint a mi hiedelmeink szerint egyformán veszélyeztetett németek, a törökkel mitsem törődve, egy Frundsberg György nevű német generális vezetése alatt, közvetlen Mohács után, miután látták, hogy a török nem hajlandó tovább menni Budánál, 25.000 főnyi sereggel egyesültek a spanyolokkal, inkább Róma kifosztására indultak 1526 októberében. Ezekben az időkben a helyzetet még jobban komplikálta VIII. Henrik angol király házasságának felbontási kérelme, így az európai szintén megjelentek az angol csapatok is, abban a reményben, hogy így a pápa hajlandó lesz felbontani VIII. Henrik házasságát. Sok esetben az angolok azt sem tudták, hogy melyik csoport kinek az oldalán áll és volt, hogy a pápa szövetségeseit verték szét és lebarátkoztak a spanyolokkal.

V. Károly nemcsak spanyol császár, de Ausztria uralkodója is volt, így törekvéseit kelet felé, azaz Magyarország felé nem adta fel. Mitsem törődve a török "veszéllyel", mert az Európában rá veszélyt nem jelentett. Kizárólag az alkalomra várt, miután a pápaságot térdrekenyszeríti, mert így valójában Európa császára lévén, a – "magyarok által lakott területeinket nem lesz nehéz visszahódítani a töröktől" – álláspontja alapján, nyugodtan Európa nyugati részeire koncentrállhatta

minden figyelmét hatalmának megszilárdításában.

A törökökben mondhatnánk sokkal több "keresztényi" szellem uralkodott ezekben az időkben, mert még Hunyadi Jánost megelőző korszaktól kezdődően igyekeztek a magyarsággal jóbaráti viszonyt és szövetséget keresni. Sajnos a magyar királyi hatalom ezekben az időkben, kivéve az egyetlen Mátyást, nem látta át a valóságos politikai helyzetet és a német befolyások következtében nem látták meg azt a közelgő katasztrófát, mely Mohácsnál beteljesedett. Az ország teljes széttagoaltsága, lelki meghasonulása, a Dózsa-féle lázadás leverése után, szinte szabad prédaként kínálta magát úgy a német hódító törekvéseknek, mint Mohácsnak. De, mint azt előbb említettem, a török még Mohács előtt is tett egy utolsó kísérletet az "ostoba magyarok megmentésére" mintahogy azt az egykori török krónikák feljegyezték. Mi hithű keresztények viszont feláldoztuk magunkat azért a kereszténynek csúfolt Európáért, mely elsőként igyekezett megsemmisíteni nemzeti létünket, már évszázadokkal Mohács előtt.

Jóllehet egyes jámborabb lelkek felhozhatják azt az érvelést, hogy a keresztény Európa ebben az időszakban egy általános krízisben szenvedett, mert Luther Márton akkor már kiszegte a Wittenberg-i székesegyház kapujára a 95 pontból álló téziseit (1517. október 31.) mely megszülte a német Lutheránizmust. Éppen ezekben az időkben járták Kelemen pápa ügynökei Európát, köztük hazánkat is, ahol zenekarral az élen bevonultak az ügynökök a városba és árulták a búcsúleveleket. A pápai pénzszerzési génusz mesterműve volt ez az aktus, mert elhitette a jámbor kereszténnyel, hogy már itt a földön megszabadulhat a túlvilági büntetéseitől, vagy a tisztítóútztól, kellő anyagi áldozatok árán.

Az eredeti ötlet tulajdonképpen Giovanni de Medici, azaz X. Leó pápától származott. X. Leó, pápasága idején számtalanszor hangoztatta még a nyilvánosság előtt is: "Mily hasznos egy dolog számunkra ez a mesebeli Jézus, mert generációkon keresztül biztosítja számunkra a föld összes elérhető kincseit". Egy hatalmas pápai lakoma alkalmával megkérdezték tőle a környezetében levő jámborabbak, hogy mi a véleménye a túlvilágról, mire azt válaszolta: "éppen annyi esélyed van a túlvilági életre, mint annak a sült csirkének amit éppen megettél".

Ugyancsak X. Leó álláspontja volt a politikában az, amit utódai is hűen követtek, hogy "azért, mert ma megkötöttünk egy szövetséget valakivel, ki vagy mi tarthat vissza bennünket attól, hogy még aznap ne kössünk szövetséget annak ellenségével is."

Mivel X. Leó igen nagystílusúan élt, ami a pápai állam jövedelmét jóval túlhaladta, így bőkezűen árulta a püspöki süvegeket. A 23 esztendőös Brandenburi Albert is vásárolt egy püspöki süveget az ezzel járó kiváltságokkal együtt, 24,000 arany dukátért, ami abban az időben óriási összegnek számított. Mivel pénze nem volt, így kölcsönért folyamodott a Fugger nevű bankházhoz, X. Leó tanácsára, aki egyébként a bankháztól jutalékot kapott az effajta kölcsönök után. Így Albert, a Magdeburg-i püspökség címéért teljesen eladósodott. A jóindulatú pápa engedélyezte Albert-nak, hogy egy újabb kereszteshadjárat költségeire bűnbocsájtó leveleket bocsájthat ki, melyeknek összegét osszák meg úgy, hogy a befolyt pénzek fele X. Leó-t illeti, míg a másik felén osztozzon Albert és a Fugger bankház. A jámbor hívek pénzzé tették jóformán mindenüket, hogy az eléggé költséges bűnbocsájtó leveleket megvásárolják, hogy a túlvilági büntetéseikből valamicskét letudjanak már itt a földön. Híre kelt ennek hamar más püspökségek között is, akik kikövetelték ezt a jogot a pápától maguknak is. Ez a módszer azután VII. Kelemen és más pápák idejében is a legbiztosabb anyagi forrásnak bizonyult. X. Leó idejében ennek az ügynek a megszervezését egy Tetzel János nevű dominikánus szerzetesre bízta, aki a leveleket meg is szövegezte. Tetzel röviddel ezután, Wittenberg-ben "felfedezte" a nyomdát, így a többi már gyerekjáték volt a levelek kézzel való másolásához képest. A készen kinyomtatott bűnbocsájtó leveleket Tetzel által megállapított áron nagyban vásárolták a püspökök és saját hatáskörükben, kerületeikben, búsás haszonnal továbbadták. A pápát csak az érdekelte, hogy a Tetzel által nyomtatott levelek után, a Tetzel által szabott árakból megkapja a neki járó részt.

Az anyagilag tehetősebbek nemcsak az eddigi életükben elkövetett bűneikért vásároltak búcsúleveleket, de Tetzel módosította a dolgokat, hogy a még el nem követett bűnökre is lehet

előlegben bűnbocsájto leveleket vásárolni. Így akadt olyan személy is, kinek hagyatékában 1500 évre előre szóló bűnbocsánati levélhalmazt találtak. Az örökös természetesen borsos áron továbbadta e nagyszerű örökséget.

Időszámításunk 328. évében, amikor Konstantin áthelyezte székhelyét Rómából Konstantinápolyba, Rómát otthagyta, jómagyar kifejezés szerint az ebek harmincadjára. Ettől az időtől kezdve az egyházi hatalom összekapcsolódott először a római világi, polgári hatalom gyakorlásával is. Ez a kettős hatalom igen jól betöltötte szerepét az abszolutizmus kialakítására és a római uralkodóknak, kik egyben a pápai hatalmat is gyakorolták étvágyuk egyre nőtt. Mint egyházi hatalmasságok uralmukat kiterjesztették egyre nagyobb körben először Itáliára, majd Európára. Ugyanakkor Konstantint megtagadták és egyeduralmat hirdettek, vagyis Bizánc riválisává váltak úgy egyházi, mint a világi hatalom kiterjesztésében.

A Theophylact ház, Marózia-tól kezdődően minden erejét a dinasztia megalapozására koncentrált a pápai hatalomnak, utódaik számára való biztosítása érdekében. A római egyháztörténelem tulajdonképpen örökösödési harcok, dinasztia harcok története ebben a korban és maga a keresztény hit, tulajdonképpen ezeknek a hatalmi törekvéseknek az eszközévé aljasított le éppen azok által, kiknek elsőszámú hivatása lett volna e hitet valóban, a Jézusi tanítások alapján terjeszteni és, mint egyházfőknek elsősorban saját életük példáját szolgáltatni a keresztény világ, a keresztény tanok mindennapi életben való alkalmazásában. Mint ismeretesek az események, a vallás és az Egyház, csakis a küzdőfelek, a birtokonbelüliek helyzeti energiáját növelte csak, hatalmi törekvéseik kivitelezésében. Ezekre a hatalmi harcokra, "szent háborúkra" emésztődött fel, a keresztény világra kivetett tizedek, egyéb egyházi adók a különböző katolikus országokban.

Történelmi tragédiánk, hogy mi is beleestünk ebbe a csapdába és míg katolikus királyaink a pápák kegyeit keresték, az ország jövedelmének, a magyar jobbágy verejtékének gyümölcse kivándorolt az országból. Elmondhatjuk magunkról, hogy sokkal hüebbek voltunk a keresztényi ideálokhoz történelmünk folyamán, mint a saját jólfelfogott nemzeti létérdekeinkhez a pápasággal szemben. Lehet, hogy egy nemzeti nosztalgia áldozatává váltunk, amikor a "keresztény Európa védelmezőjének" címével ruháztuk fel magunkat és e nemesnek hitt feladat teljesítése következtében hajlandók voltunk megtagadni évezredekre visszanyúló történelmi múltunkat, hitünket és soha nem jutott eszünkbe, hogy egyszer valóban nagyító alá vettük volna az Egyház valóságos hivatását és szerepét hazánkban, hanem állhatatos keresztények módjára, jóformán kiirtottuk sajátmagunkat.

A Mohácsi-vész ideje történelmünk folyamán egy annyira nyílt és minden leplet lerántó képet adott számunkra, úgy a pápaság mint a némettség irántunk táplált érzelmeiről, hogy mai szemmel teljesen érthetetlen az a tény, hogy úgy a főuraink, mint nemességünk nem látták meg ezeket a valóságokat és inkább a Dózsa-féle lázadás után lemészároltak 60.000 parasztot, mintsem látszatos kiváltságaikból valamicskét is engedtek volna, az egységes nemzeti érdekek biztosítására. Így nem csoda, hogy a nyugati és a keleti történelmi malomköveket forgatók mosolyogva szemlélték halálos vergődéseinket és ahol csak egy mód kínálkozott arra, nemzeti szabadságunkat eltiporták, nyomorba és szolgaságba taszították a nemzetet. A reformációk idején valami nemzeti feléledés ugyan tapasztalható nálunk, de hibája ezen törekvéseknek is az volt, hogy Róma helyett a magyar munka verejtékének eredménye, egy másik idegen országba vándorolt, közben a keresztényi hitben való meghasonlásunk ezen formája, mégjobban széttagolta a nemzetet, egyik magyar mostmár mégjobban gyűlölhette a másik magyart, vagyis az egyik "keresztény" magyar Jézus nevében irtotta a másik "keresztény" magyart.

Nem szeretném, ha az olvasó abba a tévedésbe esne, hogy rólam valamilyen "egyházellenességet" tételezne fel. Az én saját meglátásaim szerint, szerény véleményem szerint, számomra az "Egyház" magas pedesztálra emelt nimbusza, nem jelent semmit. Részemről mélységesen Isten-hívó és szerető egyén vagyok, éppen ezért mindezen földi dolgokat, mint "Egyház, vallás" stb., egészen más, a saját magam logikus elképzelései és Istentől rendelt szabad akaratom teljes élésében, ezen jogaimon belül alakítom ki magamnak az én egyéni Istenhitemet. A történelmi események vizsgálatánál azonban az események és a történetek kiértékelésénél sem előítéletek, sem szimpátia vagy egyoldalúság nem vezérel valamilyen irányba, hanem kizárólag a

tényeket veszem figyelembe. Ne essen az olvasó abba a hibába, hogy a Jézus-hit vagy a keresztény tanítások és erkölcsi felfogások eszmeiségét vagy azok értékét kívánom itt boncolgatás vagy kritika tárgyává tenni. Maga az Egyház, mint világi hatalom ebben a kérdésben teljesen elválasztandó magától az un. keresztényi tanoktól, a keresztényi szellem, azaz helyesebben mondva a Jézus-i tanításoktól. Egy, a földi emberekből alakított, hatalomra törő, gyarló emberek cselekményeiről van szó és azok tetteit vizsgáljuk abból a szempontból, hogy ezek az emberi cselekmények milyen kihatással voltak sorsunk, magyar történelmünk alakulására. Tehát az egyén Isten-hite egyáltalán nem hozható kapcsolatba, jelen esetünkben annak a szervezetnek a cselekményeivel, melyet úgy hívnak, hogy Római- Egyház.

Ezt azért bocsájtom itt előre, mert történelmünk boncolgatásánál sajnos, arra a megállapításra kell jussunk, hogy a német és római, magyart elnyomó törekvések mindenkor kéz-a-kézben együtt haladtak egymással és különösen a magyar történelemben e két tényező oly szorosan összefügg, hogy nem lehet megemlíteni az egyiket anélkül, hogy a másik szerepét elhallgassuk. Viseljen bár akármilyen papi talárt vagy tiarát valaki, ha az nemzeti szabadságunkat, nemzeti létünket cselekményeivel veszélyezteti. akkor nem eshetünk abba a hibába, hogy a bíbort viselőkkel együtt hazudjunk, egymást ezerév után még mindig ámitgassuk, elképzelt, mesterségesen mindannyiunk fölé emelt, arra érdemtelen személyeket vagy szervezeteket valamilyen érinthetlenségi jogokkal felruházzunk és az ellenünk elkövetett bűneiket elhallgassuk csupán azért, mert bűneik takargatására, módjukban állt az Egyház szentnek vélt fogalma mögé bújni a bíráló és a felelősség elől.

Történelmünk folyamán nem magam vagyok az első, – ezen a téren, – aki megkísérelte végigkutatni utolsó évezredünk alatt, a németiség és más népek nemzetelítélő törekvéseinek hátterében, nyíltan is megjelenő közvetlen okozóját, buzdítóját, kinek képviselői velünk egy hazában, igen magas kiváltságok között, minden körülményekben, a legjobb és legtöbb földi javakban dúskáltak. A kutatásoknál kiderült, hogy Róma, vagyis maga az Egyház, hazánkba küldött hivatalos képviselői voltak ezek, vagyis a papság. Természetes akadtak kivételek is, de ezek viszont nem befolyásolták vagy legalább is nem változtatták meg a folyamatos és következetes céltudatosságát a velünk szemben tanúsított római magatartásnak.

Közvetlen a Mohácsi vész után azonban itt-ott, akadnak már akik ezt meglátták és fájdalmas felismeréseik következtében kényszerültek a következők megírására:

"Meg akartuk ezen cselekedetünkkel bátor jószívűségünket is mutatni. Nem állottunk tehát azon rendnek bemutatására, amely szent rend az ötet követőinek sokasága miatt félelmetes, hivataljával s számlálhatatlan jövedelmével negédes, rettenetes erejében biztos, aki markában tartani állítja az átkoknak rettenetes mennykövét, osztogatja az áldást, bír a szentségekkel, s a mennynek és pokolnak kulcsaival; egyszóval olyan eszközökkel hatalmas, amelyekkel a félelmes gondolkodású, gyarló embert természeti helyhezteséből kiforgattathatja. Ó haza, nézd körül magadat, s mérd meg ezt kormányozásodnak mérőserpenyőjével!

Tartottunk attól is, nehogy első Ulászló királyunknak sirhalmához vezessen bennünket a papi rend, s rajtunk késő maradékunk, mint szintén mi, a Várnánál elesett eleinken eképpen siránkozzon:

*Kannát vérözönnel feste Róma vére,
Sirva néz a magyar Várna mezejére.
Tanulj ember! kiki vigyázzon hitére,
Melyet egyszer letett istene nevére.*

*A papok! csupáncsak papok unszolatára
Játszottam az éggel hitszegők módjára:
A pap hát az oka, hogy nemem csúffára,
Jutott magyar nemzet török igájára.*

Mert noha Batthyány, Kollonics híres érsekeket, Esterházy, s más nagy püspököket, s ezeknek hazám iránt tett érdemeiket, s familiáikat érdemek szerint becsüljük, érdemes személyeiket illendően

tiszteljük: de már egyszer Mohácsnál Tomori Pál kalocsai érsek által rosszul vezéreltetvén, többé oly vezérekre hallgatni nem merészeltünk.

*Noha tehát Haller szerint ki nem kiáltjuk is, hogy:
Nem volt, nincsen s nem lesz oly szörnyű gonoszság,
Melyet nem tett, téssen, s tehet a szent papság!
Mindazáltal mindenkinek javasolván javasolhatjuk:
Ezt kerüld! Fekete, s hosszú a ruhája,
Igy szólt Juvenális, s egy zászlósúr szája."*

(A XVI. századból fennmaradt töredékből kivéve egy "röpiratból").

Mire európai történelmünk elérkezett a Szatmári-béke idejéhez hazánk már annyira szétzilált állapotban volt, hogy valóban isteni csodának számított, hogy ma még magyarságról egyáltalán beszélhetünk. A helyzet tragikumára jellemző, hogy egy magyar főúr gróf Pálffy János, aki egyébként horvát bán, I. József Ausztria császára képviselőjeként, a Majtényi síkon békét köt egy magyar fejedelmet, II. Rákóczi Ferenczet képviselő gróf Károlyi Sándorral 1711. május 1-én. Ezen a napon a kuruc seregek maradványai letették a magyar szabadság vérről áztatott zászlait, hűséget esküdtek a császárnak és széteszlottak. Nemzeti szabadságunk nagy reménysége pedig idegenben kényszerült leélni hátralévő éveit.

A Majtényi-síkon végződött szabadságharcunk nem az ellenség erejének a győzelme volt, hanem nemzeti meghasonlottságunk, ki-ki a maga egyéni érdekeit hajhászó, egyéni politikai érdekeknek a szemelőttartásából eredő megosztottságunk, nemzeti öntudathasadásunk évszázadokkal előbb született csirái fojtották meg e nagyszerű nemzeti törekvésünket.

Bármilyen szépen és diadalmasnak tetszetően írták meg egyesek eddig európai történelmünket, a pusztá mezítelen valóságában az nem más, mint nemzeti függetlenségi harcok, nemzeti függetlenségi háborúk folyamatos láncolata az, kisebb-nagyobb hézagokkal, mely időszakok alatt a nemzet közvetett vagy közvetlen német elnyomás alatt szynylódott. A németiség soha nem mondott le a Kárpát-medence uralmáról!

A Majtényi síkon lezajlott események után önálló nemzeti életéről Magyarországon beszélni nem lehet! Akik megmaradtak, mármint birtokaikban, azok minden fenntartás nélkül császárhűségüknek bizonyítékát kellett adják, mert ellenkező esetben földi javaiktól megfosztva vagy börtönökbe kerültek, vagy kivégezték őket, de maradt még egy választás is számukra, az idegen földre menekülés, mely nemzeti szempontból egyenlő volt a megsemmisüléssel. Az idegen földön utódaik megszűntek magyarok lenni. Így az a rétege a magyarságnak, mely a magyar nemzeti öntudatot, nemzeti szabadság gondolatát jelentette a magyarság számára, az osztrák uralom alatt eltávolítatott a magyar közéletből. A nemzet belezuhant egy tetszhalálba és várta a fejleményeket. A jobbágy szempontjából lényegében mindegy volt, hogy földesura császárhű, vagy a nemzeti szabadság híve, mert ugyanúgy megmaradt teljes kiszolgáltatottságában földesura kényének kedvének. Számára az sem jelentett különbséget, hogy életének-halálának ura magyar, német, cseh, vagy valamilyen szláv eredetű ivadék, mert azok nyelvét úgysem beszélte, azokkal semmilyen közössége, közös érdeke nem volt. El kell tekintsünk az igen kevés kivételektől, de az általános jelenségekre ezek csak rányomták a szabályszerűség bélyegét. Az ország hivatalos nyelve a latin vagy német volt, a magyart csak a pór nép beszélte. Sőt egyes körökben lealacsonyítónak számított a magyar beszéd. A császári hivatalnokok, az egyházi képviselők, érdekeiket nagyszerűen összehangolták s mindkettő a jobbágyot nyúzta, mely tulajdonképpen a magyar nemzetet jelentette a maga gyakorlati valóságában.

A jobbágyoknak nem volt szabad költözködési joga, azt földesura, hűbérura odetelepítette ahová éppen szeszélye kívánta.

Az egyes kiváltságokat élvező kisnemes számára is nehezebb idők következtek, mert földjeinek művelésében a jobbágyságra kellett támaszkodnia, mert önmagának büszkesége ugyan meg nem engedte, hogy valamilyen alkotó munkát is végezzen. Ezt "őseinek fogason függő rozsdás kardjának"

emléke nem engedte meg számára. Városi polgárságunk teljesen idegen elemekből tevődött össze, a hazai uraktól kibérelt munkaerő egyre magasabb árat kívánt, így munkaerő importra rendezkedtek be, ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy a Balkánról, Keletről és a török által megszállva tartott vidékekről menekülőket telepítették le az országban és az amúgyis megritkult magyarságot ezen idegenekkel mégjobban felhígították.

Voltak ugyan látszólagos engedmények, kivételezések, de nagy általánosságban a helyzetre jellemző a németesítési folyamat. Apróbb elszigetelt csoportok, egyes helyiségek lakosságai saját városaik és vidékük kizárólagos érdekeit szemelőtt tartva igyekeztek valahogy a császári önkény ellen harcolni. Valamilyen formában az un. magyar alkotmányban megszabott jogaikra hivatkozva igyekeztek a felszínen maradni. Általános, egységes nemzeti törekvésekről azonban ezekben az időkben beszélni nem lehet.

A tetszhalálból azonban megindult egy lassú eszmélési folyamat, mely a Sztálini béke utáni időket látva, kutatni kezdett a múltban és felmérve a jelen helyzetet, meglátta, hogy tulajdonképpen hazánkban a császári elnyomás egyik leghűségesebb szövetségese maga az Egyház. A látszatra megtartott Országgyűlésben és a mindennapi életben a papság gátolta az emberibb, szabadabb élet kialakulását. A hívektől a jámborság és alázatosság jegyében követelte, hirdette a császárhűség Istentől való elrendeltetését. Ebben a légkörben születik meg egy Kiáltvány 1971-ben. Megjegyezni kívánom, hogy e Kiáltvány születésének idejében még sem Engels, sem Marx nem létezett, így feltételezhetjük a Kiáltvány szerzőiről, hogy un. "egyházellenességük" őszinte nemzetszeretetből fakadt.

Minek a Pap
az
Ország Gyűlésében?

(Az eredeti szövegben minden S betű helyett még F betű van írva, így a könnyebb olvashatóság érdekében magam írtam át az F-eket S betűre.)

A' Magyar Ország Papi-rendnek
az Ország Gyűlésben helyének lenni nem kellene.

Szabad minden embernek szabadon és igazán gondolkodni, de főképpen a hazafiaknak kötelessége is, hogy azokról, melyek hazájának akár jó, akár mostoha állapotját érdeklik, ne csak gondolkodjon, hanem gondolatjait, amennyiben neki hasznosnak látszanak, ki is nyilatkoztassa. – Az ilyen gondolkodásnak neme a jószívű hazafiban, akár helyes legyen az, akár nem, mindenkor dicséretes, mivel az első természetesképpen, a második pedig legalább az ő vélekedése szerint szolgálhat az ország boldogságának elnyerésére és az első mindenkor hathatós gyökeret verhet a nagy szívekben, a második pedig az igazságnak nagyobb megismerésére szolgálhat. Szabad legyen tehát nekem is megmutatnom azt, amiben a hazámat igazán szerető szív kalauzom és amiben teljes meggyőződéssel vagyok, világosságra hoznom, tudniillik hogy a magyarországi papi rendnek az ország gyűlésében helyének nem kellene lenni. Ezen megmutatandó feltételt bennem senki erkölcstelenségnek, senki személyt gyűlölő vakságnak nem tulajdoníthatja, mert ez egy hazáját igazán és szívből szerető hajlandóságból származott. Nem is az a feltett célja igyekezetemnek, hogy a papi rendet az ország gyűlésből kicsukni kívánám, mert, hogy ott helye legyen, az bizonyos, de kellene e lenni? Vagy sem? ez már más kérdés, amelyben foglaltatik igyekezetem célja.

PARAGRAFUS 1.

Először is, amidőn feltett célomat világos napfényre akarnám kihozni, az forgott előttem, vajjon mikor és miképpen nyerte a magyar papi rend azt a just, hogy az ország gyűlésében helye és szabad szólása legyen? Ily gondolkodásomban félretétven a nemesi praerogativát, amellyel mindenkor bírt, hazafiúi elmével oly vélekedésben estem, hogy a papi rendnek ezen jussa becsúszott juss legyen. Tudjuk, hogy már első királyunk üdejében tartattak ország gyűlései, és ha az okos vélekedésnek helye lehet, a nemességnek fej szerint való megjelenése végett sokkal nagyobbak, mint ez utolsó

üdőkben. Ez üdő alatt bejövén országunkban a keresztény hitnek szentsége, kezdett országunkban uralkodni a papi rend és pedig annyira, amint Szt. István első királyunk maga megvallja Imre fiához szólván: hogy a fejedelem is tarthatott tőle. (Si illorum - inquit - benevolentiam habebis, neminem adversariorum timebis,) tehát ha azokkal (püspökökkel) egyet nem értesz, félhetsz az ellenkezőktől. És pedig micsoda papok voltak ezek? Magyarok bizonyly nem, mert ha azok lettek volna, dicsekedhetnének a mostaniak, hogy ezek után vagyon azon becses jussok az ország gyűlésében; idegen nemzetek voltak tehát, és pedig jobbára olaszok, akik élván az alkalmatossággal, könnyen megnyerhették a szent királytúl, hogy azok elejbe helyeztessenek, akik országokért véreket ontották, és oly nagy rangban lévén, természetesen az ország gyűlésében is első helyet, mint a királynak tanácsosai nyerhettek. Arról tudniillik meggyőzzetett (általok) a szent király, hogy ők, mivel papok, nem olyan emberek mint mások. Ezek az olasz papok elkezdvén egyszer a deák nyelvet (mely cselekedettel magoknak legnagyobb boldogságot, az országnak pedig hasonló boldogtalanságot okoztak), azzal jegyeztettek általok az országnak dolgai is a gyűlésekben, azokat pedig elkezdvén, természetesen folytatni is kellett; alig volt pedig nagyapáink közül, aki azon szólni és írni tudott volna, azért először is ezzel kellett bejönni a papi rend hatalmának, mely először lassan-lassan, azután pedig magok hatalmasságával nevedkedett. És még máig is azért, hogy a lelkekre vigyáznak, nem pedig azért, hogy az ország dolgaiban legfoganatosabb sérénységgel fáradoznak, viselik azt a legfényesebb nevet: első status. Amelyet nem papi (s annak előtte olasz papi) hanem világi vér érdemelne, mert az cseppent, az futott, az omlott ki azért annyi izekben, minekelőtt azt sem tudták volna eleink, mit jelent azon szó: klérus. Ezen ilyen könnyen becsúszott olasz papi jusnak érzi gyümölcsét a mi mostani papi rendünk és éppen azért ezen papi just eleitől fogva becsúszott jusnak méltán mondhatom, ami úgy lévén, nem sült ki egyéb belüle, hanem hogy a papi rendnek az ország gyűlésében helyének lenni nem kellene.

PARAGRAFUS 2.

Másodszor, hogy a papi rend az ország gyűlésében jelen legyen, természetes létének célja ellen van. Mit ugyan annál könnyebb megmutatnunk, mentül fényesebb szemmel tekintjük kötelességöket. Ugyanis maga a Megváltó azt a kötelességet adta az apostoloknak, hogy a világot oktassák meggyőzéssel, okoskodással az evangéliumra, az istennek parancsolatainak megtartására, a hitre, a szeretetre, a jócselekedetekre és több effélékre. Seholsem parancsolja azt, hogy az ország dolgaiba vágjanak, hogy világi törvényeket hozzanak, hogy a határok terjedésére, tizedekre, katonságra, urbániumra és effélékre vigyázzanak, sehol sem mondja: hogy a hitnek dolgát az ország gyűlésében veszekedéssel, gyűlöléssel, és mintegy erővel neveljék, vagy nevelni kívánják, hanem hogy szelidséggel, és okos meggyőzzetéssel oktassák a népet, amit ha cselekednének, azt veti hozzá a megváltó az anyaszentegyházról szólván: A pokolnak ajtai erőtlének lesznek ellene; - tudjuk pedig, hogy az ország gyűlései világi és az ország boldogítására és gyarapodására, kezdetitől fogva voltak rendelve. És ha papjaink nem ártották volna azokba magokat, a hit dolga annyiszor országgyűlést nem látott volna, vagy ha látott volna is, atyafiságos lett volna a megegyesülés és azért, hogy kék nekem, ami a testvéremnek fekete, soha vérében fegyveremet meg nem undokítottam volna. Soha nem jajgatna annyi familia, kiknek elei ugyanezért a földért, melyen hajdan az idegein papokat, mint annyi szomorú eseteknek okait hizlaltuk, elnyomorodását. Többeket lehetne ehhez mondani, de mivel ebből is kitetszik céloknak ereje, netalántán valaki gyűlölségről vádoljon, hallgatok; napfény ez, és ezért a merő vak is látja, hogy a papi rend az országgyűlésén megjelenjen, létének valóságos célja ellen van, és ezért helyének sem kellene lenni.

PARAGRAFUS 3.

Azt mondom harmadszor, hogy a papi rend jelenlétele az ország gyűlésében éppen nem szükséges, és amidőn azt állítom, vissza kell mennem ismét ezen jusnak eredetére, mivel azt mondhatná valaki: Szükséges volt hajdan, tehát most is az; én pedig azt mondom, hogy szükséges egyébképen soha sem volt: hanem, hogy a legrégibb időkben a feljegyzéseket megtegyék, minthogy arra akkori üdőben legalkalmasabbak voltak. Ugyanis ki mondhatná azt: hogy első királyunk üdejében, az ország dolgainak előmozdítására (ami egyedül a gyűlés célja) szükséges lett volna a papok jelenléte, holott, mint idegenek az országnak belső állapotját, a nemzetnek tulajdonságait sem

esmerhették voltaképpen. De engedjük meg, hogy a tanácskozásban is bebocsájtkoztak, engedjük meg, hogy a fentemlített és más szükséges dolgait is az országnak értették. Engedjük meg azt is, hogy akkor jelenlételek éppen szükséges volt. Nem mondhatjuk mégis azt, hogy most szükséges, mert akkor iródeákért is Olaszországba mentek nagyatyáink. Most pedig, amidőn a világosodó világban édes hazánk is annyira felnyitotta a papi rendtől már régenten elaltatott szemeit, annyira kibocsájtotta ápolgató erejét, hogy magának ezer meg ezer oszlopokat, kiknek vállain a papi világban egészen elbágyadott tagjait már valahára csendes mosolygó álommal nyugtathatja, érdemlett; minekután hazánk, annyi számtalan érdemes és mindenféle tudományokkal fényeskedő hazafiakkal nyájas kevélykedésre méltán indulhat és tulajdon fiaiban tudományokkal teljes tárházakat találhat, és pedig olyakat, akik fáradhatatlanul nem a magok hasznokért (nem a stóláért) hanem egyedül édes hazánk boldogságáért és annak törvényéért áldoznak, nem a visszavonás kikelendő legútálatosabb magváért, hanem az atyafiságos, sőt testvéri szeretetért szentelik munkálkodásuknak édes terhét; semmi szükség nincs valóban azokra, akik természetesen is más pályacélt futnak. Megvilágosodott már, megtudományosodott a nagyvilág és világoskodásának kellemetes sugaraival kedves hazánknak is nem fősvényen kedveskedett; nincs tehát már szükség azokra, akiknek (amit magok a religio dolgában, ahol éppen feküdt eddig boldogtalanságunk, megvallottak) lelkek esmérete ellen van a haza boldogsága. Ha tehát bizonyos az, hogy a papi rendre szükség nincs az ország gyűlésben, amint valóban oly bizonyos, mint a legvilágosabb igazság, bizonyos leszen az is, hogy ok nélkül vagyott ott, ha pedig úgy vagyott, akkor már bátran bezárhatom vetélkedésemet, és azt mondhatom, hogy a papi rendnek az ország gyűlésében helyének nem kellene lenni.

PARAGRAFUS 4.

Megmutatván azt, hogy a papi rend az ország gyűlésében nem szükséges és ok nélkül vagyott ott, következik azt megmutatnom, hogy ha már jelen vagyott is, jelenléte éppen nem hasznos. Nem sok elmetörés kell ezen negyediknek megmutatására. Szóljanak kedves hazánknak majd minden gyűlései. Szóljanak a sok törvények, ellenmondások és szóljon ugyanaz a bezárt (clausula) amelyet nemrégiben annyira megrostáltak az ország nagyjai; szóljanak ezek mert csak ők szólhatnak, és pedig könyvező szemekkel. Nincs azonban miközülünk is senki, aki ne tudná az ország boldogtalanságának és a gyűlések szerencsés folyása hátráltatásának kútfejét; nemcsak nem hasznos azért az ő jelenlétele, hanem káros is, ami következni fog. Tudom, mit mondanak itt a papi rendek pártfogói, tudniillik, hogy azért hasznos az ő jelenlétele az ország gyűlésében, mert a hitnek dolgaira vigyáznak, tudom, hogy ezt mondják, mert mást nem is mondhatnak, de erre már az első szakaszban is meg van felelve. Vajha az ne lett volna oka, és most sem volna jelenlételének! és inkább józan okoskodással, inkább nyájaskodással, inkább szelidséggel viselt volna gondot az anyaszentegyházra, mint az ország gyűlésében számtalanszor kiújított visszavonásokkal, bizonyára a magyar katolika anyaszentegyház is jobban virágzana, és az atyafi-szeretet is mélyebb gyökereket vert volna szívünkben. Honnan kerekedett valaha az atyafiaknak vérontása? az egymás szemkivágása? tudniillik . . . ezt parancsolta az isten az apostoloknak! De ha ez lehetett is valaha némünemű gyáva ok, nem lehet már tovább; mert felséges fejedelmünknek fentálló és előre vizsgáló szemei és bennünket kegyesen szerető szíve meggátolta már ezen undokságnak, mely nemzetünket annyira megvesztegette, sikerét, öszvé vagyunk oly erős láncokkal kötve, melyek bennünket éppen azon visszavonásoktól tiltonak, melyekkel egyedül a papi rend kedvéért édes atyánkfiával kimondhatatlan vakságtól viseltetvén, annyi századok alatt vonakodtunk és atyáink véreket ontották. A jó istennek irgalmazó lelke nem nézhette tovább veszedelmünket, nem szívelhette tovább pusztulásunkat, magyarokká tett ismét bennünket és atyafiakká. Lesz, már lesz valahára országgyűlése, amely a religiónak keserű poharát meg nem kóstolja, mert Leopold uralkodása alatt magyarok vagyunk ismét, vérek és hazafiak, nem pedig pápisták, nem kálvinisták, nem luteránusok. Nem kell ezentúl a hit dolgait vigyázó istrázsákat állítanunk, tudjuk azok nélkül is, mivel tartozunk az Istennek, mivel királyunknak, országunknak, atyánkfiainak, és vajha ez utolsót hamarabb megtanultuk volna!! Így lévén tehát a dolog, méltán elmerem mondani, hogy a papi rendnek az ország gyűlésében létele éppen nem hasznos

PARAGRAFUS 5.

Ötödször. Nemcsak hasznos a papi rendnek az országgyűlésében való létele, hanem káros is, éspedig káros az országra nézve, és káros az anyaszentegyház részére; hogy az elsőre nézve káros, világosabb a napfénynél, de a másakra sem kell a szomszédba menni példáért. Tele van édes hazánk mind a kétfélivel, siratja máig is régi példákat, a mostani üdőt sajnálja. Mit mondunk a mostani ország gyűlésének a folyamatjáról, ha abba mindjárt eleinte a religió dolga be nem jött volna? avagy az iránt, valamint teljes igyekezettel mondunk az akkor önként magát ajánló szerencsérül? Mely szépen, mely röviden, mely végre zűrzavar nélkül lett volna vége dolgainknak, mely szerencsés állapotja országunknak, csendes és örvendetes nyugodalma királyunknak. Akkor, akkor mondhattuk volna bezzeg azt, amit valaha: Extra Hungariam non est vita. (Magyarországon kívül élet nincs) De – oh pap!! – óh religió!!! Hogy az anyaszentegyháznak is ártalmára van, azok legjobban tudják, akik odahaza ügyes-bajos egyházi dolgokat nem végezhetvén, a sok hiábavaló fáradságok után abbahagyják és az anyaszentegyházhoz való tiszteletük egészen meghidegszik és hideg pápistákká lesznek. Pásztorok a papok, akiknek juhait annyi üdöre veszedelem nélkül elhagyni nem lehet. – Azért méltán mondhatom ismét, hogy a papi rendnek az ország gyűlésében helyének nem kellene lenni.

PARAGRAFUS 6.

Hatodszor. Hogy a papi rendnek az ország gyűlésében helye van, magának illetlenségére sőt gyalázatjára vagyon. – Ezt hogy megmutassam, engedelmet kérek a papi rendtől, hogy az igazat kimondhassam, és ezért ne kárhoztasson. – Azt mondom azért, hogy mivel a papi rend (valamint ez ország gyűlés alatt tapasztaltuk) az ország hasznára igen keveset szól, és éppen csak midőn ez a szó: religió vagy klérus fordul elő, zendülnek meg a harangok, jobb volna ott sem volna, mert ha ott nem volna, legalább hazafiságokról tisztábban gondolhatnánk, valamint én enekelőtte gondolkodtam és el nem árulnák magokat azzal, hogy nem a hazának hasznát, hanem a konyhájoknak bővségét zaklatják; megmutatni pedig azt, hogy valaki nagyobb konyhagazda mint hazafi, főképpen az ország gyűlésében, valóságos gyalázat, tehát senki nem kételkedhetik, hogy a papi rend jelenléte magának gyalázat jára van. – De többet mondok:

PARAGRAFUS 7.

Hetedszer és utóljára, veszedelmes; soha addig csendes országgyűlését ne is reméljünk, míg vagy ez a szó: religió, vagy ez: klérus, vagy mind a kettő, a gyűlésekből ki nem záratnak, vagy legalább meg nem zaboláztatnak, mindenkor lószörszálon fejünk felett csügg addig a hegyes pajzs, melynek leszakadásától méltán félhetünk. Ezt ha meg nem lehetne mutatni, szerencsésebbek volnánk, fényesebb volna hazánk. De óh fájdalom! Hány ország gyűlései voltak már, melyeknek éppen azért volt szerencsétlen folyamatjuk, mert ez efféle dolgok voltak veszedelmére! Remélhetjük tehát, hogy valahára vége lesz a veszedelemnek? Az okoskodás azt mondja: soha sem, mégcsak a religió szabad szárnyon jár az ország gyűlésében, mert mindaddig tapasztalni fogunk oly eszközöket, melyek ha mindjárt el nem emészthetik is, legalább megakadályozhatják vagy hátráltatni fogják igyekezetünket. Félő! mert annyiszor megégetett már, és kínos tüzének füstje szerencsés életünket boldogtalanul annyiszor megfojtotta. – Oh boldogtalan édes hazánk! aki azért nevelsz bennünket, hogy boldogokká tegyél; és azért nem vagyunk boldogok, mert boldogtalanságunknak okát vidám szemmel nézzük!! Valamint tehát eddig, ezután is mindenkor félhetünk az annyiszor fellobbant tüztől, melynek eredetét hacsak félig behúnyott szemmel nézzük is, méltán bezárhatjuk, hogy a papi rendnek jelenléte az ország gyűlésében mindenkor veszedelmes volt, az is lesz. – Tehát ezen papi juss becsúszott jus, ha célja ellen van eredetes létének, ha szükségtelen, haszontalan, sőt káros, magának gyalázatos, az országnak veszedelmes, kicsavarja ismét belőlem a hazafiúság azon vélekedésemet, hogy a magyarországi papi rendnek az ország gyűlésében helyének lenni nem kellene.

Jegyzés:

*Én keveset szóltam, keveset mert szólani kellett.
Szólj keveset, nagy szív vesz ki belőle sokat.
Legyen elég ez most, másszor többekre megyünk ki.
Hogyha fog e céloom tetszeni, nekem elég. ....
Nagy hazafi! kérlek, vedd fel munkámat, az ország,
Mert másképp, hadd el, boldog üdőre nem ér.
Pest, 1791.*

Ez az eredeti szöveg minden kétséget kizárva tükrözi egy magyar hazafisággal töltött lélek meggondolásait és a problémák vizsgálatával kiutat keres az akkori idők reménytelennek látszó helyzetéből mondhatnám úgyis, hogy igen nagy bátorsággal. Mert az akkori időkben az ilyen természetű írásokért bizony komoly börtönbüntetés járt, tekintve, hogy lelkiismereti és szólásszabadságról nemigen lehetett beszélni a mai értelmezések szerint az akkori időkben.

Kétségtelen, hogy az előbb idézett kiadványban kellett, hogy alap és indítók legyen különösen akkor, ha azt nézzük, hogy Magyarországon az akkori időkben nem volt könnyű nyomdát találni egy ilyen írat kinyomására, így valaki, aki ennyi fáradságot és veszélyt mind leküzdvé, e feladatra vállalkozott, akkor joggal feltételezhetjük, hogy jogos és alaposan alátámasztott okai lehettek a mondanivalójának.

Sajnos az írat kiadójának neve mind a mai napig az ismeretlenségben maradt, de a szöveg alapján feltételezhető, hogy a problémákat igen jól ismerte, azok megoldását tisztán látta, tehát valahol a "tűz körül" vagyis az akkori országgyűlés tagjai közül kerülhetett ki.

A helyzet igazi valóságát kiemeli az a tény, hogy külföldön is látták, hogy az Egyház mennyire elnyomta a nemzetet, például annak irodalmát és nyelvét. Ezekről az időről, "Strange facts about the Bible" (Furcsa tények a Bibliáról) c. művében írja Webb Garrison:

"Bibliai szövegek iránti tisztelet a századok folyamán olyannyira elnyomott minden másfajta beszédet és stílust, valamint minden más írásformát, hogy az a magyar nyelvet teljesen kizárta, visszafejlesztette és minden eszközzel a kifejlődését megakadályozta. A katolikus hivatalnokok akik betelepültek Magyarországra a korai XI. században, az Egyháznak abszolút politikai jogokat és kiváltságokat, korlátlan hatalmat biztosítottak a magyarok felett. Hivatalos nyelvvé tették a latint, a királyi udvarban, a középiskolákban sőt még a legalacsonyabbfokú istentiszteleti szertartásokat is latinul végezték. Mivel latin volt a tanultabb, műveltebb osztályok nyelve, igen kevés a kiemelkedő magyarnyelvű irodalmi alkotás egészen a XVIII. század végéig. A "nyelvek története" c. munkájában írja, Mario Pei, hogy a magyaroknál a latin nyelv használatát annyira ráerőszakolták a népre, hogy magyarul írott szöveg sok esetben még halálbüntetést is vont maga után Magyarországon. Így nagyon kevés eredeti, magyar nyelven írott szövegek maradtak meg, hanem jobbra a generációról-generációra élőszóval átadott hagyományokból alakulhatott ki csak, a magyar nyelv saját hazájában és emelkedhetett nemzeti nyelvvé a magyar, az 1807-től 1830-ig terjedő időszakban."

(Ennek ellenére A. C. Macartney elmarasztalt bennünket számos művében, mert hazánkban bevezettük, azaz hivatalos nyelvvé tettük a saját nyelvünket és ezt, mint "erőszakos magyarosítást" tárja olvasói elé. De a "tárgyilagos" Macartney szemszögéből úgy látszik, hogy a Skótok elangolosítása, a skótok eredeti nyelvének jóformán teljes kiirtása nem jutott eszébe mikor ezeket írta velünk kapcsolatban.)

A nemzeti szabadságvágy gondolata szunnyadó parázként, de ott égett a lelkek mélyén és a tizenkilencedik század közepének általános európai forradalmi hullámai kellettek hozzá, hogy az ismét égő lánggá újuljon az 1848-as nemzeti forradalom és szabadságharc kirobbanásával.

A 48-as szabadságharcot megelőző években az un. Szt. István-i örökség, telepítési politika, egy több nemzetből álló ország, melynek polgárai jóformán mindenhol el vannak kötelezve, kivéve egy

egységes magyar nemzeti szellem kialakításának érdekeihez, egy oly furcsa és minden képzeletet felülmúló állapotok közé sodorta hazánkat, hogy szinte csodaszámba vehető az a tény, amikor elrendelik, hogy Magyarország hivatalos nyelve, a holt latin és német helyett a magyar lesz.

Vérzivataros európai történelmünknek ez a szakasza, mely Majténytől a Nemzeti Múzeum lépcsőjén elhangzott "Talpra magyar"-ig terjed, igen különös, és nemzeti szempontból rendkívül értékes számunkra. Ez alatt az időszak alatt termelődik ki, a német elnyomás ellenére a nemzeti irodalmunk, zenénk, nemzeti kultúránk és nemzeti önértékünknek az a képviselő gárdája, melyekhez hasonlót egyetlen más korszak, történelmünk folyamán nem volt képes produkálni mind a mai napig.

Ezen korszak írói, politikusai a lehető legrosszabb körülmények között ébresztik fel a nemzet öntudatát és lobbantják lángra 48-ban, lelke mélyén szunnyadó szabadságvágyat. A nehéz helyzetüket még fokozta az a belső széttagoltság, mely az egyes csoportok (szándékosan nem akarom itt a mai divatos "osztály" jelzőt használni) apró kicsinyes kiváltságaikat féltve mindig abba az irányba hajoltak, ahol ezeket a lényegében jelentéktelennek minősülő kiváltságaikat biztosítva látták.

E kötet elején idézett pár sor, Eötvös József művéből, melyet 1847-ben adtak ki először, élő elevenességgel mutatott rá nemzetiségi felépítésünkre, de azt 1514-re vonatkoztatva, azaz még a Mohácsi-vész előtti idők alapján kívánta saját korát bemutatni az olvasóinak, mely könyvében 1847-re a helyzet annival rosszabbodott, hogy a nemzet teljesen ki volt szolgáltatva a német önkényuralomnak.

A belső széttagoltság és a belső reformproblémák okozták azonban a legnagyobb bajt. Ezen korszak íróiról, költőiről sajnos ebben a munkában megemlékezni, hely szűke miatt nem tudok, de hadd említsem meg egyiket a sok közül, talán a legnagyobbikat - anélkül, hogy a többi érdemeit lekicsinyelném. Még a második világháború előtt felnőtt generáció sem tud sokat Kisfaludy Sándorról, csak annyit, hogy egy magyar költő volt. Esetleg azt, hogy mikor született és mikor halt meg. De vajjon a háború előtti időkben vagy a Monarchia idején időszerű volt-e kimondott németellenessége? Vagy ma Magyarországon időszerű-e abszolút tiszta magyarságtudatra nevelő irodalma?

Sümegen született 1772. szeptember 27-én, meghalt ugyanott 1844. október 28-án. Bécsben a magyar testőrségnél szolgált és ez alatt az idő alatt irodalmi tanulmányokat folytatott. 1797-ben a testőrségtől megvált és a császári hadseregben szolgált, míg 1800-ban Milánó ostrománál francia fogságba kerül. Draguignanban megismerkedik egy művelt francia lánnyal D'Esclapon Karolinával, aki a francia irodalom és költészet remekeivel ismerteti meg. A fogságból kiszabadulva a rajnamenti harcokban is részt vett, majd 1800 elején visszatér Magyarországra és feleségül vette Szegedy Rózát. 1801-ben jelenik meg első verses kötete "Himfy szerelmei" címen. A második világháború előtti időkben csak úgy emlékeznek meg róla, mint:

"A lírai ciklussá fűzött verseit – melyeket az un. Himfy strófában írt – különösen az első részt, óriási tetszés kísérte: ennyi szerelmes verset még nem olvasott a magyar közönség egy kötetben. – Életfelfogása, költői gyakorlata, helyzete, a dunántúli hagyománymentő, nemesi világnézetet képviselő költők fejévé tette. Így jutott többször összeütközésbe Kazinczyval is. 1844-ben halt meg a nemesi rend utolsó nagy és jellegzetes költője."

Írják róla a háború előtti időkben. Ezzel ellentétben a "Hattyúdál" c. versében, nem a "nemesi rend szerelmes verseket író költőjét" látjuk, hanem egészen mást:

. . . Fájt lelkemnek, folyvást látnom,
A magyar mint tünedez
nyelvével és ruhájával; –
S a német mint fejledez.
Fájt hallanom, magyarokban
Magyar hang mint némul el;
S magyar is, ha szólíttaték,
Divat, németül felel . . .
Fájt látnom, mely igen könnyen
Lőn németté sok magyar,
S magyar lenni, mint szűnt meg már
Az elfajúlt felsőbb kar . . .
. . . De még inkább fájt, látnom ezt
Nemzetem nőnemében . . .
Sebesebben korcsúlának,
Mint a nemzet fiai,
Nemzetiség tagadásban,
Nyelv s szokás-hagyásban,
Annyira, hogy büszkélkedtek
Magyarul nem tudásban . . .
Nem volt magyar haza s nemzet
Már nő agyvelőben;
Nem magyar szív a kebelben;
Nem magyar tej emlőben,
Hogy anyából gyermekekbe
Magyar ősvér ömlene,
És az anyja ajkairól
Magyar hangzat fejlene . . .
S én, még alig pelyhesedő
Bölcselkedést tanuló,
Látván, miként válik rendben
Nőkből nemzet-áruló,
Az isteni gondviselés
Íránt majd majd bóduló, –
Én valék korcsult Pozsonyban
A legbúsabb búsuló . . .
Rögös, gúnyos és lenézett
Volt az író pályája,
Olvasatlan, jutalmatlan
Magyar író munkája;
Pénzvesztett könyvkiadó,
Mert olvasót nem nyere;
S annak éhen veszés sorsa,
Kinek ez volt kenyere.
Mind e mellett reményt nyújtott
Nekem azon sejtelem,
Hogy ha bennem gerjedhetett
Vonzalom és érzelem
Minden íránt, mit magyar szív
S rokon kebel érezhet:
Hát lehet még több magyar is
Ki velem megegyezhet.
És vágy gyúladt keblemben
A nemzethez szólani,
És megrázní, ébredjen fel

Sorsot jobbat váltani . . .
Meggyőződve lévén arról:
Ha erről nem tehetünk,
Sem magyarok, sem szabadok
Sokáig nem lehetünk . . .
Élni volt hát feltételem,
Nemzetemnek, hazámnak,
Kellően s gyorsan míg megkondul
Harangja végórámnak . . .
Ámde, miként? - volt a kérdés.
Mi az, min most búsan agg
A hazámban minden igaz
Hazafi és nemzettag?
Az a nemzet korcsúlása,
Nemzetiség fogyása,
Magyar nyelvnek némulása,
És léleknek múlása.
Mert a nemrég fellobbant tűz
Szalmatűz volt, s hamar fűlt,
S utána a már rég korcsúlt
Még bujában elfajult . . .
Ezt gondolva meggyőződtem:
Hogy ki úgy tud szólani
Magyar szívhez, magyar vérhez,
Hogy szava visszhangzani
Pendüljön rokon érzettől
Kebelben, agyvelőben:
A magyarnak legüdvösben
Az szolgál ez időben . . .
S irám Himfy szerelmeit
Déli ég s nép lángjával
Őskeleti természetben,
Magyar kebel bújával,
Hazám édes emlékeivel,
Elmémben és keblemben,
Kívánataim ostromában,
Égő sebbel lelkemben.

Tehát e "szerelmes" költő lelke mélyén valójában az igaz hazafiság tüze lángolt, csupán a módozatokat kereste, hogy az adott körülmények között nemzetéhez szóljon. Ilyenek még más versei is, mint például a "Regék a magyar előidőből", Csobáncz, Tátika, Somlyó, Dobozy Mihály és hitvese, a Szentmihályhegyi remete, a megbosszult hitszegő, Gyula szerelme és más hasonló történelmi drámák.

Írásainak hatása valóban lángragyújtotta a kebleket és bátorító hatást gyakorolt a többi addig néma költőre is. Így szólal meg Kisfaludy hatására újra Virág Benedek, maj Révai Miklós is, Csokonay Vitéz Mihály, Kis János és a keserű fogság nyomorúságát feledve lángra kap újra Kazinczy Ferencz is.

De talán pillantsunk vissza saját. korára és ismét térjünk vissza Horváth Mihályhoz, ki a következőket írta Kisfaludyról:

"– A költő remekül oldá meg a feladatot, s teljesen elérte a kitűzött magas czélt: költészetének hatása oly nagy, oly általános lett, hogy Kisfaludy Sándort méltán az első nemzeti költőnek nevezhetjük. E dalok, e regék egytől egyig – melyekben a jellemek, érzelmek, az uralkodó

indokok, őseinknek egész házi s népi élete, kifejezés, oly igen honias, s maga a nyelv is oly jellemzetes és összeolvadó a magyarság lényegével, - mindjárt megjelenésük után oly annyira kedvenceivé lőnek a magyar közönségnek, hogy ez azokat szélteben könyv nélkül szavalá s éneklé. Hatásuknak titka nem csak az érzelm lobogó tüzeiben, s a képzelet élénkségében és rendkívüli változatosságában; nem csak az élénk, erőteljes előadásában, a verselés kellemes könnyűségében, s az általában új, szokatlan nyelv gazdagságában és választékosságában, szóval, a műnek belső becsében, hanem abban is rejlik, hogy azok lényegileg magyarok, hogy a költő ihlettségének egyik fő forrása, műzsájának egyik fő tényezője a nemzetiség. (és itt a magyarázata annak, hogy Kisfaludy ma nem téma Magyarországon, szerző.) A történelmi reminiscentiák beszövése; a, bár óvatos, vonatkozások a dicső múlt kor után a szomorú jelenre, oly bánatos húrokat érintenek a keblekben, hogy hangjokra könny fakadozék a honfi és honleány szemében... Kisfaludy Sándor műveinek fényes sükere, – felbátoríták a megfélemlítő rendszer alatt elnémult régibb írókat is, és mellettök az ifjabb nemzedékből új erőket is ösztönzének az irodalmi munkásainak sorába állani."

Ezek alapján a Petőfi géniusz immárom egy jól megalapozott talajon kezdhett kivirágozni.

Horváth Mihály jellemzése alapján tehát nem egy "osztály" költő képviselőjét látjuk, mint ahogy azt az előbb leírtak alapján vázolták, hanem egy olyan lélek megnyilvánulását, ki hazáját, nemzetét és annak minden tagját "osztályhelyzetre" való tekintet nélkül, a nemzeti egység és összefogás gondolatának jegyében igyekszik a nemzeti szabadság érdekében hazafias érzelmekre buzdítani, a közös nagy haza, idegen uralom alóli felszabadításának érdekében. Tekintettel arra, hogy Horváth Mihály kortársa volt Kisfaludynak, részemről hitelesebbnek tudom elfogadni a véleményét, mint a későbbi Monarchista vagy németbarát vagy a mai "kulturális" irányzatok véleményalkotóinak, mert maguk a Kisfaludy művek is alátámasztják Horváth Mihály véleményének igazságosságát, megalapozottságát.

Történelmi törvényszerűség az, hogy egy nemzet szabadságtörekvése, függetlenségi harca, nem valósítható meg a meglévő társadalmi rend, vagyis a nemzetet elnyomó, idegen uralom által kegyben és jólétben tartott adminisztrátorok, az idegen uralom kiszolgálóinak felszámolása nélkül. Ez a folyamat lehet egy hosszútávú reformtörekvés un. alkotmányos keretek közötti átfarmálása a belső társadalmi rendnek, mely belső átalakulás lassan ugyan, de eredményez bizonyos lehetőségeket, az ország függőségi viszonyának a csökkentésében is. A másik forma a robbanásszerű kitörése az elfojtott indulatoknak, amely a belső átalakulást forradalommal kezdi, mely átalakul nemzeti szabadságharccá. Majténytól 1848. március 15-ig, hazánkban megindultak az un. reformtörekvések, melyek elsősorban a belső helyzeten akartak változtatni azért, hogy egy lehetőleg egyesített nemzettel harcoljon a nemzet, az idegen uralom felszámolásáért, ill. annak megszüntetéséért. A Habsburg uralkodóknak egyáltalán nem volt célja a belső reformtörekvések elősegítése, az egyre bonyolultabbá váló nemzetiségi kérdések megoldása Magyarországon, mert tisztában voltak azzal a ténnyel, hogy a viszonyok rendezése saját hatalmi gyengülésüket is előidézi. A francia forradalom, mely kíméletlenül gyökerestől irtotta nemcsak az idegen, de a saját arisztokráciáját is, megrettentette a Habsburg házat. 1812 után már országgyűlést sem hívnak össze Magyarországon attól való félelmükben, hogy az országgyűlések Magyarországon "a forradalom melegágyai" és minden igyekezetükkel arra törekednek, hogy a belső reformtörekvéseket is felszámolják és minden további fejlődést megakadályozzanak. E korszakra jellemzők az alábbi állapotok:

"– E senyvesztő, régi viszonyokhoz pedig a múlt század végső tizede óta még újak is járulának, melyek a II. József halála után oly nagy reményekre jogosító átalakulást mindjárt kezdetében megakadályozták. – A megrettent udvar és kormány, a világot sarkaiból kiforgató eszmék ellen harczra kelve, az ellenkező végletekbe rohant: minden újításnak és reformnak, minden természetszerű fejleménynek is, mely a szabadság s alkotmányosság ügyét gyarapíthatná, ellenségévé lett. Sőt, az oly rettenetes kísérlettel járó népszabadsági eszmék terjedésének lehetőleg elejét veendő, az országot a külföldről amennyire csak lehetett elzárta, a külfölddel minden szellemi közlekedést meggátolt, s a szellem szabadabb mozgását benn is lenyűgözte; és ekképen az elzárás és cenzura, a köznevelés módfeletti korlátozása s az egyesülési jog megtagadása által, a nemzetet mély tudatlanságra, szellemi pangásra s

tétlenségre kárhoztatta.

E reactionarius megállapodás azonban a nemzeti élet fejlődésében nem egyedül a kormány műve volt; a nemesség egy részét is lehet amiatt vádolni. A főnemesek, majdnem kivétel nélkül, hasonlóképp mint a kormány, megrémülve a forradalomtól és a demokratika eszméitől, nem kevesebb idegenséget tanúsítanak az újításokkal, s a kormánnyal kezefogva gátolták a reformokat. A nemesség soraiban másokat, kiváltságaik elfogult bálványozása, a szűkkeblű önzés, a hagyományos előítéletek, a saját valódi javát be nem látó értelmetlenség s tudatlanság, és az abból eredt féltékeny, makacs mozdulatlanság tőnek elleneivé a kor igényelte haladásnak.

E kettő reakciós szikláin törtek meg mind ama javítások s reformok, melyeket az értelmesebb s önzetlenebb hazafiak a század első tizedében lefolyt országgyűléseken szőnyegre hoztak vala. Utóbb aztán a nemesség, habár annak minden felekezetei akarták volna is, semmi módon sem indíthatná meg többé az alkalmas időben maga által is mellőzött reformokat; mert a kormány, mely a kedvező körülményeket kényuralmának gyarapítására mindkép ügyekezett felhasználni, mivel e törekvésében a nemesség részéről hajthatatlan ellenzésre talált, a nemzetet még az alkalomtól is megfosztá, melyben elavult állapotait törvényes úton megújíthatná, hiányait pótolhatná, s a kor kívánalmai szerint fejthetné ki vagy módosíthatná ősi intézményeit."

(1812 után)

(Horváth Mihály feljegyzéseiből)

De éppen ezek a körülmények termelték ki ebben a korban költői nagyságainkat és példanélkül álló politikusainkat.

S ezen idők magyar politikusai halált megvető bátorsággal küzdöttek a nemzet öntudatának felébresztéséért, lankadatlan szorgalmukkal, minden energiájukkal készítették elő a magyar történelem egyik legdicsebb szabadságharcának a szellemi talaját. Nem mintha nem volna más személyiség akiről megemlékezzék ezeket az időket illetően, de ismét vissza kell térjek a már egy korábbi fejezetben tárgyalt Wesselényinkre, akit, mint már írtam kizárólag, mint "árvízi hajóst" ismerünk, de valóságos nagyságát és értékét valahogy az eddigi történetírások elsikkasztották tőlünk, annyi sok más nagyszerű magyar tetteinek megismertetésével együtt. Wesselényi politikai nagysága nemcsak abban nyilvánul meg, hogy "lázított és uszított a császári ház ellen" mintahogy a bécsi titkosrendőrség jelentései szólnak róla, hanem tisztán látta legégetőbb belső problémáinkat, a jobbágykérdést, a nemzetiségi kérdést és ezen problémák megoldására olyan széleskörű perspektívákkal rendelkező javaslatokat dolgozott ki, melyek még ma is, egy új Európa-rendezésnél megállnák helyüket. Talán Wesselényi a kimagasló példája annak a történelmi törvényszerűség megismerésének, mely egy ideig képes a reform törekvések békés úton történő kivitelezésére, hajlandó tűrni és szenvedni a problémák békés megoldásáért, de előbb-utóbb kitör belőle az a természetes emberi ösztönszerűség, mely megérleli benne azt az alapvető, törvényszerűségi tudatot, hogy erőszakkal szemben, csak erőszakkal lehet sikereket elérni. Így türelme fogytán válik meg Széchenyitől és csatlakozik a radikális Kossuthoz.

Mint már azt több ízben említettem, sajnos Wesselényit e hálátlan utókor nem értékelte kellőképpen, mert példája, sajnos mind a mai napig "káros"-nak minősül az elnyomó rendszerek szemében.

"– Wesselényi maga Nopcsa Elek országos elnököt ostromlá az országgyűlés megtartása végett. De Nopcsa, a főherceg meghagyása szerint, azt mind továbbra halogató."

Wesselényi további állandó erőlködésének eredményeként, végre 1835. február 6-án, meghirdetik Kolozsváron az országgyűlés megtartását.

"A gyűlés végre megnyitott, s Wesselényi szót kérve, a könyomda elzárását s a nemzetnek ebből származott újabb sérelmét, az országgyűlés megaláztatását, a kormány kényuralmát, a sajtószabadság önkényes elnyomásának káros következményeit szokott

ékesszólásával ábrázolá"

" – beszédében a főherceg megjelenése által szakasztott félbe. – Ezekután egy királyi leirat olvastatott fel, melyben a rendek szigorúan megbíráltattak, s tudokra adatott, hogy az országgyűlés ezennel feloszlatatik, az alkotmány felfüggesztetvén, minden hatalom a főherceg királyi biztos kezébe adatott.

– Az ellenzéknek egyáltalán nem volt oka búsulni, hogy az országgyűlés ily véget ért, - de mégsem maradt üdves eredmény nélkül, mert, mi Erdélyben fő szükség vala, tetemesen gyarapította az alkotmányos szellemet."

(Horváth Mihály)

A továbbiakban így ír Horváth Mihály Wesselényi tetteiről és helyzetéről:

"Wesselényi könyomdájának ügye semmi befolyással nem volt ugyan az országgyűlés feloszlására, mert az ezt megrendelő királyi leirat már azon napon ki volt adva, melyen Wesselényi naplójának első ívét az országgyűlésnek bemutatta s nyomdáját felajánlotta. Előbb pedig nem volt tudomása a kormánynak arról, mert azt ő oly titokban készítette elő, hogy az országgyűlés maga is meglepetett a bemutatott napló által. Az eseménynek mindazáltal nagyon örült a kormány: ez új érvet adott a kezébe, az országgyűlést a túlzás vádja alá temetheti s Wesselényit sújthatni, ki kétségkívül fő ápolója volt a gyűlés folytában kifejtett rideg ellenzéki szellemnek; beszédeiben pedig a kormány eljárását legkiméletlenebbül ostromozá. A kormány már 1831-ben is, midőn a katonafogdosásnak ellenszegült, fellépni akart volt ellene, s miként naplójában Kölcsey tudósít, a hadi kormány már akkor is parancsot vett ellene, elfogatása iránt; miről Ő egy névtelen baráti levélben értesülvén, Erdély megyéinél, úgy Szatmárban és Borsodban is, bizonyos pecsételt irományt tett le, mely esetét a hazafiak előtt felfejtse, s a rajta elkövetett igazságtalanságnak emlékül szolgáljon. A zivatar akkor elvonult feje felől, mivel a katonafogdosás ellen több megye is tiltakozott. Most azonban, úgylátszik, eléri a veszély. S valóban azonnal a rendek szétoszlása után szárnyalt is híre, hogy a főherceg királyi biztos őt többekkel együtt elfogatni szándékozik. Wesselényi mindemellett sem sietett a veszély elől; sőt bevárva, ha fog-e személye ellen valamely erőszak megkísértetni, délután az utcákat végigjárta, barátaitól elbúcsúzott s csak este távozott Kolozsvárról Pozsony felé, hogy ott, mint felső házi tag folytassa működését." –

Wesselényi tehát nem ijedt meg az uralkodóháztól sem annak hatalmától, hanem félelmet nem ismerve harcolt nemzeti függetlenségünkért. Lásd: A két Wesselényiről, idős és ifjabb Miklósról, apáról és fiúról, regényszerűen érdekes, remek jellem s életrajzát b. Kemény Zsigmondtól, a Csengery Antal által kiadott "Magyar szónokok és státusférfiak" nagybecsű könyvében, mely annyi adalékot nyújt ezen kori történelmünkhöz. (De vajjon ki juthat e könyvhöz ma Budapesten?)

(Annyit meg kell mondjak, hogy Trócsányi Zsolt írt: Wesselényi Miklós címmel egy alapos tanulmányt 1965-ben, de ez igen alapos munkának az a borzalmas hiányossága, hogy Wesselényit nem a valóságnak megfelelően állítja be, természetesen a mai hazai uralkodó szellem cenzúrájának megfelelően, ahol az igaz hazafisága egyáltalán nincs kihangsúlyozva, mely szellem messze elkerülendő az un. "nemzetközi szocialista" légkörben. Trócsányi mentségére legyen felhozva, hogy Wesselényiről írott munkája, a mai magyarországi adottságok között született meg, de sajnos már ezt is eredménynek kell számítani, hogy ez a munka egyáltalán megjelenhetett, szerző).

Nem volt könnyű dolguk e hazafiaknak egy teljesen széttagolt nemzetet, áthidalhatatlannak látszó nemzetiségi problémáival az osztrák uralkodóház, a magyar főúri rendek cselszárnyainak útvesztőjében, az alkotmányosság útvesztőiben egységbetömöríteni, amikor még ott állt a legnagyobb probléma, a vallási megosztottság problémája is, melyet le kellett küzdeni. Az akkori idők un. keresztény felekezetei közötti rivalitás úgy a császári kegyekért, mint saját hitük vagy vallásuk útján való előnyösebb politikai pozíciókért folytatott harca, mégjobban komplikálta a helyzetet és habár esetleg a gazdaságilag egyenlő "osztályba" tartozók meg is egyeztek volna valahogy bizonyos kérdésekben, éket vert közöttük a felekezeti különbség.

Elkeseredetten írja Széchenyi közvetlen a Szabadságharc kitörése előtt a következő sorokat:

"A különféle hitfelekezetek a társadalmi megoszlást még egyes ágaikon is tovább darabolják. Bizonytalannal annyi, de tán több s keserű versengés van pápista és református között, mint gallus és angol között. Sok derék magyar helységnek lakosai, bár egyenesen s karcsún nőttek fel, mint egy fiatal fenyőliget s arcvonásban, állásban s mozgásban, oly rokonok és egyenlők, aránylag kis körökben sem alkotnak szívet egy testet s a kereszt, sokszor egy a mennyországból kirekesztő jelképpé alacsonyítottak le. S a kakas a lelki éberség példázója ellenséges bizalmatlanság cégérévé dísztelenítették. Alig van társaság, egyesület, intézet, mely a felekezeti irigység ördögétől ment lenne s már kezdetekor ne rejtené keblén a halál okát. Legyen kihagyva csak egy felekezet, legyen valamely dolog nem születés és hitvallás, hanem tudomány és észbeli tehetség szerint szerkesztve s a siker – úgy itélem – már lehetetlen! Egyesek világosan látják a honnak pirulásokozó alacsony mibenlétét ahhoz képest, ami lehetetlen, de szavai elvesznek a sok okatlan felekezetnek egymást üldöző vad ordításai vagy pedig csak önhaszontleső nyomorult rimánkodásai között.

A római klérusról, a görög és protestáns papokról egyetsem szólok, mindenkinek saját ítéletére hagyom, hogy eldöntse vajjon sok részre szakított hazánkban szolgálnak-e összetartó ékkövekül vagy sem? – Ki mer a tiszta lelkesítést bátorságával a honi előítéletek seregével szembeállítani s honfitársait éppen ott támadni meg, ahol – mint a nyavalyának a gyökérhelyén – a vágás a legkínzóbb. – Az emberekben fel kell ébreszteni a nemzeti szellemet, népünket fel kell világosítani kötelességeiről és a maga fajiságára és az azzal járó jogokra kell eszméltetni mindenkit!

Lelki erő nélkül nemzet fenn nem maradhat!"

Ilyen zilált és zavaros körülmények között pirkadt ránc 1848 márciusának tizenötödikéje, mely a tetszhalálból felkeltett s talpraállított egy nemzetet, mely átitatódott korának legmodernebb eszméivel s elragadta Európa forradalmi hangulata a zsarnokság lerázására, nemzeti szabadságának és függetlenségének kivívására.

* * *

Láttam már itt emigrációban egyes Jezsuita keblekből fakadó olyan kitételeket, hogy a március 15-ét, mint nemzeti ünnepet ki kellene hagyni a naptárainkból, mert annak már az elindulása is negatívum volt és a kezdet kezdetén magában hordozta bukásának csiráját. Szerény véleményem szerint, a magyar történelemnek még egy, ehhez hasonló dicsőséges napja aligha akad. Akármilyen legitimista szemzőből is hirdetnek ilyen kitételeket egyesek, ez a nap véglegesen és kitörölhetetlenül benne marad e nemzet szívében és lelkében, míg egy magyar élni fog. Ez a nap hozta meg a magyar jobbágy felszabadulását, közel 900 esztendő nyugati "keresztény" importcikk, a feudalizmus rabságából. Ez a nap az emberi szabadságjogok ünnepnapja marad, mert a nemzetet közel 900 év vallási vaksötétségéből, kivezette a modern kor világosságába és e Szabadságharc, bukása ellenére is századokra előre irányt mutatott arra, hogy nincs a földön olyan zsarnoki hatalom, mely legyőzhetetlen lenne, mely zsarnokság elnyomása alól ne lehetne kiutat találni egy nemzetnek, ha annak fiai valóban, egy szívvel – lélekkel, önzetlenül a nemzet javát szolgálják.

AZ V. FEJEZETHEZ FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE:

- Acsády Ignác*: A Magyar Birodalom Története (lásd előbbi fejezeteket).
- Horváth Mihály*: Huszonötév Magyarország Történetéből. Ráth Mór kiadása, Pest, 1868.
- Hóman-Szekfű*: Magyar Történet, Egyetemi Nyomda, Budapest (első kiadás)
- Katolikus Szemle*, Róma 1972.
- Féja Géza*: Visegrádi esték, Szépirodalmi kiadó, Bp. 1974.
- Scheiber Sándor*: Magyarországi zsidó feliratok a III. századtól 1968-ig Budapest, 1960.
- C. A. Macartney*: Hungary and her Successors, Royal Institute of International Affairs 1965, London.
- E. R. Chamberlin*: The Bad Popes, New American Library, 1969, N. Y.
- J. R. Lavreckij*: A Vatikán (ford. Szabó Tamás) Kossuth Kiadó Bp. 1959.
- Leopold von Ranke*: A pápák története, Hungária Kiadó Bp.
- Myran P. Gilmore*: Machiavelli, Washington Square Press. N. Y.
- H. D. M. Spence*: The Church of England, Cassel & Co. London.
- "*Tépjétek le a sötétség bilincseit*" XVIII. századi magyar röpiratok a feudális Egyházzól, Hungária Kiadó Bp. 1950.
- Webb Garrison*: Strange Facts about the Bible, Arlington Press N.Y.
- Mócsy András*: Pannónia a késői császárkorban, Akadémia Kiadó, Bp. 1974.
- Bóna István*: VII. századi avar települések és Árpád-kori magyar falu Dunaújvárosban, Akadémia Kiadó, Bp. 1973.
- Fehér M. Jenő*: Az Avar kincsek nyomában. Magyar Történelmi Szemle kiadása, Buenos Aires, 1972.
- b. Kemény Zsigmond*: Magyar szónokok és státusfédiak, Csengery Antal kiadása, Bp.
- Trócsányi Zsolt*: Wesselényi Miklós, Akadémia Kiadó, Bp. 1965.
- H. Balázs Éva - Makkai László: Magyarország története a késői feudalizmus korszakában, 1526-1790. Tankönyvkiadó, Bp.
- E. H. Dance*: The Ancient and Mediaeval World, Longmans, Green & Co. Toronto, 1940.

Hatodik fejezet – Az 1848–49-es Szabadságharc

A magyarság európai történelmében nincs még egy oly esemény, mely annyi vitára és különböző találgatásokra adott volna okot, mint az 1848-as Szabadságharc. Az ezt követő korszakok igyekeztek ezt a történelmi eseményt a legkülönbébb magyarázatokkal ellátni, mindegyik korszak a saját önző hatalmi pozíciójának alátámasztására igyekezett kihasználni, annak lényegét elhallgatni, az egyes hazafiakat árulónak, míg másokat esetleg kisebb érdemeikkel ugyan, de nagy hőssé tenni. Valahogy 1848 a késői korok szellemi marakodásainak az elsőszámú prédája lett. Mindenki igyekezett valamilyen "tanulást" a saját szája szerint levonni belőle, igyekezett úgy feltüntetni az eseményeket, ahogy azt az éppen uralkodó politikai irányzat céljai megkövetelték.

Bárhogy is magyarázzatják azonban a Szabadságharc jelentőségét és a szereplők cselekedeteit, a lényegen mindez mit sem változtat, mert ennek a Szabadságharcnak az igazi lényege: *a teljes nemzeti függetlenség kivívásában és az ország belső társadalmi berendezkedésének megváltoztatásában* gyökerezett. Az akkori idők nagyhatalmai tisztában voltak vele, hogy ha ez a magyar forradalom, mint belső társadalmi átforgató erő, győzedelmeskedik, akkor saját határaiton belül is, a magyar példa alapján komoly problémákkal kell szembenézniük és a párizsi forradalom, Franciaország után más országokban is győzedelmeskedhet, ami veszélyeztette e nagyhatalmak uralkodó köreinek társadalmi pozícióit. Amennyiben a Szabadságharc sikerrel végződik és képes lesz megszabadulni a Habsburg ház idegen elnyomása alól, ez úgyszintén azt fogja bizonyítani, hogy egy idegen elnyomótól, kellő nemzeti összefogással meglehet szabadulni és egy idegen külföldi kizsákmányoló, azaz imperialista elnyomótól fel lehet szabadítani egy országot éppen abban az időben, amikor az európai nagyhatalmak a gyarmatosításokkal igyekeztek hatáskörüket kibővíteni, minél nagyobb mértékben, más, kisebb népek kárára terjeszkedni azok meghódításával és elnyomásával.

Annak ellenére, hogy a nagyhatalmak ugyan egymás riválisai voltak, ezeket a jelenségeket külön-külön és együttesen meglátták, így a magyar Szabadságharcot már eleve halálraítélték, mint egy igen veszélyes és ragadós példát. A Habsburgok és a Romanovok habár tagjai voltak a "szentszövetségnek", azért igyekezett mindegyik fél ott kijátszani a másikat, ahol arra alkalom és lehetőség kínálkozott. A magyar példa veszélyessége miatt igyekezett a cár a Habsburgok megsegítésére, habár legszívesebben a Habsburg házat megsemmisülve látta volna. Az akkori időkben az igen távol levő angolszász birodalom sem maradhatott ki ebből a játszmából és igen nagy érdeklődéssel figyelte a magyarországi eseményeket. Jóllehet, hogy Anglia számára bizonyos előnyökkel járt volna a Habsburgok gyengítése, világpolitikai befolyása, de ennek ellenére nem állt teljes erejével a Szabadságharc mellé, sőt azt szabotálta, ahol lehetett befolyásával a Szabadságharc leverésére, a forradalom eredményeinek megsemmisítésére szövetkezett, elsősorban az oroszokkal, majd a Habsburgokkal. Jóllehet egyesek azt állítják, hogy az angolszász külpolitika megszemélyesítője lord Palmerston, – "a magyarok jóakarója és barátja volt, de reálpolitikai okokból nem akadályozhatta meg a magyar szabadságharc leverését". –

Ez a "reálpolitika" tulajdonképpen Palmerston un. hatalmi egyensúly politikájában nyilvánult meg, mely politika lényege:

– "Szűklátókörű politikára vallt azt feltételezni, hogy ez vagy az az ország Anglia örök szövetségese vagy állandó ellensége. Nekünk nincsenek örök szövetségeseink és nincsenek állandó ellenségeink. A mi érdekeink örökkön tartók és állandók, és a mi kötelességünk, hogy ezeket az érdekeket kövessük". – Majd egy más helyen azt mondják erről a reálpolitikáról, hogy:

– "A hatalmi egyensúly politikának, a mi politikánk sarkkövének lényeges eleme volt, hogy az egyik a másik iránt ellenséges legyen . . . ez volt a palmerstoni korszak". –

Tekintettel arra, hogy nálunk magyaroknál az idegen imádat, évszázadokra visszanyúló nemzeti betegségnek számít és sajnos még ma is tart, csak még senki nem tudta megérteni vagy

megmagyarázni az un. "anglomániánkat" például, mert az angolszász külpolitika soha sehol és semmikor a történelem folyamán még egy hajszájnýt sem tett a magyarság nemzeti érdekeiért vagy a magyarság nemzeti erejének növeléséért, de a magyarságot mindig egy alacsonyabbrendű, becslésére nem méltó nemzetnek tartotta. Jelen tanulmány célja éppen az, hogy ezt az angolszász külpolitikát vizsgálja meg és valóban az olvasó alkossa ki a saját véleményét, hogy milyen "jóindulatról" beszélhetünk Magyarország irányába az angolszász külpolitikát illetően.

Az angol külpolitika, Nagy Péter óta leghűbb szövetségesét az oroszokban látta, úgy az ausztriai Habsburg ház, mint a porosz militarista törekvésekkel szemben, éppen ezért az európai riválisok féken tartására és figyelmük lekötésére mindig támogatta a cári követeléseket és a nemzetközi arénákban közvetve vagy közvetlenül, de nyílt oroszbarát politikát folytatott.

Amíg a magyar honvédség életét áldozva harcol hazája felszabadításáért 1848-ban, Palmerston "boszorkánykonyhájában" keverik-kavarják az amúgyis bonyodalmas politikai állapotokat. Az alanti három különböző levél a legékesebb bizonyítéka ennek a magyarok iránti "baráti" politikának

Palmerston a következő levelet intézi Ponsonby ausztriai követéhez 1848. szeptember 29-én; (tartalmi kivonat)

"Ponsonby jelentésére válaszolva, - mely a magyar országgyűlés és birodalmi gyűlés közti ellentétekről tudósít, megállapítja Palmerston, hogy nagyon kíváncsian lenne, ha az osztrák kormány olyan politikát folytatna, amely az osztrák birodalom széthúzó elemeit, - szétbomlással fenyegetve jelen pillanatban a birodalmat - szorosabb és biztosabb egységben tartaná. De ilyen eredményt nem lehet csupán erőszakkal elérni ahogyan azt a bécsi udvarban egyesek elképzelik."

Ugyanakkor 1848. október 17-én Buchanan szentpétervári angol ügyvivő a következő jelentését küldi Palmerstonhoz az oroszországi orosz haderő mozgólódásairól: (tartalmi kivonat)

"Buchanan azzal a kérdéssel fordult de Rohovhoz, tudja-e ő, miért tart a cár ekkora hadsereget együtt, s vajon mit gondol, milyen hatással volna Őfelsége politikájára, ha a legutóbbi bécsi események szerencsétlenségre, általános anarchiához vezetnének Ausztriában, de Rohov véleménye szerint, ha Bécsben kikiáltanák a köztársaságot és olyan zavargások fordulnának elő Galicia határában, melyek Lengyelország békéjét veszélyeztetnék, Őfelsége elérkezettnek tartaná az időt, hogy saját országa érdekében beavatkozzék. A cár Európa szemében igazolva lenne, ha a rendelkezésre álló eszközökkel határaitól a demokratikus behatásokat eltávolítaná."

(Kossuth mindezekről a tervekről tudott Petrarsevszki-vel való kapcsolatainak következtében, éppen ezért nem kockáztathatta meg Bécs elfoglalását, amit viszont Görgey-vel nem közölt, mert akkor a hírforrást, vagyis a szabadkőműves kapcsolatokat is közölni kellett volna, így Kossuth, tekintélyében bízva, nem magyarázkodott, hanem csak utasított, ami mai szemmel nézve lehet, hogy hiba volt, de azokban az időkben, aki nem tartozott a szabadkőművesek közé, az megbízhatatlannak számított, biztonsági okokból, ami érthető és elfogadható magyarázat.)

Ugyanakkor 1848. október 31-én Buchanan Palmerstonnak beszámol Nesselrode orosz külügyminiszterrel folytatott beszélgetéséről, melyről a következőket jelenti: (tartalmi kivonat)

"Nesselrode összefoglalóul azt mondotta, hogy a jelenlegi forradalmi doktrínákkal szemben a legmesszebbmenően a rendet kell támogatniok. Legkomolyabb kívánságuk és óhajuk, hogy Nagybritannia együttműködjék velük a forradalomnak elhárítása érdekében, minthogy az a brit kormány és a cár szemében egyaránt visszatartó."

Tehát még mielőtt a Habsburgok felkérték volna a cárt a beavatkozásra, az oroszok már erősen készülődtek és csak az okokat keresték a beavatkozásra. Ugyanakkor erősen tapogatóznak a törökök felé is, egy esetleges invázió esetén, a török álláspont döntő befolyással lehet a beavatkozás kimenetelére melyről az alábbi dokumentum szól: (tartalmi kivonat)

"Ali pasától nyert bizalmas közlés szerint az ausztriai szerbek egyaránt elégedetlenek a bécsi és magyar kormánnyal; el akarnak szakadni a császártól, és vagy török Szerbiához akarnak csatlakozni a Porta fennhatósága alatt, vagy teljesen Oroszország karjaiba akarják vetni magukat. A hírt a Portára a belgrádi pasa és a szerbek hozták. Ali pasa - miután zavarban van egy olyan alternatíva előtt, mely egyrészt az Ausztriával való háború lehetőségét rejt magában, másrészt Oroszország felől fenyeget veszéllyel, tanácsért fordult Canninghez. Tanácsot elméletileg könnyen lehet adni, de tekintetbevéve az osztrák birodalom jelenlegi, szerencsétlen, zavarokra és szétbomlásra mutató jeleit, csak nagy nehézségek árán lehetne megfogadni."

1848. november 25-én Ponsonby már az alábbi jelentését küldi Palmerstonhoz: (tartalmi kivonat) a bécsi hangulatról:

"Sokan azt a meggyőződést vallják, hogy Anglia a háborúban saját érdekében előbb vagy utóbb részt fog venni . . . Biztosak abban, hogy az angol érdekek, az angol államférfiakat az ő oldalukra állítják . . . Tudják, hogy az orosz cár háború esetén a legerősebb támogatást fogja nekik nyújtani . . . A Kossuth pártja elleni magyarországi támadás azonnal megindul. Az osztrákok több mint 100.000 embert vetnek be. Valószínűleg sikerük lesz a magyarok e frakciója ellen, s ha ez bekövetkezik, akkor Magyarország minden erőforrása is rendelkezésükre áll majd."

De az angol álláspont bizonyítására szolgáljon talán az egyik legékeesebb bizonyíték, mely Lord Eddisbury választát tartalmazza Palmerston megbízásából Szalayhoz, Kossuth kereskedelmi kapcsolatokat felajánló levelére: (tartalmi kivonat) 1848. december 13.

"Eddisbury lord nyugtázza Szalay levelét és válaszul közli, hogy legnagyobb sajnálatára Palmerston őt nem fogadhatja. A brit kormánynak Magyarországról, csak, mint az osztrák birodalom szerves részéről van tudomása; így mindennemű közleményt, melyet Öfelsége kormányának kívánnak tenni Nagybritannia és Magyarország közti kereskedelmi kapcsolatokra vonatkozóan, az osztrák császár brit udvarhoz kinevezett képviselőjének, Koller bárónak útján kell benyújtani."

Szalay méltatlankodó és helyreigazítást követelő levelére, ugyancsak Eddisbury lord válaszol 1848. december 19-én: (tartalmi kivonat)

"Palmerston megbízásából Eddisbury ismételten közli, hogy a brit kormány nem vehet tudomást azokról a Magyarország és az osztrák tartományok között fennforgó belső kérdésekről, amelyekre Szalay hivatkozik. A brit kormánynak Magyarországgal, csak mint az osztrák birodalom egy részével van diplomáciai kapcsolata és így Magyarországra vonatkozó közléseket csak az osztrák császár londoni diplomáciai testületén keresztül fogad el."

Mindezeket a leveleket azután küldték a Kossuth kormánynak, miután Magyarország már a szabadságharc eredményeként önálló kormánnyal rendelkezett és még a háború nem volt befejezve, de minden bizonnyal, mint ahogy azt a bécsi hangulatról közölt jelentés is bizonyítja, Anglia is szívesen beleavatkozott volna ebbe a háborúba, természetesen az osztrákok és nem a szabadságharc oldalán.

Itt egy kissé el kell térjünk az eredeti iránytól és egy pár sorsdöntően fontos tényezőre kell felhívjam az olvasó figyelmét. Jóllehet, hogy a 48-as Szabadságharc történetével, irodalmával, közel harminc éve foglalkozom több-kevesebb intenzitással, kutatva, hogy mi is történhetett, mi is lehetett tulajdonképpen a dolgok hátterében. Mi lehetett vajon Kossuth és Görgey között a bizalmatlanságnak az alapja, mi lehetett az ok amiért a szabadságharc nagyjai, – nem éppen kedvelték egymást – és mi volt valójában az a tényező, amely úgy a forradalmat, mint a szabadságharcot kudarcba fullasztotta. Ennyi sok év után sem merem, illetve tiszta lelkiismerettel nem tudnék ítéletet mondani, hogy ki volt az igazi hazafi és ki volt az áruló a vezetők között.

A kérdés oly komplikált és bonyolult, melyre a legtisztább és elfogulatlanabb agy sem képes

magyarázatot adni, de lehet, hogy eljön még az idő, amikor talán minden titokról fellebben a fátyol és későbbi korok tudják csak valóban eldönteni, hogy mi is a valóságos tény e sokat vitatott történelmi téma körül.

Féja Géza: "Visegrádi esték" c. könyvében boncolgatja a két ember közötti viszony alakulását, mely viszony alakulása egy tükörképe az egész szabadságharc történetének. Féja Géza vagy nem tudja, vagy inkább azt hiszem, hogy nem írhatta meg a valóságot, csak sejtetni engedni, hogy Kossuthnak titkolni valói voltak nemcsak Görgey, de közvetlen munkatársai előtt is. De Kossuth emigrációs működését vizsgálva világossá válik e titkolózásnak a háttere.

Tudnunk kell azt, hogy a 19. század közepén, a francia forradalom után, Európában az emberi szabadságjogokat, demokráciát, republikánus szellemet, és általában amit úgy neveznek, hogy az "emberi haladás szellemét", azt az akkori szabadkőművesek képviselték. Éppen azért, mert a köztársasági államforma hívei voltak, abban az időben még Angliában sem élvezték a hivatalos kormány támogatását, sőt üldözték is őket. Az akkori titkos szervezeteik, tulajdonképpen saját biztonságuk védelmére szolgált, nem azért, mert valami "rettentő dolgokat" cselekedtek volna. A mai Marxisták, hivatásszerű Marxisták erősen tiltakoznak ez ellen, de ez mitsem változtat a lényegen. Kossuth elég korán kapcsolatba került a szabadkőművességgel és ezeket az ideálokat mélyen magába szívta és őszintén hitte is.

A katolikus egyház már a kezdet kezdetén, a legrémesebb álmokat is túlhaladó mesékkel szötte be a szabadkőműveseket, ezerszer kiátkozta őket az Egyházból, sőt még a protestánsok is visolyogtak ezen gondolatoktól éppen a katolikus propaganda hatására. Kossuth nem állhatott ki nyíltan Magyarország népe elé az 1840-es években és nem kérkedhetett szabadkőműves kapcsolataival, mert még a legforradalmibb híveit is elvesztette volna e szó: "szabadkőművesség", hallatára. Kossuth kapcsolatokat tartott fenn nemcsak az angliai, de még az oroszországi szabadkőművesekkel is. Mivel a cári pogromok erősen sújtották az oroszországi zsidóságot, a legtermészetesebb dolog volt, hogy az oroszországi szabadkőművesek között sok volt a zsidó aki minden abszolutizmusnak ellenségévé vált. Így főleg a keleteurópai, de leginkább az oroszországi szabadkőműves mozgalmat egyszerűen, egy zsidó mozgalomnak bélyegezték, holott ez nem felelt meg a valóságnak. Mintahogy a későbbi időkben a bolsevizmusban látták az oroszországi zsidók a felszabadulásukat, így tömegével és minden erejükkel támogatták azt, mígnem az egész bolsevik megmozdulást róluk nevezték el "júdeobolsevizmusnak".

Kossuth esetében a helyzet egészen más volt. Kossuth nem dicsekedhetett szabadkőműves elveivel, sőt azt titkolnia kellett. Ennek következtében nagyon sok dolgot el kellett hallgatnia környezete előtt és ez környezetét bizonyos bizalmatlansággal töltötte el iránta.

A katona Görgey, a legegyszerűbbnek látta azt, hogy erős és ütőképes hadserege élén, miért hadakozzon Magyarországon az osztrákokkal, amikor Bécs felé nyitva áll az út, különösen akkor, amikor a bécsi hangulat olyan volt, hogy a polgárság részéről ellenállásra nem is kellett számítani. Éppen ezért úgy döntött, hogy Bécset elfoglalja és azután nem lesz probléma az osztrákokat Magyarországon felszámolnia. Ha Bécs elesett, Budát feladják az osztrákok. Kossuth, aki kapcsolatai révén sokkal több információval rendelkezett mint bárki más az országban, tudta, hogy már 1848-ban készek voltak az oroszok a beavatkozásra, de azt is tudta, hogy Anglia is hajlandó lesz a Habsburg ház védelmére kelni, különösen a szabadkőműves irányzatok akadályozása érdekében. Így könnyen elképzelhető Görgey felháborodása és Kossuth-tól való elidegenülése, amikor a kormánytól azt a parancsot kapja, hogy hagyjon fel a bécsi hadjárat tervével és vonuljon Budára. Kossuth soha nem magyarázta meg Görgey-nek, hogy miért? De elképzelhető e nagyszerű hadvezér elkeseredése és kiábrándulása, amikor a leglogikusabbnak látszó és legkönnyebben végrehajtható katonai hadműveletét egyszerűen, minden indoklás nélkül megállítják.

Meg kell itt említsem még azt is, hogy az akkori időkben, az európai szabadkőművesség ideálja a köztársaság volt, mint államforma. Ezt viszont régi történelmi hagyatékokból merítették és az akkori idők politikai mozgatóerejének ez az ideál állt a háta megett, mely "március Idusa" nagy gondolatában foglalódott össze, minden egyeduralkodás, tirranizmus megszüntetése és felszámolása

érdekében, mely tulajdonképpen Július cézár, i. e. 44. március 15-én történt meggyilkolásának tényében gyökerezett. A pesti forradalom 1848-ban kitörhetett volna már március elején, vagy éppen március 14-én vagy 16-án, de az egész politikai megmozdulás célzatosságát, tudatosságát éppen március 15-e vagyis Július cézár meggyilkolásának dátuma, illetve napja fejezte ki. Jóllehet, hogy a politikai lényeg éppen e dátum miatt eléggé kidomborodott és megszületett a "nagy magyar március Idusa", de éppen ez rettentette meg az összes uralkodóházakat a magyar forradalommal kapcsolatban. Így teljesen érthető, hogy úgy az osztrák, orosz, mint az angol uralkodóház mind, Julius cézár szerepében látta megtestesülni saját magát, így végpusztulásukat is. Tehát minden erővel összefogtak a magyar forradalom eltiprására, mert Julius cézár rémképe mintegy történelmi beteljesedésként lebegett, Damocles kardjaként fejük felett. Ettől rettent meg a klérus is és igen kevés kivétellel teljes erejével az uralkodóház mellett foglalt állást, a magyar forradalom eltiprására és megsemmisítésére, amint azt a későbbi idézetekből látni is fogjuk. Jóllehet, hogy a Pilvax-ban és szerte az országban nagyon sok, a forradalomért lelkesedők között fel sem merült március 15-e és Julius cézár, valamint a köztársaság eszményképe: Brutus, között az összefüggés. Fogalma sem volt e nap, március 15.-e valóságos jelentőségéről és szimbólumáról, őket csak egy érdekelte, végre történjen már valami, az amúgyis robbanásig feszült légkörben. Így éppen ez a távoli, történelmi jelentőségű nap is közrejátszott szabadságharcunk elbuktatásában, illetve okaiban.

De mindezekről tisztább képet kapunk, ha bepillantunk (Edith Star Miller) Lady Queenborough: "Occult Theocracy" c. könyvébe, ahol egy Tuscania-i szabadkőműves: Adriano Lemmi történetéről írja a következőket:

"Végezetül is 1849-ben Lemmi viszontagságai megszűntek, mert Lemmi angol szabadkőműves barátai egy ajánlólevéllel a nagy Magyarhoz, Kossuthoz küldték, aki Konstantinápolyba kényszerült menekülni saját hazájából a közhangulat bosszúja elől. Hogy megmentse Lemmi-t a további szenvedéseitől, Kossuth a szolgálatába fogadta, elég alacsony fizetéssel, de az idő múlásával és szorgalmával kiérdemelte Kossuth teljes elismerését és az titkárává nevezte ki, Mazzini (egy másik olasz szabadkőműves) javaslatára. Mikor Kossuth az Egyesült Államokba utazott 1851-ben, Lemmi-t is magával vitte. - A francia hatóságok nem engedték meg Kossuthnak, hogy ott partraszálljon, így tovább folytatták útjukat Amerika felé. Amerikába érkezésük után, Kossuth-ot, a 133-as számú nagypáholy tagjává választották Cincinnati-ban. Napoleon Lajos herceg, az akkori francia köztársaság elnöke 1851. december 2-án bejelentette reformterveit, akkor Lemmi elérkezettnek látta az időt, hogy visszatérjen Európába és Londonban csatlakozott Ledru Rollin és Mazzini-hez, hogy Olaszországban megszervezzék a szabadkőműves ifjúsági mozgalmat. Ekkor vált el Lemmi végleg Kossuth-tól."

Ha csak egy kicsit is elgondolkozunk ezen a pár soron, nagyon könnyen rájöhetünk, hogy "Kossuth apánk" bizony igen nagy nemzetközi tekintélynek örvendett a szabadkőműves körökben, amikor oly nagynevű szabadkőművesek, mint például Lemmi is, az emigrációba kényszerült "hazátlan" Kossuth pártfogására volt utalva. Mindezt azonban a szabadságharc alatt nagyon kevesen és csakis az igazán beavatottak tudták Kossuthról, míg a közvetlen környezete is értetlenül és gyanakodva nézte, figyelte vagy hajtotta végre utasításait.

A Monarchiás időkben a nemzet e nagy fiáról, amikor "halálos bűnnek" számított a szabadkőművesség a katolikus propaganda jóvoltából, természetesen nem lehetett ezeket a dolgokat nyilvánosságra hozni, mert a "szent" Kossuth-ról, hogy is derülhetett volna ki, hogy szabadkőműves volt. Az 1945 utáni időkben, amikor Magyarországon betiltották a szabadkőművességet, Kossuth-ot valami más népi "nimbusszal" kellett körbefonni, mert csakis a "szovjetember" példája volt a mérvadó és a nagy nemzeti hős, aki a "nemzet atyja" címet viselte, nem lehetett egy félburzsoá, polgári színezetű nemzetközi kapitalista szellemtől inspirálva, mint a szabadkőművesség ideálja. Nagyon sok vitát, félreértést és félrevezetést lehetett volna elkerülni azzal, ha bármelyik politikai rendszerben lett volna annyi őszinteség és bátorság, hogy feltárja a nemzet, a nép előtt az igazságot Kossuth-ot illetően és így elmaradhatott volna a Görgey körül folyó évtizedeken át tartó rágalom vagy kritika hadjárat, mely még ma is tart.

Féja könyvének megjelenése után újból fellángolt a "Görgey vita" de itt sincs szó a lényegről

valójában. A 48-as probléma egyik legjobb szakértője, Andics Erzsébet is megszólalt, mintegy pontot téve a vitára az Otthon megjelenő: KRITIKA c. folyóirat 1974. októberi számának 12. oldalán: "Néhány megjegyzés a Görgey vitához", az Aradi Tizenhárom emlékére cím alatt, mely cikk az alábbiakban olvasható:

"A Görgey Artúr történelmi szerepével kapcsolatos vitában – amelyet Fekete Sándornak a "Kritika" 1973. szeptemberi számában megjelent cikke lobbantott fel – ismételten hivatkozás történt nemrég felfedezett levéltári anyagokra, amelyek azt bizonyítják, hogy az 1849 nyár végén kialakult helyzetben a Schwarzenberg-kormány, a magyarországi hadjárat mielőbbi befejezése érdekében, kész volt a "felkelés vezetőinek", ideértve a honvédhadsereg törzs- és főtisztjeit, tehát tábornokait is, szabad elvonulást biztosítani. Ezt keresztülhúzta Görgeynek mind az osztrák mind az orosz fél számára váratlan, s mint kitűnt, elsietett feltétel nélküli fegyverletétele és ezzel utat nyitott a féls megtorlásnak. A vita során ennek a tényét Galambos Lajos "illúzióknak" minősítette, Varga János pedig – cáfolhatatlan kormánydokumentumokról lévén szó – azok értékét "leszállítani" tartotta feladatának.

Elnézést kell kérnem, hogy noha a vitatkozók – mind a két oldalon – megőrizték a legszigorúbb hallgatást az említett dokumentumok lelőhelyének, nyilvánosságra hozatalának stb. közelebbi adataira vonatkozólag, én kénytelen vagyok a rejtelmes (?) névtelenségnek a falát áttörni, hogy az említett történelmi adatokat – ezekre a vitában Fekete Sándor hivatkozott – a hitelességét igazoljam.

Nem a Görgey-kérdés egészéhez akarok tehát ez úttal hozzászólni. Egyrészt, mert álláspontomat már néhányszor kifejtettem, másrészt, mert az a tapasztalatom, hogy az újra és újra megújuló kísérletek a "perújításra", azaz Görgeynek tragikus nemzeti hőssé avatására mindmáig nem tudták lényegbevágóan megváltoztatni a széles nemzeti közvélemény ítéletét e kérdésben; sem annak konkrét történelmi, sem a – mondhatnám – örök emberi vonatkozásban. Ilyenformán a kérdés érdekessége úgy látszik tényleg nem utolsósorban abban van, hogy az egyes történelmi korszakban kik azok, akik a rehabilitálási kísérleteket meg-megújítják.

* * *

A hatvanas évek elején, az 1848-49-es magyar forradalommal foglalkozó osztrák minisztertanácsi jegyzőkönyvek, Schwarzenberg hátrahagyott iratai stb. tanulmányozása során találtam rá a bécsi Haus-Hof und Staatsarchivban azokra a kormányiratokra, amelyek tanúsítják, hogy az osztrák kormány magának Schwarzenberg miniszterelnöknek a javaslatára kész volt a "lázas" katonai vezetőit széles körű amnesztiában részesíteni. Először 1964 szeptemberében a Magyar Tudományos Akadémián tartott felolvasó előadásomban számoltam be erről. Majd részletesebb feldolgozása több helyen is megjelent.

Az első ilyen irat Schwarzenberg Félix miniszterelnök 1848. augusztus 15-i előterjesztése a császárhoz: Haynauk sürgősen kormányutasítást kell adni, hogy a magyar honvédsereg minden jel szerint küszöbönálló fegyverletételei javaslatára milyen választ adjon. Az "adandó engedmények" között, amelyeket Schwarzenberg felsorol, a leglényegesebbek: "a felkelés vezetői (Anführer), úgyszintén mindazok a tisztek, akik azt óhajtják, meghatározott időn belül akadálytalanul külföldre távozhatnak"; "meglehetősen enyhe igazolási feltételek megállapítása azon tisztek számára, akik az országban akarnak maradni . . ."

A második dokumentum az e tárgyban másnapra összehívott minisztertanács határozata. Ez a Schwarzenberg által benyújtott javaslatot egyhangúlag elfogadta, némileg konkretizálva azt: "A felkelő tisztek vezetői, akik külföldre akarnak távozni, ezt lehetőleg rövidre szabott határidőn belül a legközelebbi eső határon át tehetik meg . . . Azokat a tiszteket, akik régebben nem szolgáltak, vagy csak a háború alatt lettek tisztek, egyszerűen, el kell bocsátani."

A harmadik dokumentum Schwarzenberg augusztus 16-án kelt második felterjesztése az uralkodóhoz. Ez a kormány immár meghozott határozatát tartalmazza annak a sürgetésével, hogy a császári jóváhagyás után Haynaut "amilyen gyorsan csak lehetséges, el kell látni a fentieknek megfelelő utasításokkal."

Mi tette a fenti elhatározásokat semmivé? Tény ugyanis, hogy az osztrák minisztertanács augusztus 20-án új határozatot hozott; ez mint ismeretes, a következőkre utasította Haynaut:

"A lázadók valamennyi vezetőjét és törzstiszjtét le kell tartóztatni és azonnal meg kell indítani ellenük az eljárást. A többi tiszt közül mindazokkal, akik a lázadás kitörése előtt a cs. k. hadseregben szolgáltak, századostól lefelé (azaz ebben az esetben nemcsak a törzstisztekkel – A. E.), hasonló módon kell eljárni."

Ezt az utasítást küldték el Haynaunak miheztartás végett.

Mi tette az augusztus 16-i kormányhatározatot semmivé? Ennek magyarázata, hogy mikor az osztrák kormány tárgyalni készült a magyarokkal és kész volt jelentékeny engedményekre, még nem volt tudomása arról, hogy Görgey már augusztus 13-án Világosnál a cári hadsereg előtt feltétel nélkül letette a fegyvert. Ennek hivatalos híre – mint az pontosan megállapítható – csak augusztus 18-án érkezett meg az osztrák fővárosba. A világosi kapituláció "feleslegessé tette az osztrák kormányzat számára a tárgyalásokat és engedményeket."

Anélkül, hogy az 1849 nyárvégén kialakult helyzet részletes ismertetésébe itt belemennénk, csak futólagosan soroljuk fel az egyébként nagyon is figyelmet érdemlő körülményeket. Ilyenek voltak: a két – az osztrák császári és az orosz cári – hadsereg közötti összhang hiánya mellett a magyarországi hadjárat nem várt elhúzódása. Ez Bécs számára annál veszesebb volt, mert Miklós cár nem titkolta azt a szándékát, hogy seregeit még a tél beállta előtt visszahívja, amint azt az osztrák követ Szentpétervárról már július végén jelentette. "Máskülönben a betegségek és az utak járhatatlansága miatt elpusztult a sereg fele" – közölte ebbeli aggodalmait a cár Paskieviccsel is.

Legújabb történelmi kutatások a magyar népi ellenállás fellángolásáról számolnak be 1849 júliusának-augusztus első felének kritikus napjaiban: erről a többnyire magyar arisztokratákból verbuválódott, császári biztosok jelentései is tanúskodnak az ország majd minden részéből. "A magyarok vad mongol fanatizmusa újabban kezd félelmetesen fellángolni" - panaszolja az osztrák "Presse" 1849. augusztus 15-i száma.

Végül, de nem utolsósorban súlyos teherként nehezedett a Habsburg-birodalom vezetőire a megoldatlan helyzet Ausztria itáliai tartományaiban . . .

Mindezekből következik, hogy nem érthetünk egyet Varga Jánosnak azzal a véleményével, hogy a Haynau és Paskievics közötti féltékenykedés és előbbi hamis híresztelése hatására született meg az augusztus 16-i minisztertanácsi határozat. Azzal pedig még kevésbé, hogy a kormány határozata "Haynaura nem volt kötelező erejű. Haynau teljhatalommal felruházott főparancsnok volt . . . a minisztertanács csak javaslatot küldhetett neki és nem előírást."

A bécsi kormányzat, mint fentebb láttuk, a magyarországi cs. hadsereg főparancsnokának adott teljhatalmat nem értelmezte úgy – és ez természetes –, hogy a birodalom további sorsa szempontjából oly nagy fontosságú Magyarország pacifikációjának döntő jelentőségű állampolitikai kérdésben nem ő, a kormány és a császár, hanem báró Haynau határoz. Mint ahogy Velence kapitulációjának a feltételeit – a tárgyalásokat Milánóban Bruck miniszter folytatta – sem bízta az itáliai hadsereg ugyancsak tejhatalmú főparancsnokának, Radetzkynek a belátására, noha az ősz marsall mérhetetlenül nagyobb tekintélynek és bizalomnak örvendett az udvari és kormánykörökben, mint Haynau.

Nem kevésbé elfogadhatatlan az az állítás, hogy akármilyen határozatot hozott a kormány, Haynau úgysem engedelmeskedett volna.

Schwarzenberg Félix kormányát, mint ismeretes, nem abból a fából faragták, hogy határozatait Haynau egyszerűen félretehette volna. Teljhatalmat valamely polgári vagy katonai személynek mindenkor az állami főhatalom, a kormány, az államfő ad, és azt el is veheti belátása szerint. Haynaunak - fogcsikorgatva bár - de bele kellett törődnie "teljhatalmának megcsonkításába" (Károlyi Árpád kifejezése) még alárendeltebb kérdésben is. A minisztertanács augusztus 31-i ülésén kimondta

Magyarországra vonatkozóan, hogy "semmilyen halálos ítélet nem hajtható végre, ha . . . itt a minisztertanácsban jóváhagyást nem nyert."

Nem arról van szó - mint azt e kérdéssel foglalkozó tanulmányunkban már kifejtettük -, mintha a forradalom és szabadságharc vereségéért, amelyet számos súlyos külső körülmény és belső ok idézett elő, Görgeyt akarnánk megtenni az egyedüli felelősnek mondhatni bűnbaknak. Görgey nagyfokú "sietsége", amellyel a temesvári csatavesztés hírére Világosnál letette a fegyvert, nemcsak az ő egyéniségéből és jelleméből következett; türelmetlenül várta a küzdelem befejezését már az egész "Békepárt", azaz a birtokos nemesség zöme. . . A társadalmi háttér, a társadalmi gyökerek kellő számbavétele azonban nem homályosíthatja el Görgey egészen kizárólagos személyes felelősségét azért, hogy mellőzte a kötelező legelemibb körültekintést és megfontoltságot, hogy szinte pár óra alatt döntött - amely sietséget a körülmények egyáltalában nem igazoltak -, és kalandori felelőtlenességgel odadobta az ország sorsát, hős fiainak életét a teljesen indokolatlanul nagylelkűnek tartott cári szoldateszka lábai elé. "Lehetetlen nem hálásnak lennünk Görgeynek" - írta Paskievics Haynaunak, bejelentve neki a világosi fegyverletételt. Görgeynek elemi kötelessége lett volna minden lehetséges utat és módot felhasználni, egyszóval "eget és földet" megmozgatni, hogy amennyiben elhatározta, hogy leteszi a fegyvert, azt kikerülhetetlennek tartotta, úgy az a viszonyokhoz és lehetőségekhez képest minél kevésbé fájdalmas feltételek között történjen.

Görgey személy szerint és közvetlen felelős azért, hogy az ország szabadságát fegyverrel védelmező hazafiak előtt el lett zárva a szabad elvonulás lehetősége. Ezt megkapták a velenceiek: a felkelők augusztus 22. és 25. között szabadon elvonulhattak. Ez egybeesett azzal, hogy az augusztus 23-án - a Világosnál magukat megadó honvédtábornokokat az osztrák csendőrök az orosz táborból egyenesen az aradi várba vitték. De a velenceiekéhez hasonló feltételeket értek el Komárom védelmezői is – hosszú hetekkel Világos után, mert Klapka nem bizonyult Görgeynek és nem is hallgatott utóbbi ismeretes felszólítására, hogy adja fel a várat.

Amikor – ígéretünkhöz híven – megelégszünk a fenti konkrét történelmi tény tisztázásával, ez nem jelenti, hogy egyébként egyetérténénk mindazzal, ami a rádió 1974. március 27-i és április 8-i adásában e kérdéssel elhangzott és amit "Beszélgetés a Görgey kérdéssel" címmel a "Kritika" ez év júniusi száma nyomtatásban is hozott. Azzal ti., hogy az írónak természetesen "könnyebb a lelkiismerete", mint a történésznek, hogy a történelmi felelősség keresése "a közép-kelet-európai régiókban élő ... kis népek ... kompenzációs igénye" csupán stb. Különösen nem tudunk egyetérteni azzal, hogy revízió alá veszik a marxista történetírás ama fundamentális megállapítását, amely szerint a Béke-párt és a mögötte felsorakozó birtokos nemesség zöme 1849 elejétől fogva fokozatosan mindinkább ellenforradalmi tényezővé vált. (Hasonló átcsoportosulása a politikai erőknél a polgári forradalmak során egyébként nem volt csupán magyar jelenség.) A Béke-párt tervei az országgyűlés fegyveres szétverésére, bonapartista katonai diktatúra létrehozására – sok más egyéb mellett – ezt bizonyítják.

Görgeyt – egyes nézeteltéréseik ellenére – alapjában a Békepárt katonai reprezentánsának tekintjük; ez határozza meg helyét 1848-49-es forradalmunk és szabadságharcunk történetében.

ANDICS ERZSÉBET

* * *

MEGJEGYZÉS: Sajnos, de nem tudok itt megjegyzés nélkül tovább menni, Andics Erzsébetnek a következő kitételére, a fentiekből:

"Különösen nem tudunk egyetérteni azzal, hogy revízió alá veszik a marxista történetírás ama fundamentális megállapítását stb. stb."

Nos ez a "marxista" megállapítás, amely bizony komoly kétségeket hagy maga mögött, Marxnak, a magyar forradalomhoz fűződő viszonyáról. Görgey, augusztus 13-án tette le a fegyvert Világosnál. Tehát augusztus 13-án hivatalosan végetért a szabadságharc és ránk köszöntött a megtorlás korszaka. Néhány nappal később, 1849. augusztus 17-én, Marx a következő levelet írta

Engelsnek, ill. e levélnek a reánk vonatkozó része a következő:

" – Hamey és Palmerston látszólag jóban vannak. A Londonban megtartott legutolsó népgyűlésen O'Connor és Thompson ezredes egy szív, egy lélek voltak. – Ez a gazdasági hadjárat a hűbériség és a szent szövetség ellen, kiszámíthatatlan hatású. Magyarország pompás. De hát ez a tetves Poroszország? Mit szólsz hozzá? ... stb... stb. . . ."

Vagyis, a már korábban említett szabadkőműves és marxista felfogások közötti ellentéteket mutatja meg ez a levél a maga igazában. (Mint azt már előbb is említettem, ezek a megállapítások a XIX. század közepére vonatkoznak.) 1849. augusztus 17-én, Kossuth már Törökországban van, a szabadkőművesek teli reményekkel kivívott forradalma és a magyar nép szabadságharca eltiporva, kiszolgáltatva az osztrákok és oroszok kényének kedvének, – lelkük mélyéig megrázkódva – gyászolnak. Marx, a nagy "forradalmár" ugyanakkor a magyarországi helyzettel kapcsolatban azt írja: "Magyarország pompás". Így ennek alapján már látható, hogy maga Marx, majd későbbi követői – amint azt látni fogjuk – velünk magyarokkal egyáltalán nem szimpatizáltak és az egész "marxista filozófia" számunkra, semmi jót nem rejtegetett a jövőt illetően. Ennek részletes tárgyalását egy későbbi fejezetben, dokumentálva látni fogjuk.

Bármennyire is igyekeznek ma Magyarországon a "tárgyilagosság" szemüvegén keresztül megítélni Görgey "feltételnélküli fegyverletét" Világosnál, végsőfokon elmarasztalják azzal, hogy elhamarkodta a dolgot és – egy-kettőre – komolyabb megfontolások nélkül döntött, míg a velenceiek akik kitartottak, sőt Klapka, aki nem adta fel Komáromot, kedvezőbb feltételeket erőszakolt ki az osztrákoktól.

Görgey, aki az egész szabadságharc alatt a politikai intrikák főcélpontja volt, elkeseredetten szemlélte az eseményeket, mert amit a politikusok elhamarkodtak vagy elrontottak, azt Görgey-től várták, hogy jóvátegye a hadsereg erejével. Miután a teljes reménytelenség valósággá vált és a szabadságharc elveszett, valóban, mint ahogy Féja írja könyvében:

"A menekvés mindenkor a nép megmaradása. Az önök Szemeréje ehelyett öngyilkosságot hirdetett. A népet súlyos történelmi helyzetben sok mindenre lehet s kell biztatni, de öngyilkosságra sohasem szabad, főként olyanoknak, akik saját biztonságukról bölcs előrelátással gondoskodtak."

Ezek közé a "megszaladtak" közé tartozott Kossuth is és környezetének egy része is, mert menekülésüket már jó előre biztosították, mely kitűnik az alábbiakból is:

"Visszaütés nem érhetne volna őket ezért, hiszen a nagy futás már a lábukban bizsergett. Néhány véres tett bizonyára csak érdekesebbé teszi személyüket külföldi kóborlásaik során, lett volna mivel hencegniök."

Viszont Görgey ezt a "nagy futást" egészen másként ítélte meg:

"Én a vezérlő ember áldozatáról beszéltem önnek, s fenn is tartom, amit akkor mondtam. Ha valaki a nemzet élére áll, s nem bírja teljesíteni, amit ígért, s amiért ezrek sőt tízezrek haltak meg, akkor vállalnia kell az önfeláldozást. Ha így cselekszik, halála bizony megtartó erővé válik, mert nagy eszmét éltet, néha századokon keresztül. De öngyilkosságra buzdítani a népet, s ugyanakkor életben maradni, főbűn, s erre aligha akad bocsánat."

Görgey azonban a valóságot is meglátta, mielőtt a fegyverletétel mellett döntött:

"Mert az oroszok is hívő keresztények voltak, de hagyján, a kormány szent háborút hirdetett, és fegyverbehívott minden épkézláb honpolgárt, holott katonáinkat sem tudta ellátni puskával s karddal. Milyen fegyvert ragadhattak volna kezükbe a parasztok meg a polgárok a kozák lovasság pikája, karabélyá és híres lövészezredeik puskája ellen? Kiegyenesített kaszát? Ásót és kapát? Fejszét vagy husángot? Ám ez sem volt elég. Meghagyták a népnek, ha közeledik az orosz, pusztítsa el az élel, gyűjtsa fel falvait, tegye pusztává földünket."

Végiggondolták ezt a pokolian ostoba tervet? Mi lett volna a kormány rendeletének a következménye, ha a nép végrehajtja? Félelmetes méretű népirtás, a megmaradtak pedig vajon hova futhattak volna? Törökországba?"

" – Mert csak a távoli célt látják, és hisznek saját egyedül idvezítő voltukban. Közben védett zúgok biztonságába húzódnak, reánk bizzák a rögzös, kátyús hadi utat csakúgy, mint a véres mezőt a holtakkal, a fojtottan nyögő és hátborzongatóan följajduló sebesültekkel. A kies távolból azért ők ítélkeznek felettünk, mert nem száguldottunk egyvégtében, ahogyan elképzelték. A mi megszállottjaink! Mentették a hont, vadul forgatták szemüket, és közben elveszítették, mert még történelmi szemmértékkel sem rendelkeztek. Ha pedig a Gondviselés történetesen megáldott vagy megvert valakit a gondolkodás képességével és a valóság mérlegelésének a tudásával, bizonynyal árulónak kiáltották ki, mert nem osztozott szent elragadtatottságukban."

Miután Kossuth és társai külföldre menekültek, Görgey-re hárult minden felelősség a további történelemért. Mintahogy egyes helyeken emlegetik, "Görgey lett az ország diktátora" megjegyzendő, hogy saját akarata ellenére. Mintahogy Görgey maga mondja:

" – Augusztus tizenegyedikén esti kilenc órától voltam diktátor augusztus tizenharmadik napjának alkonyatáig. Nem egészen két napig. Diktátorságnak tekinthetjük ezt? nem!"

De a katonai realitások meglátása mellett Görgey is ember volt és a nagy döntés előtti órákban eszébe juthatott Lahner tábornoknak még Debrecenből, Görgey-hez írott levele:

" – A gyom, mely hazánk lakosai között oly gyakran található, és amelyet irgalom nélkül ki kellene irtani, azon erőlködött, hogy egynémely tevékeny és becsületesen dolgozó tisztességes férfiút meggyanúsítson, hogy ezáltal infamis játékát még nyiltabban űzhesse. E nyomorult banda elől te sem voltál biztonságban, mindent elkövettek, hogy angyalit tisztaságú, a hazáért mindent áldozó lelket a publikum előtt lekicsinyítsék –".

Telve keserűséggel, a kormány és más felelős személyek futását látva Görgey, szemben az orosz hadsereggel, minden politikai tájékoztatás nélkül hagyatva, saját józan belátására és történelmi felelősségére döntenie kellett. A helyzetet felmérve, Világosnál az orosz imperialista erők előtt feltétel nélkül letette a fegyvert.

Most jöhet az utókor, aki könyvek lapjairól, emlékiratokból, különböző politikai nézetekből, de főleg a kényelmes karosszékből, esetleg történelmi intézetek íróasztala mellől szeretne, ill. akar ítéletet mondani egy hadvezérről. aki feltétel nélkül leteszi a fegyvert, amikor a további vérontásnak értelmét egyáltalán nem látja. Arról a krónika ugyan még sehol nem írt, hogy Görgey a saját személyi biztonságát illetően, valamilyen alkudozásokba bocsájtkozott volna a vele szemben álló ellenséggel, de amikor a fegyvert letette Világosnál, ugyanúgy vállalta azt a sorsot, mely a 13 aradi és a többi vértanúra várt. Hogy ez nem következett be, az mondható a Gondviselés közbenjárásának, vagy csodának, de Görgey azzal egyáltalán nem vádolható, hogy saját egyéni biztonsága vagy élete megvédése érdekében határozott Világosnál.

Mint azt már korábban leírtam, ebben a kérdésben dönten, tiszta lelkiismeret szerint nem lehet. Nem lehet márcsak azért sem, mert a mai hazai történelem-szemlélet nem mér egy ugyanazon mércével. Az elmenekült Kossuthot, aki tulajdonképpen az egész helyzet politikai előidézője, megteremtője volt, – az igazi döntés pillanatában, – kibújt minden felelősség alól és egyszerűen otthagyta az országot, saját biztonságának védelme érdekében éppen akkor, amikor a legnagyobb szükség lett volna rá! A karakterek analízise közben joggal feltehetnénk a kérdést, hogy a "nemzet atyja" miért nem állt Világosnál Görgey mellett és várta nemcsak az ország, hanem a saját sorsa beteljesülését is? – Az egyik katona volt, a másik politikus.

A kétféle történelmi mércét az is bizonyítja, hogy harminc évvel ezelőtt, 1944. október 15-én ugyancsak egy történelmi választás előtt álltunk. Választani kellett ugyanúgy, mint Világosnál. Ugyanazzal az orosz imperialista törekvéssel és az azt megvalósító orosz hadsereggel álltunk

szemben, ahol dönteni kellett a feltételnélküli fegyverletétel vagy a harc folytatása, így a biztos halál között. 1944. október 15-ének politikusai, hadvezetői, lehet hogy éppen a világosi példa hatása alatt, határozták el a harc folytatását, amibe belepusztult az ország. A történelmi mérce igazsága semmit sem változott a két történelmi esemény között eltelt 95 esztendő alatt. De változott a politikai szemlélet és változott az emberek erkölcsi felfogása, de a tények változatlanok.

Mindazok, akik Görgey-t elítélik a feltételnélküli fegyverletételért 1849-ben, ugyanazok elítélik azokat, akik 1944. október 15.-e után inkább meghaltak harc közben vagy börtönökben és a bitófákon, mert nem voltak hajlandók elfogadni a feltételnélküli fegyverletétel követelményét. Joggal feltehetjük a kérdést: Melyik mércével mérjük ma? A ma megállapított történelmi mérték ugyanúgy érvényes mindkét történelmi eseményre, függetlenül az uralkodó politikai nézetektől. A reánk kényszerített vagy agymosott irányzatoktól.

Visszatérve e fejezet elején tárgyalt angolszász és orosz együttműködés és szoros kapcsolatok fenntartásának egyes részleteire, a továbbiakban még egy pár igen szemléltető levelet szeretnék bemutatni a teljesség kedvéért.

Buchanan, Anglia oroszországi nagykövete, Nesselrode orosz külügyminiszterrel folytatott beszélgetéséről az alábbi levelet küldte Palmerstonhoz: (tartalmi kivonat Szentpétervár 1849. március 14.)

"A dunai fejedelemségekre vonatkozóan Nesselrode kijelentette, hogy ez bizonyosan nem fog okot adni Nagybritannia és Oroszország közötti ellentétekre. Oroszországnak e kérdésben nincs más érdeke, mint saját határainak védelme. De, – mondotta őexcellenciája, mi nem engedhetjük meg, hogy határaink mentén egy köztársaság alakuljon, s hogyha nem lett volna előzőleg szükség a fejedelemségek elfoglalására, magyar vagy lengyel felkelőknek ezen területekre való betörése esetén elengedhetetlennek tartottuk volna saját biztonságunk szempontjából, hogy beavatkozzunk s megszabaduljunk az ilyen zavargó szándékoktól. – Ha az anarchikus párt kerül uralomra Galiciában vagy a birodalom határán más tartományban, egy orosz haderő azonnal be fog avatkozni a rend érdekében."

Ezt megelőzően Canning, a Konstantinápolyban levő angol követ a következő jelentést küldi Palmerstonhoz 1849. március 13-án. (Tartalmi kivonat)

"A Havasalföldön és Moldvában levő orosz csapatok számát homály fedi. Egészben véve elég bizonyíték van arra, hogy az erdélyi csapatokkal együtt, Oroszországnak nagy és hatalmas serege van a fejedelemségben, hogy számos erősítés érkezett még egészen február közepéig és, hogy az orosz hatóságok szándékosan eltitkolják a számokat. Canning értesült egyik kollegájától arról is, hogy az oroszok a zord tél ellenére, két utat akarnak nyitni Moldván keresztül a kárpáti hegységekbe, rendkívüli erőfeszítésekkel."

Ezzel szemben, mivel az oroszok kizárólag "védelmi" szempontokból vezéreltetnek a magyarországi eseményekkel kapcsolatban, kiderül a pánszláv izgatás a magyarok ellen az alábbi levélből, amelyet Canning küld Palmerstonhoz Konstantinápolyból: (tartalmi kivonat)

"Lüders tábornok parancsot kapott Pétervárról, hogy seregének egy részét küldje Erdélybe az osztrák parancsnokok hívására és kimélet nélkül támadja azokat a magyar vagy osztrák felkelőket, akiket valamelyik fejedelemségben találnak. A Porta tudta nélkül Miklós cár parancsára 10.000 puskát küldtek Szerbiába, részben ajándékképpen, részben eladásra."

Az angol hivatalos levéltárban számos, hatalmas anyag fekszik még el feldolgozatlanul, mely mind a szabadságharccal foglalkozik és Anglia külpolitikáját mutatja meg a magyar szabadságtörekvésekkel kapcsolatban. Erdély elfoglalásakor Bem tábornok az alábbi levelet küldte a havasalföldi angol konzulhoz:

Nagyszeben, 1849. március 12.

Uram,

Csodálkozással veheti tudomásul, hogy az orosz csapatok, melyek bevonultak Erdélybe, fegyveresen merészeltek beavatkozni Magyarország belső ügyeibe. Önt, aki az angol kormányt képviseli, van szerencsém megkérni, hogy tiltakozzék ez ellen a cselekedet ellen, mely a népek jogaiba ütközik.

Bem József.

Röviddel ezután Erdély visszafoglalásakor Bern újabb levelet intéz az angol konzulhoz:

Brassó, 1849. március 23.

Uram,

Miután visszafoglaltuk Erdélyt, szeretném, ha Európa megismerné a magyarországi ügyeket; kérem legyen szíves egy figyelőt küldeni főhadiszállásomra, aki folyamatosan küldené a szükséges tudósításokat az Ön kormányának.

Bem József.

Mondanom sem kell, hogy Bem mégcsak választ sem kapott egyik levelére sem. De mindenképpen biznyságául olvassuk az alábbiakban a híres angol alsóházi vitának a szövegét a magyarországi beavatkozással kapcsolatban, mely egy teljes tiszta képet nyújt az angol, illetve a Palmerston-i angol külpolitikáról, illetve annak Magyarországhoz a szabadságharchoz való viszonyáról.

London, 1849. július 21.

Közlve: Hansard's Parliamentary Debates. House of Commons.

Third Series. Vol. CVII. 786-817. p.

Tartalmi kivonat.

AZ OROSZ BEHATOLÁS MAGYARORSZÁGRA

Mr. Osborne: Ha úgy gondolná, hogy az országnak vagy Európának általában kevésbé érdeke, egyáltalán nem hozná a Ház elé előterjesztését, de mivel tudja, hogy ez ország népe erősen érdeklődik e kérdés iránt, amely nem egyszerűen magyar, hanem európai s mindenekelőtt angol kérdés, elnézést kér, hogy rövid időre még az előterjesztés előtt igénybe veszi a Ház figyelmét. Úgy érzi, igaza van, midőn azt mondja, hogy az országban a magyar ügygel kapcsolatban általános a méltatlankodás, és ezt a méltatlankodást már a Házra is kiterjesztették; de úgy látja, hogy e kérdésre vonatkozóan bizonyos téveszmék uralkodnak egyes tiszteletreméltó úriemberek gondolkodásában. Általában úgy tudták és mondták – valóban a Házban nevetés tört ki, amikor ő szabad és független magyar királyságról beszélt –, hogy Magyarország az osztrák birodalom egyik tartománya. Megismétli a magyar alkotmány független és szabad, soha nem volt az osztrák birodalom tartománya; már 1000-ben, midőn I. István került a trónra, Magyarország független királyság volt; bizonyos körülmények folytán, Anglia különösen érdeklődéssel tekinthet reá, mert 5 évvel az angol parlament megalkotása után, Magyarországnak is megvolt a saját országgyűlése és önkormányzattal rendelkező intézményei, bár nem olyan tökéletes, mint kívánni lehetett volna, mégis a szabadság és az alkotmányosság csiréit hordozta magában. S Magyarország minden időben a szabadságszabadság oázisa volt a despotizmus sivatagjában. 1526-ban egyesült I. Ferdinánd alatt az osztrák és magyar korona, de bár a koronák egyesültek, a magyar királyság megtartotta különálló privilégiumait és Ferdinánd esküt tett, hogy ezeket a privilégiumokat tiszteletben tartja. Mária Teréziának is, amikor trónra lépett első cselekedete volt II. Endre dekrétumának megújítása. És mi volt ez a dekrétum? Ez lényeges kérdés főleg azok számára, akik nevettek, midőn Magyarországot szabad és független királyságnak nevezte. A magyarországi Magna Chartát az angol Magna Charta után 8 évvel alkották. S Mária Terézia megesküdtött rá ily módon: "Ha akár én, vagy utódaim bármikor megsértik a magyar nép jogait, megengedtetik, hogy akár Ti, akár utódaitok, ez ígéret birtokában, megvédjétek magatokat, anélkül, hogy lázadóknak minősítenétek." 1790-ben pedig Lipót király tett esküt az alkotmányra; kijelentette, hogy "Magyarország szabad és független ország, teljes törvényhozási és kormányzati rendszerében . . . a királyoknak a magyar nemzeti törvények és szokások szerint kell uralkodniuk." Erre megesküdtött II. Ferdinánd császár is 1848 április 11-én; biztosította a külön

országgyűlés megtartását, a sajtószabadságot. Ezeket az ígéreteket 1848-ban tette és 1849-ben hűtlenül megszegte. Ezek után a bizonyítékok után, mondhatjuk-e, hogy a magyar királyság nem éppen olyan szabad és független, mint a hanoveri, vagy bármely más királyság. Az osztrák udvar hitszegését sohasem mutatták meg teljesen és híven Anglia népe előtt. Ha a tiszteletreméltó úriemberek a múlt történetéhez folyamodnak, meglátnák a hasonlóságot az osztrák udvar magatartása és I. Károly között, aki mindig ígéretet tett a népnek a veszély óráiban s mindig megszegte azokat biztonság idején. Egy másik párhuzam is adódik. Mindnyájan tudnak a királynénak, Henrietta Máriának I. Károlyra gyakorolt baljóslatú befolyásáról; ugyanilyen befolyása van az osztrák udvarban Zsófia főhercegnőnek, Ferdinánd felett, aki egy bábú Metternich és Schwarzenberg kezei között; az eredmény pedig a független és szabad magyar királyság szétrombolására való kísérletek. Az átkos kamarilla intrikáira nem utal már a továbbiakban; de tisztázni kell "a mi ősi szövetségesünk" fogalmát. Az emberek hosszú ideje hallanak erről az ősi szövetségről, de nem értik a jelentését. Ha az "ősi szövetség" alatt azt kell értenünk, hogy ez az ország Metternich vagy Stadion keréktolójává vált, vissza kell utasítania. Ha jól értelmezi ez ország ősi szövetségét, akkor az nem a kamarillával, vagy minisztériummal kötött egyezség, hanem a nép alkotmányos jogaival; és sokkal inkább szükséges az ősi szövetséget Magyarországgal fenntartani, amely az osztrák birodalom kétötödét képezi, ha nagyságát tekintjük, de több mind kétötödét, ha gazdasági erejét és nagy katonai előnyeit vesszük figyelembe, mintha az ősi szövetséget a felbomló osztrák birodalommal tartjuk – hiszen Ausztria különböző népek halmazának csupán elvont fogalma. El hát a Metternich herceg-féle ősi szövetség káprázatával. Azt mondták, nézzétek, hogy bántak régi szövetségesetekkel. Mintha Ferenc József császár követelései a magyar királysággal szemben jogos követelések lettek volna. Nyíltan megmondja Európa színe előtt, hogy Ferenc József császár a magyar királyság bitorlója volt abban az időben. Fenntartja, hogy a magyarországi törvények szerint, akkor, szakszerű kifejezéssel, Ferenc József csak egy "külföldi" volt, s mint ilyen nem foglalhatta el a trónt. Sem de facto sem de jure, nem volt király addig, amíg meg nem koronázták és a megegyezés szerint le nem tette esküjét. Mi volt a magyar alkotmány 3. pontja, amelyet I. Ferdinánd 1596-ban megerősített, s amelyre 1790-ben és később, 1848-ban újra felesküdték? "Magyarország királyát nem lehet az uralkodó kötelességétől felmenteni a nemzet beleegyezése nélkül; az országgyűlésnek kell kineveznie a kormányzóságot a király tehetetlensége vagy lemondása esetén."

Moncton Milnes, Roebuck, Col. Thompson, lord C. Ha-milton és Osborne ismételt felszólalása után

PALMERSTON válasza:

"Abban a néhány megjegyzésben, amelyet úgy érzem kötelességem nemes és tiszteletreméltó barátom felszólalására és a vita során eddig elhangzottakra megtennem, el kívánom háritani elsősorban annak a lehetőségét, hogy bárki abban, amit most mondandó vagyok, az osztrák birodalom és kormány iránt táplált barátságtalan érzelmeket véljen felfedezni. Jól tudom, hogy Öfelsége kormányának és saját személyének, mint e kormány szószólójának, külföldi kapcsolatainkban, felrótták, hogy az európai hatalmakkal való érintkezésben személyi gyűlölet érzései vezetnek bennünket egyik vagy másik hatalommal szemben. Az ilyen feltételezések, akár szóban, akár írásban, bárhonnan is jönnének, ha őszinték, a tudatlanság következményei és ostobaságok ha nem őszinték, másokra hagyom, hogy annak minősítsék, aminek tudják. A legnagyobb oktalanság feltételezni, hogy ennek az országnak a kormányát és ezt az embert, aki jelenleg külföldi kapcsolatainak vezetésével meg van bízva, ez ügyek intézésében más érzés is befolyásolhat, mint politikai meggyőződésének és hazája érdekéről vallott nézetének megfelelő felfogása arról, hogy mi a kötelessége. Azt mondják nekünk, hogy Ausztria régi szövetségesünk. Sokszor hallottuk a "szövetség" és "szövetségesek" kifejezést hajtogatni azoktól, akik nincsenek tudatában annak, hogy milyen hanyag kifejezést használnak, vagy azt, belátom, általánosan elfogadott értelmében alkalmazva, megfeledeztek arról, hogy egy teljesen semmitmondó szóval éltek. Mert mi egy szövetséges? Szövetséges az olyan bizonyos politikai vagy másfajta művelet tevékeny végzésére. De szövetségesnek nevezni egy országot pusztán csak azért, mert baráti viszonyban áll velünk, azt jelenti, hogy olyan kifejezést használunk, amely semmit sem jelent, mert alkalmazható a világon minden olyan hatalomra, amellyel történetesen nem vagyunk hadiállapotban. De Ausztria már régóta

szövetségesünk, mi igen fontos európai tranzakciókban (szerződésekben) szövetkeztünk Ausztriával; s e szövetkezés emléke kétségtelenül minden olyan angol emberben, aki ismeri hazája történetét, tiszteletet kell, hogy ébresszen azon hatalom iránt, amellyel ilyen szövetségben álltunk. Tökéletesen igaz, hogy ezen ismételt szövetségek folyamán Ausztria, teljesen önhibáján kívül, ellenállhatatlan körülmények nyomására, ismételten kénytelen volt eltérni a szövetségtől és kötelezettségeit megtörni. Nem illettük szemrehányással, amiért engedett a pillanatnyi kényszernek; és egy nemes lélek sem gondolná azt, hogy e körülményeknek bármilyen mértékben is csökkenteni vagy gyöngíteni kellene azokat a kapcsolatokat, amelyek előző szerződések megteremtettek a két ország kormánya között. De vannak magasabb és tágabb szempontok, amelyek az osztrák birodalom fenntartását minden angol államférfi gondos figyelmébe kell, hogy ajánlja. Ausztria Európa hatalmi egyensúlyának legfontosabb eleme. Ausztria Európa közepén fekszik, védőbástya idegen beavatkozás ellen az egyik oldalon és támadás ellen a másikon. Európa politikai függetlensége és szabadsága véleményem szerint szorosan összefügg Ausztria integritásával és nagy európai hatalomként való fenntartásával, és ezért bármi, ami közvetve vagy közvetlenül arra irányul, hogy gyöngítse vagy megnyomorítsa Ausztriát, vagy még inkább, hogy elsőrangú hatalomból másodrangú állammá tegye, nagy szerencsétlenséget kell, hogy jelentsen Európa számára, olyat, amelyet minden angol embernek el kell ítélnie és ilyesmi megakadályozni. Ugyanakkor azonban tökéletesen igaz, úgy, hogy az megállapítást nyert, hogy hosszú idő óta Ausztria nem kedvence a liberális pártnak Európában. Ausztriát, politikai irányvonala miatt, a kontinens nagy részén a haladást gátló erőnek tekintik. Sajnos ugyanez a körülmény mások szemében viszont kedvelté tették Ausztriát; és amikor ilyen szónoklatokat hallunk Ausztria érdekében, szeretném figyelmeztetni az osztrák kormányt, ne bízzék túlságosan az effajta kijelentésekben. Ausztria nem úgy nyerte meg közügyeink egyes vezetőinek szeretetét, mint Anglia régi szövetségese a háborúban, mint eszköz, mely Európa közepén elhárít minden kísérletet a hatalmi egyensúly megzavarására, – hanem mint egy hajdani (bár remélem, már nem az) szimbóluma a politikai vagy társadalmi reformokkal szembeni ellenállásnak. Vannak egyesek, akik az országok közti kapcsolatokban nem látnak mást, mint kormányok közti érintkezést - akik egy országot nem politikai súlya, hanem politikai állásfoglalása szerint ítélik meg, - akik az országok közti kapcsolatokat elég bensőségesnek tekintik, ha kormányaik érintkezése udvarias formákban történik. Vannak emberek, akik miután egész életükben csodálták az osztrák kormányt, mert felfogásaik megtestesülésének vélték, végülis a francia kormány híveivé szegődtek, mert úgy gondolták, hogy ez a kormány ugyanolyan mértékben hajlik az önkényuralom elvéhez, és mert csakugyan azt gyanították, hogy a fentemlített kormánynak a szabadság érdekeivel ellentétes szándékai vannak. Az ilyen emberek részéről a "vénasszony" kifejezést hallottuk emlegetni. Közéleti férfiaknak nem szabad az egzotizmusba esniük, és ezért nem fogom ugyanezzel a kifejezéssel azokat illetni, akik azt szájukon kiejtették. Csak annyit mondok, hogy az ilyen emberek magatartása elavult bárgyúság példája. Ami a jelen kérdést illeti, biztos vagyok benne, hogy mindenki, aki hallotta az eddig elhangzottakat - mindenki ebben az országban, aki figyelemmel kísérte a Magyarországon lejátszódó igen fontos eseményeket - érezni fogja, hogy nemes és tiszteletreméltó barátomnak nem lett volna szüksége arra, hogy elnézést kérjen, amiért Anglia Parlamentjének figyelmét olyan tényekre hívja fel, amelyeknek hatásuk van Európa politikai elveire és igen nagy jelentőségük van az általános európai hatalmi egyensúly szempontjából. A Ház nem fogja elvárni tőlem azt, hogy követve a ma felszólaltakat, bármilyen irányú bírálatot gyakoroljak az osztrák kormány és a magyar nemzet között. Magyar nemzetet mondtam, mert a nemes Lord, Tyrone képviselőjének állításai ellenére, értesüléseim alapján szilárd meggyőződéseim – és nem mondom, hogy nem tévedhetek – hogy ebben a háborúban Ausztria és Magyarország között, a magyarok oldalán van abban az országban az egész nép szíve és lelke. Meggyőződéseim, hogy a többi, nem magyar népfaj elfelejtette a köztük és a magyarok közti régebbi viszályokat, és hogy a nép nagyobbik része részt vesz abban, amit egy nagy nemzeti harcnak tekintenek. Valóban igaz, ahogy azt nemes és tiszteletreméltó barátom mondotta, hogy évszázadokon át Magyarország, noha a közös korona egyesítette Ausztriával, mindazonáltal, saját teljes alkotmánya révén Ausztriától különálló és megkülönböztetett állam volt. Ennek az alkotmánynak sok hiányossága van; de ezek közül egyeseket már úgy hiszem nemrég orvosoltak és ez nem az egyedüli ősi alkotmány a kontinensen, amely sok változtatásra szorul. Valószínűleg magának az alkotmánynak keretén belül nyíltak lehetőségek a reformra. De amennyire ismerem az ügyet, úgy vélem, hogy a dolgok állása jelenleg a következő: Anélkül, hogy az elmúlt egy vagy másfél év körülményeit illető kölcsönös panaszok részleteibe mennék, úgy

gondolom, hogy a magyar síkságon lejátszódó harcok központi kérdése most ez: vajjon Magyarország továbbra is mint megkülönböztetett királyság különálló nemzetiség marad és egy olyan alkotmánnyal, amelyet az osztrák kormány az egész birodalomra kiterjeszt? Igen fájdalmas látni, hogy olyan erők, mint amelyek most Magyarország ellen felsorakoznak, súlyos következményű háborút folytatnak olyan kérdés fölött, amelynek békés megoldása remélhető lett volna. Európa számára rendkívül fontos, hogy Ausztria nagy és erős maradjon; de lehetetlen magunk előtt eltitkolni, hogy, ha a háborút végigharcolják, ez mindenképpen gyöngíti Ausztriát, mert ha a magyarok győznek és győzelmük Ausztriától való teljes elszakadással végződik, lehetetlen nem látni, hogy ez az osztrák birodalomnak olyan megcsönkítése lesz, amely lehetetlenné fogja tenni, hogy Ausztria továbbra is megtartsa azt a befolyásos helyzetét, amelyet eddig az európai hatalmak között elfoglalt. Ha viszont a háborút a végsőkéig folytatva, Magyarországot túlerővel teljesen szétzúzzák, ebben a csatában Ausztria saját jobbkezeit zúzza szét. Minden feldúlt mező egy osztrák nyersanyagforrás pusztulása, – minden ember, aki a magyarok soraiból a csatamezőn esik, egy osztrák katona veszteségét jelenti a birodalom véderőiből. Eltekintve azoktól az igen nyilvánvaló szempontoktól, amelyekre már történt utalás, egy idegen segítség révén megnyert háború következményeire vonatkozólag, eltekintve ezektől a szempontoktól, nyilvánvaló, hogy még Ausztria győzelme is, ha az pusztán erőszakon alapul, mély sebet fog ejteni az osztrák birodalom szerkezetén és keretén. Ezért nagyon kíváncsi, nem egyszerűen az emberiség, hanem a józan európai politika és az osztrák birodalom iránti mély baráti szeretet alapján, hogy ennek a nagy harcnak a küzdő felek közti valamilyen baráti megegyezés vessen véget, amely egy részről kielégítené a magyarok nemzeti érzelmeit, másrészt pedig nem hagyna Ausztriának egy másik és még nagyobb Lengyelországot birodalmán belül. A dolgok jelenlegi állapota mellett Őfelsége kormánya még nem érzi az időt megérettnek arra, hogy előnyös kilátásokkal e tárgyban hivatalos formában véleményt nyilvánítson. Azt mondtam, hogy hivatalos formában és ettől megkülönböztetem az inkább magánjellegű és bizalmasabb módon közölt véleményeket; de kétségtelenül, ha bármilyen alkalom kínálkoznék, amely meggyőzne arról, hogy az ilyen vélemények kifejezése üdvös eredményekre vezet, a kormány kötelessége lesz az ilyen alkalmat el nem mulasztani . . . Nagyon kíváncsi, hogy az idegen nemzetek tudják azt, hogy Anglia egyrészt őszintén megőrizni és fenntartani kívánja a békét, – hogy mi egy nemzettel szemben sem viseltetünk ellenséges érzelmekkel, – hogy mindegyikkel a legbarátiasabb viszonyban óhajtunk állni, – hogy szorosan érdekelve vagyunk a béke megőrzésében, mert előnyösen fent kívánjuk tartani ártalmatlan és békés kereskedelmi kapcsolatainkat, amelyek, tudjuk, kárát vallanák más országokkal való baráti kapcsolataink megszakadásának; másrészt azonban, e cél érdekében és a kereskedelem – amelynek oly nagy fontosságot tulajdonítunk – megvédése érdekében igen lényeges, hogy minden nemzet ezen a földön tudja és megértse jól, hogy a béke fenntartásának részünkről elengedhetetlen feltétele, hogy minden ország tiszteletben tartsa becsületünket és méltóságunkat, és nem sérti meg érdekeinket. Én nem hiszem, hogy Magyarországon vagy más országokban lejátszódó eseményekre vonatkozó vélemény nyilvánítása bármilyen mértékben is veszélyeztetné a békét. Én egyet értek azokkal, akik úgy gondolják – és tudom, hogy sokan vannak ebben az országban ezen a véleményen, – hogy Angliának két célkitűzést kellene különösen szem előtt tartani. Az egyik a béke megőrzése; a másik: számítani valamit a világ dolgainak intézésében, hogy nem illő, hogy ilyen büszke helyet elfoglaló ország, mint amilyen Anglia, – hogy egy ország, amelynek ilyen sokrétű és kiterjedt érdekeltségei vannak, egyszerűen csak saját belső ügyeivel foglalkozzék és némán és tétlenül szemlélje mindazt, ami körülötte történik. Igaz, mondhatja valaki "A ti véleményeitek csupán pusztá vélemények, ezeket fejezitek ki a mieinkkel szemben, amelyek hatalmas seregekre támaszkodnak". Az én válaszom erre az, hogy vélemények, ha azok igazságon alapulnak, végül is diadalmaskodni fognak a gyalogsági szuronyok, a tűzéri tüz és a lovasság rohamai fölött. Ezért azt mondom, hogy véleménnyel felfegyverkezve, ha ezt a véleményt joggal és igazsággal mondjuk ki, valóban erősek vagyunk és lehetőségünk van arra, hogy véleményünket végülis győzelemre juttassuk; és azt hiszem, hogy az, ami most az egész európai kontinensen történik, bizonyítja kijelentésem igazságát. Hiszen sok- sok éven keresztül Európa kormányai azt képzelték, hogy fegyveres erővel el tudják fojtani a véleményeket és hogy a haladó reformok megakadályozásával elejét tudják venni a forradalmaknak, amely állandó rettegésük tárgya. Mi ezzel ellentétes véleménynek adtunk kifejezést és ezért elítélték bennünket. Azzal vádoltak minket, hogy beleavatkoztunk olyan dolgokba, amelyek nem tartoznak ránk, és hogy nemzeteket és kormányokat sértünk meg azzal, hogy megmondjuk, véleményünk

szerint az események milyen irányt fognak venni; de az eredmények azt bizonyítják, hogy ha véleményünk meghallgatásra talál, nagy szerencsétlenségeket kerültek volna el. Azok a kormányok, amelyek azt mondogatták: "A mérsékelt reformátor az, akit gyűlölünk, akitől félnünk kell; nem tartunk a tüzes radikálisoktól, akiknek olyan vadul szélsőséges indítványai vannak, hogy nem valószínű, hogy bárki is csatlakozik hozzája, – legjobban rettegett ellenségünk a mérsékelt reformer, mert az annyira megnyerő, hogy tanácsai szélsőséges következményekre vezetnének, – ezért tartunk távol a mérsékelt reformertől és akadályozzuk meg a haladás első lépését, mert az szélsőségekre és újításokra vezethet". Ezek a kormányok, Európának ezek a hatalmai végre megtanulták a Canning kijelentésébe foglalt igazságot. "Azok, akik kénytelenek lesznek elfogadni az újításokat, amikor azok már nem jelentenek haladást." Ezért azt mondom, hogy a mi kötelességünk az, hogy nem maradunk tétlen szemlélői olyan eseményeknek, amelyek közvetlen következményeikben ránk is szerencsétlenséget fognak hozni; hogy, amennyire a nemzetközi érintkezés udvarias szabályai engedik, kötelességünk, különösen, amikor véleményünket kérik, ahogy az számos alkalomkor megtörtént, és amikor elítéltek bennünket, amiért ennek a kérésnek eleget tettünk, – hogy kifejezést adjunk véleményünknek, amelyeket országunk tapasztalataira alapozunk, - olyan tapasztalatokra, amelyek kevésbé szerencsés országok példaképei lehettek volna és kellett volna lenniök. Ugyanakkor kész vagyok elismerni, hogy csak addig szabad beavatkozni, amíg az nem veszélyezteteti más országokkal való kapcsolatainkat. Vannak esetek, mint az, amelyik most vitánk tárgya, amikor egyik hatalom szuverén jogait gyakorolva egy másik hatalom segítségét kérte; és bármennyire sajnálkozhatunk e körülmény fölött, bármennyire is aggaszt bennünket, hogy ennek súlyosan káros és veszélyes következményei lehetnek, nincs jogunk a beavatkozásra olyan formában, amely belesodorhatja ezt az országot a viszályba. Amit mi tehetünk mindössze az, hogy megragadunk minden kínálkozó alkalmat, amely módot ad arra, hogy baráti és békés tanácsokat adjunk a küzdő feleknek. Minket az utóbbi időben már számos európai eseménnyel kapcsolatban kértek fel arra, hogy "beleártsuk magunkat", ahogy mondják, más országok ügyeibe, noha azt mondják, hogy ez az ország olyan mélyen áll az európai közvélemény szemében, hogy kormányok és nemzetek egyaránt megvetéssel kezelnek bennünket. Kétségtelenül különös módon nyilvánul meg ez a tisztelethiány, amikor északtól délig nemcsak nemzetek közti, hanem kormányok és alattvalóik közti belső nehézségek esetében is felkérték baráti közvetítésünket. Mi ezekben az esetekben minden tőlünk telhetőt elkövettünk, hogy feladatunknak eleget tegyünk; és legalább egy esetben most már majdnem sikeresek is voltunk. Üléseinken sokat hallottunk "álközvetítésekről" a német-dán viszályban, de ez az "ál-közvetítés" valószínű ideiglenes békeszerződésben végződött és remélem, hogy ezt az ideiglenes békeszerződést állandó kibékülés fogja követni. Uraim, feltételezni azt, hogy Angliának bármely kormánya forradalmi mozgalmakat kíván szítani a világ bármely részében, vagy hogy más óhaj vezérli, minthogy megerősítse és fenntartsa a békét a nemzetek, és a nyugalmat és harmóniát a kormányok és alattvalóik között, csakugyan az ostobaságnak és tudatlanságnak olyan fokára mutat, amit sohasem gyanítottam volna egy közéleti férfitól sem, ami talán igen megfelelő egy újságikkben, de rendkívül meglepő, amikor egy parlamenti beszéd tárgyát képezi."

Megjegyzés a Palmerston-i beszédhez:

Palmerston nagyon is tisztában volt a magyarországi helyzettel, a rohamos fejlődésnek indult magyar mezőgazdaság és ipar, osztrák gazdasági kihatásaival. A következő írás is alátámasztja Palmerston nyugtalanságát Ausztriát illetően, melyet Illyés Gyula írt egy tanulmányában Petőfivel kapcsolatban:

"Hála a merengő juhászlegényeknek, Magyarországból 1802ben 125.000 métermázsza gyapjút visznek külföldre, 1825-ben 70.000 métermázsát, 1844-ben pedig már 261.000-et. Ez is egyik útja a fejlődésnek. A diéták reformkora tele van csodálatos eseménnyel és jellemmel, – csak növekszik bámulatunk, ha a talajt és piedesztált megvilágítjuk, amelyen e rendkívüli jellemek álltak. Búzából, árpából 1840-ben kivittünk 2,327.469 métermázsát; öt év múlva, 1845-ben ennek már több mint a kétszeresét, pontosan 4,497.557 métermázsát. A vételárát természetesen jórészt a nagybirtokosok kapják, akik igyekeznek is birtokaikat "arrandirozni", azaz még nagyobbá tenni. 1805-től 1847-ig 25.000 telkes jobbágy szorul ki a földjéről, nemes pedig alig száz év leforgása alatt csak az egy Moson vármegyében, ahogy Felsőbüki Nagy Pál panaszolja, közel háromszáz. A század első felében

a tőkések és – ahogy a statisztikus GaIgóczy ártatlan nyelvmagyarosításával mondja – az ingyenélők száma 18.580 "darab". A sehonnai cselédeké másfélszáz ezerrel nő.

A társadalmi kép némileg megváltozik. Közeleg a jobbágyfelszabadítás korszaka, történetírásunk legdicsőbb, de történelmünk legrajtalmesebb eseménye, amidőn – amire a földön még nem volt példa – egy uralkodó osztály önként lemond kiváltságairól. Amidőn főrangúaink a haza ügyéért majdnem oly lelkesült ígéket kiáltottak, mint a *vitam et sanguinem* idején, ezúttal is csak később mormolván utána, a jó fülűek számára, a *sed avenam non-t*. 1840-től 1845-ig zabkivitelünk is duplájára ugrott.

A fejlődés, a diadalmas kapitalizmusé, Magyarországon is pontosan ugyanazokban az ütemekben történik, akár Nyugat polgáriasodó államaiban. Az egyedüli változat az, hogy nem az ipar, hanem a mezőgazdaság területén. De mi lényeges különbség van abban, ha a már akkor annyit kárhoztatott tőke a városi gyárak és pénzszekrények helyett földbirtokban összpontosul és hajtja uralom alá az egész országot. Csak az ellentéteket teszi kirívóbbá. A kommencióból élő juhászbojtár a számárháton is épp olyan proletár, akár a lyoni takácslegény a szövőszék mellett. A felrobbantott céhekből "szabad polgárrá" kényszeredett iparosnak csak emlékei mások, mint a kúriájából városba sodródott nemesé: jövője és társadalmi szerepe alig más.

A nemzet most is pontosan elhatárolható osztályokra oszlik, a viták s majd a forradalom lobogásánál az elválasztó mezsgyék legcsavarosabb kanyara is megvilágosodik. Vannak pillanatok, amidőn egy-egy közös érdek minden réteget egyesít, a határok elmosódnak s a nemzet valóban, mint egyetlen férfi, mozdul egy-egy jól megütött hangra. "Magyarország Ausztria Indiája!" kiáltja a milliomos Sina, amikor a vámegység miatt kénytelen elvesztegetni rengeteg gyapjút, amelyért két országgal odább kétszerannyit kapna s dohogása egyideig pontosan oda céloz, ahova Kossuth közjogi mennydörgése, vagy később Rózsa Sándor karikása. A nemzeti önállóság kivívása épp oly kedves azoknak, akik a honi iparosodást akarják fellendíteni, mint azoknak, akik a honi nyelvet. A közös érdekek fokozatos szétválása jelzi a reformmozgalmak útját, majd a szabadságharcét, amelyben már az érdektelen hősiesség, az örök jobb ügy érdeke is szerepet kap.

Ha látni nem látják is mindig jól, a helyzetet azok érzik legjobban s a legnagyobb lendítő erőt azok hordják, akiknek helyzete a legzavarosabb, akik a nagy megoszlásban tulajdonképpen már sehova sem tartoznak, akik hitük szerint tehát még mindenhova tartozhatnak. A szellem emberei, akik a múltból, mintegy végkielégítésül, csak műveltséget kaptak s akik azt remélik, hogy ezzel meghódíthatják a jövőt. A fejlődés, meg a sors szerencsés rendezése következtében ők egyúttal a magyarság bajnokai is, a nemzeti gondolat és a nép harcosai.

A honszeretet magas légkörében nevelkednek. Mit jelent ez a honszeretet? A fiatal költő kortársai, fölgyújtva Vörösmarty szavaitól, alig várják, hogy kardot ránthassanak Árpád földjének felszabadításáért. Lángolnak az ősi dicsőség felújításáért azok is, akik alig, vagy egyáltalában nem beszélnek magyarul. Ezek éjt nappal egybetéve tanulják, törik ezt a különös ázsiai nyelvet, amelynek pedig egy fellengős német közeli végét jósolja. Egy Christmann nevű fiatal cipyszer, aki nem-mindennapi költői tehetségével anyanyelvén, a németen talán vihetné valamire, megtagadja Goethe ígét; felveszi a Kerényi nevet, megkísérli a lehetetlent, egy könyvekből elsajátított nyelven kezd dalolni; életével fizet a kísérletért. Lenau a magyar pusztát vallja hazájául, egy zsidó eredetű német író, Karl Beck, Jankóról, der ungarische Rosshirt-ről zeng gyönyörű történeteket. Liszt Ferenc Párizsban derekán magyar díszkarddal ül le a zongora elé. A Bánátból, a határvidékről érkező német és szerb diákok Pesten megrázkódnak s egy pillanat alatt törhetetlen szittyákká alakulnak.

A maroknyi magyarság nemcsak a szabadságharc alatt, már évtizedekkel azelőtt, valóban mint lángoszlop világít, mint mágnes rántja magához a körülötte élő népek fiait; minél értékesebbek, műveltebbek azok, annál biztosabban. Magyarok lenni tán sose volt oly dicsőség, mint azokban az esztendőkből. Honnan a varázslat?

A legnagyobb csábító erőt a szellem sugározza a nemzet arcába. A dunai népek közt a magyar a legműveltebb. Ausztria gyarmatnak tekinti az országot, ipartermékeinek versenyével elsorvasztja a

felvidéki iparvárosokat, de a mezőgazdaság fejlesztésével, az eladásra termelt százezer métermázsányi búza és gyapjú vándoroltatásával megpezsdíti az Alföld és a Dunántúl életét s a társadalmi fejlődést épp a legmagyarabb vidékeken gyorsítja meg. A sátoztóorszerű magyar városok megduzzadnak, a németek magyarosodni kezdenek; Pest és Debrecen vásárai vetekednek a Nyizsnyij-Novgorodéval. A magyarság egyszerre három, négy oldalán is mozdulni kezd. A nyugati pénzzel elsőnek fogadja be a nyugati eszméket, amelyek alapos megértésére; sőt továbbfejlesztésére a főúri és nemesi műveltség szétszívargása már régtől előkészítette.

A nemzet egyszerre elmaradott és előrehaladott, a húrok megfeszülnek és gyönyörű dallamokat játszanak a franciaországi szellőkre. A jobbik Ausztriában már nemcsak a közjogi elnyomót látják, hanem a gyarmatos kiszípolozót is. A nemzeti nagy elv francia járulékait: a szabadságot, a függetlenséget sehol sem értették meg úgy, mint itt. Előbb tegyük gazdaggá a magyart s csak aztán szabaddá, vagy megfordítva, - a vitában mindkét tábor a lényegét látja. A nagybirtokosok, akik földjeiken piaci árut termelnek, arról ábrándoznak, hogy a kastély mellé gyárakat építenek s azokban majd még értékesebb árut állítanak elő. Ennek első feltétele persze a munka, illetve a jobbágyság felszabadítása. Gazdag és színes zűrzavar, a szellemi emelkedés legbiztosabb ideje. A nemzetiségek fejlődő ifjúsága, ha egy arasznyira kiemelkedett a régi, hűbéres eszmeáramlatból menthetetlenül a magyarság bűvkörébe jutott. Az új irodalom, a polgári romantizmus fölfedezi regényességünket. A Kárpátok kohójában a magyarság érce csurgatja a legnemesebb anyagot.

Ebből a fajtából kerül ki legtöbb ember, aki szabadon gondolkodhat, akit már a legkevesebb kötelék nyűgöz. Enciklopédistáink csaknem kivétel nélkül nemes származásúak, de a nemességhez annyi közülük sincs, mint a francia események polgárszármazék előkészítőinek. Veszteni valójuk még mecénások révén sincs.

Az országban minden huszadik ember nemes, de jóízű hahota lett volna a válasz, ha Pilvax ifjú uraitól valaki megkérdezi, hogy hány felszabadítandó jobbágyuk van. Már a nagyapjuknak sem volt, egy fia sem. Társadalmi helyzetüket nézve nagy többségük szabályszerű polgári vagy népi ivadék, a későbbben hozzájuk csatlakozók is azok. Tompa apja csizmadia, Jókaié és a Vachottoké ügyvéd, Kerényié kereskedő, Vajdáé erdész, Aranyé földműves, Pákhé pap, Vas Gerebené kasznár. Ilyen képet mutat az előttük járó nemzedék is. Nagyrészt uradalmi alkalmazottak fiai, mint Vörösmarty és Kuthy; alföldi iparosoké, mint Katona és Császár; föld egy holdnyi sincs a láthatáron. A magyar író lelkileg szabad, minden gondja a közé, a hazáé és a népek hazájáé: Európáé. A Pilvax levegője ugyanaz, akár azé a Palais-Royal-beli kávéházé, amelyben Diderot, majd Marat, majd Béranger és Louis Blanc körmölt. Sőt rosszabb, ha a rosszon ezúttal mi is azt értjük: forradalmasítóbb. A Pilvax nemesei két pad közt vannak: az idült feudalizmus már, a fejletlen honi kapitalizmus még nem tudja méltó kenyérhez juttatni őket. Mindkettőt szolgálhatnák, ami azt jelenti: a jobb esélyűt fogják szolgálni, mint egykor Desmoulins.

A példákat nem véletlenül vesszük ily kitartóan Párisból. A főrangúak anglofónok, a Pilvax polgári-nemesi törzsgárdája lelkes franciabarát; az ideált, mondanunk sem kell, mindkét csoport a lehető legjobban, érdekeinek legmegfelelőbben választotta. Az angol és francia eszméket a hívek jórésze németül olvassa, de a forró nyugati gondolatok úgy hatolnak át a német jégen, hogy abból jóformán egy cseppnyit sem olvasztanak fel, csak szavakat hoznak magukkal, de ezek tartalma is francia vagy angol. A magyar irodalmi szellem idegesen rázza le még emlékeit is annak, amidőn egyetlen egyszer, egy gyenge pillanatában, Kazinczyék szorgoskodása idején német befolyás alá került. A szorító német öv a sváb és zsidó művelt rétegek által hasztalan próbálta átszívárogtatni lelkületét. A tudomány, a politika, a közoktatás időről-időre teleszívta magát a germán nedvekkel, az irodalom csodálatos kényességgel mindig visszautasította s átnyúlva a fekete erdők gyűrűje felett a legnyugatibb vidékekkel tartott közösséget. Ösztönös tartózkodás a túlközelítől vagy valóban szellemi alkat-rokonság? A jellegzetes és híres francia világosság és mindaz, ami ebből következik, tudjuk, a francia nevelés évszázados latin hagyományának, Plinius stilisztikai szabályainak következménye. Ilyen hévvel csak nálunk tanítottak még latint s így világosság-szemléletet. A 40-es évek nemzedéke, akár egykor Bacsányi, Párisra veti tekintetét s az ottani haladás gyorsaságától elkápráztatva nézi a hazai viszonyokat, s analógiákat keres. A Pilvax-fiatalság benne van a kor

áramlataiban, lelkesen követeli az idők új eszméit, de véleménye a megoldásokat illetően csakhamar elválnak a hazai vezetőekétől s elhanyagolva a különbséget, ami mégis fennáll Pest és Páris között, a nyugati példák hatása alatt keresi a kibontakozás útját. A költészet megelőzi a politikát. A népiesség új árama nyugaton Angliában indul meg. A "tavi-iskola" célja megvalósult: Wordsworth, Coleridge bevitték a paraszti nyelvet az irodalomba. Byron a beszélt nyelvvel hódít. A beszélt nyelv s hogy úgy mondjuk: a beszélt, az addig "köznapi" tárgy és érzelmek csillogtatja a legtöbb értéket Lermontov, Mickiewicz, Lamartine, a legnagyobb tekintélyek versében. Dickens, Hugo a szegényeket emeli angyalokká. A versért rajongó fiatalok tekintetét világszerte a költészet a pásztoridillek kunyhói után a valódi kunyhók felé irányítja. Nagyobb következménnyel, mint gondolnánk.

A kor hazafias lírájában a 40-es évek közepén a régi dicsőséget realisabb hang váltja fel.

Mai füllel hallgatva a hang szinte túlságosan reális, majdnem az üzleti propagandáé. Mai költő aligha meritene ihletet szövő-fonóiparunk fejlődéséből, vagy a kiviteli engedélyek intézéséből. A 40-es évek költői, igen helyesen, ezt is közügynek tekintik. Az önálló vámterületet és önálló ipart követelő közgazdászok szemére vetik a főrangúaknak, hogy jövedelmüket külföldön költik el s itthon is külföldi árukat vásárolnak. A költők átveszik a hangot: az üzleti haszon sajnálatos elmaradásából fakadó panasz éterien zeng a Múzsák ajkán. "Fürtidben tengervészes éj" – Vörösmarty ilyen magasan kezdi a kifogást, hogy hölgyeink nem pártolják azt, ami hazai.

*Ébredj nagy álmaidból,
Ébredj Árpád fia!
Fölkelt a nap: hazádnak
Föl kell virulnia.*

Bajza ilyen harsona-hangot bocsát az Iparvédegylet dicsőítésére, amelyet Kossuth azért alakít, hogy magyar ember csak magyar kelméből készült ruhát viseljen. Névnapi estéken az eladdig Hunyadi Mátyás emlékére ivó hazafiak lelkesülten egyszerre a majdan itthon gyártandó cérnára és fűrészsze üritik poharaikat (amely sajna egyelőre szintén az átkos Ausztriából való). Nem volt még nép, amely így fölhevült az új istennő, az ifjú Tőke csábmosolyaitól.

A fiatal költő, a Pilvaxbeliek vezére lantján is ez a szólami cseréli fel a hagyományos borközi honfigondot:

*Nemzetünk, e nagy folyó, mely
Mindig száz felé szakadt,
Egyesítse innepénél
A különvált ágakat.*

*Millió és millió száj
És egyetlen hang legyen,
Mely kiáltja lelkendezve
A magasztos innepen:*

*"Elfogadjuk, bármi durva,
Amit a hon méhe szül;
Bármi lág és bármi pompás,
Semmit, semmit e kívül!"*

Amikor a két Zichy leánytestvér, Antónia és Karolina, az egyik Batthány Lajos, a másik Károlyi György felesége, a mozgalom élére áll s az ifjúság ezért fáklyás zenével tiszteli meg őket, ő, a nép fia, megfélekedve arisztokrata-ellenszenvéről, lég szeretne lenni a hölgyek ajkainál, hogy szózatukat napvilággént szétvihesse minden magyarhoz, "kit éj környékez honfibu miatt".

Mert az önálló ipar megteremtése, mint a tőke minden vállalkozása, természetesen most is a közjó, azaz a nép érdekében történik. . . A honfiak bizonyosak benne, hogy a király, aki Ausztriában a polgárságot segíti, szívvel-lélekkel a szent ügy mellett van. Az országot előntik a királyhimnuszok,

kivont kardok helyett ódák röppennek szegény V. Ferdinándhoz, abban a reményben, hogy az önálló vámterületet engedélyezni fogja. A kardalból kezdetben a későbbi republikánus sem maradt ki:

*S a király, a honnak atyja
Mint valóban jó atyánk,
Karjait kiterjesztendi,
És az áldást mondja ránk.*

A hon atyja, sajnos, a költői sugallatok helyett inkább az osztrák tökéérdekeltségek sugallatainak enged, az arisztokrata hölgyek közül is édes-kevesen öltik színházi belépőül az előírt babos kartonruhát. A Pilvaxban, a legfőbb franciás Pálffy Albert lenéző mosollyal pillant föl a párisi lapokból, a nagy forradalmárok emlékirataiból. Nem ilyen hangon kell az arisztokratákkal szót váltani s főleg a királyokkal nem!

– Ti fekélyek a hazának testén, – alig pár hónap múlva a fiatal költő is már így buzdítja a "külföld magyarjait":

*És ti rablók! a mit orvosságra
Izzadt kinnal a haza:
Elhordjátok idegen bálványtok
A külföld oltárira.*

*E hazán, mely porban esd kenyérért,
Nem esik meg szívetek;
Míg ő vért sír, poharaitokba
Kint ti a bort töltitek.*

*Amiként ti e szegény hazából
Magatok száműzitek;
Vesse úgy ki csontotokat a sír
S a Mennyország lelketek!*

A kávéházban szegény Ferdinándról sem úgy folyik a szó, mint a szalonokban. A költő előbb csak jóakarátú vállverégetéssel foglalkozik a királlyal. Amikor ezt a verset a cenzúra nem engedélyezi, hirtelen, a derült ég mennydörgésével csattan el a híres költemény:

*Tudjuk, hogy játék kell a gyermekeknek:
Midőn a népek gyermekek valának,
Magoknak cifra, ragyogó játékszer,
Bíbor karszéket s koronát csináltak.
S rányomták ezt egy fajankó fejére,
S felültették e fajankót a székre.*

*S itt a királyság, ezek a királyok,
S ők, ahol ülnek, ahol fejök szédül,
Azt gondolják a kábító magasban,
Hogy uralkodnak isten kegyelméből.
Csalatkozásban éltek, jó királyok,
Nem uraink, csak bábjaink valátok.
De nagykorú lett a világ, s a férfi
Nem gondol többé gyermekjátékával,*

*Le hát a bíborszékekről, királyok,
És fejetekről le a koronával!
Ha nem teszitek azt le fejetekről,
Leütjük, s majd a fej is vele gördül.*

*Így lesz s nem máskép. A bárd, mely Lajosnak
Párizs piacán lecsapott nyakára,
Első villáma volt a zivatarnak,
Mely rátok készül, s kitör nemsokára
Igen, maholnap meglesz érkezése,
Nem én vagyok már első mennydörgése!*

*Egy rengeteg lesz a föld kerekége,
S e rengetegben vadak a királyok . . .*

A versnek hatalmas lélekztvétele van, csak az utolsó szakasz bicsaklik földre, egy huszonnéves fiú kamaszos képzeletvilágába. Természetesen ez a vers sem láthat napvilágot, de a költő asztalfiókjában is jól jelzi a fordulatot.

Az ország most kerül Kossuth körmondatainak igézete alá; de a pilvaxbeliek túl vannak már Kossuthon is. És mennyire túl vannak az uralkodóház iránt feltétlen hűséget mutató, óvatos Széchenyin! (A "legnagyobb magyar" macskazenét kap, az utcán felesége társaságában sárral dobálják meg, amiért hivatalos megbízást vállalt...) A megújhódást hirdető nagy nemzedéket eléri az előfutárok elkerülhetetlen, ősi tragédiája: a nekilendült új nemzedék lefelé néz azokra is, akiknek szárnyait köszönheti. A centralisták állandóan a külföld példáját idézték? A pilvaxbeliek nem állnak meg a nyugodt polgáriasodás példaképeinél. Voltaire nemzé Rousseaut: Rousseau nemzé Mirabeaut: Mirabeau nemzé Dantont és annak atyafiait . . .

A huszonnéves költő érdeklődve emeli fel fejét, hogy lássa, hol állnak az ő csikósainak és szegénylegényeinek testvérei a külföld irodalmában és - való életében; kezdetnek Saint-Juste-öt olvassa, a Forradalom Szellemé-t, a Francia Forradalmi idők legszebb szónoklatainak gyűjteményé-t. Az ifjúkori bántalmaknak és megaláztatásoknak most leli meg magyarázatát és orvosságát. Egy társadalmi rend áldozatának látja magát, amitől már csak egy lépés, hogy egy másik rend képviselője és bajnoka legyen. Ösztönös népiessége szellemi, sőt politikai tartalommal telik meg. Íme, itt a mód, hogyan kell meghálálni a falat kenyeret, a korty italt, a jó szót és az ápolást, amelyben az útmenti jobbágházak és csárdák népei részesítették.

A forradalom első igéi kamaszos tréfálkozások közepette hangzanak el. A fiatal költő nemcsak annak köszönheti a Pilvaxban a vezérséget, hogy a fiatalok közt a legismertebb író. A maga körében ötletes, diákos humorú fiú. Nem bírja a nagyképű vitatkozásokat, barátait szívesen beugratja, de temperamentumának saját maga is gyakran beugrik. "Mennyiért tolnád végig ezt a targoncát?" kérdi egyszer Pálffytól a Váci-utcán, délben az arszlánok felvonulása idején. "Ingyen, ha te beleülsz." A költő már bent is ült, - "told hát!" Fogadásból, ilyen hangulatban kéri meg egy dúsgazdag bankár leányát, akivel azelőtt még csak szót sem váltott. Már nem kívül: felette érzi magát a társadalomnak és minden előítéletnek. Csoda, hogy barátai, a jómódban nevelkedett fiúk közt ő, az egykori kiutasított, a "természet vadvirága", eredetiségével, egyéni elveivel akar hatni? Annyit volt szolgasorban, hogy a szolgaságnak, a hízélgésnek csak a gondolatára is fölberzenkedik. Amilyen megértő és megbocsátó mindvégig lefelé, olyan kíméletlen és harcra kész már a kezdettől fogva fölfelé. "Öleltél már olyan nőt, akinek nem adtál pénzt?" - csipkelődik egyszer vele Kuthy, "Hát te öleltél már olyat, akitől nem kaptál pénzt?" - vág vissza ő rögtön, a társaság megdöbbenésére. Hogy úgy mondjuk: magánéletében is népies. Életével hitelesíti költészetét.

Erre ösztökéli a kritika is. Nem akarunk általánosabb érvényű igazságot levonni abból, hogy első támadói a főrangúak uszályhordozóiból kerülnek ki, de a jelenség mindenesetre elgondolkoztató. A népies költő működése ellen leghevesebben nem egy társadalom művészi ízlése, hanem nagyon is kivilágló érdeke zúdul fel. A népiesség igazi tartalmát ez a réteg finom idegzetével előbb felismeri, mint maga a nép.

Palmerston a hivatalos angol külpolitikát képviselte a magyar szabadságharcra szemben, azonban az angol közéletben itt-ott, fehér holló gyanánt fel-fel tűnnek írók, kik szimpatizáltak velünk magyarokkal és velünk együtt éreztek valahogy tudat alatt, történelem ismereteik következtében,

éreztek, hogy nemcsak Anglia, de Európa is nagyon sokkal tartozik nekünk magyaroknak. Ezek közé sorolható egy angol asszony is, ki számos magyar történelmi vonatkozású munkát írt az akkori angol polgári szalónok számára, kinek kilétét őszintén megvallo, még nem tudtam – időhiányában kideríteni – de emlékének, mint magyar, tartozom annival, hogy felkutassam valóságos nevét és megtudjak valamit életéről és részletesebb irodalmi munkásságáról. Ez az asszony az akkori idők romantikus szellemének megfelelően írta magyarvonalatkozású történelmi novelláit, mely igen szimpatikusan állított be bennünket, magyarokat az angol polgári társaságok előtt. Sokat utazott Magyarországon, rendszerint báró Mednyánszky vendégeként élt hazánkban. Egyik 1842-ben írt levelében írja a következőket: (Tartalmi kivonat.)

"Igen nagy örömmre szolgált, hogy legújabb irodalmi munkám témájához Magyarország szolgálhatta a megfelelő környezetet. Abban a reményben bocsájtom útjára legújabb művem a közönség számára, hogy egy igazságos és karakterisztikus képet fog kapni írásom által egy romantikus ország tagadhatatlanul lovagias népéről, és elkötelezve érzem magam mindazon Magyar barátaim (nem Hungarian-t írt, hanem Magyar-t) iránt, kik legújabb könyvem történelmi kereteit számomra biztosították. Gondolom, amennyire én magam e munkámmal nekik segítségükre lehetek, úgy kivívtam az ő meglegedésüket is, amely ennek alapján kielégíti az én törekvéseimet is."

Miss Pardoe, London, June 1st. 1842.

* (Ez csak az írói álneve volt.)

A "Hungarian Castle" egyébként 3 kötetben, Ocskay Brigadéros történetét írja meg, romanticizmussal átszőve, de végső fokon a magyar szabadságtörekvések iránti szimpátiával. Sajnos, mint írtam ez a hölgy, a "fehér hollók" családjába tartozik és minden igyekezete ellenére a közvéleményt nem tudta annyira irányunkban hangolni, hogy az a hivatalos angol külpolitikán változtatni tudott volna. Mindenesetre törekvései nagyrabecsülendők és általunk elismerésben kell részesüljenek.

Oroszországban sem uralkodott azonban az európai forradalmi hullámok hatására, teljesen biztonságos hangulat. Habár a cár minden erejével igyekezett birodalmának határait és egyéni hatalmát kiterjeszteni, – még szövetségeseinek rovására is – a cár európai katonai és politikai mozgólódásait valahogy kiegyenlítették az angolszászokkal, a közel és távol keleti időszakos kompromisszumok. Oroszország belső helyzete ebben az időben éppen az akkori szabadkőműves irányzatok miatt melyek a cári abszolutizmust, liberális szellemükkel komolyan veszélyeztették, nem volt biztonságos. Ebben az időben olvashatunk különböző összeesküvésekről, kisebb lázadásokról.

1849. május 13-án, Buchanan az alábbi jelentést küldi Szentpétervárról Palmerstonhoz a Petrasevszki-féle "összeesküvéssel" kapcsolatban.

"Buchanan több olyan személy letartóztatásáról számolt be, akiről gyanították, hogy szocialista tanokat vallanak és terjesztenek. Ezúttal megállapítja, hogy e hírrel kapcsolatban bebizonyosodott, hogy az egész ügy sokkal súlyosabb, mint általában a közvélemény tartotta. Azt mondják, hogy néhányan a letartóztatottak közül oly súlyosan voltak kompromitálva, amely a törvény legszigorúbb büntetését fogja maga után vonni. A vizsgálatokból kiderült, hogy egy titkos társaságot szerveztek, amely elágazott a birodalom különböző részeire és így a letartóztatások sem korlátozódnak Szentpétervárra. Petrasevszki a fővezér, a külügyminisztérium tagja, ugyanott még több fiatalembert tartóztattak le. Egy bizottság vizsgálja ki az összeesküvés körülményeit; azt mondják, nincs szükség bizonyítékokra arra nézve, hogy e társaság tagjai el akarták távolítani a cári családot és felforgatni az egész rendszert. E reformereknek tulajdonított tervek furcsaságai azonban kétkedővé teszik Buchanant a forgalomban lévő hírekkel kapcsolatban, de ami minden bizonnyal kétségen kívül áll, az, hogy Petrasevszki és néhány bűntársa vakmerően a legbűnösebb terveket szövögették, azzal a céllal, hogy a birodalom kormányzásában változást vigyenek keresztül."

Tehát a cári imperialista, pánszláv törekvések az orosz birodalmon belül sem találtak teljes

megértésre és magában a birodalomban is, ennek a politikának számos ellensége akadt. Így a Magyarországra küldött orosz seregek között is nagy volt az ellenszenv az egész hadjárat iránt, melyről VÁRADY JÁNOS írt egy alapos tanulmányt a SZÁZADOK c. folyóirat 1973. évi 5-6. számában. Mely tanulmányból figyelemreméltóak az alábbi részletek:

"AZ OROSZ TÁRSADALOM ÉS AZ 1848-49. ÉVI MAGYAR FORRADALOM"

"Az orosz társadalom egy részének viszonyát az 1848-49. évi magyar forradalomhoz az orosz történészek egész sora vizsgálta már. E témához először 1912-ben nyúlt egy orosz polgári liberális történész, N. P. Boreckij-Bergfeld (szül. 1880 - halálának éve ismeretlen), akinek a tanulmánya a "Revue de Hongrie"-ban jelent meg "Oroszország és az 1848-49. évi magyar forradalom" címmel. A szerző lényegében azoknak az orosz tiszteknek a feljegyzéseire szorítkozott, akik, résztvevői voltak a Magyarország elleni intervenciós hadjáratnak. E feljegyzések elemzése alapján arra a fontos következtetésre jutott, hogy 1848-49-ben "I. Miklós autokratikus törekvése egyáltalán nem állt összhangban az orosz hadsereg hangulatával. Az orosz hadsereg elégedetlen volt azzal a dicstelen szereppel, amelynek betöltésére kényszerítették. . . Hazatérése után a hadsereg azon súlyos élmény hatása alatt állt, hogy segítséget nyújtott egy nagy történelmi igazságtalanság véghezviteléhez."

Ez a több mint félévszázada írott cikk már elavult. Forrásanyaga korlátozott, s nem világítja meg a társadalom széles rétegeinek állásfoglalását a magyar forradalomhoz, bár a hadsereg hangulata egyúttal tükrözte az ország lakossága szélesebb rétegeinek a hangulatát is. Az 1910-es évek elején a cikk aktuális volt, s történelmi értékét megőrizte. Az Osztrák-Magyar Monarchia dualista rendszerének válsága idején a magyar társadalmi körökben élénk vita bontakozott ki a függetlenség és a külpolitikai problémák kérdései körül. Az ellenzéki függetlenségi párt hívei követelték, hogy a Monarchia keretén belül növekedjék Magyarország önállósága, követelték a német barát külpolitikai irány felülvizsgálását és Magyarországnak az antant-hatalmakhoz – köztük Oroszországhoz – való közeledését. A kormány politikájának hívei viszont azzal támasztották alá az eddigi politikai irány megőrzésének szükségességét, hogy az orosz veszélyre hivatkoztak, s az Oroszország és Magyarország közötti örökös ellenségeskedés bizonyítására az 1849. évi eseményeket hozták fel. Az ellenzék viszont éppen ellenkezőleg azt igyekezett bizonyítani, hogy a felelősség a forradalom elfojtásáért a Habsburgokat terheli, mert végül is ők hívták be az intervenciós csapatokat. Egyes történészek azonban az intervenciót hangsúlyozó nézet felülvizsgálását célzó igyekezetükben munkáikban kezdték tisztára mosni a cárizmus magyarországi politikáját. E vonatkozásban jellemző az ifjabb Pázmándy Dénes (szül. 1848.) történésznek, a függetlenségi párt hívének cikke, aki idealizálta a cárizmus magyarországi politikáját. Jellemző, hogy a szerző egy szót sem ejt az oroszországi értelmiségi körök álláspontjáról, csak a cárizmus tetteit előnyös színben feltüntetni.

Boreckij-Bergfeld (aki 1909-ben egy orosz újság tudósítójaként tartózkodott Magyarországon) cikke összhangban állt a magyar társadalom értelmiségi köreinek hangulatával, azokéval, akik az orosz néphez való közeledésre törekedtek, de akik számára a cárizmushoz való mindenféle közeledési kísérlet idegen volt. Fontos megjegyeznünk, hogy bár Boreckij-Bergfeld is a liberális frazeológiát használta, mégis a cárizmus reakciós politikájáról beszélt, elítélte ezt a politikát és hangsúlyozta, hogy az egyes orosz emberek elhatárolták magukat I. Miklós politikájától.

Ez a cikk nem maradt észrevétlen Magyarországon, s megjelenését üdvözlötte az orosz liberális sajtó is, mely a kormánnyal szemben mérsékelt ellenzéki hangot adott.

Maga a cikk teljes egészében nem jelenhetett meg Oroszországban, a "Ruszkaja Sztarina" közölte rövidített változatát V. T. aláírással. Ezt a betűjelzést használta a forradalom előtti orosz történetírás egyik kiemelkedő képviselője, a "Ruszkaja Sztarina" szerkesztője, V. I. Szemjovszkij (1848-1916), aki ebben az időben a petravisták mozgalmának tanulmányozásával foglalkozott. A neves történész helyesléssel idézi a cikk adatait, de tájékoztató jellegű közleményében nem az orosz eredetiből idézi a részleteket, hanem annak franciából oroszra történt visszafordításából, minek következtében némelyik idézet erősen eltorzult.

A szóban forgó kérdés a szovjet történelmi irodalomban először A. Sz. Nyifontov "Oroszország

1848-ban" című monográfiájában nyert megvilágítást. Kétségtelen, hogy Nyifontov munkája a legteljesebben és legsokoldalúbban világítja meg témánkat, ugyanakkor a szerző felismerte, hogy a probléma néhány aspektusa "külön monografikus munkák tárgya lehetne".

A téma további kidolgozást nyert R. A. Averbuch cikkeiben, melyeket az 1848-49-es forradalomról szóló monográfiája utolsó fejezetének egyik részében foglalt össze.

A. V. Fjodorov és különösen V. G. Verzbickij hadtörténészek munkáikban jelentős mennyiségű új anyagot tártak fel a magyarországi hadjárat idején a hadseregben kialakult forradalmi mozgalomról.

A magyar történészek közül e témát érinti Andics Erzsébet a Habsburgok és Romanovok szövetségéről szóló monográfiájában. Waldapfel Eszter az 1848-49-es magyar külpolitikáról szóló művében, és Spira György alapvető munkájában. Vajda Pál közreadott egy gyűjteményt "Oroszok a magyar szabadságharcról" címmel.

A tanulmányunkban az orosz társadalom belső erőinek (a hadseregnek is) a reagálását elemezzük a magyar forradalom eseményeivel kapcsolatban. Tehát nem foglalkozunk az orosz forradalmi emigráció (M. Bakunyin, A. Herzen és mások) állásfoglalásával, amely egy külön tanulmány tárgya lehetne.

Az 1848-49-es magyar forradalom oroszországi visszhangját vizsgálva elkülöníthetünk egy, az 1849. április 26-i cári manifesztum kiadásáig tartó periódust, amikor a Magyarországon kibontakozó események iránti érdeklődés jelentéktelen volt. Az intervenció kezdetétől viszont egészen a forradalom elfojtásáig ezek az események az orosz társadalmi közvélemény középpontjában álltak. 1849. augusztus 1. után az érdeklődés kezdett fokozatosan alábbhagyni, de a beavatkozás következményei és tanulságai még nagyon hosszú ideig foglalkoztatták Oroszországban a gondolkodó embereket.

1848-49-ig Oroszországban még a művelt körökben is keveset tudtak erről az országról. Bonyolult jogi viszonya Ausztriával, nemzetiségi összetételének tarkasága első látásra zavaros képet nyújtottak és nem segítettek elő, hogy valamennyire is jelentős érdeklődés alakulhasson ki olyan események iránt, amelyekben nehéz eligazodni.

Már az intervenció kezdetekor egy névtelen szerző panaszkolta a népszerű "Biblioteka dlja cstyenyija"-ban, hogy Oroszországban csak a magyar nőkről és a magyar borrról tudnak, de "azt is csak nagyapáink, az igazi gyönyörök élvezői ismerték, mi, gyenge utódok a magyar bort már pezsgőre cseréltük, s így még egy okkal kevesebb, hogy ismerjük Magyarországot. Lettek volna más okai is, hogy tanulmányozzuk ezt a majdnem szomszédos országot - folytatja az ismeretlen szerző, akinek stílusa a folyóirat szerkesztőjé, báró Brambeuszt (O. I. Szenkovszkij) sejteti felismerni, de mint az orosz közmondás mondja "amíg a villám le nem csap, a muzsik nem vet keresztet" . . . Most aztán vége-hossza nincs a találgatásoknak, mende-mondáknak Magyarországról, de vajon ismerik-e azok, akik beszélnek róla? Aligha. Honnan is ismernék?"

Egészen 1848 őszeig az érdeklődés főleg a nyugat-európai forradalmi eseményekre összpontosult. Az orosz újságok, melyek többé-kevésbé pontosan tájékoztatták olvasóikat ezekről az eseményekről, sokat írtak Franciaországról, Itáliáról, Németországról. Időnként jelentek meg közlemények az ausztriai forradalomról, s ezek között kis megjegyzések Magyarországról is.

A szeptemberi események után azonban mind a "Szantpetyerburgszkije vedomosztyi", mind a "Moszkovszkije vedomosztyi" hasábjain egyre gyakrabban tűntek fel magyarországi hírek. Ezek Bécsből jött közleményekre támaszkodtak, soknak közülük az "Augsburger Zeitung" és más német lapok tudósításai voltak a forrásai. *Ezek az újságok pedig a magyar forradalom iránti ellenséges hangnemben íródtak.* Jelentek meg azonban pesti eredetű közlemények is, melyek Magyarország forradalmi kormányának álláspontját tükrözték.

Ezekből az orosz olvasó – az intervenció kezdetéig – többé-kevésbé teljes képet kaphatott a

magyar kormány legfontosabb intézkedéseiről, Béccsel való kapcsolatairól, a hadi események menetéről, sőt az ország belső életéről is.

Ezt a képet még kiegészítették a Péterváron és Moszkvában rendszeresen olvasott külföldi (francia, német, angol) újságok anyagai. A. I. Palm, a Petravszkij-kör tagja írta pl., hogy 1848-ban a francia újságokat "szétkapkodták és mindenütt olvasták a pétervári kávéházakban".

"A nép körében, mint a rendőri jelentések és más források is tanúsítják, már tavasz óta terjedtek mendemondák a külföldi forradalmi eseményekről, de konkrétan Magyarországról ezekben nem volt szó. Csak a nyugati kormányzóságokból érkezett jelentések szóltak a magyar forradalom visszhangjáról. Így az ukrajnai osztrogi járási ügyész 1848 nyarán kelt titkos jelentése a külföldi forradalmi események iránti érdeklődésről szól és megjegyzi, hogy "leginkább a galíciai és krakkói zavargásokra fordítanak figyelmet . . . hasonlóképpen a független államok sorába tartozó Magyarországra".

Egy Letyicsev nevű kis helységben (szintén Ukrajnában) 1848. júniusában felhívást terjesztettek orosz és lengyel nyelven, amelyben Metternich Angliába menekülésére célozva ez állt: "Le Nyikoluskával, ezzel a vérünkön hízzal ... takarodjon a társához Angliába, vagy még messzebb."

Jellemzőek bizonyos intézkedések, melyeket a cári hatóságok még 1848 tavaszán hoztak Ukrajnában, s melyekben a magyarországi forradalomtól való félelmük jutott kifejezésre. Még 1848 márciusában a Belügyminisztérium utasítást adott D. G. Bibikov kijevi főkormányzónak, hogy a határmenti kormányzóságok katonai és polgári hatóságai "hetente küldjenek jelentést Őfelsége saját kezébe minden politikai és más fontosabb eseményről". 1848. június 30-án a Belügyminisztérium utasította Bibikovot, hogy "a legszigorúbb megfigyelés alatt kell tartani azokat a magyar alattvalókat, akik a közeljövőben fognak érkezni". Még korábban, 1848 májusában a hatóságok Ovrucsban letartóztattak három magyar alattvalót, akik egérfogók készítésével és eladásával foglalkoztak.

Amint az első hírek megérkeztek a francia forradalom kezdetéről, a cári kormány azonnal készülődni kezdett a beavatkozásra.

Azok az okok, amelyek Miklóst arra indították, hogy beavatkozzék a magyar eseményekbe, közsímertek. Csak megjegyezni szeretnénk, hogy a beavatkozás eszméje már 1848 áprilisában előkerült az orosz társadalomnak a kormányhoz közel álló reakciós pánszláv köreiben. Ezt a gondolatot fejezte ki a diplomáciai szolgálatban álló F. A. Tyutcssev, az ismert költő "Oroszország és a forradalom" c. feljegyzésében, melyet 1848. április 12-én állított össze, s amelyben rendkívül élesen támadta a magyar forradalmat, követelve a cári kormány beavatkozását.

A tervezett intervenció híre gyorsan elterjedt a nép között, és a lehetséges beavatkozás elleni tiltakozás nem sokáig váratott magára. Kijevben már 1848 áprilisában kézzől kézre járt egy proklamáció, amely élesen támadta Bibikovot. Az "orosz katonákhoz" fordult azzal, hogy ne vonuljanak a "jólétüket, szabadságukat" kívánó népek ellen. "Ne feledjétek – írta a proklamáció –, hogy ellenük harcolva csak magatoknak készítetek újabb láncokat, új elnyomást."

Az intervenció elhalasztásában a hasonló proklamációk jelentőségét nem szabad túlbecsülni. De emlékeztetnünk kell, hogy ezek a felhívások az ország forradalmi fellendülésének időszakában keletkeztek. Ennek pedig szerves részei voltak az erősödő paraszti megmozdulások és a Pétervárott, Moszkvában, Kijevben és Oroszország más nagy városaiban keletkezett zavargások.

Az országon belüli forradalmi megmozdulás reális lehetőségének felismerése Miklóst az intervenció elhalasztására s védekező pozíció elfoglalására készíti. A cár ezen álláspontja tükröződik 1848. május 25-i feljegyzésében, melyet egy Magyarországról, az ellenforradalmi erők képviselőitől kapott, és intervenció szervezését kérő levélre írt. Íme a cár sajátkezű széljegyzete: "Belgrádból is kaptam tegnap hasonlót Danyilevskijtől; de én beavatkozni ezekbe a dolgokba most sehogyan sem tudok."

Érdemes megjegyezni, hogy ez az intervencióra vonatkozó kérés, mely a legelső közlő közül való,

annak a D. Bibikovnak révén jutott a cárhoz, akinek minden oka megvolt, hogy féljen a forradalmi hangulatok terjedésétől a birodalom nyugati kormányzóságaiban. 1848 áprilisából származó bizalmas jelentésében a kijevi főkormányzó azt írja a csendőrség vezetőjének, A. F. Orlov grófnak, hogy a rábízott kormányzóságokban komoly a helyzet, és "minden erőmet latba fogom vetni, hogy megőrizsem a vidék nyugalalmát". Hozzátette továbbá: "Boldog leszek, ha ezt meg tudom tenni, mindenesetre az igyekezetem teljes és következetes lesz."

A cári hatóságok nem hagyhatták figyelmen kívül az országon belüli helyzetet, s annak hatására, továbbá a bonyolulttá vált nemzetközi helyzet eredményeképpen a cárizmus kénytelen volt elhalasztani beavatkozási szándékait, egy kedvezőbb pillanatra várva.

Ez a pillanat 1849 tavaszán köszöntött be, s három nappal a cári hadsereg beavatkozása előtt a Petrasevskij-kör huszonhárom tagjának letartóztatása volt az utolsó rendelkezés, melyet a cári kormány annak érdekében hozott, hogy biztosítsa magát az intervenció végrehajtása idején az országon belül lehetséges kellemetlenségek ellen.

Az okok, amelyek az intervenció elhalasztására vezettek, s a helyzet amelyben az intervencióra sor került, rányomták bélyegüket még a legmagasabb kormánykörök hangulatára is. A cár testvére, Mihail Pavlovics nagyherceg, nem helyeselte a beavatkozást és egy kortárs visszaemlékezései szerint "őfelsége füle hallatára" kijelentette: "Idegen dologba avatkoztunk, most aztán várhatjuk a vendégeket."

A pétervári bajor követ, gróf Otton de Bray feljegyezte, hogy az intervenció "nem talált helyeslésre ... még azokban a körökben sem, amelyeknek támogatására az uralkodó különösen számított". Az e körök hangulatait tükröző dokumentumok elemzése mutatja, hogy az intervencióval kapcsolatban két körülmény nyugtalanította őket. Egyesek úgy vélték, hogy a magyarországi hadjárat elvonja a figyelmet a belső forradalmi erőkkel folytatott harcról, amely véleményük szerint a fő veszélyt jelenti az önkényuralom számára. E körök véleményének adott hangot feljegyzéseiben a cárhoz közelálló Korf báró: "Beszélték, hogy felesleges másokért kiállnunk, amikor a mi fejünk fölött is ég ... - írta, keseregtek a gárda kivonulása miatt, félve, hogy mi lesz velük, akik itthon maradtak".

Más magasrangú személyek aggodalmukat fejezték ki amiatt, hogy a katonáknak egy forradalomtól elragadott országban való tartózkodása a szabadságszerető és forradalmi eszmék terjedéséhez vezet majd a seregben.

Ez a gondolat tükröződik abban a magasrangú személy által írt anonim levélben, amelyet a III. ügyosztályra küldtek. A szerző félelmét fejezi ki amiatt, hogy "Galícia és Ausztria más tartományainak csapataink által történt megszállása a Nyugat erkölcsi összeomlásának e pillanatában nemcsak a fegyelem gyengülését eredményezheti, de a jó szellem hanyatlását is a krisztustisztelő katonaság körében".

Még határozottabban fejezi ki ezeket a félelmeket a III. ügyosztály vezetője s a csendőri törzskar parancsnokságának főnöke, L. V. Dubbelt: "Nem az én dolgom erről ítélni, - írta az intervenció bejelentése után készült feljegyzésében - de kár, hogy az Uralkodó beavatkozik az osztrákokért . . . Ha legalább Oroszországban nyugalom lenne, de különben is mi közünk másokhoz? Azonkívül katonáink a helyszínen látják a lázadást, s ki tudja, nem kerülnek-e át hozzánk is a lázadó eszmék! Hazatérve jobbra, balra átadják majd megfigyelésüket, a maguk módján értelmezik, és a mi szent, tiszta, szűzies Oroszországunkat megfertőzheti a nyugati népek szelleme." Az idézett feljegyzések azért figyelemre méltóak, mert ki ismerte volna jobban a hadsereg hangulatát, ha nem a csendőri törzskar főnöke? Ő jól tudta, hogy a hadseregben nem aludtak ki a dekabristák hagyományai, amit egyébként az is tanúsít, hogy a letartóztatott petrasevisták közül sokan a hadsereg tisztjei voltak. A hadsereg hangulatáról tanúskodnak a Péterváron székelő angol, porosz, osztrák képviseltek vezetőinek jelentései is. A pétervári angol követ, Buchanan 1849. május 5-i levelében a beavatkozás népszerűtlenségéről írt valamennyi osztály körében, beleértve a hadsereget. Még akik célszerűnek tartják a forradalom határon túli feltartóztatását, azok is undorodnak a háborútól. Du Plat

varsói angol konzul 1949. május 13-i jelentésében a beavatkozás népszerűtlenségéről írt a katonaság és különösen a tisztek között.

A lakosság és a hadsereg beavatkozás elleni hangulatáról szólnak a pétervári porosz követ jelentései is.

Különösen nyugtalanította az országban uralkodó hangulat a pétervári osztrák követet: Buol grófot. Egy 1849. április 5-én keltezett magánlevélben Buol arról panaszkodott, hogy az ún. "német párt" törekvései, amely a beavatkozásért kardoskodik, ellenállást váltottak ki bizonyos körökben, és különösen veszélyes hangulat uralkodik a fiatal tisztek és a "kis csinovnyiki osztály körében." Május 14-ki levelében a "szocialista sejt", azaz a Petrasevskij-kör tagjainak letartóztatásáról számolt be az osztrák követ, amelynek tagjai - tisztek, irodalmárok és diákok - szították az elégedetlenséget a rendszer ellen.

A hadsereg hangulata ismert volt a cár előtt is. Egy április 27-i névtelen jelentésben, amelyet Perovszkij belügyminisztériuma közvetítésével juttattak el a cárhoz ez áll: "Most hallottam a Szemjonovszkij ezred katonáinak beszélgetését a tegnapi manifesztrumról. Az egész ezred elkeseredett és elégedetlen öfelségével az uralkodóval . . . Nyíltan beszélnek, hogy az uralkodó nem fog visszatérni a vállalt utazásról, darabokra fogják őt tépni . . . Theodor von Bernhardt, Bismarck későbbi munkatársa, aki 1834-1851 között orosz szolgálatban állt és szoros kapcsolata volt az udvarnál bennfentes magas rangú személyekkel, naplójában idézi Miklós szavait, amelyekkel 1849-ben fordult a moszkvai gárdahadtest parancsnokához: "Mondd meg a tisztjeidnek, hogy vigyázzanak magukra...! Senki sem kérdezi őket, meggyőződésükkel összhangban, vagy annak ellenére indulnak-e a hadjáratba, így hát jobb, ha erről inkább hallgatnak."

V. A. Dokudovszkij tábornok, az intervenció résztvevője visszaemlékezéseiben később feljegyezte, hogy "a katonáknak, még a legmagasabb rangúaknak is nagy része erősen elítélte beavatkozásunkat és egyáltalán nem szívesen indult a hadjáratba." "E háború célja idegen számunkra" - ilyen lakonikusan, katonás rövidséggel fejezte ki az orosz tisztek és katonák jelentős részének hangulatát a magyarországi hadjárat egyik résztvevőtisztje, V. V. Iszakov.

Az orosz tiszteknek és katonáknak imponált a magyar honvédek bátorsága, forradalmi meggyőződésük ügyük igazáról. A hadjáratban résztvevő Ostenkorf báró így írt a magyar forradalmi hadsereg katonáiról: "Fegyelmetlen, rongyos, gyáva csöcseléknek hittük az újságok, röpiratok és osztrák közvetítők mondása szerint: de éppen annak ellenkezőjét láttuk, mihelyt velük a harctéren találkoztunk."

A hadjárat résztvevőinek feljegyzései igen fontosak, mivel tükrözik a katonák és tisztek hangulatát az intervenció idején, érdekes anyagot tartalmaznak a magyarok iránti rokonszenv különböző megnyilvánulási formáiról, az osztrákokkal való ellenséges viszonyról, egyes tiszteknek és katonáknak a magyar sereghez való átállásáról. Az emlékiratok értékelésekor azonban figyelembe kell vennünk, hogy ezek nyilvánosságra hozását az magyarázza, hogy a krimi háború után, mikor is Ausztria sötét hálátlansággal fizette meg a cárizmus 1849-es segítségét, Oroszországban megerősödött az osztrákellenes hangulat, és kritikusan kezdték nézni az intervenciót még azok is, akik kezdetben helyeselték.

Egyes szerzők magyar szimpátiájára az a sajátos lelkiismeretfurdallás hatott, melyet sok tiszt és katona amiatt érzett, hogy részt vett egy forradalom elfojtásában. Erre a körülményre mutatott rá Herzen 1861-ben írott "Vivat Polonia" című cikkében. Megjegyezte, hogy az orosz tisztek 1849-ben alávetették magukat a fentről jött parancsnak, "nem léptek ki a sorból . . . de aztán néha bűnbánatot éreztek". Herzen ezt a bűnbánatot a lelkiismerettel kötött- "könnyű, olcsó" alkuként értékelte.

E vonatkozásban legjellemzőbbek Andrej Mihajlovics Fatyjejev (meghalt 1866) feljegyzései, aki a forradalom elfojtásában huszártisztként vett részt. A hadjárat befejezése után hamarosan nyugalmazását kérte, polgári szolgálatban helyezkedett el, és irodalmi tevékenységet fejtett ki.

Komoly érdeklődésre tarthat számot az intervenció után tíz évvel publikált leírása a magyar

sereg fegyverletételéről. Fatyjev megjegyzi, hogy a győzelem hízelgett "nemzeti önbecsülésének", "titokban örült" is, hogy véget ért "ez a meddő ellenségeskedés", de az őt leginkább betöltő érzés a "sajnálát volt egy olyan ellenfél megalázása miatt, aki iránt lelkem mélyén nemhogy gyűlölet nem volt, de ellenkezőleg - őszinte tisztelet és együttérzés, az osztrákok iránt pedig utálat". A magyar ezredek fegyverletételéről írva megjegyzi, hogy nyomasztó volt, és "nemcsak a magyarok számára . . . határozottan állíthatjuk, hogy közülünk, orosz katonák és tisztek közül szinte mindenki részesnek érezte magát a magyarok általános szerencsétlenségében".

Egy másik elbeszélésben Fatyjev egy egyszerű orosz katona, az orjói kormányzóságbeli Petrov szájába adja a szót, de saját élményeit, benyomásait, töprengéseit, gondolatait mondja el, azét a Fatyajevét, akinek nyugállományba vonulása, azt hisszük, nem annyira betegségével függött össze, hanem inkább tiltakozás volt a cári önkényuralom magyarországi politikája ellen.

Fatyajev visszaemlékezései és elbeszélései a magyarok iránt érzett szimpátiájáról beszélnek, azokat a súlyos élményeket tükrözik, melyeket a magyar nép szabadságharcának elfojtásában való részvétel keltett benne. A szerző állásfoglalásának megértéséhez a kulcsot egy magyar forradalmár kivégzésének jelenete adja. Petrov meleg rokonszenvvel eleveníti fel a magyar hazafi nemes arcvonásait, bátor viselkedését. Majd hozzáteszi: "Még most is gyötri a lelkemet. Akkor meg mintha fejszével valaki fejbe csapott volna. Hej, Istenem!"

Fatyajev nem léphetett fel nyíltan az intervenció bírálatával, de műveinek sorai között ez ott van. Érdemes figyelmet fordítani az "Egy nyugalmazott katona elbeszélései"-nek a befejezésére: "Minek erről beszélni is uram? - kiált fel Petrov, a katona, - Nem keresztény dolog a háború. Belefájdul az ember szíve látva mindezt a pusztulást."

Fatyajev Magyarországról szóló művei magukra vonták a figyelmet mind tartalmukkal, mind formájukkal, s az elbeszéléseket egy kortárs sajátos módon Petőfi műveivel rokonította.

Még a szlavofil irányzatú történész, A. Hilferding is kénytelen volt elismerni tizenegy évvel az intervenció után: "Ki nem hallotta volna a hadjáratban résztvevő emberektől, mennyire tetszenek nekik a magyarok, mennyire sajnálták őket, hogy szerette volna bármelyik megszorítani a nemes ellenfél kezét." N. V. Iszakov, a szemtanú orosz tiszt így fogalmaz: "Az orosz hadsereg magyar ellenfelét nyílt jelleme, bátorsága és baráti szelleme miatt szimpatikusnak találta . . ."

A "meddő háború" elleni sajátos tiltakozás és a magyarok iránti rokonszenv megnyilvánulása volt sok orosz tiszt ellenséges magatartása az osztrákokkal szemben. Az orosz hadsereg egyik magasrangú tisztje a magyarországi hadjárat idején vezetett naplójában feljegyezte: "Egészen rendkívüli az a rokonszenv, amely harcosaink és a magyarok között mindenütt megnyilvánul, s ugyanakkor az az önkéntelen antipátia, melyet az osztrákok iránt tapasztalhatunk." Még a pétervári bajor követ is azt írta, hogy "igen sokan a tisztek közül egyáltalán nem titkolták ellenszenvüket a "fehéradrágosok" iránt, akikkel együtt kellett működniük, s együttérzésüket a magyar lázadókkal . . ."

A. N. Szurazsevszkij tiszt kéziratban maradt visszaemlékezéseiben leír egy esetet, amikor 3 orosz tiszt, köztük ő maga is, a parancsnokság tudta nélkül bement az ostromlott Komáromba, ahol találkoztak Klapkával. Kifejezték, mint írja: "őszinte sajnálatukat amiatt, hogy ellenségek vagyunk, amikor pedig ugyanolyan őszintén gyűlöljük mi is az osztrákokat, mint Önök, s ebben a gyűlöletben össze kellene tartani és barátokká lenni." Válaszul, meséli Szurazsevszkij, a tábornok "kedvesen elmosolyodott és kezet szorított velünk". Visszaemlékezéseinek egy másik részletében feljegyezi, hogy "a magyarok jól tudták, milyen gondosan bánunk sebesültjeikkel s a fogságba esettekkel, nagyon jól tudták, hogy mi is gyűlöljük az osztrákokat, mint ők."

Az oroszok nem éppen jóindulatú viselkedése az osztrákokkal gyakran vezetett éles konfliktusokhoz. A. I. Gyelvig tiszt (a költő A. A. Gyelvig unokatestvére) feljegyezte, hogy "a hadi események befejeződése után, amiatt, hogy az orosz tisztek nyilvánvalóan többre becsülték az osztrákoknál a magyarokat, még párbajokig is fajult a dolog." Az orosz és osztrák tisztek közötti

párbajokat említi feljegyzéseiben egy osztrák hadbiztos is, aki az orosz hadsereg III. hadtestét vezette, s megjegyzi, hogy "mindkét oldalról energikus intézkedéseket kellett foganatosítani a tisztek között egyre gyakoribbakká váló párbajok ellen".

Az osztrákok vádaskodásai amiatt, hogy az oroszok barátságosan bánnak a fogoly magyar tisztekkel és katonákkal, a legmagasabb körökben is elhangzottak, mégpedig nem csupán egyes tiszteknek, de az orosz vezérkar s az intervenciós sereg legfelső parancsnoki karának címezve is. Haynau például panaszkodott Rüdiger orosz tábornokra, Paszkievics bizalmasára. Az osztrák miniszterelnök, Schwarzenberg is szemrehányást tett az orosz tisztek és tábornokok magatartása miatt.

Ez azonban nem szabad, hogy megtévesszen bennünket. Voltak bizonyos nézeteltérések Paszkievics és Haynau közt is, amelyeket részletesen elemzett Steyer Lajos "Haynau és Paskievich" c. könyvében.

A nézeteltéréseket korántsem a cári parancsnokságnak a magyarok iránti jóindulata vagy éppen humanizmusa magyarázza, hanem a másik félnek a forradalom elfojtása közben aratott sikerei miatti irigység. Bizonyos nézeteltérések keletkeztek a fogságba esett magyarokkal való bánásmód s a fogoly magyar tábornokok sorsa miatt is. Azonban figyelembe kell vennünk, hogy az orosz parancsnokság enyhe bánásmódja a foglyokkal egyfajta taktika volt, amely sikeresnek is bizonyult, hiszen a még harcképes 30.000 főnyi magyar sereg 1849. augusztus 13-án letette a fegyvert a cári csapatok előtt.

A fent kifejtett körülmények hatással voltak az orosz hadsereg hangulatára. De hangsúlyoznunk kell, hogy a tisztek és katonák állásfoglalását egészen másféle motívumok határozzák meg, mint Paszkievics álnok taktikája. Az ő ellenszenvük az osztrákok iránt a magyar nép harca iránti őszinte együttérzéssel párosult, s az intervenciónak és magának a cári önkényuralomnak az elítélésével.

Jellemző e vonatkozásban, hogy az intervenció egyik résztvevője, M. Lihutyin miben látja az osztrákok iránti általános ellenszenv s a magyarok iránt megnyilvánuló együttérzés okait. Mikor memoárjait írta, Lihutyin mögött már ragyogó katonai karrier állt, tábornok volt. Ezzel magyarázható, hogy a beavatkozást törvényszerűnek tartja, de elismeri, hogy "azért jöttünk, hogy segítsünk az osztrákoknak és meg is segítettük őket. De egyszerre csak úgy tűnik, hogy szimpátiánk azoknak az oldalára hajlott, akik ellen felléptünk".

Megpróbálván magyarázatát adni e jelenségnek, Lihutyin olyan okokat sorol fel, mint pl. az orosz katonák nagylelkűsége, sajnálata a legyőzött ellenfél iránt. Felhossa még az osztrák tisztek fennhéjázását és feltehetőnek tartja, hogy egyes orosz tisztek magatartása csupán egy tettett liberalizmus megnyilvánulása volt. Emellett azonban Lihutyin rá tudott mutatni a magyarok iránti együttérzés lényegesebb okaira is: "... a közvélemény valahogyan kárpótolni akarta őket a mi beavatkozásunkért, amelynek igazságtalanságáról és károosságáról sokan meg voltak győződve ...". E gondolatához magyarázatul hozzáfűzve Lihutyin azt írja, hogy ez sajátos "csendes tiltakozás volt az ellen, amit maguk vittek végbe".

Láthatjuk tehát, hogy az orosz tisztek egy részének ellenszenve az osztrákok, s szimpátiája a magyarok iránt abból a helyes politikai értékelésből fakadt, hogy az intervenció igazságtalan, bűnös, s ellene tiltakozni kell.

A beavatkozás elleni tiltakozás a hadsereg soraiban a legkülönbözőbb formákat öltött. Már említettük a civódásokat és párbajokat az osztrák tisztekkel. Az emlékiratokból kitűnik, hogy "orosz tisztek és alacsonyabb rangúak összebarátkoztak a magyarokkal, - etették-itatták őket, s erre nem sajnálták utolsó kopejkájukat sem". Szurazsevszkij írta, hogy "kozákjaink ... összebarátkoztak magyarokkal, és gyakran vergődtek haza éjjel, sőt előfordult, hogy Komáromban is töltötték az éjszakát, s megesett, hogy cédulát hoztak Komáromból, melyben kérték egy beteg férfi, vagy nő részére küldjünk tyúkot, vagy borjúhúst ...".

A "Hírnök" írta 1849. július 28-án: "Ahol erre kedvező lehetőség alakul ki, ott a

legöntudatosabb oroszok barátkozni kezdenek a magyarokkal." A "Szabadság", 1849. június 22-én közölte, hogy "az oroszok nagyobb kedvet mutatnak a velünk való barátkozásra, mint az ellenünk folytatott harcra. A csata befejezésekor 6 közkatonára állt sorainkba."

Mint láthatjuk, a barátkozást csak egy lépés választotta el a forradalmi csapatokhoz való átállástól. Megtörtént, hogy orosz tisztek és katonák elengedték a foglyokat, vagy futni hagyták őket. Muravjov orosz történész a magyarországi hadjáratnak szentelt könyvében leír egy vizsgálatot, melyet Paszkievics utasítására folytatott a 19. gyalogsági hadosztályban Szimonyics tábornok, aki a magyarországi tartózkodás idején a hadseregben működő rendőrség parancsnoka volt. Megállapítást nyert, hogy a hadosztályhoz beosztott 2000 magyar foglyból mindössze 750 maradt, azok is román nemzetiségű újoncok voltak. "Éjjelenként százával szöktek meg a foglyok anélkül, hogy őrizetük ezt észrevenni akarta volna. Néhány esetben . . . az illető altisztek és őrpáncsnokok azonnal föbe lövettek, mi azonban éppen nem szüntette meg a szökések folytatását."

Az orosz katonák baráti viselkedését magyar szerzők is említik. Így pl. az első munkásújság szerkesztője, Kászonyi Dániel 1858-ban kiadott önéletrajzi könyvében melegen emlékezett orosz tisztekre, magyarok iránti viselkedésükre.

A dolog azonban nem korlátozódott az együttérzés és szimpátia ismertetett megnyilvánulásaira. Az elégedetlenség bonyolult és komoly formákat öltött az orosz hadseregben. Jellemző, hogy az orosz csapatok magyarországi bevonulása után azonnal olyan rendszabályokat léptettek életbe, melyekkel a forradalmi sereghez való átállásoknak akarták elejét venni. Az Erdélyben tevékenykedő Grotenhelm tábornok egységének tábori naplójában olvassuk: "Hamarosan előbukkantak olyanok is (lakosok), akik a lázadók pártjához tartoztak és rábeszélést katonáinkat, hogy álljanak át az ő oldalukra . . . de ez ellen azonnal rendszabályokat léptettünk életbe. Elrendeltük, hogy a katonák, de különösen a tisztek, csak a lehető legkevesebbé kerüljenek kapcsolatba a lakossággal, különösen a városiakkal, akik a lázadás által terjesztett hamis gondolkozásukkal a legkárosabb hatást gyakorolhatják."

Egy Alabin nevű tiszt is említi a tábornagynak (vagyis Paszkievicsnek) a helyi lakossággal való érintkezést megtiltó "titkos parancsát", és megjegyzi, hogy ezt a félelem hozta létre, hogy "megfertőzzenek bennünket azok a forradalmi eszmék, amelyek az általuk leverte felkelést szülték."

Ezzel egyidőben rendelkezéseket léptettek életbe, melyek szerint könyörtelenül le kellett számolni azokkal, akik átálltak a forradalmi sereg oldalára. A hadügyminisztériumnak a kijevi főkormányzóhoz küldött 1849. július 23-i titkos utasításában ez áll: "minden hadifoglyot, akiről kiderül, hogy orosz alattvaló, Kijevbe kell küldeni, s az ottani várban őrizni."

A cári hatóságok ilyen és ezekhez hasonló rendeletei arról tanúskodnak, hogy számoltak annak reális lehetőségével, hogy egyes tisztek és katonák átállnak a forradalmi sereghez. Valóban voltak is ilyen esetek, de jelentőségüket nem szabad eltúlozni. Hiszen a magyarországi hadjárat ténylegesen mindössze néhány hónapig tartott, s egyébként is a cári beavatkozás következtében az ellenforradalmi erők túlsúlya megnövekedett, s ez megnehezítette a magyar sereg sikeres harcát.

Ha megvizsgáljuk az átállási eseteket, látnunk kell, hogy míg egyes tisztek megbízhatatlanságáról szóló ügyek fennmaradtak, addig a közkatonák számtalan ügyét a későbbiekben megsemmisítették. A dokumentumokból legteljesebben a voznieszenszki ezred zászlósának (kornétásának), Kazimierz Rulikowskinak az esete rajzolódik ki, aki 1849. június 10-én két katonával együtt átállt a magyarok oldalára. Augusztus 11-én annak az egységnek széthullása után, amelyben főhadnagyként szolgált, jelentkezett a hadtest törzskaránál, mondván, hogy őt fogságba ejtették a magyarok. De a törzskarnál tudtak Rulikowski átállásáról, mégpedig saját leveléből, melyet egy fogoly magyar tisztnél találtak meg. Ebben, mint A. Gyelvig elmondja, az orosz kornétás "értesítette a magyar tisztet arról a kívánságáról, hogy meg akarja adni magát a magyar kormánynak, de hogy elkerülje a hadseregből való szökésért járó felelősségrevonást, hadifogságba akar esni, s ajánlotta a magyar tisztnek, itatás közben vegye körül őt s a parancsnoksága alatt álló katonákat". Rulikowskit bíróság elé állították és golyó általi halálra ítélték.

Mint a voznyeszenszki ezred egyik tisztjének 1855 novemberben írt leveléből kitűnik, Rulikowski "a vesztőhelyen talán megmondta bűntársai nevét, köztük volt az adjutánsunk is... Rajta kívül van még néhány ember nálunk, akik a magyarországi hadjárat miatt rendőrségi megfigyelés alatt álltak." Rulikowski e társait azonban nem állították bíróság elé, ügyüket úgy látszik eltussolták, vagy pedig bűnösségük nem nyert bizonyítást. Mindenesetre a voznyeszenszki ulánus ezred tisztjeiről ugyanabban a hónapban kiállított bizonyítványban ezt olvashatjuk: "Arról pedig, hogy megnevezte-e ő (Rulikowski - V. S. J.) ... bűntársait, és hogy nevezett század tisztjei közül pontosan ki állt megfigyelés alatt a magyarországi hadjárat miatt - a hadügyminisztérium felügyeleti osztályának tudomása nincsen."

Ugyancsak érdeklődésre tarthat számot a ljublani vadász ezred Pjotr Vasziljev nevű zászlósának ügye. Az ügyiratból kiderül, hogy még 1849 februárjában a magyarok fogságába esett Nagyszebennél, amikor a csapatot Szkarjatin vezérőrnagy parancsnoksága alatt Dél-Erdélybe vezényelték. Június 10-én, miután a cári csapatok bevették Szebent, Vasziljev jelentkezett a parancsnokságnál és ismét állományba vették. Később, 1850-ben az osztrák kormány iratokat adott át a bécsi orosz követségnek, melyekből ismeretessé vált, hogy P. Vasziljev 1849 májusában "esküt tett a magyar alkotmányra, s kívánságának megfelelően szolgálatra vezényelték". Kihallgatásakor Vasziljev tagadni igyekezett a felhozott vádat, de egy másik fogoly orosz tiszttel történt szembesítése után bizonyítást nyert, miszerint "kifejezésre juttatta kívánságát, hogy a lázadók soraiban szolgáljon, s e célból a lázadó csapatok parancsnokaihoz, Dembinszkyhez és Wysockihoz fordult, és kérte vezényeljék Bemhez."

A magyar dokumentumok megerősítik, hogy P. Vasziljev először hadifogoly volt, később azonban, a forradalmi sereg győzelmei után, 1849 tavaszán kérte Kossuthot, hogy vegyék fel a magyar hadseregbe.

A hadbíróság 1850 decemberében Vasziljevet bűnösnek találta, s az ítélet szerint megfosztották rangjától, nemesi címétől, jelképesen végrehajtották rajta a halálos ítélet ceremóniáját, azután Szibériába vitték kényszermunkára.

1849 szeptemberében hadbíróság elé állították a nyizovszki vadászvezred zászlósát, Alekszandr Korszakot, mert az 1849 júniusában a magyar tábornokok egészségére ivott, és kijelentette, hogy "ha harcba kerül a magyarokkal, nem fog rájuk löni". Vele együtt felelősségre vonták A. Urbanovszkij altisztet, mert erről "nem tett jelentést". A hadbíróság mindkettőjüket halálra ítélte, de végül is kegyelmet kaptak, lefokozták közkatonaikká és a Kaukázusba vezényelték őket.

1849 decemberében hadbíróságnak adták át a harmadik gyalogos ezred 15 tisztjét a magyarországi hadjárat idején tapasztalt "megbízhatatlanságuk" miatt. Fennmaradt egy 1853. december 18-án összeállított jegyzék is a 4. gyalogos hadtest vádlottjairól, többségükben tisztekből. V. G. Verzbickij publikációjában 19 embert említ, akiket a magyarországi ellenforradalmi hadjárat idején tanúsított megbízhatatlan magatartásuk miatt fogtak perbe. Hat ember még a vizsgálat során meghalt, a többieket várbörtönbe zárták.

Megbízhatatlanság, szökések, átállás az ellenséghez előfordultak az orosz hadsereg közkatonaí között is. Jellemző a pszkovi gyalogezredből való Ivan Petrov közkatona esete, amelyről Utassy Imre honvédszázados a 19. hadosztály parancsnokságához küldött jelentésében ír: "Petrov Ivan, Baranovka Muszka országból való származású 37 éves görög nemegyesült, 1842. évbe Pszkovi Polk gyalogezredhez tíz évre állítatott. Ezen embert a Visóvölgyi előőrsön levő őrzárók a hegyek közt elfogták, ő egyébiránt sem ellent nem állt, se nem szaladt. A kikérdezésnél következő vallomást tett: "Húsvét táján Muszka országba azt hallotta, hogy a magyaroknak 2 pengő garas napi fizetése van és hogy ott sokkal jobb katonáskodni, mint nállok, így ő elhatározta magát, midőn ezredje Moldvába jött, Magyarországra jönni és itt szolgálni. Sok hegyeken keresztül bújdosva végre ide érkezett ... Borsa, június 18. Utassy Imre százados. Érkezett június 22-ik 1849."

Magyar források tanúsítják, hogy a fogságba esett orosz katonák és tisztek közül nemcsak egyedül Vasziljev szolgált a magyar hadseregben. Egy volt honvéd, aki részt vett az erdélyi

harcokban, mesélte, hogy Bem seregében volt néhány száz orosz katona, akikből "az öreg csudálatosképen lengyel légiót alakított". A szemtanú elbeszéléséből tudjuk, hogy a fogoly orosz katonákat új mundurba öltöztették, készítettek nekik "négyszögű vörössipkát" és "ezután mellettünk verekedtek becsületesen".

P. Vasziljev is említett kihallgatásakor "60 orosz szökevényt", akik Bemnél szolgáltak. A Bem seregében harcoló orosz katonákról megemlékezik Grotenhelm tábornok is (akinek egysége Erdélyben harcolt) Paszkievicsnek küldött egyik jelentésében. "A felkelők - olvashatjuk e dokumentumban - Bemmel az élükön, soraikat a legkülönbözőbb emberekkel egészítik ki, még a mi Nagyszebenben ejtett foglyainkkal is".

A tábori hadbíróság anyagaiból tudjuk, hogy "a lázadó magyarokhoz való szökésért halálra ítélték a kezében fegyverrel elfogott Abszamikov közkatonát. Kísérletéért, hogy végleg Magyarországon maradjon, halálra ítélték Kornyej Zsuromszkij közkatonát.

Az 1. hadsereg tábori hadbírósága kivizsgálta a Volkonszkij herceg gyalogezredéből való K. Danyilov közkatona ügyét. A bíróság megállapította, hogy 1849. június 20-án átállt a magyarokhoz, és két évig Magyarországon tartózkodott, amíg az osztrákok ki nem adták az orosz parancsnokságnak. Az ítélet napján végigkergették egy ötszáz emberből álló soron, aztán öt évre börtönbe zárták. Az ogyesszai vadászvezred egyik katonája, Mihail Jakimenko két év és hat hónapig maradt Magyarországon. 500 vesszőcsapás büntetés után várbörtönbe zárták három évre.

Az orosz hadsereg közkatonáinak egy sor ilyen "ügyét" csak az iratjegyzékek alapján tudjuk megítélni, mivel a dokumentumokat megsemmisítették. Moszkvában a Központi Hadtörténeti Archívumban három olyan iratjegyzék maradt fenn az 1849-53-as évek ügyeiről, melyekben egyes felelősségrevontak neve után ilyen megjegyzések állnak: "Háborús időben Magyarországra szökésért", "Háborús időben a lázadó magyarokhoz való szökésért", "A lázadó magyarok elleni 1849-es háború idején szolgálatban tanúsított megbízhatatlan magatartás miatt". Az első iratjegyzékben 93, a másodikban 107, a harmadikban 248 név szerepel. Ezeknek több mint egyharmada után a fentebb felsorolt megjegyzések valamelyike áll.

(Megsemmisültek az 5009 lapból álló "Összesítő jegyzékek 1849-ből az alacsony rendfokozatú nem nemes elítélt személyekről". Megsemmisültek az 51, 119 lapból álló ugyanilyen jegyzékek 1850-ből is.)

E jegyzékekből semmit sem tudunk meg az ítéletekről. Fennmaradtak azonban olyan jegyzékek is, amelyekben az erre vonatkozó adatok is szerepelnek. Idézzünk néhány ítéletet a hadban álló sereg tábori auditoriatúsának a nem nemes, alacsony rend-fokozatú személyekre vonatkozó jegyzékéből, melyet 1853-ban állítottak össze: "Iván Gurin Magyarországon másodízben elkövetett szökésért. . . Vesszőfutás büntetés után büntetőszázad határidővel." "Julian Ovszjanij külföldre, Ausztriába elkövetett szökéséért, a magyar csapatokhoz való átállásért (árulásért) vesszőfutás büntetés után kényszermunkára küldetett." "Anton Szucsivszkij, külföldre szökésért és a lázadó magyar csapatokhoz történt átállásért vesszőfutás büntetés után kényszermunka." "Andrej Bikov, Magyarországon elkövetett szökésért és az osztrák csapatok szolgálatába szegődésért. Vesszőfutás büntetés után büntetőszázadba küldetett határidővel." "Kszaverij Oberszkij, külföldre szökésért, a lázadó magyarok soraiba történt átállásért és lázító versek rejtegetéséért (árulásért) testi fenyítés nélkül kényszermunka." "Ivan Jakub, halála miatt eltekintünk csavargása és a lázadó magyarok soraiba történt átállása megbüntetésétől". "Jakim Jemelmanovics Magyarországon egy ízben elkövetett szökésért. Vesszőfutás büntetés után büntetőszázadba küldetett."

A levéltári anyag alapján világosan látjuk a cári csapatok morális állapotát. A hadsereg szétfúllásának méretét mutatja az a tény is, hogy az intervenció idején a cári hadsereg egész egységei bizonyultak megbízhatatlannak.

Paszkievics 1849. december 7-i parancsa felsorolja azokat az egységeket, melyekben sok volt a dezertáltak száma: "... igen sokan szöktek meg az olonyeckii, muromszkii gyalog-, a ladogai,

nyizovszki és különösen a kosztromai vadászrezredekből, és a 9. sz. munkaszázadból." Ezzel kapcsolatosan a parancsban ez áll: "... Ezt az említett egységek parancsnokai elé tárva megparancsolom, hogy a muromszki gyalogos s a ladogai vadászrezredben, ahol sok, a kosztromaiban pedig, ahol mértéktelenül sok szökés fordult elő, szigorú intézkedéseket hozzanak a szökések megakadályozására ... s erről nekem jelentést tegyenek."

A hadjárat befejezése után I. Miklós megparancsolta, hogy a csapatokat haladéktalanul vonják ki Magyarországról, de ugyanakkor a cári kormány elhatározta, nem engedi, hogy a "forradalmi ragályt" behurcolják Oroszországba. Az osztrák fél ismételt panaszai az orosz tisztek magyarországi viselkedésére nyugtalanították a cárt. Rendkívül jó szolgálatot tett a besúgó Zichy Ferenc gróf, akit az osztrák parancsnokság vezényelt az orosz hadsereghez, mint biztost. Egyik jelentésében, melyet már a hadi események befejeződése után írt, ezt olvashatjuk: "Az orosz tisztek közül sokan folytatnak beszélgetéseket olyan témákról, amelyek már régen figyelmet nem érdemlő fecsegéssé váltak, s nem alaptalanul keltenek nyugtalanságot."

Az ilyen s ehhez hasonló jelentéseket a cárnak tudomására hozták. Az egyik ilyen jelentésben azt olvashatjuk, hogy az orosz tisztek Magyarországon érintkeznek "olyan emberekkel, akik erkölcstelen gondolkodásmódjukról ismertek". Ezzel kapcsolatosan a cár Paszkievicshez intézett 1849. november 7-i levelében azt írta: "Könnyen lehetséges, hogy e fiatal emberek révén eljut hozzánk a fertőzés, és szívenyes lenne ránk nézve, ha nem tudnánk ezt megelőzni." A cári hatóságoknak az a törekvése, hogy minden megbízhatatlan tisztet és katonát leleplezzenek, gondos, több évig tartó nyomozást eredményezett. Ezzel egyidőben a határon túl is folyt a kutatás a dezertált, vagy a forradalmi sereg oldalára állt tisztek és katonák után. A Kárpátontúli Területi Levéltárban egész sor körlevél maradt fenn a Magyarország területén keresett orosz tisztekről és katonákról. Arról, hogy sokan el tudtak rejtőzködni, tanúskodik P. Alabin, aki Rulikowski ügyét leírva, csodálkozását fejezi ki amiatt, hogyan "határozta el, hogy jelentkezik. Miért nem menekült, mint azt sokan mások tették, akik többé vagy kevésbé kompromitálták magukat?"

A "láadás fertőzése"-nek terjedése miatti félelem olyan erős volt, hogy a leleplezések, nyomozások során teljesen ártatlan emberek is megszennvedtek. Jellemző egy kormányzósági titkár, Mihajl Ivanovszkij ügye, melyet a kijevei hadbíróság vizsgált ki. Az arhangelszki kormányzóság holmogorszki járásában született beteg ember fogadalmat tett, hogy bejárja a szent helyeket. A forradalom Magyarországon érte, ahol az osztrákok fogságba ejtették, majd kiadták a cári hatóságoknak. Mivel Ivanovszkij elbeszélése gyanút keltett, elrendeltetett: "1. ... a magyar láadás idején foglyul esett Ivanovszkij alattvalót fölöttébb gyanús vallomása kiegészítése céljából ki kell hallgatni ... 2. ... Ivanovszkijt szigorú őrizet alatt fogva tartani a kijevei várbörtönben újabb utasításig." Hiába bizonygatta, hogy egész külföldi tartózkodása idején nem volt fegyvere, és senkinek "semmiféle kárt, bántalmat nem okozott". A hadbíróság 1850-ben bűnösnek találta. Megfosztották rangjától, nemesi címétől és életfogytiglan a tobolszki kormányzóságba száműzték. A bíróság ítéletét azonban már nem lehetett végrehajtani. A sok megpróbáltatástól legyengült Ivanovszkij meghalt a kijevei börtönkórházban.

A foganatosított szigorú intézkedések ellenére sem sikerült a cári hatóságoknak megakadályozni a forradalmi eszmék behatolását Oroszországba. A hadsereg bevonulása egy forradalomtól elragadott országban nem maradhatott hatás nélkül az orosz hadsereg számos tisztjeire és katonáira. Bármennyire igyekeztek is a cári hatóságok megakadályozni a katonák és tisztek érintkezését az ellenféllel, ez mégis megtörtént, s a magyarokkal folytatott beszélgetések során az orosz katonák és tisztek sokat megtudtak a forradalomról. Nem hiába félt I. Miklós ettől az érintkezéstől, s írta a hadsereg főparancsnokának: "ne legyen ezzel az egész csöcseléssel semmiféle közeli kapcsolatunk, mert ettől a közeledéstől könnyen megfertőzhet a mi ifjúságunk is. Ezek lázadók, s velük közelségbe kerülünk becstelen és lealacsonyító lenne."

A kortársak visszaemlékezéseiben, feljegyzéseiben sok érdekes részletet találhatunk az orosz katonáknak honvédekkel, a lakossággal történt érintkezéseiről, s arról is, hogyan hatottak ezek a beszélgetések. Így pl. a magyar forradalom egyik résztvevője, Horváth Elek, elmesél egy jellemző beszélgetést két orosz altiszttel, melyet egy pohár bor mellett szlovák-orosz keverék nyelven

folytattak. Az egyik tiszt szomorúan mondta: "Miért kelle nekünk oly messziről hozzátok jönnünk?" Horváth Elek visszaemlékszik, hogy részletesen beszélt nekik Kossuthról, a jobbágyfelszabadításról, s ezután az altiszt Kossuth egészségére emelte poharát.

Az orosz hadsereg magasrangú tisztjeinek elbeszéléséből kitűnik, hogy a fogoly magyar katonákkal és tisztekkel való érintkezés is veszélyt jelentett. Az Erdélyben parancsoló Labinzov és Karlovics tábornokok a főparancsnoksághoz írt levelükben engedélyt kérek, hogy átadhassák a fogolyokat az osztrákoknak, mivel "a magyar hadifoglyok tulajdon csapatjaiknak biztonságát veszélyeztetik, amennyiben a legénységre és altisztekre, sőt több tisztre is bizonyos morális befolyást gyakorolnak, mi előbb-utóbb káros következményeket vonhatna maga után."

Másrészt a magyar fogságba esett orosz katonákat meglepte az a demokratikus szellem, amely a forradalmi hadseregben uralkodott. Magyar levéltári anyag alapján nyomon követhetjük, hogyan érlelődött meg fokozatosan Vasziljev elhatározása, hogy belép a magyar hadseregbe. "Vasziljev hadnaggyal ... alkalmunk volt többszöri összejövetelek által megismerkedni - olvassuk egy korabeli írásban. - Az orosz és lengyel nyelven kívül oláhon is meglehetősen beszélt. Az 1848-iki magyar viszonyokról egyáltalán semmit nem tudott, sőt a francia eseményeket is csak tőlünk Debrecenben tudta meg. Nekik otthon - mint mondta -, semmit sem szabad olvasni, náluk minden újság, minden könyv és röpirat, mely a külső nemzetek szabadabb mozgalmára vonatkozik, ki van tiltva... Midőn látta ügyünk előrehaladását, Kossuthnál alkalmazást kért a magyar hadseregben. Kossuth őt Dembinszkyhez utasította. Ez őt egyik hadcsapatánál alkalmazta, miután a lengyel légió, hol leginkább óhajtott alkalmazást, be nem fogadta."

A forradalmi eszmék hatása az orosz hadseregre megmutatkozik abban is, hogy az orosz tisztek és katonák között nagy népszerűségnek örvendtek a magyar forradalom vezetői, elsősorban Kossuth Lajos, akinek arcképei, mint a forradalom többi vezetőjének képei is, kézzel kézre jártak, és sokan magukkal vitték Oroszországba is, s mint ereklyét őrizték.

A. Szurazsevszkij meséli, hogy hazatérésükkor "a nagy városokban árulták nekünk valamennyi forradalmi tábornok arcképét ... Kossuthot sokféle helyzetben ábrázolva, egyedül is. Valamennyi képből vettem." Néhányan a tisztek közül még Magyarországra érkezésükkor hozzájutottak Kossuth kis arcképéhez, és végig magukkal hordták. Charles Pridham angol újságíró, aki 1848-49-ben a "Times" tudósítója volt Magyarországon, ottani élményeiről írott könyvében elmondja, hogy az orosz tisztek közül "sokan ingük alatt rejtegették Kossuth képét, és ha szimpatizánssal találkoztak, megmutatták neki".

Ez nem egyedi jelenség volt, erről tanúskodnak Karacs Teréznek a visszaemlékezései. Elmondja, hogy orosz katonák kérve kérték, hogy "adjak nekik Kossuth arcképet, s állításomat, hogy nincs ilyen birtokunkban, nem hitték el".

Az egyik idősebb tiszt, aki "legkonokabban zaklatott a Kossuth arcképért" végül is talált egyet, mely "valaha szivar-csomag borítékán ékeskedett" és ezt egy rézlemezű keretbe foglalta és ereklyeként a mellére függesztette. A komoly megfigyelő Karacs Teréz valószínűnek tartja, hogy más tisztek is hasonlóan cselekedtek és hozzáteszi: "a szabadságharc kormányzójának nemcsak arcképét, hanem némelyek a nemes eszméit is elvitték hazájukba".

P. Alabin naplójában arról ír, hogy egy "kitűnően sikerült Kossuth mellszobrot" szerzett, de azon töprengett: "csakhogy sikerül-e majd átvinnem a határon? Ha megtalálják, azt mondják: forradalmár! És elkobozzák!"

Hogy a magyar forradalom vezetőinek képét őrizni nem volt teljesen veszélytelen dolog, ezt tanúsítja Osztrovszkij törzskapitánynak, a tveri csendőrség parancsnokának 1852. október 3-án indított ügye. Más meg nem engedett holmik között a magyarországi hadjárat e résztvevője "a magyar forradalomban tevékenyen részt vett fontos személyek arcképeit" őrizgette. Mint a szövegből kiderül, ezek Kossuth, Bem, Klapka, Dembinszky és Görgey arcképei voltak. A vizsgálat azzal ért véget, hogy a törzskapitánynak, tekintettel arra, hogy hét gyermeke volt, javasolták, "válasszon

önként másfajta szolgálatot".

Némely orosz tisztek és katonák együttérzése a forradalom ügyével, barátkozásuk a magyarokkal, a dezertálások a hadseregből, egyes orosz harcosok átállása a forradalom oldalára, megmutatták a magyaroknak, hogy *nem lehet egyenlőségjelet tenni a cárizmus és az orosz nép közé*. Kossuth Lajos egyik cikkében, melyet élete alkonyán, 1889-ben írt, megjegyezte: "Az orosz önkényuralom és az orosz nép, - ez két különböző dolog."

A cári hadsereg 1849-ben sötét, reakciós tettet vitt végbe, amikor segített a Habsburgoknak a forradalom elfojtásában. Ugyanakkor az intervenció időszakában különös élességgel megmutatkozott, hogy a cári hadseregben eleven maradt a dekabristák szabadságszerető szele, s hogy Belinszkij, Petrasevszkij követőinek eszméi széles körben elterjedtek soraiban.

A hadsereg bevonulása a forradalomtól elragadott országba elősegítette a hadseregben a forradalmi mozgalom erősödését, s kétségtelenül növelte az orosz tisztek és katonák politikai öntudatát. Az a felismerésük, hogy a beavatkozás igazságtalan, növelte a fennálló rendszer iránti elégedetlenséget. A forradalmi Magyarország gazdasági és politikai rendszerével, a hadsereg demokratikus rendjével történt megismerkedésük mély benyomást gyakorolt a katonaköpenybe bújtatott orosz emberekre. A jobbágyrendszer felszámolása, a sajtó- és szólásszabadság, a demokratikus társadalmi és politikai intézmények - a magyar népnek ezek a vívmányai megragadták az orosz katonákat és tiszteket. (Tehát akkor ezeket a "haladó" hagyományokat végsőfokon tőlünk vették át az oroszok, így nekünk magyaroknak sok tanulni valónk ezen a téren, tőlük nem volt. H. O. J.)

Az orosz hadsereg nem izolálódott az országban végbemenő folyamatoktól; ezek jelentős mértékben hatottak rá. Az intervencióban résztvett A. I. Gyelcig közvetlen összefüggést látott a hadsereg és az orosz társadalom hangulata között. "A háború, melyet I. Miklós az osztrákok megsegítésére vállalt, – írta – népszerűtlen volt Oroszországban, s ez érezte hatását hadseregünkön is."

A magyarországi forradalom és intervenció visszhangja az orosz társadalom erőinek éles elkülönítését tükrözi. Az április 26-i manifesztum után a hivatalos sajtót elöntötte a hurrá hazafias, sovíniszta, ellenforradalmi írások zavaros áradata. A földbirtokos-monarchista körök hangulatainak kifejezője, a hírhedt Faggyej Bulgarin a "Szevernaja pcsela"-ban az intervenció háborút "szent"-nek nevezte, "melyet azért vállaltunk, hogy megmentsük a népeket a romlástól, pusztulástól". (Ez egy teljesen pánszláv ideáktól megszálott lap volt. H. O. J.)

Ennek az újságnak a szerkesztője, a közismert N. I. Grecs is hasonló szellemben nyilatkozott. Mértéktelen fantáziájától elragadva a szégyenletes intervenciót az 1812-es honvédő háborúval s az orosz hadsereg azt követő külföldi hadjáratával hasonlította össze. "Másodszor adja vissza - írta - Oroszország istennek az oltárt, az uralkodóknak a trónt, a népeknek a békét, nyugalmat, és jólétet, szelidíti meg az álnokságot, leplezi le a rágalmat, és nemcsak segítséget nyújt barátainak, de megmenti az elvakult ellenséget is, aki kész fejjel menni a falnak."

A "Szevemaja pcsela" és más hivatalos újságok lapjain felbukkantak a konjunkturális versek, olyanok, mint a kevéssé ismert M. Polovcev "Az Idők ígéje" c. vagy egy másik, kevéssé ismert szerző, A. Nyenakovics "A magyarországi győzelmekre" c. verse. Érdemes azonban megjegyezni, hogy még az ilyen jellegű versekben is tükröződött a vezető körök félelme egy lehetséges belső zavargástól. Így M. Polovcev a földesurakhoz fordulva azt tanácsolja nekik "(amikor) a hadnép mind a hadjáratba indul, szeressétek, boldogítsátok az egyszerű népet".

Érdeklődésre tarthat számot a szlavofilek magatartása. Állásfoglalásuk egy sor egyéb kérdést illetően ez időben pozitíven különbözött a kormányétól, egy sor problémát illetően pedig még opposícióban is álltak az önkényuralommal szemben. De az intervenció kérdésében támogatták a cárizmust, ami félelmüket tükrözte egy forradalom lehetőségétől magában az országban. M. Pogogyin levelezése alapján, amelyet a szlavofil irány kiemelkedő képviselőivel folytatott, N.

Barszukov leszögezi, hogy "a szlavofilek ezen esemény (ti. az intervenció - V. S. J.) iránt teljes együttérzéssel viseltettek". Figyelembe kell itt vennünk a szlavofilek érdeklődését az ország szláv népei iránt, s azt a meggyőződésüket, hogy a *magyar forradalom orosz csapatok segítségével történő leverése következtében jobb lesz a szlávok helyzete. Emellett a szlavofilek szoros kapcsolatban álltak a forradalom ellen fellépő magyarországi szláv népek nemzeti mozgalmának vezetőivel.*

Így pl. 1849 májusában A. Bludovhoz írt levelében A. Sz. Homjakov Jelačič tevékenységéért lelkesedik, s a következő szavakkal fejezi be a róla írt sorokat: "isten adjon egészséget a becsületes bánnak". A cári intervenció kezdete után Homjakov egyik levelében kritizálta azokat, akik nem értették meg a beavatkozás szükségességét, "frondöröknek" nevezte őket, és úgy vélekedett, hogy "ennek (intervenciónak - V. S. J.) szükségessége nyilvánvaló".

A. Sz. Homjakov nézeteit osztotta a többi szlavofil is. Valamennyire eltért ettől a liberáliskodó Ivan Akszakov – az irányzat fiatal nemzedékének kiemelkedő képviselője – állásfoglalása, akit 1848 márciusában még le is tartóztattak (egyesek szerint tévedésből), de hamarosan kiengedték. Mint az 1849 elejéről származó levelezéséből kitűnik, nyugtalanodott amiatt, hogy Európában visszatér a "régí rend", Ausztriában pedig a Metternich-féle rendszer. "Szomorú tudni, - írta 1849. február 28-án -, hogy azok a szörnyű sebek, melyeket az 1848-as év tárt fel, újra bezárultak és feledésbe merülnek."

* * *

Amikor azonban megkezdődött az intervenció, I. A. Akszakov teljes mértékben támogatta azt. A. O. Szmimovához írt levelében kifejtette, "sokat várok a mostani háborútól, az orosz fegyver sikereitől". 1849. szeptember 3-án kelt, apjához címzett levelében így ír: "Íme a háború is véget ért, a gárda éppen csak sétált egyet, a hadsereg pedig ragyogó hadjáratot vitt végbe." Az intervenciót illetően tehát a szlavofilek álláspontjában, mint azt Herzen megállapította, szoros közeledést figyelhetünk meg "liberális moszkvai szlavofilek és Miklós pétervári szlavofiljei között", mely közeledés Herzen szerint "nagy szerencsétlenség volt" számukra. "A forradalmi eszmék fejlődéséről Oroszországban" c. munkájában is szól Herzen a pétervári "cárista pánszlávok"-ról, s hozzájuk csatlakozott "moszkvai szlavofilek"-ről, s határozottan elítéli őket, mint olyanokat, akik kedvelik "a szolgásgot, akik az abszolutizmust tartják az egyetlen kormányzási formának, a nyugati szlávoknak pedig a Cote d'Or boraival szemben a doni borok fölényét és a russzicizmust prédikálják, megtöltve nemes gyűlölettel lelküket a németek és magyarok iránt, ami jó szolgálatot tesz Windischgratznek és Haynaunak". Genfből moszkvai barátainak küldött levelében, melyet szinte rögtön a magyar forradalom leverése után írt, Herzen azt kérdezi: "Hogy vannak a szlavofilecskéink? Teleitta magát Sevirkov ... a magyar és német vérével?"

Másképp viszonyult az intervencióhoz M. Pogogyin, aki 1849-ben hallgatott. Életének krónikása, N. Barszukov értetlenségét fejezi ki erre vonatkozóan. "Legnagyobb csodálkozásunkra - írja - Pogogyin a magyar háborúról nem ejtett egyetlen szót sem." Ez a hallgatás később, a krími háború idején lehetővé tette számára, hogy bírálja a cári kormány 1849-es politikáját.

Meg kell jegyezni, hogy a szlavofilek képviselőinek az intervencióra vonatkozó nézetei hamarosan megváltoztak. Nyugtalanította őket az, hogy *a szlávoknak nyújtott segítség szükségességéről szóló hivatalos verzió ellenére a szlávok helyzete a magyar forradalom leverése után sem lett jobb.* Nem sokkal az intervenció befejezése után A. Homjakov felháborodottan írja, hogy a szlávoknak *"nagyon rosszul megy Ausztriában"*, (érdekes, hogy nem Magyarországot említ, – H. O. J.) nem sokkal pedig A. D. Bludova grófnőhöz írt levelében azt kérdezi: "ragyogó szerencsés háborúnk után nem vetik Önre a csüggedés árnyékát a szláv ügyek?" Akszakovot is nyugtalanította a forradalom leverése után a szlávok helyzete Ausztriában.

F. Bulgarin és N. Grecs álláspontját, a szlavofilek nézetét az intervencióról nem osztották az orosz társadalom széles körei.

Nyikolaj Ogarjov, Herzen harcostársa 1861-ben Londonban megjelent cikkében így jellemezte az orosz gondolkodó emberek hangulatát 1849-ben: "A magyar hadjárat nyomasztóan hatott a

társadalom tudatára ... A tisztek nem szívesen mentek, hitegették ugyan magukat azzal, hogy meg kell védeni a zászló becsületét. A katonák nem szerették a németeket, már azért sem, mert saját tábornokaikat sem szerették – de engedelmisséget szokva mentek. A tisztek és a katonák hadilábon álltak az osztrákokkal és tárt karokkal fogadták a magyar foglyokat ... a nép panaszkodott, zúgolódott a szüntelen újoncszedés ránehezedő súlya alatt." Még A. Korf báró is kénytelen volt elismerni, hogy a birodalom fővárosának lakossága elítélően fogadta az intervencióról szóló manifesztumot. Mint írja "ez az esemény Pétervár lakóira szomorú benyomást tett". Otton de Bray szerint Moszkvában a háború bejelentését "burkoltan helytelenítéssel fogadták". A már említett Homjakov szomorúan írta, hogy Moszkvában "a társaságban a magyar háború értékelése egyáltalán nem kedvező".

A liberális P. Annyenkov írja: "Talán még soha ilyen hidegen nem fogadtak nálunk háborús kiáltványt, mint ezt." Mindenki kételkedett "Ausztria támogatásának hasznában, a nép pedig nagyon is érezte előre, hogy ez újoncozást jelent".

A lakosság hangulata miatt aggódó cári hatóságok újabb intézkedéseket hoztak a sajtó szemmel tartása céljából. Így pl. 1849-ben a kormánnyal szemben teljesen lojális "Biblioteka dlja cstyenyija" c. folyóirat az intervenció elején sorozatot indított "Vázlatok Magyarországról" címmel, melyben a legáltalánosabb tudnivalókat foglalta össze az országról. De a hatóságok még ezt sem találták kívánatosnak, s a cikkek közlését a harmadik megjelenése után leállították.

Az M. P. Pogogyin szerkesztette "Moszkvityanin" c. folyóirat 1849 elején rövid életrajzi ismertetést közölt Bemről. Ez a végtelenül lakonikus rövid (mindössze féloldalas) írás, amely többek között beszámolt arról is, hogy Bemnek sikerült Bécsből megszöknie, és "Magyarországra került" - magának a népművelési miniszternek, Sz. Sz. Uvarovnak kirohanását vonta maga után. Uvarov a moszkvai tankerület felügyelőjéhez küldött 1849. június 29-i titkos utasításában hangsúlyozta, mivel a "Moszkvityanyin"-ban a "magyarországi lázadó csapatok vezetőjéről" megjelent cikkhez hasonló anyagok a bennük leírt "tettekkel és gondolatokkal mendemondákat terjesztenek a forradalmi eseményekről: ezért a legalázatosabban kérem méltóságos uramat, javasolja a moszkvai cenzúrabizottságnak, hogy ne engedjenek a jövőben hasonló jellegű anyagokat a sajtóban megjelenni".

Külön figyelmet érdemel az a kérdés, milyen visszhangja volt az intervenciónak a birodalom nyugati kormányzóságaiban. Itt, mivel a szociális elnyomás összefonódott az ukrán, lengyel, litván és más népek nemzetiségi elnyomásával, továbbá Magyarország közelsége miatt, a magyar események iránti figyelem különösen élénk volt. A hatóságok úgy rendelkeztek, hogy a magánszemélyektől el kell venni a fegyvereket, növelni kell a tanintézetek felügyeletét, be kell vezetni, hogy a helyi hatóságok hetente tegyenek jelentést a lakosság hangulatáról stb.

1849 elején Paszkievics herceg titkos utasítást adott a kijevi főkormányzónak, amelyben megparancsolta, mivel "a magyar felkelők hadi cselekményei most eléggé kis távolságra zajlanak a Podoliai és Volhiniai kormányzóságoktól . . . megbízom Önt, hogy szigorítsa meg a megfigyelésre vonatkozó rendszabályokat ... mivel a jelenlegi körülmények között a megfigyelés különösen fontos, és helyes lenne erről magának öfelségének említést tenni".

Valóban 1849-ben Ukrajnában a helyzet a végsőkéig éleződött. Az osztrózszi járási megbízott 1849. július 10-én azt jelenti, hogy "a magyarországi felkelést itt jogosnak, a becsület és magas fokú hazafiság ügyének tekintik". Közölte azt a városban elterjedt hírt is, hogy "Bem nagyszámú csapattal szándékozik a kormányzóság határain áttörni azzal a céllal, hogy felkelést idézzon elő".

Egy bizonyos Tronyeckij nevű állami tisztviselő jelentette 1849. június 9-én, hogy "a magyarországi és erdélyi zavargások óta a nyugati kormányzóságokban mindenféle írások és hírek kezdtek terjedni arról, hogy Bem feltétlenül benyomul Oroszországba". Kamenyec-Podolszkból is jelentették, hogy Bem parancsot adott kétszersült készítésére, s hogy egy bizonyos Kozsuhovszkij nevű földbirtokos azt mondta, "Bern eljön majd hozzánk vendégségbe". A vityebszki kormányzásában is terjengtek hírek Bem betöréséről. A csendőrfőkapitánynak címzett

feljegyzésében a 4. körzet csendőrhadttestének parancsnoka 1849. március 28-án azt jelentette, hogy "bizonyos ideje a lepeli, drisszai és dünaburgi járások parasztjai között az a sötét hír terjedt el, hogy valami Bem érkezik".

Egy Bemről írott lengyel nyelvű vers szerint "ágyúktól visszhangzik" neve, annak jeleként, hogy "Ausztia koporsóba kerül".

*Eztán minden királyt és uralkodót
A nép nevében, a hit nevében
Elkergetünk az angolokhoz,
S egyetértésben fogunk élni
Szabadságban, szabadon.*

A cári ügynök, aki jelentéséhez hozzátartozta a vers orosz fordítását is, felhívta a hatóságok figyelmét, hogy a vers általa megtalált példányát "olyan ember másolta, aki rosszul tud lengyelül".

A nyugati kormányzóságokban terjesztett különböző tartalmú propagandaanyagokból figyelmet érdemel egy 88 versszakos lengyel nyelven írt agitációs vers. Ez a vers a III. ügyosztály I. hivatalának 1849-es anyagai között van, s mind a mai napig elkerülte a kutatók figyelmét. A verset A. I. Csernisev hadügyminiszternek küldte egy ismeretlen személy, valószínűleg földbirtokosnő a nyugati kormányzóságok valamelyikéből, aki 1849. augusztus 13-án kelt levelében azt írta, hogy a nyugati kormányzóságokban "az alsó néposztály, sőt a katonák is rendkívüli óvatossággal, kézzel kézzel adogatnak különböző dalszövegeket". Egyet közülük eljuttatott a miniszternek, aki mint "Őfelségéhez közel álló személy" alkalmat fog találni arra, hogy jelentse: "határozott ... nem szigorú, de istenfélő intézkedések szükségesek".

A vers, melynek, rövidített orosz fordítását hozzátartozták az ügyirathoz, felhívást tartalmaz nemcsak az önkényuralom, de mindenfajta elnyomás és kizsákmányolás elleni harcra:

"Hej szerbek, oláhok, csehek, moldvák, kozákok, cserkeszek, kijevek, csatlakozzatok a magyarokhoz és lengyelekhez, segítsetek az olaszoknak és németeknek". A továbbiakban arról van szó, hogy meg kell teremteni az oroszok és "szibériaiak" számára a szabadságot, s a szakadárak, cigányok, kalmükök, örmények és zsidók számára az egyenjogúságot. Felhívást tartalmaz a katonákhoz, hogy csatlakozzanak a felkeléshez: "Ha hallgattok tisztjeitekre, elpusztultok, de ha győztök is a háborúban, mit értek vele? ... Az uralkodók nem hallgatták meg kérésünket, eljött hát pusztulásuk órája?"

A röpirat tartalmazta a programot, kifejtette a célokat, amelyekért harcolni kell. Mindezt pontatlanul, nem világosan fogalmazták meg, s egyes követelések utópista jellegűek. De a ködös, zavaros gondolatok mögött kirajzolódnak a parasztok, dolgozó emberek, iparosok, városi szegénység széles tömegeinek gondolatai, vágyai, akiknek a társadalmi egyenlőség és szabadság megvalósításába vetett reménye fokozódott az 1848-1849-es események következtében.

Érdemes megjegyezni, hogy ez a litografált röpirat az oroszul értő lakosság közti terjesztésre készült. A szöveg legvégére oroszul nyomtaták oda: "folytatás következik".

Az Ukrajnában terjesztett hírek közül figyelemre méltóak azok, amelyek az intervenció hadsereg magyarországi kudarcairól szóltak. A sztaroconsztantynovoi kerületi rendőrfőnök jelentette 1849 júliusában: a lakosság körében álhírek terjengenek arról, hogy hadseregünk vereséget szenvedett volna a magyaroktól és általában a magyarok győzelmes hadműveleteiről". A 4 sz. csendőrhadttest parancsnoka, Bukszvegyen közölte 1849. augusztus 13-án a III. ügyosztállyal: "Volhíniából írják nekem, hogy az ottani lakosság különös örömet leli olyan hírek terjesztésében, mintha hadseregünk hadműveletei kedvezőtlenül alakulnának Magyarországon."

A kijevei főkormányzó, Bibikov, 1849. évi jelentésében megjegyezte, hogy "ostoba híreszteléseket próbáltak terjesztetni a magyarok sikereiről, de a helyi parancsnokság Kijevbe hívatta őket, s így a kezdet kezdetén leállította az egészet. "

Egy ügynök még 1849 júniusában azt követelte, hogy Besszarábiában, Galíciában, Volhíniában, Podoliában "rossz szándékú híresztelések terjednek, hogy pl. 36 ezer orosz átállt Bem oldalára és a magyar lázadókkal együtt Ausztria és Oroszország ellen fordították fegyverüket; hogy Erdélyben egy egész kozákezered fogságba esett, s hogy 10 ezer orosz katona elpusztult, 32 ezer pedig letette a fegyvert".

Ez a jelentés különösen érdekes, mert ebben elég pontos adatokat találhatunk a hírek forrásairól, terjesztőiről. Amíg Vlnóban, a csendőri jelentések szerint, a cári csapatok magyarországi vereségeiről szóló hírek terjesztői "a varsói postakocsik kalauzai", a breszti helyi állami hivatalok kancellistái, nagyrészt erkölcstelen, jelentéktelen emberek" voltak, addig a délnyugati kormányzóságok területén az ügynökök szerint e hírek terjesztői Kossuth "megbízottai, nagyrészt volt lengyel légionisták, akik azelőtt Konsztantyin nagyherceg parancsnoksága alatt szolgáltak". Ugyanez a jelentés elmondja, hogyan hatolnak be e személyek a nyugati kormányzóságokba: "marhahajcsárnak álcázva magukat, mint akik Szamborszk, Sztrijshk hegyes vidékeiről érkeznek Moldvába, s ahol aztán keresztényeknek vagy zsidóknak tetetve magukat postakocsiba ülnek ... hamis híreket terjesztenek az utasok között, aztán elkerülve a nagyobb és kisebb városokat, ahol katonaság vagy bármilyen rendőrség van, ... fogatot bérelnék . . . és különböző irányban mennek tovább."

A lakosság szélesebb köreinek a magyar forradalommal kapcsolatos hangulatát tükrözte Oroszország némely értelmisége is. Igaz, hogy nehezebben tudta nézeteit kifejezésre juttatni, mint a III. ügyszály nézeteit kifejező irodalmárok.

Pjotr Csaadajev, akit 1836-os Filozófiai levelei megjelenése után a hatóságok őrültnek nyilvánítottak, 1848-ban egy proklamációtervezetet készített a parasztokhoz, amelyben e szavakkal fordult hozzájuk: "Eljutott-e hozzátok a hír a távoli vidékekről, hogy távoli sorstestvéreitek egy emberként keltek fel uralkodóik ellen!" A. Sz. Homjakovhoz írott levelében, melyben elküldi egy ismeretlen szerző feljegyzését az 1848-as forradalomról, nyíltan gúnyolva a magyarországi intervenciót helyeslő ismert szlavofil gondolkodó Homjakovot, Csaadajev ironikusan írja: "Én is megvetem, nála nem kevésbé (a küldött feljegyzés szerzőjéről van szó - V. S. J.), ami az ún. Európában történik. Csak egyben nem tudok vele egyetérteni, mégpedig abban, hogy nem kell nekünk Európával törödnünk... Nem tudom, a levél írója, hogy nem vette észre, ha nem törödnénk Európával, akkor nem lennénk ott Magyarországon, akkor nem zabolázták volna meg a felkelést, s Magyarország nem heverne az orosz cár lábai előtt, a nemes lelkű bán pedig most nagyon kellemetlen helyzetben lenne... Abban tökéletesen egyetérték az Ön mélyen tisztelt barátjával, hogy Európa irigyl bennünket, és meg vagyok róla gyözüdvé, ha jobban ismerne minket, és látná, milyen jól élünk mi itthon, még jobban irigyelne."

A kiemelkedő orosz tudós, P. Szemjonov-Tjan-Sanszkij visszaemlékezéseiben némely orosz értelmiségiek hangulatát ábrázolva a külföldi, köztük a magyarországi forradalmi eseményekkel kapcsolatban kifejti, hogy "... az a mozgalom, amely a 40-es évek végén ment végbe egész Európában, visszhangra és együttérzésre talált nemcsak a fővárosi pétervári, de a moszkvai értelmiség körében is". A továbbiakban megjegyzi, hogy a fővárosi ifjúság hangulata "nagyon határozott kifejezést nyert a következő verssorokban":

*Felkelt Magyarország, a szláv népek . . .
Minden életre kelt, ... előrement,
Feszült figyelemmel hallgattuk
A szent harc távoli zaját,*

Azonban az emlékiró hibásan tulajdonította ezt a verset a liberális-szlavofil I. Akszakov írásának. Ennek szerzője a később ismert narodnyik, Pjotr Lavrov, és a vers valamivel később, 1855-ben íródott.

Ismeretes, hogy a Petrasevszkij-kör tagjai is nagy érdeklödéssel viseltettek az 1848-as nyugat-európai forradalmak iránt, de a tölük elkobzott iratok, a vizsgálat és a bírósági tárgyalás iratai nem

tartalmaznak a magyar forradalomra vonatkozó anyagot.

Határozott érdeklődésre tarthatnak számot egyik eredeti gondolkodójuk, M. A. Mombeli elmékedései Ausztriáról, az osztrák despotizmusról. Mombellit a petrasevisták között kiemelkedő hely illeti meg, ő volt a csoport egyik legradikálisabb alakja. Előre látta Oroszország és Ausztria szövetségének lehetőségét a despotizmus megőrzéséért folytatott harcban Európában. "Ha Oroszország és Ausztria győzedelmeskedik - írta -, akkor az abszolút despotizmus elárasztja egész Európát, elnyeli egész Európát, és akkor az emberiség szenvedései talán újabb száz évre meghosszabbítódnak."

A Petrasevszkij-kör egy másik ismert tagja D. D. Asharumov visszaemlékezéseiben elmondja, milyen benyomást gyakorolt rá, a Péter-Pál erőd magánzárkájának foglyára az ő szavai, aki közölte vele, hogy "... lázonganak a magyarok, megyünk őket lecsillapítani". Ezt a hírt Asharumov mint fontos újdonságot fogadta, "amely az egyhangú börtönéletben a frissítő elmékedés eleven tárgyává vált" számára. Rövid idő múlva azonban, augusztusban ágyútűz dördült, és a foglyot a magyarok feletti győzelem híre "sebezte meg".

Jelentős érdeklődésre tarthatnak számot a fiatal Csernisevszkij megnyilatkozásai. Az 1848. év fontos állomás forradalmi demokrata nézeteinek alakulásában. Az 1848-as forradalom, amely hullámként végigsöpört majd egész Európán, rendkívüli szerepet játszott Csernisevszkij forradalmi demokrata világnézete és köztársasági meggyőződése érlelődésében. Figyelmét nem kerülhette el a magyar forradalom sem, amely ellen az intervenciót három nappal a petrasevisták letartóztatása után jelentették be.

Csernisevszkij első erre vonatkozó feljegyzése 1849. május 19-éről, vagyis I. Miklósnak az intervenció megkezdését közhírré tevő manifestuma utánról származik. Ez a feljegyzés N. I. Szreznjevszkij professzorral folytatott beszélgetésről szól, amelynek során Csernisevszkij védelmezte Kossuth tevékenységéről alkotott nézeteit.

A későbbi akadémikus, ismert szlavista Izmail Ivanovics Szreznjevszkij (1812-1880) 1846 óta a pétervári egyetemen dolgozott és a szlavisztika professzora volt. Csernisevszkij rokonaihoz írott leveleiben, naplójában mindig nagy tisztelettel beszélt Szreznjevszkijről, aki pártfogolta a tehetséges diákot. Az ő vezetésével írta meg Csernisevszkij első tudományos munkáját az Ipatyij-féle krónikáról, mely a tudományos akadémia közlönyében jelent meg. Rendkívül figyelemre méltó, hogy ezzel az emberrel, akiről a fiatal diák azt írta, hogy "egyike a legnagyszerűbb embereknek, akiket csak ismerek", vitába szállt, amikor a politikai elvekre került sor. Természetesen Szreznjevszkij nagyobb tapasztalattal rendelkezett, mint 21 éves tanítványa. El kell itt mondanunk azt is, hogy még 1839-42-ben Szreznjevszkij utazást tett a szláv vidéken, járt az akkor Magyarországhoz tartozó Szlovákiában és Kárpátalján is. Ítéleteire azonban, melyekkel Csernisevszkij vitatkozott, rányomta bélyegét az a körülmény, hogy Szreznjevszkij közel állt a szlavofilekhez; 1848-49-ben ő volt a "Szovremennyik" cenzora. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy Szreznjevszkij levelezett a szlovák nemzeti mozgalom vezetőjével, a magyar forradalom ellen fellépő L. Štúrral, s tőle kaphatott néhány egyoldalú információt a magyar nép harcának jellegéről.

Mint Csernisevszkij naplójából kiderül, vitája a professzorral egy harmadik személy jelenlétében folyt, és Szreznjevszkij hozta szóba Kossuthot. "Kossuth - mondta Szreznjevszkij - minden tekintetben renegát, s Magyarország pusztulását akarta." "Én viszont védtem őt - írja magáról Csernisevszkij -, amennyire az illem engedte, sőt talán még jobban is."

Nehéz lenne megítélni, mit értett Szreznjevszkij azon, hogy Kossuth renegát. Amikor azt kívánta, hogy a magyar forradalom bukjon el, Szreznjevszkijből a cenzor, a cári önkényuralom védelmezője beszélhetett. *Nincs azonban kizárva, hogy a magyar forradalom vereségét a Magyarországon élő szláv népek helyzetének megjavulásához szükséges előfeltételnek tekintette.*

Mindenesetre annak ellenére, hogy Csernisevszkij hevesen védelmezte meggyőződését, tanár és diák békésen váltak el, sőt Csernisevszkij szavai szerint Szreznjevszkij "bizonyos szívéllyességgel"

búcsúzott el tőle.

És az a tény, hogy e beszélgetés után is, amikor pedig Szreznyevszkij, mint Magyarországon megfordult ember valószínűleg meggyőző érveket hozhatott fel véleménye mellett, Csernisevszkij megingathatatlan maradt meggyőződéseiben, mutatja, hogy nézetei a magyar szabadságharcnak az európai forradalomban betöltött szerepéről és jelentőségéről szilárdak, tartósak voltak.

A további események pedig még jobban megerősítették ezt a meggyőződését. 1849. július 11-i feljegyzésében így jellemezte a saját politikai nézeteit "a) elméletileg vörös köztársasági és szocialista...; b) gyakorlatilag: a magyarok barátja vagyok, s az oroszok vereségét kívánom, s ezért sok mindent hajlandó vagyok feláldozni."

Az utolsó mondatból különösen világosan látszik Csernisevszkij álláspontja a magyarországi eseményekről. Hogy a vereséget kívánta, hogy kész volt sokat áldozni a forradalom ügyének győzelméért, mindez Csernisevszkijnél ugyanazon forrásokból eredt, mint amelyek az egyszerű, a népből jött katonákat az intervenció elleni tiltakozásra készítették, dezertálásra, s fegyverrel a kézben a forradalmi erőkhöz való átállásra. Csernisevszkij népközelsége, az, hogy Pétervárott érintkezett egyszerű parasztokkal, sorkatonákkal, megerősítették benne azt a meggyőződést, hogy a cári hadsereg veresége Magyarországon megkönnyítené a gyűlölt önkényuralom megdöntését.

Mikor megtudta a hírt a magyar sereg világsi fegyverletételéről, megdöbben. Erős felindultságát, a remény és csalódás váratlan változását jól tükrözi 1849. augusztus 7-i naplójegyzete: "A magyarok feletti győzelem elszomorító. Először elhittem, kicsit később nem hittem, most már inkább hiszem, mint nem, hogy Görgey tulajdonképpen letette a fegyvert. Meg kell tudni a részleteket, hogyan, miért, mit jelent ez." Csernisevszkij a későbbiekben is nemegyszer emlegette az 1849-es intervenciót. A pétervári egyetem elvégzése után Csernisevszkij a szaratovi gimnáziumban tanított, és mint egyik itteni tanártársa, Je. A. Belov emlékezik, itt is vitába keveredett a magyar forradalom, illetve a cári intervenció megítélése kapcsán. Csernisevszkij kitartott amellett, hogy "a magyar... *hadjárat csak kárt okozott, mind nekünk, mind a szlávoknak*". A vitázó partnerek viszont úgy ítélték meg, hogy *a katasztrófát a magyarok okozták, akik le akarták igázni a szlávokat*. Csernisevszkij hangsúlyozta, hogy ő nem védelmezi "a magyarok hatalomravágyó politikáját", de ő úgy tartja, hogy a szlávoknak jobb lett volna előrelátást tanúsítani és "egyesülni a magyarokkal".

Az 50-es évek végén, a 60-as évek elején a "Szovremennyik"-ben megjelenő cikkeiben Csernisevszkij nemegyszer visszatért az 1848-49-es magyarországi forradalomra. Természetesen ezekben a cikkekben a cenzúrára való tekintettel nem fejezhette ki olyan nyíltan gondolatait, mint naplójában. De ez időre már megismerkedett a magyar forradalomról szóló néhány, a forradalomban részt vevők által írt munkával. Így pl. a "Szovremennyik" 1860. évi 12. számának "Politika" rovatában közölt szemléjében Csernisevszkij utal a magyar forradalom egyik résztvevőjének, az emigráns Irányi Dánielnek 1859-60-ban Párizsban megjelent "A magyarországi forradalom politikai története" című kétkötetes könyvére. Említ egy németül kiadott "Szerb mozgalom Délmagyarországon" című anonim könyvet is, amely a magyar forradalom ellen fellépő délszlávok álláspontját védte. Csernisevszkij az 1848-49-es magyar forradalom időszakának nemzetiségi ellentéteit vizsgálva veszi számba e két könyvet. Az orosz forradalmi demokrata szerint "az összes nem magyar nemzetiségek, különösen a szerbek és horvátok ellenségeskedése a magyarokkal volt a gyökeres oka az Osztrák Birodalom győzelmének 1849-ben".

A nagy orosz forradalmi demokrata polemizált azokkal, akik "szláv vérünkre való tekintettel . . . kizárólag a magyarokat okolják, s a szlávokat igazolják". Véleménye szerint 1848-49-ben egyik félnek sem volt igaza. "Az eredmény azt mutatta - írja -, hogy 1848-ban egymás között való viszonyukban igen oktanulul jártak el - olyan oktanulul, hogy alig lehet eldönteni, melyik fél volt az oktanabb."

"Nemzetiségi tapintatlanság" c., 1861-ben írt cikkében Csernisevszkij elítélte az "oszd meg és uralkodj" politikát, melyet a Habsburgok folytattak a forradalom időszakában, és megjegyezte, hogy azok, akik engedtek a Metternich-féle provokációknak, nem nyertek ezzel semmit. "A Metternich-

féle szisztéma a magyarokat a horvátok ellen fordította, a szerbeket és horvátokat meg a magyarok ellen. Melyik nemzetiségnek lett haszna belőle, hogy engedett Metternich taktikájának? Sokat nyertek-e vajon a horvátok és az ausztriai szerbek azzal, hogy a magyarokkal szemben az osztrákokat védelmezték. "

Az 50-es évek végén, 60-as évek elején írott cikkeiben Csernisevskij nagyra értékelte a magyar forradalom társadalmi és gazdasági téren elért eredményeit. Hangsúlyozta, hogy Magyarország 1848-49-ben nemcsak a függetlenséget szerezte meg, de elérte a szabadságot és demokratikus rendszert is. Csernisevskij rámutatott, hogy az a politikai rend, mely Magyarországon az 1848-as márciusi törvényhozás eredményeként jött létre "az addig uralkodó arisztokratikus elemek helyett a demokratikus elem túlsúlyát biztosította és a legmesszebb menő szabadság alapján állott".

Csernisevskij a márciusi forradalmat a magyar társadalmi, gazdasági viszonyokban gyökeres változást hozónak tekintette, s legfontosabb vívmányának azt tartotta, hogy "megszüntette a jobbagyságot, szinte váltság nélkül". Nagyrabecsülte Kossuth tevékenységét, "Magyarország néptribunájá"-nak nevezte őt. Egy 1859-es szemle-cikkében vitázva azzal az állítással, mely mintegy feledve a forradalmat, a magyar nép hangulatát békésnek nevezi, Csernisevskij megjegyzi, hogy "olyan tényeket, mint az 1848-as felkelés, az osztrákok felett aratott dicső győzelmek s a forradalom leverését követő dühödt vérengzés - ilyen tényeket nem-hogy tíz de ötven év alatt sem felejt el a nép".

(Mennyire igaz ez 1956-ra is!)

Természetesen itt-ott érződik, hogy Csernisevskij véleménye alátámasztására nem rendelkezett elég széles körű és teljesen hiteles anyaggal; a fő, ami áthatja ezen eseményekről írott sorait - az együttérzés, melyet a magyar nép európai jelentőségű harca iránt érzett.

Csernisevskijnek a magyar forradalomról vallott álláspontját osztották elvbarátai és harcostársai: A. N. Dobroljubov, N. A. Nyekraszov, N. V. Selgunov, M. L. Mihajlov is. Dobroljubov 1861-ben a "Szovremennyik"-ben közölt cikkében ugyanazoknak a gondolatoknak adott hangot a magyar nép nemzeti felszabadító harcával kapcsolatosan, mint Csernisevskij. Mint Dobroljubov és Nyekraszov levelezéséből kitetszik, Dobroljubov külön cikket készült írni a magyar forradalomról, és felajánlotta közlésre a "Szovremennyik"-nek. Nyekraszov helyeselte ezt a gondolatot, és 1861. január 1-i levelében azt írta vissza: "Valamennyi cikket, amit Ön ajánlott, megfelelőnek találtuk Csernisevskijjel... Az 1848-as Magyarországról szóló is jó lenne."

Élesen elítélte az 1849-es cári intervenciót a neves orosz forradalmár N. V. Selgunov, "Az ifjú nemzedékhez" című ismert proklamáció egyik szerzője is. A 60-as évek elején Mihajlovval közösen írt "Üdvözlét az orosz katonáknak jóakaróiktól" c. kiáltványukban az áll, hogy az 1848-49-es felszabadító háborúban a magyar nép "szent ügy" mellett állt, míg a cári csapatok "átkozott ügyért" harcoltak, mert "rablókként jöttünk idegen földre rabolni és fosztogatni, hogy isten szabad népét rabságra adjuk". A magyar forradalom okát a kiáltvány szerzői abban látják, hogy a magyaroknak nem tetszett a német elnyomás. "Nem is tetszhetett az nekik, hisz nincs olyan ember, aki szívesen vállalná a rabságot. A magyarok meg akartak szabadulni a németektől és sikerült is volna, ha mi nem avatkozunk bele... És a cár elküldött benneteket, Ti pedig nem is tudtátok, mit cselekszetek, mikor elmentetek, hogy elpusztítsátok, legyilkoljátok azt a népet, melynek egyetlen vétké volt: nem akarta túrni a rabigát."

A proklamáció másik szerzőjének, a neves forradalmár költő és publicista M. L. Mihajlovnak, Csernisevskij egyik legközelebbi harcostársának a magyar forradalommal kapcsolatos állásfoglalása hangot kapott költészetében is. 1859-ben közölte a "Szovremennyik"-ben az osztrák költő, Moritz Hartman "Fehér fátyol" című versének fordítását, amelyben a költő a magyar hazafiak hősiességét énekelte meg elnyomóik ellen folytatott harcukban. Ez a vers Mihajlov fordításában később kéziratos másolatokban terjedt, illegális kiadványokban jelent meg, és egészen az 1905-ös forradalomig egyike volt a legnépszerűbb műveknek az orosz forradalmárok között.

Megismerkedvén Petőfi Sándor költészetével, M. Mihajlov lett a nagy magyar forradalmár költő első fordítója és népszerűsítője Oroszországban. Jellemző, hogy a börtönbe vetett M. Mihajlov barátainak arra a szándékára válaszolva, hogy kötetet készülnek kiadni műveiből, levelében nyugtalankodik, vajon a cenzura nem vágja-e ki a "Fehér fátyolt" és ugyanitt rendelkezik arról is, hogy vegyék be a kötetbe a Petőfi-verseket.

Az orosz forradalmi demokratáknak a magyar forradalomról és a cári intervencióról vallott nézetei szervesen kapcsolódtak egybe egész felfogásrendszerükkel, amelytől idegen a nacionalizmus és sovinizmus minden megnyilvánulása, idegen a hódítások és az agresszió igazolása. Ezek a nézetek az orosz forradalmi demokraták mély humanizmusából, minden nép - akár kicsi, akár nagy - szabadságtörekvéseinek tiszteletéből, a cári önkényuralom, a despotizmus minden megjelenésének mély gyűlöletéből fakadtak, és abból a mély meggyőződésükből, hogy Oroszország népeinek felszabadulása szorosan összefügg más népek felszabadulásával.

Az orosz értelmiség sok jelentős kortárs képviselője reagált a magyarországi forradalmi eseményekre és a cárizmus intervenciójára. A magyar nép hősi harcával együttérzők és a Miklós tettét megbélyegzők közös kórusában elmerülnek az értelmiség egyes pánszláv képviselőjének, a III. ügyészosztály Bulgarin és Grecs-típusú besúgóinak és ügynökeinek hangjai, akik helyeselték a cárizmus magyarországi politikáját. Az orosz értelmiség javának álláspontja az 1848-49-es magyar forradalomról, az orosz forradalmi demokraták állásfoglalása a múlt dicső forradalmi hagyományait folytató erők öröksége lett.

1882-ben a forradalmi narodnyikok a magyar munkássajtóban megjelent külön nyilatkozatukban elítélték a cárizmus 1849. évi intervencióját.

A moszkvai "Munkásszövetség" 1896. március 6-i rölapja elítélte az 1849-es intervenciót, amikor a cári kormány "a hóhér" szerepében lépett fel, és "csapatait a szabadságukért felkelt magyarok ellen küldte".

Makszim Gorkij 1907-ben Magyarországon publikált cikkében rámutatott, hogy "Miklós cárnak Magyarország szabadságharcába 1849-ben történt beavatkozásáról Oroszország valamennyi becsületes és értelmes fiának ugyanaz a véleménye, ami az enyém: magától értetődik, hogy I. Miklós beavatkozása Magyarország szabadságharcába gyalázatos tett."

G. V. Plehanov Csernisevszkijről írott munkáiban helyeslően szól Csernisevszkijnek a magyar forradalommal kapcsolatos állásfoglalásáról, és ő is elítéli az 1849-es cári intervenciót.

Megjegyzés: – (Mindenesetre furcsa, hogy a sztálini idők-ben perbefogott és elítélt G. V. Plehanov munkáit most végre újból elővették és hivatkoznak rá. Az ún. "sztálini korszakban" "Plehanovistának"- lenni legalább akkora bűnnek számított, mint a Trockizmus).

A vizsgált adatok nyilvánvalóan mutatják, hogy 1848-ban Oroszországban a társadalmi csoportosulások határozottan differenciálódtak, és ennek az 1848-49-es magyar forradalomhoz való viszony is meghatározója volt.

Egyik oldalon a hivatalos Oroszországot látjuk, élén I. Miklóssal, aki csapatait a magyar forradalom elfojtására küldte, a másik oldalon – a forradalmi demokraták, a néptömegek Oroszországa, akik határozottan tiltakoztak az intervenció ellen s együttéreztek a magyar nép forradalmi harcával. Az orosz szabadságmozgalmak következő nemzedékei teljes mértékben osztották e nézeteket, s az 1848-49-es magyar polgári forradalmat mindig úgy tekintették, mint az európai szabadságmozgalom fényes lapját, s elítélték a cárizmust a forradalom leveréséért.

Megjegyzés: – (E tanulmány szerzője, mintegy 184 közismert, eredeti, orosz és magyar forrásmunkára hivatkozik, melyek felsorolásától, helyszüke miatt eltekintettem, Szerző.)

Nem szabad azonban megfedkezünk a katolikus egyház szerepéről és magaviseletéről a szabadságharc tartama alatt. Nagyon kevés kivétellel ugyan, de az egyház egésze, nem viseltetett

szimpátiával a magyar szabadságharc iránt és ahol módja kínálkozott, ott bizony erősen szabotálta azt. Minden más szólas helyett beszéljenek maguk az itt következő idézetek, egyes ránk maradt dokumentumokból. Vegyük mindjárt elsőnek talán Kossuth újságjának, a KOSSUTH HÍRLAPJA c. lapnak 105. számát, mely megjelent 1848. október 31-én, a 470. oldalon, ahol is a papság iránti bizalmatlanság minduntalan feltört mindenből és gyanakvó szemekkel figyelte mindenki a papság viselkedését és cselekedeteit. Az alább közölt rövid idézet, "Igazolás"-ként jelent meg a Jellachich-al való együttműködéssel vádolt, Bresztyenszky apát részéről:

* * *

"Igazolás. Egy névtelen értesítő az igen tisztelt Kossuth Hírlapja folyó évi 100. számában írja: hogy Siófoknál történt táborozáskor Jellachich seregéből egy Moorba levéllel küldetett, s Tihanyban elfogatott dragonyos káplár vallomást téve: miként utasítása volna, hogy Tihanyban érvén, az ottani apáthoz menjen, ki őt az nap még fődeles kocsin fogja rendeltetése helyére szállítani. – A tudósítás olvasásán, igaz levén csekély módosításokkal a tény, épen meg nem ütköztem volna, mert elgondolám, hogy Jellachich Drávától Lajtháigi útjában városokhoz, helységekhez, egyesekhez leveleket, tudósításokat, ordonánczokat küldözgetett, – miből korán sem jut senki azon gondolatra, hogy a helységek, egyesek, Jellachich bizodalmasai, vagy hogy a hon ellenségével egyetértésben élnek, de miután értesítő úr sértő, és gyanúsító szándékát azzal mutatta meg, hogy a P. Hírlapban közölt veszprémi eseményt szándékosan kikereste, hogy az egyszerű tihanyi tényt vele összekötetésbe hozhassa, és bennem, mint egy újjal Jellachich czimbora-társára akart a világ előtt mutatni; jó nevemnek, s híremnek, mellyet éltemnél nagyobbra becsülök, hazafiúságomnak, és nemzetem iránti hívségemnek, ragaszkodásomnak tartozom, hogy a rágalmat, és gyanúsítást, az esemény környüállásos előterjesztésével magamtól elutasítsam. Én voltam az, ki hallván Somogy részéről közeledni az ellenséget, szoros kapcsolatot adtam, hogy a Balaton túlsó részéről minden hajó, ladik Tihany részére szállíttassék, mi meg is történt; én voltam az, ki a tihanyi révhez, a netalán átjöni akaró horvátok ellen örököt rendeltem, és a helység biráját Füredre útasítván, az ott működő bizottmánytól minden esetre nemzetörököt kértem, kik meg is adattak, mire az egész helység bizonyosságom. Így törekedtem polgári kötelességemet teljesíteni. – Történt azonban, tudtom és rendeletem ellenére, hogy a somogyi részen egy ócska, lyukas, vizzel teli, s haszonvehetetlennek gondolt sajka, vagy lélekvesztő elmaradt, mellyen a küldetett ordonancz, nem draganyos, hanem könnyű lovag közlegény s nem káplár, a tihanyi részre szállítván, elfogatott, hozzám felkísértetett, hol vallattatván, elmondá az értesítő által fennebb adatott útasítását, mire én őt mint foglyot kocsira tétetvén, hogy mi hamarabb a bizottmány kezébe kerüljön őrizett alatt, nem Moorra: hanem Füredre küldöttem, mi által, gondolom, csak ismét polgári kötelességemnek feleltem meg. – Arról: hogy az ellenség ordonanczát tovább szállítási útasítással hozzám küldötte, épp olly keveset tehetek, mint tehetett volna értesítő úr: ha Jellachich botos káplárját hozzá, bármi célból, és utasítással küldötte volna, miért is még Jellachichchal bizodalmas lábon nem állott volna, még kevésbé egyetértésben, és igen neheztelt volna, hogy e szerencsétlensége miatt valaki hona iránti hívségét kétségbe hozta volna; úgy fájlt lelkemnek, hogy értekező a történeti esetet felakará használni és becsületes honpolgárságának hívségét gyanúba dönteni! mi minden időben undok vétek, jelenleg pedig midőn a szorongatott hazánk testvériségre, egyetértésre, együtt-tartásra szüksége van, az alaptalan, és szívtelen gyanúsítás goromba polgári bűn.

BRESZTYENSZKY, apát."

Mindez azonban semmiség, mert végeredményben egy szerencsétlen, de jóhiszemű káplán is áldozatul esett előljárói által elkövetett hazaárulás büntetési következményeinek. Egy a gyanakvó szemekkel figyelő néptömeg rosszalásának. A továbbiakban azonban nézzünk meg egy pár eredeti dokumentumot az Egyház legfelsőbb vezetői, a püspöki kar és a hercegprímás viselkedésével kapcsolatban.

* * *

HÁM JÁNOS HERCEGPRÍMÁS HONÁRULÓ KÖRLEVE AZ ALESPERESEKHEZ

Körlevél az Alesperesekhez

Kötelességünk levén a hazánkban több hónapok óta villongó belháború s ezzel járó sokféle nyomorok megszüntetésére szent hivatásunk körében a hozzánk egyedül illő és szelíd erkölcsi hatás útján közremunkálni; nem késhetek épen most, midőn az óhajtott kibékülés és kiengesztelődésre helyező idő s alkalom megnyílt, ntiszt. uraságokat utasítani s figyelmeztetni azokra, miknek tudása, terjesztése s követése által a béke, s törvényes rend helyreállítását, s ezzel az eddig fájdalmasan tapasztalt romlás és pusztulás, s a jövőben fenyegető nagyobb inség megszüntetését részünkről eszközölhetőnek remélhetjük.

1-ször. A sokat hányatott s veszélyben forgott Magyarhon leginkább annak köszönheti ezeréves fennmaradását, hogy többféle nemzetiségekből álló lakosai a törvényes király s az ország alkotmánya körül egyesülvén, a trónt s az alkotmányt minden erejükkel megvédeni s a kir. Felség iránt hűségüket s hódolukat szóval és tettel bevallani őszintén törekedtek; most is csak az fogja megmenthetni hazánkat a hosszas háború veszélyeitől, ha annak minden polgárai s bármily osztályu lakosai törvényes Urunk s Királyunk I-ső Ferencz József iránt alattvalói hűségöket tartózkodás nélkül bevallani, s legfelsőbb rendeleteit hódolattal elfogadni s teljesíteni sietendnek. Isten akaratja, hogy minden lélek a felsőbbségnek alávetve legyen; Üdvöztőnk parancsolatja s példaadása és az apostolok intései köteleznek bennünket, hogy a törvényes uralkodó s küldöttei iránt engedelmisséggel viseltessünk s mivel a jelen mozgalmas idők szövevényes fejleményei alatt a szó, s izgatás mesterségével a magyar nemzetnek királya iránti eddig tántoríthatatlan hűsége, s hódolat sokakban megingott, ntiszt. Uraságodat ezennel felhívom, hogy mint maga igyekezzék hiveit ő Felsége Urunk királyunk iránti köteles engedelmisségre inteni s buzdítani, mint pedig az örökösége alatt álló többi lelkipásztorokat is ez értelemben kellően utasítsa, nehogy a nép engedetlenség által ő Felségének neheztelését s hatalmas hadseregének bosszuját vonja magára.

2-szor. Hazánkban a politikai bonyolódások a jelen fokra talán nem is hágtak volna, ha V. Ferdinánd királyunk ő Felségének, ki ez országban 14 év lefolyása alatt atyai szelidséggel uralkodott, viszonyainkra vonatkozó legkegyelmesebb rendeletei s nyilvántványai köztudomásra eljuthattak volna; de szerencsétlenségünkre ezeket csak az országot megszálló császári királyi seregek hozták meg nekünk, s főparancsnokuk herceg Windischgrätz Alfréd tábornagy, s teljeshatalmu cs. kir. biztos ur őfőméltósága kívánatára bár utólagosan is kihirdetésük már csak azért is szükségesnek látszik, miszerint ne hirből vagy hallomásból, hanem magától a kir. Felségtől tudhassa meg kiki, miben állott ő Felségének V. Ferdinándnak és miben áll mostani legkegyesebb Urunk királyunknak I. Ferencz Józsefnek az ország kibékítésére vonatkozó legmagasabb szándoka és törekedése. Ugyan azért a múlt évben szeptember 22-én ugyanazon hó 25-én Magyarország népeihez intézett legmagasabb nyilvántványokat, az octóber 20-án kibocsátott legfelsőbb nyílt rendelettel együtt . / . november 6-án és 7-én kiadott manifestumokat . / . . / . és azon nevezetes okleveleket /4 és /5 alatt, mellyekben ő Felségének V. Ferdinándnak trónról lelépése, s ő Felségének I-ső Ferencz Józsefnek trónfoglalása Magyarországnak külön tudtul adatik, több példányokban olly utasítással küldöm meg ntiszt. Uraságodnak, miszerint azokat a hivek előtt hirdesse, s hirdettesse ki, kettőre kívánván cz. uraságodat s általa a többi lelkipásztorokat ez érdemben különösen figyelmeztetni, u. m.

a) Többen még az értelmesbek közül is azt kezdték vala hinni, hogy miután V. Ferdinánd király kinek Magyarország mint megkoronázott törvényes fejedelmének hűséggel s engedelmisséggel tartozott, a trónról lemondott, s alattvalóit a hűségi eskü tartozása alul felmentette; az országban a királyi legfőbb hatalom megszűnt, a trón üres, s a jövődő királyt talán majd a nemzet fogja választani, e tévedés ugylátszik sokakat eltántorított holott a pragmatica sanetio kétségtelen s határozott szavai szerint a magyarországi királyság olly elválhatlan kapcsolatban áll az ausztriai összes birodalommal, hogy az örökösödés rendén következő ausztriai uralkodó fejedelem egyszersmind a

magyar koronának is birtokába lép, s Magyarországnak törvényes királyává lett, kinek az ország hódolni, s kit megkoronázni tartozik. Az 1723-iki 1-ső és 2-ik sarkalatos törvényekről bővebb felvilágosítást adhatnak.

b) A november 6-án s 7-én kibocsátott legmagasabb királyi nyilatkozatok azért is fontosak és figyelemreméltók, mivel azokat I-ső Ferencz József ő felsége december 2-án kiadott legkegyelmesebb Manifestumában maga is helyben hagyni, s megerősíteni méltóztatott. A nov. 7-iki nyilvánítvány a földmivelő népet az újabb törvények által engedélyezett nyeremények fennhagyása iránt ünnepélyesen biztosítja.

3-szor. Az Ő Felsége által az ország kibékítése végett herczeg Windischgrätz főparancsnoksága alatt hazánkba küldött cs. kir. hadseregek felől a nép között mindenféle rémletes álhírek terjesztetvén el, szinte szükségesnek tartom, hogy azon proklamatiók is, mellyeket őfőméltósága a főparancsnok s teljeshatalmu királyi biztos Magyar és Erdélyország lakósihoz több rendben intézett, de a mellyek mindeddig tudomásukra nem juthattak, jelesen a nov. 13-án decemb. 18-án (7) és 14-én (8) múlt évben, és folyó évben január 7-én (9) Budán kelt s (6, 7, 8, 9) alatt ide csatolt hirdetvények a népnek adassanak tudtára. Ugyanis ezekből világos, hogy a cs. kir. hadsereg nem ellenséges szándokkal léptek be az országba, hanem mint urunk királyunk legfőbb hatalmának, s a törvényes rendnek helyreállítói, a személy és vagyonbátorság védelmére s biztosítására, a legszebb renddel s példás fegyelem alatt haladtak elő Budapestig, hol jelenlétök alatt rend, béke és csendesség uralkodik, ipar, kereskedés és más üzletek élénkülni kezdetek, sőt a polgári szabadság kellő mértékét is mindenki háboríthatatlanul élvezheti. Minthogy pedig a cs. kir. hadseregek háborgatása vagy bántása bárhol is veszélyes hogy iránykövetkezményeket szülhetne, jó lesz figyelmeztetni a népet, hogy irányokban magát önként megadó készséggel viseltessék, nem félhetvén, sem személyük, sem vagyonuk semminemű bántásától, és hogy azt részéről is a szükségeseiben támogatni iparkodják.

És ezek azok, miknek közlése által ntiszt. uraságotat alattvalói s lelkipásztori ildom, s a körütekintő óvatosság javasolni fogják, kérvén Istent, hogy adjon nekünk békességes időket, miszerint az ur szőlője munkánk s fáradságunk után gyarapodhassék, s félelem nélkül vezethessük a nyáját a kies legelőre, hol üdvezítő religióknak boldogító tanítványai virítanak, s az isteni kegyelmek tiszta forrásai csergedeznek. Az ur legyen mindnyájunkkal. Kelt Pesten, január 12-én, 1849.

A püspöki kar nevében

Hám János m. p.
kegyelmesen kinevezett primás.

(Bécsi Áll. Levéltár, Kat. Arch. Secr. 10. No. 202. Fasc. IV. Ered. nyomtatvány.)

A MAGYAR PÜSPÖKI KAR 1849 JAN. 20-ÁN KELT PÁSZTORLEVELE, AMELY
WINDISCHGRÄZ CSAPATAI ELŐTTI MEGHÓDOLÁSRA HÍVJA FEL A KATH.
LELKÉSZEKET ÉS A HÍVEKET

Pásztori levél

a' magyarhoni kath. egyház minden tisztelendő lelkészeinek és a' minden renden levő, Krisztusban kedvelt kath. hiveinknek az Urtól üdvét, áldást és békességet!

Jóllehet a' mi isteni Üdvöztőnktől ránk bizott főpásztori hivatal körében leginkább csak azokra kell terjedni atyai gondosságunknak, mik Krisztusban kedvelt hiveink lelki szükségeinek kielégítéséhez tartoznak; de mivel őket az üdvesség útján csak úgy vezérelhetjük legbiztosabban, ha kedves hazánk a pusztító belháború félelmei alól felszabadulván, abban a legfőbb királyi tekintély és hatalom, 's vele a' törvényes rend ismét helyre áll: kötelességünknek ismerjük, épen az időszakban, midőn a' legforróbban visszaóhajtott béke és nyugalom elérhetésére olly kedvező alkalom nyílt meg, atyai szózatot intézni a' kormányunk alatt levő tisztelendő lelki pásztorokhoz, valamint Krisztusban

kedvelt minden katolikus híveinkhez is, hogy engesztelő szavaink hangjaiból megértsék és szívökre vegyék alattvalói hűség és engedelmisség köteleességét, melytől sokan a' politikai viszonyok szövevényes fejleményei alatt nem késtünk a' lelkipásztorokat 's kedvelt híveinket a' törvényes felsőbbség rendeleteinek pontos teljesítésére inteni, 's az újabb törvények engedményeinek okszerű és békés felhasználására figyelmeztetni: most sem állhatunk ellent lelkünk benső ösztönének, hogy a' lelki vezérletünkre bizottakat a' tévedések örvényéből kiragadni, 's az ország kibékeltetésének közelgő idején, a' törvényesség útjára visszavezetni igyekezzünk. Mert a béke és szeretet Istenének szolgálói lévén, valamint papi tisztüknél fogva a' béke hirdetése és ajánlása illik leginkább mi hozzánk; úgy meggyőződésünk is az, hogy csak a' törvényes engedelmisségre való általános visszatérés mellett lehet az országban naponta növekedő nyomor és inség megszűntét reményleni.

A' sokszor hányatott és veszélyben forgott Magyarhon leginkább annak köszönheti már szinte ezer éven fennmaradását, hogy többféle nemzetiségből álló lakosai a' törvényes király trónja 's az alkotmány körül egyesülvén, azt és ezt minden erejökkel megvédeni, 's irántuk a' függés, engedelmisség és ragaszkodás hódolatát szóval és tettel bevallani törekedtek.

A magyar nemzetnek királyai iránti tántoríthatatlan hűségét hazánk történetének évkönyvei magasztalva hirdetik, 's magát a' nemzet is e' jellemző erényének öntudatából mindig új erőt merített a' trón és ősi alkotmány megmentésére, hol azokat veszély fenyegette.

....Az alattvalói hűség és engedelmisség, a' kereszténynél vallás parancsolata lelkiismeretes kötelesség, melyet megszegni, az apostol bizonyítása szerint annyit tesz, mint Isten rendeltének, ki által uralkodnak a' királyok, ellenszegülni. Üdvöztőnk, az apostolok és első keresztények kötelező példái mutatják nekünk, hogy a' törvényes fejedelmeknek engedelmeskedni tartozunk, mert Isten rendelete, hogy minden lélek alá legyen a' felsőbb hatalomnak vetve. ....

Az austriai házra ezelőtt több mint háromszáz évvel törvényes uton szállott a' magyar korona. Későbbben pedig az ország rendjeinek kívánatára, az 1723-iki 1-ső 's 2-ik törvénycikkek által a' trónörökösödés rende úgy határozott meg, hogy az austriai örökös tartományok mindenkorai uralkodója, egyszersmind, 's elválaszthatlan kapcsolatban, Magyarország törvényes királya is legyen.

Lemondták ezáltal, és pedig valamint az austriai felséges háznak bármely ivadéka életben lesz, mindenkorra, az ország rendei királyválasztási minden jogukról, s' ezt még csak azon esetre tartották fenn, ha az austriai ház és uralkodó egész család (mitől az isteni gondviselés örizzen!) kihalna.

Ezen örökösödési rend szerint a' magyar királyi korona és trón, akár halál, akár lemondás által jöjjön üresedésbe, (melly utóbbi trónváltozási módra nézve sem hiányzanak honi történeteinkben a' példák) a' közvetlenül következő trónörökös, vagy ha jogáról ez is önként lemondana, ennek legközelebbi törvényes utódja lép az austriai császár 's magyar királyi trón birtokába.

Igy történt ez legközelebb, mult évi december hó 2-kán, midőn a' tizennégy év lefolyása alatt atyai jóssággal és szelídséggel uralkodott I. Ferdinánd, austriai császár, Magyarországnak e' néven ötödik királya, ugyanaz nap kelt legmagasabb manifestumában kimondott okoknál fogva, az austriai összes birodalom uralkodói székéről, következőleg a' vele válthatlanul összekapcsolt Magyarország koronájáról is leköszönvén, az örökösödés rendén arra hivatott testvér öccse pedig, fenséges Ferencz Károly cs. k. főherczeg, a' koronához jogáról egyszersmind ünnepélyesen lemondván, ennek elsőszülött fia, fenséges Ferencz József, kit a' pragmatica sanctio szerint ezen visszalépések után az uralkodás egyenesen és törvényesen illetett, az austriai császári 's magyarországi királyi trónt I. Ferencz József név alatt azonnal elfoglalta.

Nem szűnt meg tehát V. Ferdinánd lelépésével a' királvi hatalom ez országban, 's azon hűségi eskü, melynek kötelezésétől a' lelépő felség ön személyére nézve, addig volt alattvalóit felmentette, szintugy kötelező erővel bír a' trónra lépett I. Ferencz József királyunk ő Felsége irányában, ki sarkalatos törvényeink értelmében teljes joggal vette át az uralkodást, és kitől az engedelmisséget senki ezen alkotmányos hon polgárai közül bűn nélkül meg nem tagadhatja; mert üdvöztőnk nyíltan parancsolja, megadni a' császárnak, mi a' császáré; az apostolok fejedelme pedig II. levelében arra

inti a' keresztényeket, hogy engedelmeskedjenek a' felsőbbségnek, akár magának at fejedelemnek, mint legfelebb valónak, akár at helytartóknak, kik tőle küldetnek; mert ez az Istennek akarata.

Azért kelle pedig hazánk ezen alkotmányos viszonyait a' lekipásztörök és kedvelt hiveink előtt bővebben is felvilágosítanunk, mivel tudjuk azt, hogy a' hon lakosainak legnagyobb része a' dolgok és események elhallgatása vagy szándékos elferdítése által a' szabadság s' törvényszerű függetlensége tulfeszített eszméivel ragadtatott azon veszélyes harczra, melynek valamint kitörése az országot nyomorral és rendetlenséggel borította el: további folytatása azt a' veszély, és soká tartható inség örvényébe sodorhatja.

Magyarországnak sajátos helyzete, s' jóllétének és ősi függetlenségének biztosítása tette szükségessé, hogy a' bölcs és előrelátó elődök az ősi alkotmány megtartása mellett, az országot ugyanazon egy uralkodó személyében, és a' kölcsönös védelem biztosítása alapján, az austriai örökös tartományokkal elválaszthatatlan kapcsolatba hozták és szövetséges állásba léptették.

Azóta a' hont századokon át pusztította vad ellenség innen visszanyomatott, az ország határai 's a' külbéke hosszabb időre biztosítottak. Az austriai házból származó királyok alatt épült föl e' hon a' török hagyta romok alól, indult virágzásnak köztünk a' tudomány és polgáriasodás, 's a' mit legelől kell vala említenünk, a' katholika-egyház, mely e' honban is, a' mohácsi veszélyt nyomban követett vallási szakadás által kimondhatatlan sok veszteségeket szenvedett, az austriai házból eredett dicső apostoli királyok védnöksége alatt ujult föl viszontagságaiból.

Azért, noha a' múlt évben április 11-én bezárt pozsonyi országgyűlésen alkotott új törvények a' régi alkotmányon lényeges változtatásokat tettek, a' trónörökösödés rendét, 's Magyarországnak az örökös tartományokhoz törvényes viszonyát sérthetetlenül hagyták, 's mint a' törvényeikké előbeszédében olvasható, az országos rendek a' *pragmatica sanctione* hivatkozva, a' nemzetnek ama főbb dicsért jellemét is, miszerint a' felső uralkodó házhoz örök hűséggel ragaszkodik, kiemelendőnek tartották.

Több fejedelmi legmagasabb nyilatványok, melyekben ő felségünknek, V. Ferdinándnak, valamint felső utódának I. Ferencz Józsefnek, a' magyar néphez és országhoz intézett atyai intéseik 's az ország kibékítésére célzó legfelsőbb rendeleteik foglaltatnak, vagy csak rosszul értelmezett fordításokban jöttek e' honban köztudomásra, vagy nagyobb részt a' nyilvánosság elől elvonattak. E' körülmény 's a' nép kedélyét felzaklató, szenvedélyeit izgatottságban tartó alaptalan hírek 's koholmányok folyamatos terjesztése, elhomályosították sokak előtt azon kötelesség ismeretét, 's meggyengítették bennök a' kegyelet azon érzelmeit, melyekkel egy ország sem dicsekedhetett inkább, mint a' királyához még a' hatalmas francziahódító csábitásainak dacára is hűségben megmaradt Magyarország.

Holott azon okiratok tanúsága nem szenved kétséget l-ször: hogy ő császári királyi felségének, V. Ferdinándnak atyai legmagasabb szándoka és törekvése eleitől fogva oda volt irányozva, miszerint a' hazánkban megzavart békét helyre állítsa. 's a' viszálykodás szerzőit a' törvényes engedelmisség útjára visszafordítsa.

2-or. Hogy ő cs. kir. felségök, V. Ferdinánd és I. Ferencz József nem akarják szabadságunkat, vagy nemzetiségünket elnyomni; sőt azok további fenntartását ünnepélyesen biztosítják; és hogy különösen a' földművelő népet az újabb törvények által megszüntetett urbéri robot és dézsma visszaállítása iránt terjesztett álhírek alaptalanságára figyelmeztetvén, a' jövőre időre biztosítani kegyeskedtek.

3-or. Hogy a' cs. kir. hadsereg élén főméltóságú herczeg Windischgraetz, mint főparancsnok és teljes hatalmu k. Biztos, ő felsége legfelsőbb rendletéből, 's egyedül azon békeséges czélból lépett az országba 's haladt egész Budapestig, miszerint ezen, a' legszebb rendet tartó és példás fegyelem alatt álló hadierőnek tekintélye által lefegyverezze az ellenszegülőket, 's a' személy- és vagyonbátorságot biztosítván, a' törvényes rendet 's az irántai tartozó engedelmisséget az egész országban visszaállítsa. Kinek is e'szerint, mint az ország kibékeltetőjének magas rendeleteit

nemcsak elfogadni, hanem pontosan teljesíteni, sőt a' parancsa alatt levő cs. kir. hadseregek támogatása által üdves céljainak kivitelére segédkezeket nyújtani tartozunk. Csak így remélhetvén azt, hogy alkotmányos szabadságunkat, melyet a' pártütés kockára tett, megmenthessük.

Ugyanazért, miután egy részről a' törvényes fejedelem iránti hűség 's engedelmesség őszinte és tartózkodás nélküli bevallása legszorosabb polgári 's keresztényi kötelességünkben áll; más részről pedig semmit inkább nem óhajtunk, mint, hogy e' honban a' száműzött béke visszatérésével, a' jó rend 's közcsendesség helyre álljon, 's a' polgárok előbbi iparuk 's munkásságuk folytatása által jóllétök elővitelét háboríthatatlan szorgalommal eszközölhessék; mint sz. Pál apostol meghagyta utódának sz. Titus krétai püspöknek, hogy a' gondjaira bizott hiveket a' fejedelmek iránti engedelmességre 's alattvalói meghajolásra intse: úgy mi is intjük és kérjük az Urban mindnyájokat, kiknek üdvössége fölött örökönnünk parancsolta az Ur, tőlünk egykor számot veendő, de kiknek földi boldogságát is szívünkben óhajtjuk; miszerint az általunk őszintén és igazságban előadottak nyomán ne késsenek I. Ferencz-József törvényes királyunk 's urunk ő felsége iránt, szóval és tettel hűséget 's engedelmességet tanusítani, és ne várják be azon időpontot, hogy azon országot, mely a' hűségben magát más által megelőztetni soha sem engedte, ő felsége urunk, királyunk, hadseregeivel kényteleníttessék meghódítani. Csak egy éve még, hogy mostani urunk ő felsége legelső hivatalos föllépésével az ország fővárosában mindnyájunk szeretetét, tiszteletét 's bámulatát magához hódította vala; akkor az ország ő felségében egykori dicső, 's a' nemzethez különös vonzalmat tanusító királyát üdvözlette: most az isteni gondviselés ő felségét megadta nekünk és a' nagy birodalomnak; 's mivel gondosan, és hazánk iránti folytonos figyelemmel neveltetett föl, az Ur, ki a' népek millióinak jóllétét tette le kezeibe, megadja neki bölcsességének 's igazságának azon ismeretét, mellyel népeit erős karral fogja védeni, szelid jósággal kormányozni, jogtisztelet, igazságkiszolgáltatás, a' szellem 's anyagi kincsek fejlesztése által boldogítani.

Kérjük tehát sz. Pál apostol szavaival a' lelkipásztorokat és kedvelt híveinket, hogy Ferencz-József ő felségéért, mint az ország törvényes királyáért, 's azokért, kik a' felsőbbségben vannak, tartassanak imádságok és könyörgések, miszerint csendes és nyugodt lehessen életünk az isteni félelem megőrzése által. Különösen pedig rendeljük, hogy a' szent misében ott, a'hol a' király nevének kell megemlítettetni: I-ső Ferencz József urunk királyunk neve soroztassék, ő felsége, I-ső Ferencz-Józsefért a' nyilvános könyörgés megtartassék, egyszersmind pedig, hogy a' békességért eddig folytatott nyilvános könyörgések mig, mint reméljük, az isteni jószág és szeretet az áldott békét és nyugalmas időket visszaadja, ezután is naponkint mondassanak el. – Végezetre pedig a' békességnek Istene, a' ki a' juhoknak az örökké tartó szövetség vére által való nagy pásztorát, a' mi urunk Jézus Krisztus a' halálból kihozta, igazgasson titeket minden jóra, hogy az ő akaratját cselekedjétek, munkálván bennetek azt, a' mi előtte, a' Jézus Krisztus által, kinek dicsőség mind örökkön örökké. Amen.

Kelt Pesten, január 20-án 1849.

A' magyar püspöki kar.

(A Bécsi Áll. Levéltár. Kabinetsarchiv, Secreta. 10 and No. 234/ IV. Eredeti nyomtatvány. Megjelent a Közlönyben 1849 ápr. 20-án.)

Horváth Mihály Csanádi püspök, a Kossuth kormány Közoktatásügyi minisztere ki szívvel-lélekkel a szabadságharc oldalán állt és azt minden erejével, befolyásával támogatta, neves történészünk, kit e kötetben számtalanszor idéztem, nem merte feltételezni püspök társairól, hogy az előbb ismertetett körlevelet ők bocsátották volna ki és, mint püspök a többi püspöktársai tettét szégyelve – ha azt esetleg mégis ők írták volna – az alábbi cikket írta a püspökök körlevelével kapcsolatban:

HORVÁTH MIHÁLY CSANÁDI PÜSPÖK, KÖZOKTATÁS-ÜGYI MINISZTER CIKKE A MAGYAR PÜSPÖKI KAR ÁRULÓ PÁSZTORLEVELÉVEL KAPCSOLATBAN:

Debreczen, ápril 17. Ugy látszik, 's hálatalve hiszszük is, hogy az igazságos isten elégelni kezdi már a' tengernyi szenvedéseket, melyeket aljas ármány, árulás és esküszegés árasztott a' magyar nemzetre. Igazságos ügyünkért küzdő vitéz seregeink diadalmasan haladnak előre, 's a' hü honfíui kebel majdnem naponkint újabb és újabb örömmézzettel dagadoz a' táborainkból érkező hírek hallatára.

A' mint azonban vitéz seregeink a' három hónap óta zsarnokok és rabló zsoldosok türhetetlen járma alatt nyögött vidékeket isten segedelmével felszabadítják, 's a' közlekedés azokkal megnyílik: ugy mind több és több bünemlékei merülnek fel az udvari ármányoknak, hitszegésnek, istentelenségeknek; mind több tényei jutnak tudomásunkra az undok honárulásnak, cselszövényeknek és népámitásnak.

A' közlekedés tágasbultával jutott néhány nap előtt kezeimhez, ámbár még január 20-án kelt, azon irat, melly homlokán e' czímet viseli: "Pásztori levél a' magyar hon. kath. egyház minden tisztelendő lelkészeinek és a' minden rendben levő Krisztusban kedvelt kath. hiveinknek az Urtól üdvet, áldást és békességet." Az aláírás helyén pedig ez áll: "A' magyar püspöki kar."

Hitemben ingadoznom meg minden emberi erény iránt, kiveszettnek kellene hinnem az emberek kebeléből minden igazságérzetet és istenfélelmet, ha elhihetném, hogy ezen ugynevezett pásztori levél valóban a' magyar püspöki kar által iratott.

Nem! a' püspöki kar, mellynek legszentebb hivatása: hirdetni az igazságot, s' hirdetni azt még akkor is, ha pallos függne feje fölött, ha a kinpad, máglya 's ezer halál iszonyatosságával kényszeritené is őt a' zsarnok hatalom igazságtalanság, hazugság hirdetésére, - az olly szent hivatásu, istennek 's önlelkiismeretének olly szigoru felelősséggel tartozó püspöki kar e' nyomorult, szerkezetére hitvány, tartalmára hazudságokkal, ámitásokkal teljes iratot nem készithette.

A' magyar püspöki kar, három hónappal ez irat kelte előtt, a' mult évi october 28-án Olmützbe küldött feliratában azt mondá V. Ferdinánd királynak:

– "A' különböző népfajok, mellyek hazánkban laknak, a' legaljasabb ármánnyal bujtogattnak fel a' magyarok ellen; és számos ezernyi fegyveres nép barangolja be hazánkat, ölve, rabolva, pusztítva mindenütt a' békés polgárokat. "

– "És lelkünk mély fájdalomban tapasztaljuk, hogy mindez felséged uralkodása alatt, felséged legmagasabb nevében történik. "

– "Lehetetlen elhinni, hogy felséged hiven értesítve volna arról, miként izgatták fel nemzetünk és szabadságunk ellenségei, az egymással eddig békében, barátságban élt népfajokat; miként forgatták fel gyökerestül a' status lételmeit, semmisítették meg a' felséged hozzájárultával 's jóváhagyásával constituált törvényes hatalmakat, miként tiporták a' királyi méltóság iránti kegyeletet, nem rettegven hirdetni, hogy felséged a' magyar nemzetnek kir. esküvel pecsételt jogait eltörölni az utolsó országgyűlésen kir. szentesítésével megerősített törvényeket, a' nemzet szabad alkotmányát 's független kormányát megsemmisíteni, az országot szolgálai járomba vetni 's jogtalan tartománnyá alacsonyítani szándékozik."

– "A' magyar nemzet ezt még mindezen megtámadások daczára sem hiheti, 's velünk együtt ugy van meggyőződve, hogy midőn a' maga védelmére föllépett, e' tért, mellyen jelenleg áll, nem csak önfentartása ösztönétől, hanem azon köteleességérettől is lelkesítve foglalta el, miszerint a' kir. méltóságot megvédje azok ellen, kik a' trón felségével 's a' nemzet boldogságával olly veszélyes játékot üzni nem iszonyodnak."

– "Kezeskedünk érte, hogy e' nemzet, melly jelen fel ingerlett, független, nemzeti szabadságát féltő 's védő állapotában is mintegy ösztönszerűleg hódol a' rendnek és törvénynek, nem kíván egyebet, mint békében éldelhetni a' felséged jóváhagyásával szentesített törvényes szabadságot."

– "Azon reménység él keblünkben, hogy felséged megemlékezvén azon' ünnepélyes esküjéről, melyet koronáztatásakor e' nemzet jogainak és szabadságának megtartására - e' haza népének boldogítására, a' mindenható isten színe előtt tett azon iszonyu feleletterhet, mellyel e' véres háboru a' királyi trónra nehezedik, személyétől elhárítandja" stb.

Illy határozottan kárhoztatta oct. 28-án a' magyar püspöki kar azon politikát, melly Magyarország irányában követtetik. Illy nyíltan kimondják, hogy e' háboru iszonyu feletterhe a' királyi trónra nehezedik. 'S bár állásuknál fogva szemközt a' trónnal e' felirat egy pontjában olly értelemben nyilatkoznak, hogy nem hihetik ugyan, miszerint ezen iszonyatosságok, mellyek a' király nevében az ország ellen intéztetnek, a' király megegyeztével történének; főpásztori kötelességöknek nyilvánítják mégis kijelenteni, hogy azonnal kiveszne a' nép kedélyéből minden kegyelet a' trón iránt, mihelyt bebizonyulna, hogy a' király megegyeztével intéztetnek az ország ellen e' hallatlan csapások.

Mióta e' feliratot a' püspöki kar Olmützbe felküldötte, fájdalom valósággá lőn, mit akkor a' püspöki kar még hihetetlennek hirdetett, a' trón iránti kegyeletnél fogva elhinni nem akart. Mind azon borzasztó megtámadások, mellyek addig Magyarország ellen intéztettek, a' királynak egyenes parancsára történtek.

De történt több is. Azóta jött be Windischgraetz császári hadakkal; azóta támadták meg császári tábornagyok kilencz oldalról az országot. Sőt történt olly dolog is, mit akkor még senki sem hihetett a' császári házról, történt a' legborzasztóbb, mit fejedelem népe ellen elkövethet. Nem elégedvén meg, hogy az ármányosan fellázított ráczok, oláhok, horvátok és szászok, egész tartományokat vérbe, lángba borítottak; nem elégedvén meg, hogy császári zsoldos hadai az ország nagyobb részét pusztitva, rabolva, gyújtogatva összebarangolták, még idegen zsoldosokat is hívott be az ország és nemzet jogainak és szabadságának legyilkolására; és kora diadalmármorában a' szabad Magyarországot martius 4-kén kibocsátott iratában minden jogaitól megfosztván, őt külön álló részekre darabolta, 's ezredéves státuséletét egy tollvonással megsemmisítettnek nyilvánította.

A' világtörténet nem mutathatja fel mását ennyi ármánynak hitszegésnek és árulásnak, mennyi Magyarország irányában elkövetett.

És a' magyar püspöki kar volna-e képes pártolása alá fogadni mind ezen istentelen hitszegést, ármányt és árulást?

És a' magyar püspöki kar, melynek legszentebb feladata hirdetni az igazságot, vetemedhetett volna-e olly iszonyu hazudságra, hogy "atyáskodó, szelid jószágali kormányzásnak, jogtiszteletnek, igazságszolgáltatásnak, a' szellemi és anyagi kincsek fejlesztése által boldogításnak" mondhasa a' fejedelmi udvarnak e' hallatlan fellázadását a' nemzet ellen?

A' magyar püspöki kar, mellynek a' hivek előtt csak az igazság apostolaiként szabad fellépni, merte volna mondani Windischgraetről, "hogy ő egyedül békességes céltól lépett az országba, hogy hadai a' legszebb rendet tartják, s' példás fegyelem alatt állanak, a' személy és vagyon bátorságot biztosítják, s' alkotmányos szabadságunkat, mellyet a' pártütés kockára tett, megmentsék?"

Nem! ti a' császári rabló seregek által felégetett, kirablott helységek, ti szegény lakosok, kiknek véreit, rokonait legyilkolták, kiknek marháját elhajtották vagy levágták, gabonátárait kiürítették, kiknek házfedeleit s' házi szereit felégették, szekrényeit feltörték, 's véresverejtékének meggazdálkodott filléreit kirabolták, ti szegény betegek, kiknek fejei alól még a' párnát is kiragadván, annak tollait ördögi kárörömmel szélnek eresztették; ti vagyonosbak, kiknek ezüst szereit, midőn őket kénytelenségtől megvendégeltetették, ebéd után zsebre dugták, butorait összerombolták, vagyonait elorzották, ti helységek, mellyeknek templomait megfertőztették, ti mindnyájan, kiket ezen minden emberiségből kivetkezett ellenség inségre juttatott, az istenért ne higyjétek, hogy ezen ugynevezett pásztori levelet a' magyar kath. püspöki kar írta volna.

Ne higyjétek, hogy az erény és istenfélelem annyira kivesztett volna a' földről, hogy annak tisztók szerint legelső hirdetői atyáskodó királynak nevezzék a' vérengző zsarnokot, jó barátainak a

rablót, és gyilkost, a törvényes rend helyreállítójának azt, ki minden isteni és emberi törvényeket szentségtelen lábbal tapod!

Ne higgyétek, hogy a' vallástalanság annyira meggyökerezett volna, miszerint a' vallás legfőbb hirdetői 's tanítói testvér és anyagyilkolásra buzdíthatának titeket, midőn ezen ugynevezett pásztori levélben arra intettek, hogy hűséggel, engedelmeséggel viseltessetek azok iránt, segédkezeket nyujtsátok azoknak, kik hazátokat, ezen árva anyákat, halálra zaklatják, véreiteket legyilkolják, magatokat inségre juttatnak.

Ne higgyétek tehát, hogy ezen alávaló, csábító iratot, bár pásztori levél czímet visel is homlokán, a' magyar püspöki kar készítette volna.

A' magyar püspöki kar, amely kormányunktól felszólítatott, buzdítaná a' népet pásztori levelek által hazája védelmére, több ízben kijelenté, miszerint a' papságnak nem hivatása a' politica, 's félhető, hogy politicába avatkozván, 's a' népet olly tettekre is buzdítván, melyeknek kimenete kétséges, könnyen hiveik bizodalját veszíthetik el, ezt pedig elvesztvén a' lelki üdvesség ügyeiben sem fognak sikerrel működhetni.

Ne higgyétek tehát, hogy az akkor így nyilatkozott főpapság, most, habár talán fel hivatva az ellenségtől, önmagának ellentmondva képes volna kibocsátani illy egészen political színezetű pásztori levelet, melly azon felül még, (miként azon vidékek, hol az ellenség tanyázott, vagy csak át is vonult, elég sajnosan öntapasztalásuktól tudják), annyi hazugságokkal van elárasztva, tényeket, törvényeket, jogot, törvényt tisztelni tartozó püspöki kartól származottnak lehetetlen csak fel is tenni.

Ne higgyétek tehát, hogy ezen alávaló iratot a' magyar püspöki kar készítette. Ez is kétségentul hasonló Windisehgraetzi ármánynak és csábításnak eszköze volt, a' "Közlöny" hirlap azon száma, mellyet ő a' maga nemzetgyilkoló ezéjainak előmozdítására Pesten nyomatott bérenczei által.

Hiszen a' magyar püspöki kar jelen sem volt Pesten jan. 20-kán. Önszántából tudtomra csak két megyéspüspök volt 's van ott jelen. Ketten pedig semmi ürügy alatt, semminemű czélokra nem bitorolhatják "a' magyar püspöki kar" czímét, mellyel legalább is csak a' többség élhet jogszerűen.

A' mi már magát ezen ugynevezett pásztori levelet illeti: annak czáfolatába nem bocsátkozom. Világos hazugságokat, mindenkitől átlátható elferditéseket czáfolni hasztalan idővesztegetés. De a' ki azt olvasandja, eléggé meggyőződhetik, hogy azt czáfolni, kivált egy hirlap szűk korlátai közt teljes lehetetlenség is.

Álljon itt maga az alávaló irat egész terjedelmében, czáfolatul önmagának.

Horváth Mihály,
v. csanádi püspök.

(Horváth Mihály feltételezése téves volt. Utólag kétséget kizáróan bebizonyosodott, hogy a püspöki pásztorlevél nem volt hamisítvány. Annak kibocsátását Hám János és mások is ismételtelen elismerték.)

HÁM JÁNOS ÁLTAL SZERKESZTETT MÁSODIK PÁSZTORLEVÉL A MAGYAR PÜSPÖKI KAR NEVÉBEN

Azon fő pásztori hivatal, mellyet Krisztus Anyaszentegyházában a Mindenható Isten kegyelme vállainkra tenni méltóztatott, mulhatatlanul parancsolja, és kívánja, hogy a pásztori örködésünkre bizott keresztény k. hiveket mint Üdvözítő Jéhus Krisztusnak, a Pásztorok Fejedelmének drága vérével megváltott nyáját, az élet minden körülményeiben, az idők minden viszontagságaiban és fordulataiban az üdvösség útján vezetni, az irányt, mely felé tartsanak, kimutatni, az eltévedéstől megóvni, s a ne talán eltévedteket utba igazítani, minden tőlünk kitelhető erővel

tanítva, és intve, fedve, és kérve igyekezni el mulasszuk. Annak okáért e fontos kötelesség, s az abból Isten előtt reánk háramló felelősség érzetében a Magyarországi püspöki kar látván, mikép a közpolgári élet körülményei annyira megbomlottak, miszerint azokban el igazodni, az igaz ösvényt, és irányt megtartani, a sok csábítások, ámtások, és hitegetések között az igazságra, és üdvösségre vezető utat eltalálni a minden napi élet kérdéseinek egyik legnehezebb feladatává vált, - már folyó év kezdetén pásztori szavát felemelni, s a keresztény hivekhez szólani kötelességének tartotta, s kibocsátott pásztori levelében az irányt, mellyet tartani, s az utat, mellyen hazánk jelen szövevényes körülményeiben az igaz keresztény hazafinak járnia kellessék, kimutatta, világosan, tisztán tájékoztatóul – s a körülmények minden fordulataiban megtartandó elvül kimondván, "mikép Szent Pálnak tanítása szerint a fejedelmi hatalom Istentől vagyon, s a ki annak ellene szegül, az Isten rendelését támadja meg, az Isten akaratának áll ellent, – ez által pedig magának örök kárhozott szerez" (Sz. Pál a rómaiakhoz írt levelének 13-ik fejezetében az 1-ső és 2-ik versekben).

Hisszük és reméljük, hogy a keresztény k. hiveknek jobbrésze Isten küldötte törvényes pásztoraiknak szavukra reá ismertek, s egy pillanatig sem kételkedtek a felül, hogy a kihirdetett szavak a gondos atyai szeretetnek, a nyájért életüket odaadni kész pásztoroknak szavaik, - az isteni kijelentésnek igéi s a változhatatlan menyei igazságnak magyarázatai: – de a bitorolt hatalomnak sulya alatt nem lehetne lelkek jobb sugallatait, s törvényes pásztoraik intéseit olly készséggel- és hűséggel követniök, mint az Isten igéjének tekintélye, és igazsága kívánta volna, – sőt talán találkoztak ollyanok is, kik intéseinkre nem figyelvén továbbá is magokat elámitani, s a csábítók által félre vezetettnei engedték, – erre való nézve ugyan azon szent hivatal, mellyet Isten kegyelméből viselünk, kötelességünké teszi, és kívánja, hogy ujólag felszólaljunk, – s a nagy Apostol intése szerint (Timotheushoz írt 2-ik levelének 4-ik fejezetében a 2-ik versben,) alkalmas, és alkalmatlan időben szüntelenül emlékezetekre hozzuk mind azokat, miket első pásztori levelünkben elmondani szükségesnek tartottuk, szívetekre kötvén "miképp az Isten akarata, hogy minden keresztény lélek törvényes fejedelmének alá vesse magát, és teljes erejéből oda munkálni igyekezzék, hogy a közbéke, a törvényes rend a hazában mielőbb helyreállítsák, mert csak a törvényes kormány szárnyai alatt, – csak a közbéke napjaiban lehet földi jólétünket élveznünk, s örök boldogságunkat háboríthatatlanul keresnünk. – Ti magatok Krisztusban szeretett fiaink és leányaink, tapasztaltatok a közbéke felháborításának és törvényes rend felbomlásának gyászos, és szomorú következtéseit, érzitek és tudjátok mit, és mennyit kell szenvednetek, – nem elég, hogy szünteleni félelem és rettegésben kell töltenötök napjaitokat, – s távol a jövőben is csak viharokat, és fekete fellegeteket láthatnak szemeitek, a mellett tapasztalni kénytelenek vagytok, mikép véres verejtékkel szerzett vagyonotok szemeitek előtt büntetlenül feldulatik, elpusztítatik, – életetök és vérötök kiméletlenül pazaroltatik - ontatik. – Ott hevernek miveletlenül száraz szántóföldeitek, s naponként élénkebben érzitek, hogy kifogytok az erőből, mellyel azokat megművelhetnétek. Ott zöldelnek vetéseitek, és mezeitek, s szemeitek előtt tapodják el azokat a hadsereg nyomai. Ha körülnéztek házi körötökben, látjátok, hogy legkedvesebbjeitek, fiaitok, unokáitok, testvéreitek és rokonaitok hiányzanak, mert részint már a csata mezőin elvérzettek, részint a táborban véres halál, vagy gyászos bénaság várakozik reájuk, – házaikat, épületeiteket, mellyekben azelőtt a törvényes király kormánya alatt békésen és nyugalmasan élhettek - most minden perczen elhamvasztás fenyegeti. Nincs nyugalom, nincs bátorság a hazában bár merre tekintsünk, az átvonuló seregek éjjel nappal nyugtalanítják a békés polgárt, s mai szállításukra, – már élelmezés kiszolgáltatására kizsákmányolják minden erejét, tehetségét – a mit arcotok verejtékével több évekig egész életeteken keresztül a munka terhe alatt görnyedve szereztetek, a táborok emésztik fel s amit azok megkiméltek, – azt sem lehet többé a munkátlan rablók és henye gonosztevők ellen biztosítani, mert a törvényes rend illetvén megbomlott állapotában nincs törvény, nincs igazságszolgáltatás – nincs életünk - nincs vagyonunk biztosítva, mint azt magatok fájdalom! igenis érzékenyen tapasztaljátok! de ami még legfájdalmasabb az isteni tisztelet rendes tartása is akadályozva, gátolva vagyon, – Szent egyházaink kifosztva pusztulásnak hagyatottak oda, - vagy a hivektől nem látogatván üresen állanak, – az egyház szolgálai, kiknek szent hivatásuk titeket az igazságra tanítani, a tévedéstől megóvni, felvilágosítani, s az üdvesség után a valódi boldogságra vezetni kikohult rágalmakkal becstelenítetnek, igazságtalanul gyanusítatnak, hogy bizodalmostokat veszve sikeresen, és üdvösen ne működhessejenek, sokan közülök köteles

buzgóságok miatt a lázadás igazságtalan önkényének, – és vad kegyetlenségének áldozatul estek, - elvérzettek – többen hazájokból száműzve idegeneknél kénytelenek menekülést keresni, – szenved a vallás, hanyatlik a vallásosság, süllyed naponként a keresztény erény még a jámborok is megrémülve ingadoznak, – ellenben a hitetlenség, vallástalanság, és az ezzel járó erkölcstelenség hatalmasan emelkednek, veszélyesen terjednek, - s elpusztulással fenyegetik az Isten országát – úgy hogy méltán félelemmel és rettegéssel telünk el, ne hogy elvétessék tőlünk az Isten országa, s adassék más nemzetnek, mely megteremti az ő gyümölcseit, – mint az Üdvözítő Máténak mondja: (21. fejj. 43. versben.)

Azért üdvösségtekre kérünk, fontoljátok meg e siralmas állapotot, fontoljátok meg, mi hozta e nyomort reátok, mi ejtett ily veszélybe mindnyájunkat! Bizonyára - Krisztusban-szeretett Hivek! nem egyéb, hanem az Isten akarata és Szava által szentesített törvényes rend felbontása – a törvényes fejedelem elleni fellázadás – melyre némely elégtelen hazánkfiai, sem Istentől, sem fejedelemtől függeni többé nem akarván vetemültek, – és közületek is sokakat elcsábítottak, félre vezettek. Szabadságot ígértek, és rablánczokat osztogatnak, boldogsággal biztatnak, és nyomoruságot, s inséget hoztak reátok, – egy független haza álmaival ámitgattak, s mit akartak egyebet, – most már világosan láthatjátok mint azt, hogy nem az Isten rendelte királytól, hanem tőlük függjete? Tanítások, tetteik, mestereik, kik után indultak, társaik, kik a világ különféle részeiben a törvényes rendet zavarják, eléggé megismertetik őket, mikép végsőleg mit sem akarnak kevesebbet mint minden vallási, és polgári társulatok alapjait, s azoknak megrontása által az emberiség végveszélyét fokonként előidézni. Az üdvözítő s az ő apostolai, kiknek tanítása a mi üdvösségünk, megjövendölték, hogy koronként illetén csábítók - szabadságárulók elő fognak állani, – s hazug tanításokkal, álnok fortélyokkal az igaz hívőket is kísértetbe ejtik, – de gyümölcseikről megismerhetők, mint az Üdvözítő tanítja – Máténál 7. fejj. 16 v. – s a jól betanított keresztény mindenkor tudni fogja, hogy neki az isten rendelte pásztoraikra kell hallgatnia, s az általuk kijelölt uton járnia. Azért kérünk Titeket Krisztusban kedvelt Hiveink! Jézus nevére és üdvösségtekre, ne higgyetek azoknak, kik a szabadság színe alatt önmagoknak keresnek felettetők uralkodást és hatalmat, kik a törvényes uralkodótól titeket elszakasztani, gyermekeiteket, rokonaitokat, vagyonotokat, véreketet, - hazánkat - mindenünket nagyravágyásuknak, hiuságuknak, szemtelen bosszujoknak áldozatul vinni nem irtoznak. Ti szemeitekkel látjátok, mikép hiu nagyravágyások miatt vértől ázik mindenfelé a haza földje, az elhamvasztott városok, és falvak füstje a fellegeket éri, – az ártatlan hazafiak, kiket a harcz dühe megkimélt, vad és dühös bitorló kormányok alatt a verpadokon vérzenek el, s mi lehet egyéb végtére is mindezeknek kimenetele, mint a haza végső pusztulása - és insége? mely annál sulyosabbá lesz, mind tovább tart az ellentállás. – Itt tehát szeretett hivek, itt a végső határ, hogy felébredjete, s kiábrándulva az ámitásokból, a törvényes fejedelem iránti engedelmességre visszatérjete. Már előbb pásztori levelünkben czáfelhatlanul bebizonyíttatott néktek, hogy Felséges Urunk és törvényes apostoli királyunk nem más, hanem Ferencz József ő felsége, ki törvényeink értelmében, – törvényes uton és módon jött a kormányra, akit mint törvényes királyunkat elismerni, – jobbagyi hódolattal tisztelni, rendeléseit, parancsait teljesíteni, legszentebb kötelességünk. Hódoló tisztelettel említett ezen fejedelmünk dicső elődei példáiként szereti magyar nemzetünket, ékesen beszéli nyelvünket, szívből óhajtja, egész törekvéssel akarja hazánk, s nemzetünk boldogságát eszközölni, – mi végett jelen szomorú, és szánakozást érdemlő helyzetünkben tulajdon Felséges személyében jelent meg a fejedelmei iránt hűséggel viseltetni szokott magyarok között. Ő az, kit ősi törvényeink értelmében a törvényesen fennálló uralkodási rend szerint, Isten rendeletiből az egész világ hatalmasságai által megerősített uralkodási rend szerint egyedül illet országunk koronája, s a királyi hatalom – s maga vezeti legmagasabb személyében seregít a pártutók ellen. – Kezében a béke olajága zöldel, – ajkairól a szeretet, és kegyelem szavai édes magyar nyelvünkön hangzanak felétek. A törvény, és igazság, a béke és rend az, minek, visszaállítása végett közünkbe sietett, – s az Isten parancsolja apostola által, hogy tiszteljük a királyt (Sz. Péter 1. levelének 2. fejj. 17. vers.) s parancsainak teljes alázatossággal hódoljunk – és ismét, hogy a felsőbb hatalmasságoknak minden lélek alája legyen vetve a fejedelemnek úgy, mint Istentől küldöttnek (Sz. Péter 1. lev. 2. fejj. 13. 14. vers) s ki azt tenni elmulasztja, üdvösségét veszélyezteti, – ki más szabadságot keres azon kívül, melyet Jézus szerzett, s mely a bűn feletti uralkodásban, s keresztény jámborságban állván – valamint az Istennek, mi az Istené, úgy a császárnak a mi a császáré megadatni parancsolja, – magát elveszti! – Siessetek tehát

hódoló tisztelettel hü magyar polgárok Felséges Királyotok elébe, siessetek, kik a törvényt és Isten akaratát tisztelitek, s törvényes rend helyreállítását, a békességet s üdvösségetek óhajtjátok. Ő kész a félrevezetett megtérőknek szívből megbocsátani, kész a történeteket elfeledni, kész mindnyájotokat kegyelmébe fogadni, – s az újabb törvények következtében jelenleg birt nyerevényeitek – megerősíteni, – ujjakkal tetézni. Nyujtsatok segédkezeket vitéz seregeinek és szövetségeseiknek, kiket csak azért hívott segítségül, hogy a lázadást gyorsabb előmenetellel lecsendesíthetvén, szenvedésünk napjait megrövidítse. Fogadjátok azokat mint az igaz béke angyalait, a törvényesség és rend helyreállítóit, - ne adjatok hitelt az ámitóknak, kik a királyi seregét, s annak szövetségeseit ellenségeknek nevezik, - ők csak a rendbontóknak – a béke háborítóknak a törvény, és igazság letapodóinak – ellenségük, de a békés, és megtérő polgároknak – barátjaik, – jóakaróik! Imádkozzatok azonban velünk együtt, hogy megkönnyebbüljön felettünk az Ur bosszuló keze – az óhajtott béke és rend, a fejedelem iránti engedelmesség, és törvény tisztelete feldult honunk kebelébe mielőbb újra vissza térjenek. A békesség ura pedig adja meg nektek az örök békét minden helyben, – s legyen mindnyájatokkal. Amen. 2. Thess. 3 fejez. 16. vers.

(Bécsi Al/. Levéltár. Kabinetsarchiv. Sekreta. 10. Ad 234/IV. Ered. okm. aláírás nélkül. A kísérő levél utal arra, hogy szerzője a magyar hercegprímás.)

Mint azt már előbb is említettem, azért a klérus tagjai között is akadtak tisztességes magyarok, mint például Barsi József bicskei plébános, ki az alábbi felszólítást írta az egyház vezetőinek, Kossuth Lapjában. Megjegyzendő azonban, hogy a Barsi József-ek és társaik, mind az alsóbb papságból kerültek ki, nem a klérus magas hivatalú vezetői közül.

BARSI JÓZSEF BICSKEI PLÉBÁNOS SZÓZATA A FŐPAPSÁGHOZ

Magyarország főpapjaihoz!*

(* Minden hazafiúi lap szerkesztősége kéretik e cikk föl vételére. Bajza József a "Kossuth Hírlapjának" szerkesztője.)

Mire magyarázzuk, óh főpapok, némaságtokat? minek nézzük mély és makacs hallgatástokat az ítélet ezen napjaiban, hol a koczka Magyarország léte vagy nemléte, fölvirágzása, vagy pusztulása fölött elvettetett?

A nép tétováz, a nép ingadoz, a népet ezer ármány hálózza körül, ezer rém ijeszti, ezer álpróféta csábítja, és pásztorai, atyái, őrei hallgatnak?

Táborban áll két sereg szem közt egymással. A hazát, ha tábora legyőzetik, rabszolgaság és a nemzet enyészete fenyegeti, ha győz, még akkor is iszonyu inség és nyomor várja: és ti hallgattok? a béke apostolainak ajkait lakat zárja? nincs egy árva szavatok sem királyhoz, sem néphez? Mikor akarjátok hangoztatni az igazság szent szavát, ha most nem szólaltok fel, midőn egy nemzet élete veszendőben van? Az elpusztult határok, az elhamvadt falvak, a temetetlen csontok számára tartogatjátok talán tanítástok ígését?

Talán azon álistenek papjai vagytok, kikről szól a vers: *Victrix causa diis placuit*? Ha úgy van, mondjátok ki ezt nyiltan, és becsülni fogjuk ádáz bátorságtokat; mondjátok ezt ki fennen és a nemzetnek semmi köze többé hozzátok, mert amaz istennek hívei ő, ki az igazságot, az ártatlanságot, a jó ügyet gyakorta szenvedni hagyja ugyan, hogy később annál fényesebb diadalt üljön, de veszni nem hagyhatja.

Ti majd csak a győztesnek diadalszekere előtt fogtok tedeumot énekelni, legyen a győztes akár a jó ügy, akár az ármány?

De a nép emlékezni fog mostani némaságtokra és ha rabigába dőlni talál, átkot szórand fejetekre, milliomszorost, mert őt veszni hagyátok; ha pedig kivívja legszentebb jogainak

elismerését, a mint kivivandja nálatok nélkül életét és szabadságát, úgy nálatok nélkül élvezendi is.

Midőn képzeltétek, hogy a főpapi javakat el akarja venni az ország kezeitekből, hogy velők a nép vallásos és nevelési szükségeit fedezhesse: akkor igenis gyorsak voltatok, a népet olly valaminek védelmére fölzaklatni, minek a nép mindig több kárát vallotta, mint hasznát, a lefolyt századok tapasztalása azt mutatván, hogy "arany pap fa tanítás": de most, midőn e népnek hazája, szabadsága, élete, mindene árulólag megtámadtatott, midőn ki akarják a népet törölni az élet könyvéből, most nincs egy köztetek, ki akár a trónhoz, akár a táborhoz, akár az elrémult nemzethez intézné ott békítő, itt biztató szavait.

Mondám a "főpapi javakat", mert Isten és Világ tudja, hogy a javak, melyekben ültök, sem papi, sem egyházi javak, mert bennök sem a munkástagságnak, sem a nyomorgó egyháznak része sincsen. . . .

Meritek-e mondani, hogy Magyarország jelen háboruja nem a legigazságosabb, mellyre valaha nép kényszerítve volt? A magyar nyult-e tüzhöz és vashoz, hogy öljön és pusztítson? Ő támadott-e meg valakit, vagy adott-e okot megtámadásra - Ki az, kinek bármi törvényes jogát sértettük?

És ha a magyarnak háboruja szent; ha életéért mén, elezt rongy életéért kénytelen vad csordák és császári színek ellen küzdeni: Miért van, hogy főpapjaitól nem hall egy bátorító szót, nem nyer batkányi segílyt? Mint van, hogy nem tapasztalt mákszemnyi részvétet hallatlan szenvedései iránt?

Hol van Nádasdy, az ősz, ki még nemrégén ékes latin pásztori levélben olly nyomatékosan kiemelé, hogy ő Magyarország püspökeinek legöregebbje, s hogy őt illeti jelenleg a vezér szerepe a magyar egyház ügyeiben?

Hol van Hám, a kegyes, az ország fő püspöke, a római apostoli szentszék született követe, az uj esztergomi érsek.

Hol van Lonovics, a hires, kinek ékesszólása országszerte ismeretes; s ki egykor Rómába sem restelt utazni, hogy az ország oktanul megzavart békéjét helyre segítsen állítani?

Hol van Scilovszky, a nyughatatlan, kinek buzgósága nem fukar áldozatokban, ügyekért, mellyek a haza jelen veszedelméhez képest semmik?

Hol vannak a magyar egyház egyéb apostolai és kormányzói?

Vajjon zárvák-e előttük a királyi termek ajtajai, hogy nem kopognak, nem szólnak, nem könyörögnek, midőn a leggyászosabb félreértés a király nevében gyilkoltat ja a hazánk ártatlan gyermekeit, pusztítja és csonkítja határait, raboltatja kincseit, lábbal tipratja minden jogát, minden törvényét?

Vagy nincs szivőkben érzelem a haza iránt, melly őket olly díszes polczra emelé, melly bennök az igazság hirdetőit, a béke ápolóit tiszteli, melly nekik erőt, alkalmat és módot adott halhatatlanítani dicső tettek által neveiket, és melly most az enyészet örvényébe kilöketett.

Nem tudják-e most is, mint máskor, hol van Róma, hogy nem szólítják, nem kérik föl a pápát, hogy ő nyissa meg a kegyes, de ármány által sötétségben tartott fejedelem szemeit, hogy látva Magyarország hallatlan szenvedéseit, egy szavával adja meg nyugtát a zaklatott országnak, adja vissza boldogságát az ártatlan népnek, melly még senkit sem bántott őz, halálra üzetik és agyonnyomorittatik?

Hol vannak a gazdag főpapok, kik márványpalotákban laknak és aranyserlegből isszák a föld leghiresebb borait, hol vannak, hogy nincs, ki a haza vérző vitézeinek csak egy pohár vizet nyújtson és a földönfutókká lett ezreknek csak egy kurta szalmatetőt csináltasson a beköszöntő tél idejére.

A szent haza völgyei és bércei, ormai és rónái szomoruan hangoztatják vissza, hogy Magyarországnak e vészes időben főpapjai – mintha nem is volnának.

Nézzétek Rajacsicsot, a vakbuzgó rácz püspököt, a rabló-gyilkosok főpapját! Tettetek-e ti annyit hazátok megmentésére, mennyit az tett hazátok pusztítására? Tettetek-e ti annyit, népetek felvilágosítására, mennyit az népének elámitására. Lehet-e kevesebbet tenni, mint szólni és írni: és szóltatok? irtatok? Lehet-e kevesebbet tennünk, mint buzditani, felvilágosítani, lelkesíteni, vigasztalni, irányt adni, írt, menedéket, tanácsot nyújtani: és tettétek?

Nézzétek Haulikot, a hazaárulók e ritka példányát? Áldoztatok-e szent, a legszentebb ügyért csak egy fillért is, midőn amaz a legfeketébb büntett elősegítésére fenékig üritette mag- és pénztárait, pincéjét és kincsesládáit?

Adtatok-e csak legkisebb irányt is a nektek szolgálilag alárendelt mezei papságnak és szinte alattatok nyögő tanítói karnak e két emeltyűnek, melly a nép érzelmeit, vágyait és tetteit mozgásba teszi és irányozza?

Midőn követeket kelle választani, akkor igen, akkor minden pap és minden tanító tudta, kit óhajt a püspök választani, s kit buktatni; de most nincs főpapunknak szava hozzánk, most kiki szabadon követheti a szélvitorlák lengését, vagy keble sugallatát.

De meglehet, ti, más érdem hiányában, abban kerestek a haza irányában érdemet, hogy nem nyilatkoztok, hogy az ország megbuktatására nem adtok sem parancsot, sem tanácsot, sem példát, sem nyilvános segélyt. Azonban én ez érdemet el nem ismerem: ez ármány, ez árulás ... – Most, midőn a nemzet veszedelme még nem bizonyos, hallgattok, mert nem akarjátok magatokat sem Bécsben, sem Budán, mint mondják compromittálni.

Mint a hegyár, akkor áradoztok, midőn hegy és völgy úgysis bőven megázott; máskor kavics és fővény tölti medreteket.

Azért én nem hallgatok, nem szabad hallgatnom, én harsányan, hogy egész Magyarország hallhassa, kiáltom füleitekbe: "Ki nincs velem, ellenem van."

Még van idő, még egy két nap, és a nemzet ki fogja mondani minden egyes fia, minden egyes tisztviselője fölött ítéletét. A hanyag, a sem hideg sem meleg fejére ki fogja mondani átkát, ha legyőzetik, – megvetését, ha győz. És győzni fog, győznie kell: mert harcza igazságos.

De mit várunk? Az ítélet meg van: hallgatástok elítéle titeket, eddigi némaságtok a világ hallatára elharsogtatá a kemény, de igazságos ítéletet fölöttetek. A haza tudja, hányadán van veletek, és habár bűnötök csak mulasztás volna is, ha a mulasztásnak eredménye, vagy a háború ostora, vagy éppen a nemzet pusztulása: a nyomorgó, haldokló nemzet fohásza, könnyei és végsóhaja ítélet leend fejeitekre!

Te pedig, ó magyar nép, mit nem valál érdemes hallani főpapjaid ajkairól, halljad azt az igazság és béke istenének egy ismeretlen szolgájától, testvéredtől.

Megtámadtatál, elárultatál, elhagytak királyod és nádorod, kik nehezen teszik szabadon, a mit tesznek, mert ha szabadon tennék, te nem ismerhetnéd el őket többé sem királynak sem nádornak; mert elleneid ki akarnak irtani, a király pedig kinek lesz királya, ha népét kiirtja? Azért kelj fel magyar, méltó haragodban, mint a megsértett oroszlán, szedd össze minden erődet, mint ki a halállal küzdök, és ronts rájuk ellenségeidre. Ha nincs ágyud: ott vannak harangjaid, ott az erdő, fa, önts; ha nincs pénzed ruhára, fegyverre és élelemre, míg munkád hever, s te csatázni vagy kénytelen; ott vannak oltáraid, ott kelyhek és ékességeik: vedd el és add zálogba, adnak pénzt érte, s ha győztél vagy kiváltod, vagy becsesebbet adsz érte. Őseid munkájának keresménye, ájtatosságuk emléke az, mely úgy is veszni fog ellenségeid zsugorisága alatt, ha győzni nem tudsz. Dávid is úgy tett, midőn megszorult; és harczod az igazság harcza.

Fegyverre minden, a ki szoknyát nem hord, táborba minden a ki mankón nem jár, s nem a társas élet szükséges szolgálja, fegyverre minden, a ki magyar. Ha győztünk, lesz barátunk akármennyi, addig pedig istenünk és szentügyünk emlékezete veletek! Az aratás közeleg: a vérmezőn találkozunk

Barsi József
lelkész.

(Kossuth Hirlapja, 1848. okt. 5-6.)

* * *

Ezeréves haláltusánk egy döntő szakasza Világosnál lezárult. Elbukott az 1848-as magyar Szabadságharc, minden vívmányával, sok tízezer magyar vérével kivívott eredményével együtt. De felnyitotta a szemeket, a bukást követő megtorlás és mégkeményebb császári önkényuralom új politikát követelt a már nemzeti öntudatra ébredt magyarságtól, mely nemzeti öntudatot semmilyen terrorral, megfélemlítéssel nemhogy eltompítani nem lehetett, de azok az indulatok, melyek a forradalom alatt kitombolták magukat, lecsillapodva, újabb megoldásokat kerestek, miután kénytelen-kelletlen, be kellett látniok, hogy nemcsak a külső, de a belső ellenséggel szemben is, egy egészen új harcmódorhoz kell folyamodni, a teljes nemzeti függetlenség kivívása és a belső társadalmi rend átalakítása, magyarosítása érdekében.

Nemzetiségeink egy része is belátta, hogy hibákat követett el, de sajnos a pánszláv méreg már annyira felszívódott a Magyarországon élő és azt körülvevő szlávországban, hogy azt onan többé kitörölni nem lehetett.

Kossuth álma, a dunai konföderáció elbukott, szerencsénkre vagy szerencsétlenségünkre, mert amint látni fogjuk a további fejezetekben, ha mindazok a nemzetiségi törvények és engedmények, melyeket Kossuth elfogadott és veszélytelennek látott a magyar nemzetiségre nézve, megvalósulnak, akkor abba a szerencsétlen helyzetbe kerültünk volna, hogy a magyar a saját hazájában, ebben a közös parlamentben, csak kisebbséget képviselt volna. Tehát semmi képpen sem lett volna teljesen ura saját hazájának. Ha viszont a szabadságharc győzedelmeskedik, akkor azokat az eredményeket és javaslatokat, hogy valósították volna meg Kossuthék? ez már csak találgatás. Mindenesetre, Ferenc József, a Kossuth által elfogadott nemzetiségi javaslatokat egy tollvonással megsemmisítette és visszaállította a Habsburg uralmat, megosztva és egymással szembeállítva a benne élő nemzetiségeket.

Mindez azonban inkább tovább termékenyítette a pánszlávizmus talaját és az 1918 után bekövetkezett Habsburg uralom végső bukását készítette elő, mely sajnos ránk nézve Trianonban végződött. Az már csak találgatás, hogy Kossuth konföderációs álma esetleg megvalósul és nemzetiségeink is olyan őszinte szándékkal fáradoznak majd megvalósításán, mintahogy azt Kossuth is hitte, de sajnos a jelek már 1848-49-ben mást mutattak. Az Újvilág, vagyis Amerika, már számottevő hatalommá erősödött és ereje az angolszász birodalom világhatalmát kezdte veszélyeztetni és csupán pár évtized kellett ahhoz, hogy a vezető szerepet Angliával szemben, magához ragadja.

A Habsburg ház, túlélte önmagát, idejétmúlt politikájával, Európa egyre jobban erősödő népi nacionalizmusaival szemben teljesen lemaradt és nem halotta az idők szavát, mint minden abszolút hatalom, sohasem látta meg a "falon az írást", hogy napjai megszámlálhattak. Sajnos a mi tragédiánk, hogy a Habsburg ház bukása, magával hozta a mi bukásunkat is, de ezt a későbbi idők politikai cselszövényei számunkra már ügyis előkészítették, mert egyetlen hatalom számára nem voltunk, mi magyarok kíváncsiak, Európa térképén.

Sajnos, európai történelmünk folyamán ez bebizonyosodott. Ezzel magyarázható jelenlegi helyzetünk! Ki vagy kik voltak a hibások? ezt már az olvasó maga is eldöntheti. Ideig-óráig, talán még ámíthatjuk magunkat, az "IGAZSÁG" hirdetésével, de ez mennyit segít rajtunk? – ki tudja?" Vajon segített-e rajtunk a III. fejezet 89. oldalán említett, ma otthon betiltott verse Babitsnak – talán, ha megszívleltük volna –

CSONKA MAGYARORSZÁG

*Bár lenne a hangom tiszta és éles, mint intő csengőké!
A tiétek zavaros, mint mocsarak habja!
ti leborultatok az Ércbálvány előtt! döntsön az erőszak!
s döntött az Erőszak...
mi jogotok beszélni többé?
Nekem van rá jogom!
ti elhánytatok a Kiáltást: mint bolond a fegyverét! nem kiálthattok már:
én elkiálthatom:
Óh Igazság, te egyetlen kiáltás! egyetlen fegyver! Jerikó trombitája! szólj!
falak, omoljatok hangjaitól!
gerincek, borzadjatok! Európában! és Amerikában! mert
borzasztó az Igazság a gerincekben!
mit érnek a ma-épített falak körülöttem? ott borzad az Igazság a kövekben!
Ott ég a hegyekben! árad a vizekben!
Óh tiszta, éles trombita, zengj!
ne hallgass sohase!
egy napig se! egy óráig se! egy pillanatig se! mint ahogy nem hallgat a fájdalom az idegben, míg
megvan a betegség...
nem hallgat a vonzás a kőben, hogy természetes irányban essék...
nem hallgat a madár, míg fészkébe nem tér...
nem hallgat a folyó, míg tengerbe nem ér...
nem hallgat a szél,
míg él...*

* * *

*Nekem van rá jogom!
Én elkiálthatom:
I g a z s á g!
Ti eldobtátok ezt a szót, mint bolond a fegyverét szegény testvéreim! s csak gyenge izmotok
maradt, csak puszta kezetek, meztelen
mely bilincsekbe verve, ha üt, csak önmagát ütheti esztelen sem lázadni nem tud, sem
meghajolni az Ércbálvány előtt igazán –
de hát az Ércbálvány hazája lettél-e, hazám?
Van-e reményed abban?
a sötét utakban?
Nem! – Csak a napban!
melyet éget a kövön és ragyog a patakban.
Ti azt mondtátok: Döntsön az erőszak!
s hangotok zavart most, mint mocsarak habja.
De én azt mondom: dönt majd az erős Nap!
Kitárom tiszta szavamat a Napra.*

* * *

*Ti eldobtátok a trombitát
de a trombita zeng tovább,
zeng, nem a ti kezetekben,
hanem a vízben, a hegyekben,
Erdélyben, felvidéken,
az égen,
s bennem!
Én sohse mondtam: "Dönt majd az erőszak!" – most mondhatom:
"Nem! Nem!"*

A VI. FEJEZETHEZ FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE:

Acsády Ignác: A Magyar Birodalom története (lásd előbbi fejezeteket).

Haraszi Éva: Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen. A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Közoktatási Kiadóvállalat, Bp. 1951.

Századok, a Magyar Történelmi Társulat Közlönye, 1973. 5-6. szám.

Kossuth Hírlapja, 105. szám. Pesten, kedden, október 31. 1848.

Dr. Rainer Otto: Marx és Engels filozófiai és politikai fejlődése levélváltásuk 1. sorozata. 1884-1853. Verlag Julius Fischer, Wien, 1922.

Dr. Andics Erzsébet: A Habsburgok és Romanovok szövetsége, Akadémia Kiadó, Bp. 1961.

A KRITIKA, 1974. június és októberi számai, Bp.

Féja Géza: Visegrádi esték (lásd előbbi fejezeteket).

Edith Stars Miller: Lady Queensborough: Occult Theocracy, The Christian Book Club of America, Hawthorne, 1933.

Mérei Gyula-Spira György: Magyarország története a feudalizmustól a kapitalizmusra való átmenet korszakában. 1790-1849. Tankönyvkiadó, Bp. 1957.

Horváth Mihály: Huszonöt év Magyarország Történetéből (lásd előbbi fejezeteket).

Miss Pardoe: The Hungarian Castle, London, 1842. (Sajnos valódi nevét nem volt időm még kideríteni, de több magyar témájú és főleg magyarbarát könyvei jelentek meg, különösen a Szabadságharc leverése utáni időkből.)

John H. Komlós: Louis Kossuth in America, East European Institute, Buffalo 1973.

Rátz Kálmán: Oroszország története, Grill Károly kiadó, Bp. 1943.

R. James Ford: History of the United States, Macmillan Co. New York 1902.

Charles Sproxton: Palmerston and the Hungarian Revolution, University Press Cambridge, 1919.

E. Sebestyén: Kossuth, A Magyar Apostle of World Democracy, Expert Print Co. Pittsburg, 1950.

N. Gaylord: Kossuth and the American Jesuits, Merril & Straw 1852. (Ennek a könyvnek mintegy kétharmadát találtam egy torontói antikvár könyvtárban.)

Divéki A.: Magyar-lengyel kapcsolatok, Bp. 1937.

Asbóth Oszkár: Szláv néprajzi kapcsolatok, Bp. 1911. és még számos újság, folyóirat, könyv, mely a szabadságharc történetével foglalkozik, angol, olasz, magyar nyelven.

Utószó.

E munka első kötetének a végéhez érkeztünk. Sajnos a rengeteg adat és dokumentum halmaz, különösen a Világost követő időkre vonatkozóan, majd az első és második Világháborúk korszakát, majd a pánszlávizmus beteljesedését, napjaink problémáira vonatkozó dokumentációit még a legnagyobb válogatással sem szűkíthettem le, egy kötetre. Habár így is rengeteg olyan bizonyíték kimaradt, melynek e kötetben kellett volna szerepelni, de bízom abban, hogy ez az első kötet is elég biztatást nyújt az olvasónak, hogy további magyar történelem ismereteinek kibővítésére buzdítsa, keressen, kutasson, hogy valójában meglássa, hogy is állunk mi magyarok a nagyvilágban, hogy is viszonyulnak hozzánk más népek és a sok kódosítás mögött felfedje, meglássa a való igazságokat, így magyarságtudatát, magyar magatartását ahhoz mértén alakítsa ki. Az igazság ismeretében nevelje külföldön született és felnövő gyermekeit, hogy végső fokon megtartsa őket a magyarság számára, mert ha a múlt ezerévet átvészeltük Európában, akkor az igaz történelem való ismeretében, át kell vészelnünk az elkövetkező évezredek is és mindazok, kik ma mint nagyhatalmak ítélkeztek és ítélkeznek felettünk, jövő magyar generációink történelemkönyveiben fognak csak szerepelni, de nem a mi, magyar életünk alakításában és sorsunk meghatározásában.

Az elkövetkező kötetben ismertetésre kerül a Világostól Trianonig terjedő időszak, a pánszlávizmus európai kiterjesztésének első nagy fázisa, a Marxizmus, mint ideológia kifejlődése és a pánszláv törekvések fegyvertárába sorolása, az ezen idők külső és belső erőviszonyainak alakulása, mely végső céljaként nemzeti megsemmisítésünket tűzte ki céljául. Trianon és 1947 Páris között lezajlott események, ahol választanunk kellett a pángermán vagy a pánszláv törekvések között, az Egyesült Államok valamint a Nyugat szerepe a marxista ideológia kifejlesztésében, az oroszországi forradalom valóságos mozgó erői, a bolsevik hatalom amerikai tőke mecénásai, az új hatalmak szövetségei, Európa kettészakítása, Magyarország megsemmisítésének nyugati törekvései, az 1947-es Páris-i békeszerződés hatásai és mai problémáink, nemzeti küzdelmünk a fennmaradásért, nemzeti önállóságért, függetlenségünkért vívott harcunk. Valóban létezik-e kommunizmus? Mi a kommunizmus? Valójában kik a "kommunisták"? Van-e valóságos ellentét a szuperhatalmak között? Van-e ideológiai vagy gazdasági ellentét, katonai ellentét a Szovjetunió és Amerika között? Hol áll a hétköznapi ember ezen látszólagos ellentétek mesterként keresztútjában? Van-e mentség a magyarság számára és hol a kiút? Hol áll a mai "kereszténység" és mit várhatunk mi magyarok, nemzeti függetlenségünk visszaállítása érdekében e felfogástól. Mit tehet az Otthon? és mit tehet az emigráció?

Minden elképzelést túlhaladó bizonyítékokat fog találni az olvasó a fenti kérdésekkel kapcsolatban, melyekről eddig csak a legszűkebb politikai "boszorkánykonyhákban" tudtak. Akik esetleg meglátták ezekét, félve visszahúzódtak a témától és messze elkerülték azokat, ahelyett, hogy az elmúlt harminc év alatt felnyitották volna az emigrációban élő magyarság szemét és igazi hivatástudatára, kötelességeinek teljesítésére ébresztették vagy biztatták volna azt. Az 1970 februárjában elhunyt Dr. Málnási Ödön professzor tett egy kísérletet az igazság feltárására a két háború közötti időben "A magyar nemzet őszinte története" c. munkájában. Habár minden nagyrabecsülésem az övé, bátor kiállásáért, mégsem tudta tökéletessé tenni e kornak, e nagystílusú művét, mert nem tudta túltenni magát bizonyos katolikus világszemléleten. E könyv célja, egyedül a MAGYAR szemüvegen keresztül vizsgálni a körülöttünk lezajlott és zajló eseményeket, minden más ideológiai, vallási vagy bármilyen politikai befolyástól mentesen. Gondolom sikerült ezt a tárgyilagosságot végig megtartanom és a továbbiakban is megtartom.

A következő kötetre az anyag készen áll, kizárólag anyagiak és a nyomda leterheltségének kérdése, hogy mily rövid idő alatt kerül kiadásra.

A könyv elején idézett Széchenyi írásra hivatkozva, ismét arra szeretném felhívni az olvasó figyelmét, hogy ez a kötet nem magyar stilisztikai dolgozatnak vagy magyar nyelvészeti tankönyvnek készült, de egyedüli célja kizárólagosan az, hogy az olvasót gondolkodásra készítse, ne essen abba a hibába, hogy mások gondolkozzanak helyette! A szépen hangzó nemzeti szövegek mögött is felismerje, eltudja választani "Jákób hangjától Ézsau kezét".

Bármily reménytelennek is látszik jelenlegi helyzetünk, gondolkozz! legyen önálló véleményed! lásd meg a valóságot a maga könyörtelen mezítelenségében és minden befolyástól mentesen alkoss magadnak véleményt a magyar sorsot illetően, ez a záloga megmaradásunknak!

Mert talán történelmünk folyamán legnagyobb hibáink közé sorolható, hogy gondolkozni nem nagyon szeretett a magyar! Könnyebb és kényelmesebb valakinek az álláspontját vagy álláspontjait gondolkodás nélkül szajkózni! A gyermekkorunk alatt létező politikai rendszer a saját szájíze szerint átmagyarázta történelmünket, úgy akarta velünk elhitetni mint az egyetlen létező igazságot. Ugyanez történt velünk 1945 után is. A mai rendszer, a saját hatalmi pozíciójának alátámasztására átmagyarázta a történelmünket, új "erkölcsi" normákat állított fel, így aki az elmúlt harminc év alatt született és nőtt fel Magyarországon, ugyanúgy magábaszívta azokat a tanításokat, mint mi, a háború előtti idők szólamait. Mindez nem róható fel véteknek, ha valaki a "korszellemmel" kíván együttthaladni, de az viszont már végzetes és bűnös tunyaságnak vehető, ha nem tudunk mindezek fölé emelkedni, nem tudjuk meglátni a való igazságokat és nem kezdünk el gondolkozni. Minden magyarnak kell annyi fáradságot venni, saját lelkiismerete megnyugtatója is, hogy legalább megkísérelte a MIÉRT-ekre a maga módján megtalálni a feleleteket. Nagyon nehéz az "anyatejjel magunkbaszívott" szemléletektől megszabadulva, kizárólag nemzeti érdekek szemelőttartásával véleményt alkotni, mert nagyon sok esetben úgy járunk, hogy az események analízise közben esetleg, sajátmagunk anyagi érdekével kerülünk ellentétbe. Az igazi hazafiság ott domborodik ki, amikor ezeket a látszólagos ellentéteket legyőzve magunkban, megtanulunk nemzetben gondolkozni és mindenekelőtt a nemzet érdekeit szemelőttartva formáljuk át esetleg egyéni anyagi érdekeinket is. Úgy a vallási felfogások, mint a politikai "-IZMUSOK", nem örökérvényűek, azokat kikezdi az idők vasfoga, de a nemzet az örök!

Éppen ezért nem válhatunk ezen szellemi áramlatok rabjaivá és ezen áramlatok függvényévé nem tehetjük a nemzet létét vagy nemlétét. Nem alakíthatjuk a másik magyarhoz való viszonyunkat, mert az izmusok szelleme csak jelzőket ad a magyarnak, mely jelzők nemhogy összetartanak, de szétválasztanak bennünket.

SZÍTTÁL-E LASSÚ MÉRGEKET?

1919 július.

*Szíttál-e lassú mérgeket, illatok átkait?
jaj, rosszabb, aki kába Szók mérgéből tudva szítt
melyektől elzsibbad az ész, és megőrül a Tett –
ó, kárhozat, kiben a szó először született
az ábrándokbahurkoló, álomharanghuzó,
biborszínű, tömjénzagú, trombitahangú szó.
Haza ... Szabadság ... hallod ezt? ó ember! messze fuss,
mert ellenséged aki szól, zsarnok és háborus:
mert minden édenek neve vad poklokat büvöl
s Kasszandra átkát gúnyosan visszarul veri föl.
Hazánk, harsan, s már durva harc dúlja a drága tájt,
s új tusa borzadt oka lesz, ha ki békét kiált.
Eszmét neveznek - és a föld bitókkal fölfakad;
jövőt - és viszik halni már a gyöngye fiukat
népjavát - s a nép új nyomort lát, újabb szenvedést;
emberközösség: pompa-szó! de kerüld mint a kést;
szabadság: ez még csábosabb; de vigyázz, ki ne mondd,
mert súlyosabb bilincsbe fogsz botolni majd, bolond!
Ó, varázs van a szavakon, hogy a Teljesedés
fordítva értse mind, s legyen elátkozott vetés,
hol a konkolyt arassa az, ki a buzát veti,
s szíve melegjén ölyvtojást költsön a gerle ki.*

*Ember azért, ha jót akarsz, tanácsom megfogadd
és köpd ki fogaid közül a véres szavakat, –
sőt hogyha érzed, hogy a szó, ez álnok gyűtővény,
ártatlan is, csírázni kezd lelkednek mezején,
égesd föl inkább a mezőt, és legyen kételyed
tikkadt és izzó, mint a láng száraz mező felett.*

E tényeket látta meg Babits Mihály is, az előbbi versében, mely ma ugyancsak tiltva van Magyarországon, mint azt a III. fejezet 89. oldalán már említettem.

Elismerem, nem könnyű feladat megszabadulni beidegződött szokásoktól, hiedelmektől, de az ember egyéni nagysága akkor domborodik ki valójában, ha egyénisége felülkerekedik a tömegek gondolkodásai szintjén, minden tömeg áramlaton, – mely amúgyis mindig valahonnan irányítva van – és felemelkedik abba az emberi magasságba, hogy saját, önálló véleményt tud alkotni!

E könyv kezdetén (5. oldal) Széchenyi szavait idéztem, amikor elsősorban is, "Jóakaróimhoz" szóltam. (van belőlük éppen elég) Minden további munkát éppen az lelkesít, hogy ezek a "jóakaróim" mind a legkülönbözőbb "világmegváltó" ideológiák elkötelezettjeinek soraiból kerültek ki, így számomra a legnagyobb meglepetést az adta, hogy éppen ezeket "haragíthattam" magamra. Ez is bizonyította, jóúton járok, mert sajnos ezek az emberek még ma is az ideológiákat, főlé helyezik az egységes nemzeti gondolatnak és képtelenek megérteni az alábbi sorokat:

"A hazát egyedül senki sem mentheti meg, csupán az erők, a lelkek roppant egyesülése, sőt egyezsége. Aki ezt nem érti, bizonytalankodva tévelyg a helye, – Ami pedig, a "jó magyart" illeti, ez a kifejezés egyre inkább émelyít. – Valóban, de sajna, előszeretettel díszítik vele a szájhősöket, a tévelygőket meg a kalandorokat. Ezek szüntelen fel akarják áldozni magukat a hazáért, de életbiztosítást kötnek a sorssal az emberi kor végső határáig."

(Féja Géza)

Adja a Magyarok Istene, hogy harminc évvel múltával kijózanodjanak "nemes ábrándozásaikból" és meglássák azt a könyörtelen valóságot, hogy nem a jelzők és bélyegek osztogatásával mentik meg a hazát, de szívós, kitartó, önzetlen áldozatokkal. Nem az egyéni hírnév és dicsvágy, egy kettétört élet keserűségeiből fakadó gyűlölködés, a másik magyar elleni kárhóztató becsmérlés útján lehet üdvözölni csak. Mert aki esetleg nem is osztozik elvakultságukban, nem gyűlöli a másik magyart azért, – "mert nekem kék az, ami a másinak fekete" – de a józan ész szerint sokkal több jó származik tevékenységéből, mint az elvakult gyűlölség magvainak hintéséből. Éljenek ezek Magyarországon vagy szétszórva a világban.

Befejezésül: Berzeviczy Gergely, "De Oeconomia Publica–Politica" című munkájához írott előszavával búcsúzem:

*"Nem fogok tetszeni minden olvasónak,
de nekem sem tetszik minden olvasó. De én
nem tetszeni, hanem használni akartam.
Azt, amit igaz, jogos, hasznosnak ismertem fel,
azt teljes alázatossággal mint törvényesen
megvalósítandó előnyt javasoltam édes hazámnak.
Ha pedig annak javára híven írtam, vagy híven
cselekedtem, úgy hiszem nem dicséretet érdemlek,
hanem csak a mulasztás vétkétől mentesítem magamat."*

Homonnay Ottó János
1975.